

**ОДЕСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИ
ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

На правах рукопису

АЛЕКСЄЄВА ЯНА ВАЛЕРІЇВНА

УДК 351.746:338.439(477):339.923(061.1ЄС)(043.3)

**ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У РЕЖИМІ ВЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З
ЄС: ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ**

25.00.02 – механізми державного управління

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

*Здано на рецензію згідно з вимогами
дисерт. комісії, порадив до складу
дисерт. комісії, засвідчую.*

*Згідно з вимогами
дисерт. комісії*

**Науковий керівник –
Остапенко Олександр Анатолійович,**
кандидат військових наук,
старший науковий співробітник

Одеса – 2017

d613

d613

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	14
1.1. Аналіз наукових досліджень продовольчої безпеки як складової національної безпеки та об'єкту державного управління	15
1.2. Стратегічні пріоритети та механізми реалізації політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки України	32
1.2.1. Нормативні вимоги міжнародних організацій до забезпечення продовольчої безпеки в Україні	44
1.2.2. Інституційне та нормативно-правове забезпечення національної продовольчої безпеки	53
1.3. Концептуальні підходи до державного регулювання продовольчої безпеки: зарубіжний досвід	69
Висновки до розділу 1	80
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ЧАСТИНИ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС	84
2.1. Індикативний аналіз сучасного стану продовольчої безпеки в Україні..	85
2.2. Ефективність державного механізму інформаційно-комунікаційного та аналітичного забезпечення продовольчої безпеки в Україні	107
2.3. Інституціональна модернізація механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в умовах початку дії зони вільної торгівлі з ЄС ..	118
Висновки до розділу 2	129

РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПРОЗОРОСТІ В РЕГУЛЯТОРНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС	133
3.1. Переваги і труднощі впровадження політики прозорості у регуляторну діяльність органів державної влади в умовах режиму вільної торгівлі з ЄС	134
3.2. Інституціональні механізми забезпечення прозорості діяльності органів публічної влади як одного з принципів розробки та реалізації державної політики продовольчої безпеки	141
3.3. Організаційний механізм сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди про Асоціацію при реалізації положень її торговельної частини	151
3.4. Пропозиції щодо практичної здійсненності запропонованих напрямів покращення ситуації з імплементації принципу прозорості в діяльність органів державного регулювання продовольчої безпеки	168
Висновки до розділу 3	186
ВИСНОВКИ	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	197
ДОДАТКИ	234

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АПК	- агропромисловий комплекс
АРВ	- аналіз регуляторного впливу
ВВП	- валовий внутрішній продукт
ВООЗ	- Всесвітня організація охорони здоров'я
ДАРГ	- Державне агентство рибного господарства України
ЕСКАТО	- Економічна і соціальна комісія для Азії і Тихого океану
ООН	Організації Об'єднаних Націй
ЄЕСК	- Європейський економічний і соціальний комітет
ЄС	- Європейський Союз
ЗТВ з ЄС	- Зона вільної торгівлі з Європейським Союзом
КМУ	- Кабінет Міністрів України
МЗС	- Міністерство закордонних справ України
МФОСГ	- Міжнародна федерація за підтримку органічного сільського господарства
НААН	- Національна академія аграрних наук України
НАССР	- система аналізу ризиків, небезпечних чинників і контролю критичних точок безпечної продукції
НПА	- нормативно-правовий акт
НПР	- належна практика регулювання
ПАТ «ДПЗКУ	- Публічне акціонерне товариство «Державна продовольчо-зернова корпорація України»
ПВУ	- Ініціатива «Партнерство «Відкритий Уряд»
ПГС	- Платформа громадянського суспільства Україна - ЄС
РНБОУ	- Рада національної безпеки і оборони України
СОТ	- Світова організація торгівлі
Сфера СФЗ	- Сфера санітарних та фітосанітарних заходів

США	- Сполучені Штати Америки
ТПП	- територіальний підрозділ
УА	- Угода про асоціацію з Європейським Союзом
УЕО	- Уповноважений економічний оператор
ФАО	- Продовольча сільськогосподарська організація ООН
ЦОВВ	- центральні органи виконавчої влади
BRDO	- Офіс ефективного регулювання
CEN	- Європейський комітет з стандартизації
CENELEC	- Європейський комітет зі стандартизації в галузі електротехніки
EDEXIM	- Європейська база даних експорту та імпорту небезпечних хімічних речовин
ETSI	- Європейський інститут телекомунікаційних стандартів
RAPEX	- “Система швидкого сповіщення про непродовольчі товари, що створюють серйозний ризик” ЄС

ВСТУП

Актуальність теми. Стратегією сталого розвитку "Україна-2020" за вектором безпеки одним із пріоритетів визначено безпеку життя і здоров'я людини та доступ до безпечних харчових продуктів, Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. та Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. головною стратегічною метою його розвитку визначено гарантування продовольчої безпеки держави в умовах глобалізації та посилення присутності нашої держави на світовому ринку сільськогосподарської продукції й продовольства. Досягнення цих результатів можливе лише завдяки скоординованим діям і консолідованим зусиллям усіх суб'єктів публічної влади з забезпечення продовольчої безпеки та суб'єктів агропромислового комплексу.

З 1 січня 2016 р. вступила в дію торговельна частина Угоди про асоціацію з ЄС щодо українського експорту агропродукції, відповідно до якої почали діяти нові правила та регламенти режиму вільної торгівлі з урахуванням принципів діяльності ЄС. За таких умов особливої актуальності набуває інституціональна модернізація механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в умовах початку дії зони вільної торгівлі з ЄС. Одним із ключових принципів Угоди про асоціацію є принцип прозорості, питання реалізації якого є предметом окремої глави (Гл. 12 "Прозорість" Розділу "Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею"), а також низки положень інших частин документу. Більше 100 із 486 статей Угоди містять зобов'язання щодо загальної прозорості державної політики в Україні та ЄС, а також дотримання принципу прозорості у співробітництві між сторонами.

З огляду на це, на сучасному етапі динамічного розвитку суспільства, в процесі намагання України стати повноправним членом ЄС, вийти на світові агропродовольчі ринки та забезпечити населення якісними, екологічно чистими й економічно доступними продуктами харчування, особливо важливого значення набувають механізми імплементації принципу прозорості в регуляторну

діяльність органів публічної влади із забезпечення продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС.

Основи вивчення і використання механізмів державного регулювання продовольчої безпеки, аграрного сектору економіки, розвитку міжнародних торгово-економічних відносин, механізмів інформаційно-комунікаційного й аналітичного забезпечення продовольчої безпеки та імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність органів публічної влади закладені в працях відомих вітчизняних та зарубіжних учених управлінців, економістів та аграріїв. Серед них: В. Авер'янов, В. Бакуменко, В. Дерещ, С. Москаленко, П. Надолішній, Н. Нижник та ін. – встановили концептуальні засади державного управління та механізмів державного управління; О. Гойчук, К. Голікова, М. Гребенюк, О. Зеленська, С. Кваша, Т. Лозинська, В. Малигіна, М. Одінцова, Л. Страшинська, А. Ульянов, О. Шевченко, В. Щербань, О. Щекович, В. Шкаберін, які розкрили сутність продовольчої безпеки з позицій агропромислового, зовнішньоторгового та соціального аспектів; М. Бугрій, О. Коваленко, І. Міхаліна, С. Москаленко, Т. Осташко, М. Плотнікова, І. Розпутенко, О. Скидан, А. Фролов, С. Щербина – визначили формування механізмів державного управління у сфері забезпечення продовольчої безпеки як складової економічного блоку національної безпеки; Н. Іванова, О. Кочетков, М. Лисак, І. Манзій, Б. Пасхавер, Н. Сеперович, Р. Тринько, М. Хорунжий – заклали методологічні основи удосконалення індикаторів продовольчої безпеки; Д. Голосніченко, Н. Гудима, І. Ібрагімова, В. Мельниченко, Б. Николаїшин, О. Совгіря, Д. Чуприна, Р. Шутов – визначили питання модернізації державного сектора щодо відкритості, прозорості гласності влади та інформаційно-комунікаційній взаємодії. Також в основу дисертації було покладено аналіз значної кількості вітчизняних і міжнародних нормативно-правових актів, зокрема регламентів, рішень, протоколів, правил і директив Європейського Парламенту, Ради Європи та Світової організації торгівлі.

Аналіз наукового доробку в даній сфері свідчить, що теоретичне обґрунтування організаційно-інституційних засад забезпечення прозорості

торговельних відносин у режимі вільної торгівлі України з ЄС лише формується і багато організаційно-інституційних аспектів його функціонування є неврегульованими. Тому дослідження даного питання є актуальним в науковому та в практичному аспектах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Основні постулати дисертаційного дослідження висвітлено в науково-дослідних роботах ОРІДУ НАДУ при Президентіві України за темами: "Механізми узгодження інтересів та координації дій суб'єктів регіональної політики при реалізації соціальних проектів" (ДР № 0113U000795), у межах якої обґрунтовано структуру координаційного механізму взаємодії між суб'єктами реалізації Програми економічних реформ; "Реалізація окремих пріоритетів комплексного розвитку регіону: науково-методичний супровід" (ДР № 0114U002604), де автор, як виконавець, охарактеризувала суб'єктів регіонального рівня забезпечення продовольчої безпеки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування організаційно-інституційних засад забезпечення прозорості торговельних відносин у режимі вільної торгівлі України з ЄС та розроблення державного механізму їх практичної реалізації органами публічної влади в нормотворчо-регуляторних процесах забезпечення продовольчої безпеки України.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі *завдання*:

– проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження поняття "продовольча безпека" в державному управлінні як складової національної безпеки держави, важливого чинника соціально-економіко-політичної стабільності та визначити його аспекти і чинники;

– дослідити механізми формування та реалізації політики з питань забезпечення продовольчої безпеки, визначити її стратегічні пріоритети, міжнародні нормативні вимоги, суб'єкти реалізації і нормативно-правове забезпечення;

– проаналізувати ефективність механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в Україні щодо реалізації положень торговельної частини Угоди про асоціацію з ЄС;

– визначити переваги і труднощі впровадження політики прозорості у регуляторну діяльність органів публічної влади із забезпечення продовольчої безпеки України в умовах режиму вільної торгівлі з ЄС;

– обґрунтувати механізми забезпечення прозорості як одного з принципів розробки та реалізації державної політики продовольчої безпеки;

– визначити організаційну основу прозорості співробітництва між сторонами Угоди та запропонувати структурну схему організаційного механізму сприяння прозорості на технічному рівні;

– розробити пропозиції щодо практичної здійсненності запропонованих напрямів покращення ситуації з імплементації принципу прозорості в діяльність органів державного регулювання продовольчої безпеки.

Об'єкт дослідження – система державного забезпечення продовольчої безпеки України в умовах зони вільної торгівлі з ЄС. *Предмет дослідження* – механізми імплементації принципу прозорості в діяльність органів державного регулювання продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні положення теорії державного управління, ринкової економіки, стратегічного управління та управління аграрним сектором економіки; наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців із теорії організації управлінських відносин і зв'язків, координаційної взаємодії та її регламентування, теоретико-методологічних основ механізмів імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність органів публічної влади із забезпечення продовольчої безпеки та механізми забезпечення прозорості як одного з принципів розробки та реалізації державної політики продовольчої безпеки; наукові принципи і засоби наукового пізнання гарантують достовірність результатів, досягнення поставленої мети.

У дисертації застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема абстрагування, узагальнення, аналіз й синтез, індукція та дедукція, системний аналіз. За допомогою аналітичного методу здійснено відбір наукової інформації за темою дисертації; компаративний та логіко-семантичний методи застосовувалися під час дослідження понятійного апарату; за допомогою структурно-функціонального аналізу та декомпозиції обґрунтовано механізми забезпечення прозорості як одного з принципів розробки та реалізації державної політики продовольчої безпеки; для вирішення окремих наукових завдань використовувалися відповідні методи економіко-статистичного аналізу та теоретичного моделювання.

Емпіричною основою дослідження стали нормативно-правові акти, що регламентують управлінські відносини суб'єктів забезпечення продовольчої безпеки та торгово-економічних відносин, статистичні матеріали, звітно-аналітичні матеріали Уряду й профільних міністерств і відомств, особисті спостереження автора.

Науковою новизною результатів дисертаційної роботи є розроблення конкретних пропозицій з імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність органів публічної влади для забезпечення продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС. Найважливіші результати, що становлять наукову новизну, полягають у тому, що в дисертації:

вперше:

– розроблено структуру організаційного механізму сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на технічному рівні, елементами якої є: вертикальна міжвідомча координація дій відповідальних органів та установ за імплементацію принципу прозорості співробітництва між сторонами Угоди; горизонтальна технічна взаємодія на основі спеціально утворюваних міжвідомчих структур; мережевий зв'язок між суб'єктами інформаційної взаємодії у системі нотифікації і підготовки запитів;

удосконалено:

– методичні підходи до імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність органів влади за сучасних економічних та інституціональних умов продовольчої безпеки з урахуванням правил і вимог Угоди про Асоціацію, зокрема: розроблення регламенту взаємодії з зацікавленими сторонами на кожній фазі життєвого циклу політики – від розроблення концепції до реалізації плану дій; інституціоналізація механізму інформаційного посередника з конкретним набором функцій, що забезпечують ефективність процесу міжвідомчої взаємодії, мережевої комунікації та обміну інформацією між усіма заінтересованими сторонами політики продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС;

– методичний підхід до здійснення індикативного аналізу сучасного стану продовольчої безпеки в Україні шляхом введення додаткових індикаторів – стан галузей АПК та рівень платоспроможного попиту широких верств населення, що дозволило зрозуміти причини оціненого стану продовольчої безпеки в Україні у 2015 році та визначити напрями удосконалення діючих механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС;

набули подальшого розвитку:

– дослідження зовнішньоторгового та агропромислового аспектів продовольчої політики з позиції нормотворчо-регуляторних вимог, принципів та правил ЄС та СОТ до забезпечення продовольчої безпеки і безпеки та якості продовольчих товарів, а також до здійснення міжнародних торгово-економічних операцій;

– концептуальні засади інституціональної модернізації механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в Україні відповідно до вимог Угоди про асоціацію з ЄС, зокрема щодо створення інституційної структури виконання Угоди про асоціацію та регулювання торговельних відносин за напрямами: технічне регулювання; доступ товарів на ринки; санітарні та фітосанітарні заходи; заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами, електронна комерція; механізм врегулювання суперечок; створення контактних пунктів для забезпечення реалізації принципу прозорості торговельних відносин.

12

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути застосовані в роботі органів публічної влади при імplementації принципу прозорості в їх регуляторну діяльність та під час реалізації державної політики з питань продовольчої безпеки України в умовах режиму вільної торгівлі з ЄС.

Результати дисертації та її основні постулати використано: Міністерством аграрної політики та продовольства України у практичній діяльності Департаменту науково-освітнього забезпечення та розвитку підприємництва на селі при обґрунтуванні низки інституціональних заходів з реалізації третьої хвилі дерегуляції та під час розробки Концепції розвитку сільських територій (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 995-р) (довідка від 18.08.2016 р. № 37-18-1-15/13223); Херсонським національним технічним університетом для розроблення навчальних програм, підготовки та викладання курсів лекцій з дисципліни "Основи євроінтеграції" (акт від 05.09.2016 р.); Одеським регіональним інститутом державного управління НАДУ при Президентові України для методичного забезпечення навчального процесу в Управлінні підвищення кваліфікації кадрів (довідка від 23.05.2016 р. № 01/13/300).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею автора. У процесі одержання нових наукових результатів не використовувались ідеї або розробки наукового керівника О. Остапенка, з яким опубліковано одну статтю у співавторстві.

Апробація результатів дисертації. Наукові положення дисертації було оприлюднено та обговорено на розширеному засіданні кафедри європейської інтеграції (протокол № 4 від 6 жовтня 2016 р.), а також апробовано на науково-комунікативних заходах: "Сучасна регіональна політика: освіта, наука, культура" (Одеса, 2011); "Сучасні тенденції розвитку публічного управління: теорія та практика" (Одеса, 2012); "Європейський проект та Україна" (Одеса, 2012); "Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління" (Одеса, 2013); "Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів" (Одеса, 2013); "Теорія та практика публічного управління" (Кишинів, Республіка

Молдова, 2014); "Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів" (Одеса, 2014); "Реформування публічного управління: теорія, практика, міжнародний досвід" (Одеса, 2015); "Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів" (Одеса, 2015).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 16 праць, у тому числі: 6 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – в зарубіжному науковому виданні (Республіка Польща), 9 публікацій – у збірниках матеріалів науково-комунікативних заходів.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і 9 додатків. Загальний обсяг роботи – 279 сторінок, з них основного тексту – 196 сторінок. У дослідженні містяться 15 рисунків, 5 таблиць та 7 формул. Під час написання дисертації використано 328 джерел, з яких 15 іноземними мовами.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Основним конституційним обов'язком будь-якої країни є недопущення голоду та недоїдання всього населення, тому головною функцією державного управління в цьому напрямку визначено виробництво та розподіл усіх видів продовольчих ресурсів. Продовольча безпека, як складова економічної безпеки впливає на рівень національної безпеки країни і гарантує соціально-економіко-політичну стабільність, доступність якісних продуктів харчування, стійкий економічний розвиток. В зв'язку з цим продовольча безпека визначається основою забезпечення державної незалежності та потребує детального дослідження з погляду науки державного управління. Необхідність удосконалення продовольчої безпеки визначається членством України у міжнародних організаціях. Зокрема протокол про вступ до СОТ та Угода про асоціацію з ЄС висувають ряд вимог до формування та реалізації державної політики з питань продовольчої безпеки, що має бути забезпечено імплементацією норм міжнародного права у вітчизняну практику. Тому для визначення теоретичних та організаційно-правових засад державного регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки необхідно:

- проаналізувати наукові дослідження з питань продовольчої безпеки як складової національної безпеки, визначити її складові, структуру та принципи забезпечення;

- визначити стратегічні пріоритети та механізми реалізації державної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки адже просування аграрного бренду «Продукт Україна» визначено Урядом в рамках нової продовольчої політики;

- встановити нормативні вимоги міжнародних організацій до забезпечення продовольчої безпеки та визначити рівень інституційного та нормативно-правового її забезпечення;
- дослідити зарубіжний досвід у сфері державного регулювання продовольчої безпеки.

1.1. Аналіз наукових досліджень продовольчої безпеки як складової національної безпеки та об'єкту державного управління

Для України, як повноправного учасника міжнародних економічних відносин, об'єктивною потребою та вимогою є забезпечення національної безпеки країни та захисту її національних інтересів. Однією з головних та важливих складових, фундаментом та матеріальною основою національної безпеки є економічна безпека, яка надає реальні можливості для стабільного розвитку країни, гарантує її незалежність [270].

Економічна безпека є багатокомпонентною та включає в себе ряд складових. Вона забезпечує надійне становище у сфері фінансів, грошового забезпечення, інформаційного забезпечення, екології, ресурсного забезпечення, продовольчого забезпечення. Тобто, все, що пов'язане з матеріальними ресурсами, виробничими і невиробничими фондами, нерухомістю, фінансовими ресурсами, природними багатствами, - все це і є економічна безпека.

Продовольча безпека, як складова економічної безпеки держави, відіграє одну з найважливіших функцій у суспільстві – гарантує соціальну стабільність, доступність якісних продуктів харчування та стійкий економічний розвиток, що в умовах глобалізації стає першочерговим і життєво важливим, тому на вирішення проблеми продовольчої безпеки спрямовані зусилля всіх країн світу. Ця проблема визнана ключовою Організацією Об'єднаних Націй. На Конференції ООН зі стійкого розвитку (20-22 червня 2012 р.) у Ріо-де-Жанейро, оголошено ініціативу ліквідації проблеми голоду, на основі якої була сформована програма побудови вільного від голоду майбутнього [270].

На Світовому продовольчому саміті (ФАО 1996 р.) було визнано, що «продовольча безпека полягає в тому, що всі люди в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до достатньої кількості безпечних поживних продуктів харчування, здатних задовольнити їх дієтичні потреби і гастрономічні уподобання, необхідні для підтримки активного і здорового способу життя» [149, с. 239]. Тому поняття “продовольча безпека” розглядається як економічна категорія, тобто як складова економічної безпеки держави, що опікується задоволенням потреб держави та населення у продуктах харчування. Однак, слід зазначити, що у світі й досі не існує єдиного прийнятого визначення терміну «продовольча безпека», тому, перш за все, необхідно систематизувати різні підходи до визначення сутності поняття в контексті національної безпеки країни [7]. Економічна безпека держави характеризується сукупністю умов, за яких забезпечується захист національних економічних інтересів та утримання соціально-економічних параметрів у межах нормативних значень, завдяки чому національна економіка має здатність задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства, генерувати інноваційні зрушення та реалізувати конкурентні переваги країни в рамках міжнародного поділу праці [299].

Економічна безпека є складною за своєю суттю та важливою за своєю природою у життєзабезпеченні кожної людини. Тому необхідно детально і досконально вивчати це поняття, щоб якомога ефективніше впливати на її показники.

Категорія економічної безпеки держави у функціонально-структурному аспекті містить сукупність взаємопов'язаних складників безпеки, основним з яких є: макроекономічна, інвестиційна, інноваційна, фінансова, зовнішньоекономічна, соціальна, продовольча, демографічна та енергетична безпеки. Отже продовольча безпека держави є важливою складовою економічної безпеки, яка, у свою чергу, є частиною суспільної безпеки держави [299]. Причому, однією із найважливіших частин, оскільки відповідає за найголовніше - життя і здоров'я людини. Саме тому продовольчій безпеці відводиться таке вагоме значення в законодавстві кожної розвиненої країни, в тому числі, і України.

У ст. 8 Закону України «Про основи національної безпеки України» відмічається, що забезпечення продовольчої безпеки є одним з основних напрямів державної політики з питань національної безпеки України в економічній сфері [270]. Також в Законі зазначається, що критичний стан з продовольчим забезпеченням населення і неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, економічно необгрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів віднесено до загроз національної безпеки України. Місце продовольчої безпеки в системі національної безпеки України відображено на рисунку 1.1.

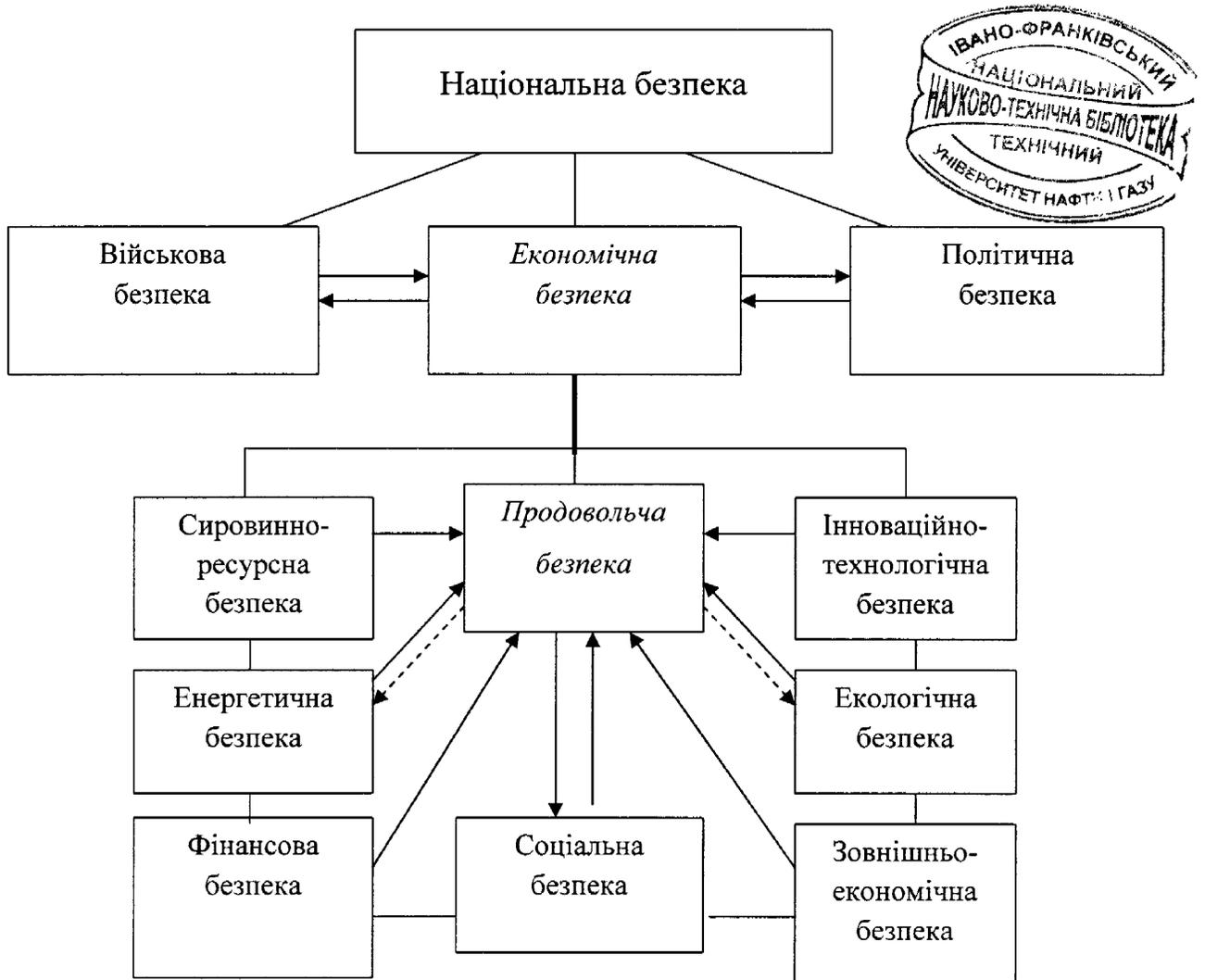

Рис. 1.1. Місце продовольчої безпеки в системі національної безпеки України

d 613

Як ми бачимо з рисунку, продовольча безпека взаємопов'язана з усіма іншими, що входять до складу економічної безпеки, та здійснює вплив на інші складові.

З цих позицій, актуальним є формування такої моделі продовольчої безпеки, яка сприятиме забезпеченню країни безпечними та якісними продуктами харчування, стабільності вітчизняного виробництва продуктів харчування, обсяги якого достатні для забезпечення продовольчої незалежності держави [270].

Особливо важливою є також безпека дитячих продуктів харчування, оскільки іноді, в гонитві за виручкою та збагаченням, виробники нехтують життям і здоров'ям дітей, що повинно дуже жорстко контролюватись з боку держави та міжнародних організацій.

На жаль, нині немає жодної держави, яка б не переймалася питаннями продовольчої безпеки. Це стосується виробництва продовольчих товарів, їх розподілу, імпорту-експорту продовольства, споживання продуктів харчування тощо. Однак кожна країна має свої завдання у покращенні продовольчого забезпечення свого населення залежно від досягнутого рівня у вирішенні цієї проблеми. Основними причинами продовольчої залежності країни можна вважати [281]:

1) дефіцит продовольства і низький рівень платоспроможного попиту, що обумовлюють незбалансованість внутрішнього продовольчого ринку за попитом і пропозицією;

2) залежність внутрішнього ринку від імпортних поставок продовольства, не конкурентоспроможність національного агропромислового комплексу;

3) низька конкурентоздатність продукції за якістю та/або ціною при достатності продовольства власного виробництва;

4) нерозвиненість зовнішньоекономічних зв'язків, замкнутість внутрішнього продовольчого ринку;

5) низька ефективність діяльності господарюючих суб'єктів в АПК;

6) перетворення експорту продовольчої продукції на самоціль розвитку агропромислового комплексу;

7) зростання зобов'язань із покриття зовнішнього боргу за нестабільного курсу національної валюти [281].

Важливо чітко регулювати питання, пов'язані з продовольчим забезпеченням держави, і не лише на національному та міжнародному, а й на регіональному і місцевому рівнях, адже поставки якісного продовольства населенню потрібно забезпечувати в будь-який час, незалежно від природних та погодним умов та налагодженості логістики в тій чи іншій місцевості.

Отже, продовольча безпека має національний характер, їй притаманна комплексність і перманентність. Залежно від особливостей національної продовольчої системи, періоду її розвитку, від того, яка складова продовольчої проблеми набиратиме на тому чи іншому етапі пріоритетного значення, завдання її забезпечення модифікуються разом із змінами внутрішніх і зовнішніх загроз [281].

Україна нині перебуває на етапі трансформування економічної системи, що об'єктивно обумовило зниження ефективності її економічного потенціалу. Нинішній етап у розвитку нашої держави, накладаючись на глобалізаційні процеси в світі, вимагає відповідної побудови національної продовольчої безпеки, що передбачає вирішення комплексу економічних, політичних та соціальних проблем.

Національна продовольча безпека, на думку Гойчук О.І., концептуально розглядається як стійкість функціонування агропродовольчої системи, яка складається з підсистем: забезпечення, функціональної, цільової, контролюючої і регулюючої. Система оцінки продовольчої безпеки дозволяє всебічно характеризувати стан кожної з підсистем продовольчої системи, а саме: виробництво продовольства, формування і розподіл продовольчих ресурсів, споживання продовольства з позиції самозабезпечення, незалежності, доступності, збалансованості і якості харчування [32, с. 397].

Продовольча безпека держави – це ступінь забезпеченості населення країни екологічно чистими і корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково-обґрунтованими нормами і доступними

цінами для збереження і поліпшення середовища проживання. Продукти харчування у життєвій діяльності людини відіграють особливу роль, деякі експерти вважають, що за життя сучасного покоління продовольча проблема може перерости у глибоку міжнародну кризу [296].

Шевченко О. визначив, що в більшості випадків термін продовольче забезпечення асоціюється з поняттям наявності достатньої кількості харчових продуктів [306, с. 12]. Виходячи з цього, державна політика продовольчого забезпечення трактується як наявність у держави необхідних можливостей для підтримання відповідного стану захищеності населення країни від недостатнього харчування, а у виняткових випадках – від голоду [7].

Шкаберін В. вважає, що під продовольчою безпекою слід розуміти стан економіки, забезпечений відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями, при якому, незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз, зберігається необмежена у часі здатність держави (суспільства) забезпечувати економічну та фізичну доступність для всього населення життєво важливих продуктів харчування в обсягах, якості й асортименті, достатніх для розширеного відтворення кожної особи у звичних умовах і мінімально необхідних для підтримки здоров'я та працездатності в надзвичайних продовольчих ситуаціях. [307, с.10]

Щербань В. в своєму дослідженні продовольчу безпеку країни розглядав як підсистему національної безпеки, яка визначає міру захищеності держави від втрати незалежності [310, с. 58]. Продовольча безпека є необхідною, хоча і не єдиною матеріальною умовою життя, що забезпечує його функції та можливості розвитку – демографічні, економічні, політичні, культурні, інтелектуальні та ін. Забезпечення населення якісними, екологічно чистими й економічно доступними продуктами харчування з метою підтримки активного здорового життя, а також формування необхідних страхових запасів і є основними завданнями національної агропродовольчої сфери, на думку автора. [7].

В цілому, більшість дослідників поділяють це, загальне, визначення продовольчої безпеки, як забезпечення населення продуктами харчування, однак

сучасне трактування цього поняття має певні відмінності. Мова йде про *три* існуючі *підходи* до формулювання (визначення) продовольчої безпеки:

Перший підхід – його представники, переважно економісти країн з розвинутою ринковою економікою, використовують визначення продовольчої безпеки, в якому фігурує тільки споживання. На їхню думку, продовольча безпека – це забезпечення гарантованого доступу населення до продовольства в кількості, необхідній для активного здорового життя. Отже, для досягнення продовольчої безпеки існують різні альтернативи – імпорт або самозабезпечення, причому між ними не вбачається істотна різниця при використанні подібного визначення. Серед деяких вітчизняних економістів критерій споживання також визнається єдиним.[34].

З точки зору споживачів, саме якісне продовольство і в повному обсязі, необхідному для життєдіяльності, і є гарантованою продовольчою безпекою.

Другий підхід – прихильники якого в якості ще однієї ключової позиції в розумінні сутності продовольчої безпеки виділяють здатність країни самостійно забезпечувати себе необхідним обсягом та асортиментом продуктів харчування. Відповідно до цього підходу, досягнення продовольчої безпеки передбачає реалізацію таких основних напрямків вирішення проблеми: 1) підтримання постачання продовольства на рівні, достатньому для здорового харчування; 2) забезпечення належного рівня платоспроможного попиту населення; 3) усунення залежності від імпорту та захист інтересів вітчизняних товаровиробників.[34].

Особливо важливим даний підхід виступає в часи міжнародних економічних криз, війн, стихійних лих на планеті, коли самозабезпечення держави продуктами харчування відіграє важливу, можна навіть сказати, основну роль. З аналізу цього підходу випливає, що протекціонізм у питаннях продовольства і значні його резерви забезпечують продовольчу безпеку держави.

Третій підхід – ґрунтується на двох критеріях: наявність на продовольчому ринку країни такої кількості продуктів харчування, якої достатньо для підтримання здорового способу життя населення; доступність цих продуктів абсолютно для всіх верств населення.[34].

Даний підхід також є не менш важливим, ніж перший і другий, оскільки наявність значної кількості продовольства в державі не є гарантом того, що усі верстви населення можуть придбати ті чи інші продукти харчування належної якості і в мірі, необхідній для забезпечення здоров'я людини.

Варто зазначити, що викладені вище підходи акцентують передусім на особистості та її інтересах у сфері забезпечення своїх першочергових потреб у продуктах харчування, тобто можливість забезпечення фізичної та економічної доступності продовольства. Продовольча безпека, на думку Голікової К.П., відтворює систему різних факторів, а саме кількісних та якісних показників наявності власних ресурсів, використання альтернативних джерел отримання ресурсів, рівень їх споживання та ін. [34].

Все це, на думку Голікової К.П. та Кваші С.М., формує *три сутнісні* аспекти даного поняття [34; 111, с. 28]:

1. *Соціальний* – визначає зайнятість населення в аграрному секторі економіки з відповідною продуктивністю праці, її оплатою, з передбаченням повного забезпечення інфраструктурними факторами функціонування сільських районів. Таким чином, продовольча безпека обов'язково включає не тільки споживчий аспект (з урахуванням фізіологічних норм), а й виробничий (за рахунок розвитку власного виробництва, а вже потім – необхідного імпорту сільськогосподарської продукції і продовольства).

2. *Політичний* – характеризує здатність держави підтримувати свій стабільний позитивний міжнародний імідж як конкурентної на аграрних зовнішніх ринках країни, забезпечувати своїм громадянам споживання повноцінних продуктів харчування відповідно до прийнятих міжнародних стандартів та норм.

3. *Економічний* – характеризує здатність держави до мобілізації внутрішніх ресурсів і агроекономічного потенціалу країни для організації виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення населення продовольством переважно за рахунок власного виробництва і тим самим гарантувати економічну самостійність, достатню незалежність від зовнішніх ринків.

Отже, рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток держави – це і є продовольча безпека. Науковці, які займаються дослідженнями питань продовольчої безпеки [34], пропонують розширити її сутність до 5 аспектів та зосередитись на: продовольчому, сільськогосподарському, зовнішньоекономічному, агропромисловому, а також соціальному.

Розглянемо кожен з аспектів, запропонованих науковцями.

Продовольчий аспект є вихідним в аналізі пріоритетів, оскільки слугує кількісному виразу основної цілі аграрної політики – продовольчій безпеці. Він визначає рівень забезпечення країни продовольством, у тому числі власного виробництва, обсяги необхідних резервів продуктів харчування і сільськогосподарської сировини, а також фізіологічні та платоспроможні межі попиту на продукти харчування на внутрішньому ринку, та характеризується показниками існуючої структури споживання і його фізіологічними нормами.[34].

Продовольчий аспект є чи не найважливішим з усіх інших аспектів, оскільки дає чітку інформацію щодо стану продовольства в цілому.

Сільськогосподарський аспект показує використання аграрного потенціалу країни у виробництві необхідних обсягів сільськогосподарської сировини та продовольства і характеризується відповідними показниками ефективності сільського господарства: урожайність культур, продуктивність тварин, продуктивність сільськогосподарських угідь, продуктивність праці, рентабельність виробництва, фондівіддача тощо.[34].

Даний аспект характеризує стан сільського господарства та здатність держави виробляти сільськогосподарську продукцію, необхідну для населення.

Агропромисловий аспект дозволяє зробити аналіз матеріально-технічної бази сільського господарства та оцінити потенціал і ефективність переробних галузей, стан функціонування маркетингової сфери.[34].

Цей аспект показує, наскільки матеріально-технічне забезпечення держави здатне виробляти необхідну кількість продукції.

Зовнішньоторговий аспект відображає взаємозв'язок світового і внутрішніх сільськогосподарських ринків, що характеризується показниками обсягів імпорту і експорту кожного із продуктів; балансами ввезення і вивезення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування; цінами на різні види сільськогосподарської продукції і продовольства власного і імпортного виробництва, відношенням їх рівня на внутрішньому і світовому ринках; показниками кон'юнктури зовнішніх ринків сільськогосподарської продукції і продовольства тощо.[34].

Даний аспект особливо важливий в умовах підписаних зовнішньоторговельних угод і домовленостей, оскільки непродумана зовнішньоторгова політика здатна призвести до розбалансованості економіки в цілому.

Соціальний аспект охоплює питання платоспроможного доступу населення до продовольства, соціального захисту малозабезпечених категорій населення, посилення адресності соціальної політики, досягнення селом рівних з містом умов отримання реальних грошових доходів та соціального обслуговування, однакових умов соціального забезпечення для всіх груп населення незалежно від виду трудової діяльності та місця проживання тощо. [34].

Даний аспект особливо актуальний в часи тотального безробіття та зростання цін на продовольство.

Структура продовольчої безпеки з врахуванням навколишнього середовища наведена на рис. 1.2.

Продовольча безпека, на думку дослідників Національного інституту стратегічних досліджень, – це стан забезпечення населення продовольством на рівні, що гарантує кожній особі можливість повноцінного раціонального харчування якісними продуктами, задоволення дієтичних і специфічних смакових потреб населення. Цей складник характеризується наступними індикаторами (споживання на одну особу/місяць, кг): добова калорійність харчування людини, тис. ккал; м'ясо і м'ясопродукти; яйця, шт.; риба і рибопродукти; цукор; олія;

картопля; овочі та баштанні; фрукти, ягоди, горіхи, виноград; хліб і хлібопродукти; виробництво зерна на одну особу на рік [312].

Попит населення на продукти харчування, на думку Страшинської Л.В., зумовлюється рядом чинників, *перша група* яких включає суто демографічні та фізіологічні чинники. До них, насамперед, належать: чисельність населення, його вікова структура, фізіологічні потреби різних соціальних, професійних та етнічних груп людей у продуктах рослинного і тваринного походження. Однак, фізіологічні потреби у продуктах харчування не відбивають реального стану як продовольчої проблеми, так і продовольчої безпеки держави. Вони свідчать лише про бажані обсяги продуктового споживання.[277]. На жаль, потреби населення в продуктах харчування останнім часом в Україні не забезпечуються.

Рис. 1.2. Структура продовольчої безпеки [153]

Друга група охоплює економічні чинники. Попит на продукти харчування в необхідних обсягах та асортименті може бути реалізований лише за умови, що населення має достатні для цього кошти. Реальні доходи різних груп населення не завжди й не скрізь зростають пропорційно до підвищення обсягів фізіологічних потреб у більш якісних і калорійних видах продуктів харчування та цін на них. Поряд з цим, наявні платіжні засоби людина використовує для задоволення потреб не лише в їжі, а й в інших ресурсах життєзабезпечення [277].

В умовах інфляційних стрибків та зростання цін, населення не в змозі забезпечити себе мінімально необхідними продуктами харчування, особливо помітно це серед верств населення з мінімальним рівнем доходів.

Глибокі відмінності в реальних грошових доходах населення зумовлюють відповідну нерівномірність розподілу і споживання продуктів харчування та інших життєвих ресурсів. Якщо ця нерівномірність посилюється і відповідно зростає чисельність найбідніших верств населення, то в суспільстві зменшуються обсяги споживання продовольчих товарів, що негативно впливає на аграрне виробництво, оскільки попит на його продукцію зменшується, і воно не отримує необхідних коштів для модернізації та розширеного відтворення. Водночас при зменшенні обсягів і підвищенні цін на продукцію вітчизняного виробництва зростає продовольчий імпорт. Отже, зважаючи на зазначені чинники продовольчої безпеки, можна виділити основні оціночні критерії її рівня [277]:

- критерій продовольчої незалежності;
- критерій достатності продовольчого споживання (енергетична цінність добового раціону харчування на одну особу має бути не нижчою за 2,5 тис. ккал);
- критерій доступності продовольчого споживання (витрати на продовольчі потреби мають не перевищувати 60 % сімейного бюджету).

Дані критерії є загальними, вони не відображають усієї глибини продовольчої кризи, тим не менш, виступають важливою оціночною базою для визначення рівня продовольчої безпеки в цілому. Відповідно до світової практики, саме два останніх критерії – достатності й доступності продовольчого споживання – вважаються основними пороговими критеріями під час оцінки

продовольчої ситуації, що розкривають сутність поняття «продовольча безпека» в сучасному поляризованому світі: для бідної країни – це забезпечення раціону виживання, на який витрачається значна частина особистого доходу; для багатой – задоволення різноманітних продовольчих споживчих уподобань за відносно (порівняно з розмірами доходу) малих витрат. Тому стратегічна мета для України щодо забезпечення продовольчої безпеки полягає у вирішенні двоєдиного завдання – наздогнати розвинені країни у сфері продовольчого споживання за показниками [277]:

- кількості та якості харчування;
- економічної доступності харчування (у частках сімейного бюджету) [277, с. 437].

Вчені НАН України до основних критеріїв, які характеризують продовольчу безпеку, відносять [270]: ступінь задоволення фізіологічних потреб у компонентах та енергетичному складі харчового раціону; відповідність харчового раціону обмеженням за вмістом у продуктах шкідливих для здоров'я речовин; рівень фізичної та економічної доступності продовольства для різних категорій населення, включаючи спецспоживачів; ступінь залежності продовольчого постачання країни та ресурсного забезпечення агропромислового комплексу від імпорتنих поставок; розміри стратегічних та оперативних продовольчих запасів у зіставленні з нормативними потребами.

На цьому наголошує і Гойчук О.І., стверджуючи, що показником продовольчого забезпечення є рівень задоволення фізіологічних потреб населення в енергії та харчових речовинах відповідно до вимог збалансованого раціону харчування людини за відсутності в продуктах харчування шкідливих для її здоров'я речовин, який залежить від фізичної та економічної доступності продуктів харчування для різних соціальних груп населення [32, с. 386].

Більш детальна класифікація поняття «продовольча безпека» подано у Додатку В, де відображено підходи до визначення та системи показників, що її характеризують.

В Законі України «Про продовольчу безпеку України», продовольча безпека трактується як соціально-економічне та екологічне становище, за якого населення забезпечено безпечними і якісними основними продуктами харчування, що необхідні для забезпечення раціонального харчування [86]. Відповідно до зазначеного Закону, продовольство в цілому визначається як харчові продукти необхідні для забезпечення життєдіяльності організму людини та її розвитку. Варто зазначити, що сам термін «продовольча безпека» в правовому трактуванні дещо трансформувалася, зокрема відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», де «продовольча безпека» визначається як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності [91].

Постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. № 1379 затверджено Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [179]. Згідно з цією методикою основними індикаторами продовольчої безпеки є: 1) добова енергетична цінність раціону людини; 2) достатність споживання окремого продукту; 3) достатність запасів зерна у державних ресурсах; 4) економічна доступність продуктів харчування; 5) диференціація вартості харчування за соціальними групами; 6) ємність внутрішнього ринку, окремих продуктів; 7) продовольча незалежність за окремим продуктом. З метою оцінки сучасного стану продовольчої безпеки країни досліджено основні індикатори продовольчої безпеки.

Виходячи з наукового аналізу тлумачень досліджуваного поняття, а також враховуючи вищевикладені міркування, можемо визначити “продовольчу безпеку” як систему взаємозв’язків, які направлені на стабільне забезпечення населення продовольством у відповідній кількості та якості, що гарантують розширене відтворення людського потенціалу, незалежно від кон’юнктури на зовнішніх ринках. [7]

Тобто, незалежно від стану продовольства на зовнішніх ринках, це не повинно впливати на продовольчу безпеку держави та її гарантування в повному обсязі.

Розглядаючи різні підходи до визначення сутності поняття продовольчої безпеки та визначаючи її роль та місце в національній безпеці країни, не можемо залишити поза увагою принципи на яких вона будується. Аналіз наукових досліджень з питань визначення принципів забезпечення продовольчої безпеки свідчить, що у вітчизняній науковій літературі не існує єдиних підходів до їх визначення.[7].

Кожен науковець виділяє ту чи іншу складову продовольчої безпеки, яка є основною і від якої залежить загальний стан продовольчої безпеки.

У «Римській декларації із всесвітньої продовольчої безпеки» йдеться про обов'язок будь-якої держави забезпечувати право кожної людини на доступ до безпечних для здоров'я і повноцінних продуктів харчування відповідно до права на адекватне харчування і права на свободу від голоду. Крім цього, у листопаді 2009 р. були сформульовані *п'ять Римських принципів* стійкої глобальної продовольчої безпеки [7]:

- *Принцип 1.* Інвестування коштів у реалізацію планів, що приймаються самими країнами, з метою виділення ресурсів та належним чином опрацьовані та зорієнтовані на конкретні результати плани та партнерські відносини;

- *Принцип 2.* Посилення стратегічної координації на національному, регіональному та глобальному рівнях на цілі вдосконалення регулювання, досягнення більш ефективного розподілення ресурсів, недопущення дублювання зусиль та виявлення відсутніх відповідних засобів;

- *Принцип 3.* Намагання забезпечити продовольчу безпеку за рахунок використання двоєдиного підходу, що включає в себе: 1) прями засоби негайного пом'якшення проблеми голоду, в інтересах тих, хто найбільш уразливий, 2) середньострокові та довгострокові програми у сфері стійкого сільського господарства, продовольчої безпеки та розвитку сільських територій за для

усунення глибинних причин голоду та бідності, в тому числі на основі послідовної реалізації права на достатнє харчування;

- *Принцип 4.* Забезпечення важливої ролі багатосторонньої системи за рахунок стійкого підвищення ефективності, розширення можливостей реагування, посилення координації та нарощування результативності діяльності багатосторонніх організацій;

- *Принцип 5.* Забезпечення стійких та суттєвих обов'язків зі сторони всіх партнерів з інвестування у сфери сільського господарства, продовольчої безпеки та харчування з виділенням необхідних ресурсів на засадах своєчасності та надійності та з орієнтуванням на довгострокові плани та програми.

Усі ці принципи є основоположними у забезпеченні продовольчої безпеки, на їх основі науковці виділяють інші принципи.

Більш повна, на наш погляд, система принципів міститься у монографії Малигіної В.Д. Науковець обґрунтувала, що для забезпечення продовольчої безпеки необхідне формулювання, планування і здійснення продовольчої політики, що базується на таких принципах:

- 1) наявність (виробництво, використання запасів та імпорт);
- 2) адекватність (збалансованість харчування та безпека продовольства);
- 3) стабільність (стабільність навколишнього середовища, справедливий розподіл та державне регулювання сфер споживання та виробництва);
- 4) ефективність використання (переробка, зберігання та споживання);
- 5) доступність продовольчого постачання (фізична наявність та купівельна спроможність).[7].

Кожен із запропонованих принципів відображає основні проблемні питання у визначенні рівня продовольчої безпеки.

Ми згодні з позицією Манзій І.Б., що повноцінна система продовольчої безпеки повинна базуватися на таких 7 принципах [133]:

- самозабезпеченості – здатність держави (регіону) за рахунок власних виробничих потужностей забезпечити продовольчі потреби більшої частини населення відповідної територіально-адміністративної одиниці;

- стабільності – підтримання безпечного рівня перехідних запасів продовольства, що залишаються з року в рік на зберіганні в державі;
- незалежності – відсутність залежності від імпортних продовольчих поставок (не більше 20%);
- доступності – забезпечення доступності кожної людини до продовольчих ресурсів в кількості, якості та асортименті, що відповідають науково-обґрунтованим нормам споживання;
- якості – досягнення збалансованого і повноцінного рівня харчування населення за рахунок споживання високоякісних та екологічно безпечних продуктів харчування;
- збалансованості – споживання високоякісних продуктів харчування в достатній для ведення активного й здорового життя кількості з відповідним вмістом макро-, та мікроелементів для раціонального харчування;
- достатності – визначається доступом до продовольчих ресурсів всіх верств населення за рахунок наявного платоспроможного попиту [133].

Таким чином, продовольчу безпеку можемо визначити як стан економіки держави, за якого, незалежно від кон'юнктури світових ринків, за рахунок власного виробництва забезпечується продовольча незалежність держави, населенню країни гарантується фізична, економічна доступність, якість і безпечність основних видів харчових продуктів та чистої питної води, що відповідають вимогам норм законодавства про охорону здоров'я та про технічне регулювання, в об'ємах, які є не менші за раціональні норми споживання харчових продуктів, що є необхідними для активного та здорового способу життя, реалізації демографічної політики.

Головною функцією державного управління у забезпеченні продовольчої безпеки визначено виробництво та розподіл всіх видів продовольчих ресурсів, адже для держави це перший конституційний обов'язок – недопущення голоду та недоїдання всього населення. Держава несе відповідальність за забезпечення нормальних соціальних умов для своїх громадян, забезпечення громадян продовольством й іншими сільськогосподарськими товарами у достатній

кількості, відповідної якості, захист прав та інтересів виробників і споживачів продовольства. Відповідно продовольчу безпеку, як об'єкт державного управління, можемо визначити як складну систему соціально-економічних суб'єкт-об'єктних відносин і суб'єкт-суб'єктних взаємозв'язків з приводу формування, планування і реалізації продовольчої політики з метою забезпечення продовольчої самостійності країни та права кожного громадянина на доступ до безпечних для здоров'я і повноцінних продуктів харчування відповідно до прав на адекватне харчування і свободу від голоду незалежно від кон'юнктури на зовнішніх ринках.

1.2. Стратегічні пріоритети та механізми реалізації політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки України

Теоретико-методологічні аспекти реалізації державної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки та використання принципів стратегічного управління при формуванні пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектору економіки з метою нарощування виробництва продовольства розглядалися в багатьох наукових працях вітчизняних вчених. Важливі аспекти державної політики, спрямованої на реформування соціально-економічних відносин з метою зміцнення національної безпеки, включаючи продовольчу безпеку, знайшли відображення в роботах Розпутенка І. [256], Москаленко С. [142] та Щербини С. [311]. Зокрема, основи теорії аграрної політики, формування механізмів державного управління у сфері забезпечення продовольчої безпеки досліджувалися в роботах Плотнікової М. [165], Міхаліної І. [140], Бугрія М. [22], Осташко Т. [156], Скидан О. [271], ін.

Варто зазначити, що в науковому та нормативно-правовому полі немає єдності щодо трактування поняття «політика у сфері забезпечення продовольчої безпеки». Дослідники, які розкривають проблеми формування політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки, іменують її як: продовольча політика,

агропродовольча політика, політика продовольчого забезпечення, державна політика у сферах сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави, аграрна політика продовольчої безпеки. Складність виокремлення політики у сфері продовольчої безпеки від аграрного сектору чи політики у сферах сільського господарства пояснює таке розмаїття термінології, адже продовольча безпека є їх складовою.

В глобальному розумінні продовольча політика країн розглядається як комплекс заходів, покликаних системно й ефективно вирішувати завдання розвитку не лише виробництва, зовнішньої торгівлі, зберігання та переробки, а й справедливого розподілу основних продуктів харчування, а також соціального розвитку сільської місцевості [32]. Політика продовольчого забезпечення – це обґрунтоване поєднання заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та активної соціальної політики. Державна підтримка має стимулювати всі типи сільськогосподарських підприємств, нарощувати виробництво продукції, підвищувати її якість, забезпечувати виконання державних програм, оновлювати технічні засоби з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу [311, с. 54].

Державна політика забезпечення продовольчої безпеки визначається відповідними нормативними актами, в першу чергу, мова йде про п. 17 ст. 92 Конституції України, відповідно до якого розподіл відповідальності щодо забезпечення національної безпеки і продовольчої безпеки, як її складової, між гілками влади та посадовими особами чітко урегульований [33].

Усі інші нормативно-правові акти повинні опиратись на Конституцію і відповідати базовим нормативно-правовим засадам.

Одним з найважливіших законодавчих актів, який заклав основи формування державної політики в сфері забезпечення продовольчої безпеки, став Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18 жовтня 2005 р. [33]. Він закріпив гарантію продовольчої безпеки на рівні стратегічної мети аграрної політики. Досить актуальним є

положення ст. 3 про державний контроль якості і безпеки продовольчих товарів у розрізі захисту прав споживачів та формування ринків сільгосппродукції.[33].

Зазначені положення знайшли своє продовження у Розпорядженні КМУ від 17.10.2013 р. №806-р «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» [247]. В загальній частині Стратегії аграрний сектор, базовою складовою якого є сільське господарство, визначено системоутворюючим у національній економіці, та таким, що формує засади збереження продовольчої суверенності держави, головною стратегічною метою розвитку якого визначено гарантування продовольчої безпеки держави. Основним принципом розвитку аграрного сектору у сфері формування та реалізації державної аграрної політики є забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобалізації.

Відповідно до Стратегії розвитку аграрного сектору продовольчу безпеку планується забезпечити шляхом пропонування основних видів вітчизняної сільськогосподарської продукції (зерна, молока, м'яса, цукру, яєць, олії соняшникової, овочів) на рівні не менш як 80 відсотків попиту внутрішнього ринку. А основними пріоритетами стратегічних цілей у забезпеченні продовольчої безпеки держави визначено шляхом:

- формування стратегічних продовольчих запасів держави;
- збільшення обсягів виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції з урахуванням вимог до забезпечення продовольчої безпеки держави та можливості реалізації її експортного потенціалу;
- забезпечення якості та безпечності харчових продуктів, дотримання вимог до їх виробництва у результаті удосконалення системи сертифікації виробництва і стандартизації, впровадження на усіх підприємствах переробної та харчової промисловості систем управління якістю та безпечністю харчових продуктів, створення мережі лабораторій для визначення рівня якості сільськогосподарської продукції, делегування саморегулюючим об'єднанням на засадах взаємної відповідальності частини повноважень щодо здійснення контролю за відповідністю сільськогосподарської продукції національним стандартам;

- створення системи логістики, забійних пунктів живої худоби та птиці, інших складових ринкової інфраструктури для особистих селянських та середніх господарств;

- проведення моніторингу та прогнозування ринку сільськогосподарської продукції, реагування на ринкові ризики.[221].

Реалізація аграрної політики продовольчої безпеки, на думку Скидана О.В, передбачає необхідність забезпечення тісної взаємодії між усіма суб'єктами, що відповідають за процес її формування. Це сприятиме узгодженості політики в усіх сферах, що пов'язані з продовольчою безпекою та запобігатиме завданню шкоди здоров'ю населення, довкіллю й економіці держави. Процес формування аграрної політики продовольчої безпеки починається з дослідження складу харчових продуктів, які виробляються в державі, та створення відповідного банку даних [271].

Ця позиція є суттєвою і значимою, оскільки так можна ефективно відслідковувати усі негативні моменти в процесі створення тих чи інших продуктів харчування.

На цій основі здійснюється моделювання харчових раціонів для різних вікових груп населення з урахуванням територіального рівня екологічного навантаження та прогнозується фізіологічна потреба населення країни в харчових продуктах. З урахуванням експортних можливостей країни за окремими групами продовольчої продукції формуються баланси продовольчих ресурсів, які використовуються при розробці стратегії формування продовольчої безпеки. На рисунку 1.3. представлено алгоритм формування і реалізації аграрної політики продовольчої безпеки.[271].

При цьому важливим є організований моніторинг за характером змін, що відбуваються в суспільстві та економіці, та їх кількісна і якісна оцінка з метою підготовки відповідних рекомендацій та управлінських рішень. Система моніторингу базується на поєднанні економічних та соціальних індикаторів з показниками, які відображають результативність діяльності органів влади з вирішення проблеми продовольчої безпеки.[271].

Рис. 1.3. Алгоритм формування і реалізації аграрної політики продовольчої безпеки [271]

Даний алгоритм відображає комплексність і багатовекторність продовольчої безпеки та реалізації відповідної політики щодо її забезпечення.

Ще однією особливістю формування та реалізації політики в сфері забезпечення продовольчої безпеки є її взаємозв'язки з політиками в інших сферах. Так процес формування продовольчої безпеки передбачає тісний взаємозв'язок між агропромисловою, сільськогосподарською, зовнішньоекономічною політикою, діяльністю щодо забезпечення якості і безпеки продовольства та раціонального харчування населення. Вплив на агропродовольчу сферу, яка формує пропозицію на продовольство, доповнюється заходами стимулювання попиту на нього шляхом реалізації соціальних програм, метою яких є забезпечення достатнього рівня харчування усіх категорій населення, забезпечення ефективної зайнятості, демонополізації продовольчого ринку, здійснення цінової політики щодо обмеження рентабельності та торговельних націнок на базові продукти харчування до економічно обґрунтованого рівня.[271].

Зміни в тій чи іншій політиці безпосередньо впливають на стан продовольчої безпеки, тому для її комплексної оцінки і своєчасних заходів щодо зменшення загроз, необхідно вчасно реагувати на будь-які зміни.

Інституціоналізація процесу формування продовольчої безпеки передбачає впровадження владними інституціями адекватних засобів регулювання, насамперед правового. Охоплюючи управління продовольчою безпекою з економічної, екологічної, організаційної, нормативної та соціокультурної позицій, інституціоналізація сприятиме формуванню продовольчої безпеки на якісно новому рівні. [271].

До основних механізмів реалізації продовольчої політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки відносяться економічний, організаційний, соціальний та інформаційний. Організаційний механізм полягає у створенні профільних органів державної влади з покладенням на них відповідних завдань і функцій щодо реалізації продовольчої політики та забезпечення досягнення стратегічних цілей держави у досягненні продовольчої самодостатності. Також організаційний механізм передбачає партнерські відносини органів публічної влади з бізнесом, громадськістю та недержавними організаціями; соціальний

діалог; залучення громадськості та забезпечення врахування громадської думки. Економічний механізм – економічне стимулювання; створення спеціальних фондів; нормування; страхування сільськогосподарських підприємств; кредитування тощо. Інформаційний механізм – взаємозв'язок між усіма суб'єктами формування та реалізації політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки через відповідні системи інформаційно-аналітичного забезпечення; координація й погодженість дій контролюючих та регулюючих органів; консолідація зусиль всіх суб'єктів у сфері забезпечення продовольчої безпеки. Соціальний механізм реалізації політики продовольчої безпеки є сукупністю об'єктивних залежностей і зв'язків між явищами і процесами соціально-економічного життя в їх саморозвитку і саморуху. [110]

Відмінність у підходах до забезпечення національної продовольчої безпеки зумовлюється відмінністю економічних (і політичних) інтересів країн з найрозвиненішим агропромисловим виробництвом, які володіють природними порівнянними перевагами при виробництві сільськогосподарської продукції, та країн з менш сприятливими для агропромислового виробництва природно-кліматичними умовами, обмеженими ресурсами сільськогосподарського виробництва або ринками, що формуються (зокрема країн з перехідною економікою) [256, с. 121].

До основних напрямів коригування державної продовольчої політики, на думку Руликівського В.П., можна віднести:

1) органи державного управління повинні відстежувати параметри продовольчої безпеки за вибраними критеріями фізичної та економічної доступності продовольства, його безпечності, незалежності, надійності і стійкості національної продовольчої системи;

2) система критеріїв і показників продовольчої безпеки має узгоджуватися з основними макрокритеріями економічної ситуації в країні та оцінювати відповідність агропродовольчої політики цілям і завданням продовольчої безпеки [259].

Реалізація державної політики у сфері продовольчої безпеки передбачає необхідність забезпечення тісної взаємодії між усіма суб'єктами, що відповідають за процес її формування. Це сприятиме узгодженості політики в усіх сферах, що пов'язані з продовольчою безпекою, та запобігатиме завданню шкоди здоров'ю населення, довкіллю й економіці держави. [271].

Особливу актуальність та необхідність удосконалення продовольчої безпеки підкреслює Коваленко О.В, стверджуючи, що визначальний тиск на інноваційний розвиток галузей продовольчого комплексу у новому тисячолітті створює зростання попиту на харчові продукти внаслідок збільшення населення планети й чималої кількості голодуючих у світі, що за прогнозами ФАО у 2050 році має скласти близько 500 млн. осіб. Прогодувати населення, яке до того часу має збільшитися до 9 мільярдів, можливо лише за умови підвищення світових обсягів виробництва харчових продуктів в середньому на 60%. У протилежному випадку світ очікує нестача продовольства, яка призведе до соціальних потрясінь, конфліктів, у тому числі й військових [113, с. 30].

Складність реалізації державної політики продовольчої безпеки полягає в тому, що продовольча безпека є складною, багаторівневою, багатоетапною, і, відповідно, має розглядатись і вирішуватись на різних ієрархічних рівнях, кожен з яких має свої специфічні завдання та засоби їх вирішення. На рисунку 1.4. зображено рівні продовольчої безпеки.

Рис. 1.4. Рівні продовольчої безпеки

На загальносвітовому та макрорівні продовольчу безпеку забезпечують суб'єкти державного, міждержавного та міжнародного рівня, тобто міжнародні організації, уряд та органи законодавчої влади. Суб'єктами регіонального рівня виступають місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. На мікро- та нанорівні суб'єктами, що визначають продовольчу безпеку є відповідно соціально-демографічні групи та домогосподарства. Діяльність суб'єктів усіх рівнів повинна бути узгодженою та взаємозалежною, оскільки від суб'єктів, завдань, що стоять перед ними та способів їх вирішення залежить реалізації політики продовольчої безпеки. [280].

Державна політика з питань продовольчої безпеки залежить від складових та рівнів системи продовольчої безпеки. Варто зазначити, що на формування політики впливають принципи забезпечення продовольчої безпеки, чинники (зовнішні та внутрішні), існує чітка мета та завдання політики продовольчої безпеки, а також нормативно-закріплені суб'єкти та об'єкти. Перелік та характеристика складових формування державної політики у сфері продовольчої безпеки наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Складові формування та реалізації державної політики продовольчої безпеки

[133]

Принципи:	самозабезпеченість, стабільність, незалежність, доступність, якість, збалансованість, достатність.
Чинники:	економічний, соціальний, політико-правовий, демографічний, науково-технологічний, інформаційний, екологічний.
Завдання:	створення та відпрацювання чіткої законодавчої бази стосовно проблем гарантування продовольчої безпеки; створення та функціонування комплексної системи продовольчої безпеки; відпрацювання чіткого механізму агропродовольчої політики держави; відпрацювання чіткого механізму торгово-економічної політики країни; збереження та розвиток стабільного АПК; вирішення державою соціальних проблем; інтеграція України у європейський та світовий економічний простір.
Суб'єкти:	СОТ, ЗВТ ЄС, ФАО, ВООЗ, Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерство аграрної політики і продовольства України, інші ЦОВВ, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, громадяни України, громадяни України та об'єднання громадян.
Об'єкти:	територія держави, регіон, суспільство, окремі соціально-демографічні групи, домогосподарства, людина.
Мета:	безперервне забезпечення населення продовольчими ресурсами на різних рівнях людської спільноти за будь-яких умов.

Відповідно до вищезазначених складових, можемо відобразити систему продовольчої безпеки.

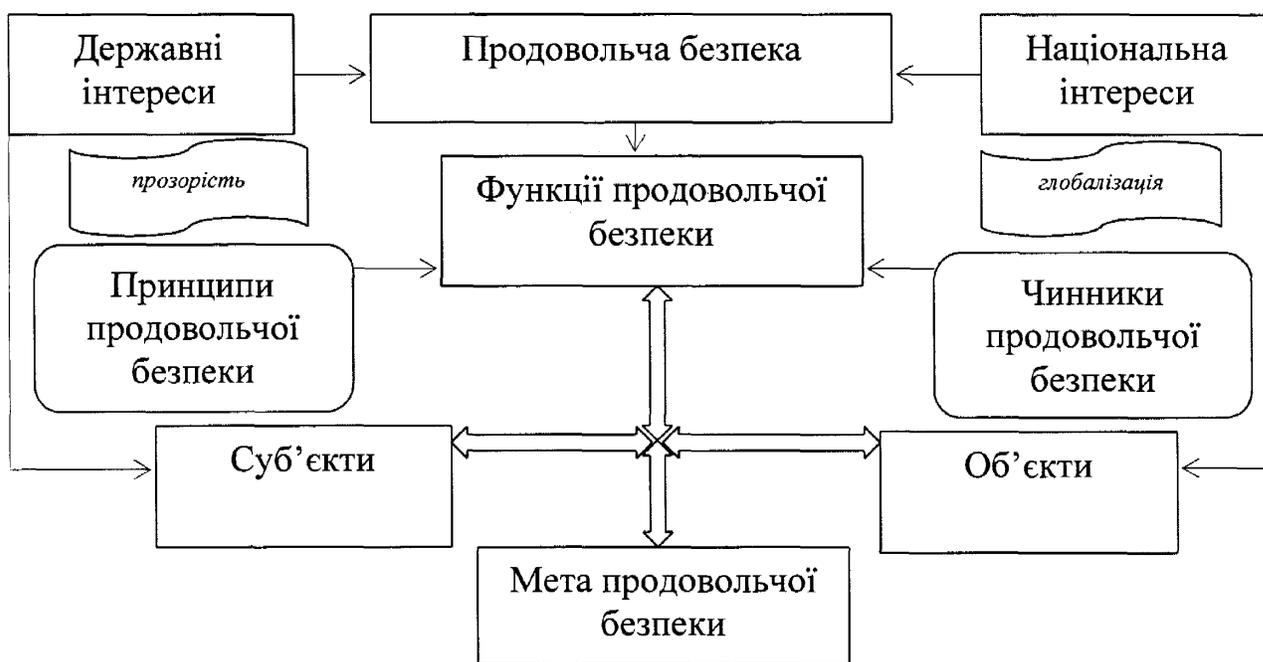

Рис. 1.5. Складові системи продовольчої безпеки

Реалізації державної політики у сфері продовольчої безпеки чітко залежить від рівня забезпечення продовольчої безпеки та суттєво залежить від внутрішніх і зовнішніх чинників. Також варто окрему увагу приділити аналізу чинників продовольчої безпеки, які за своєю значимістю мають різну силу впливу на її рівні, що відображено на рисунку 1.6.

З рисунку видно, що під час дослідження національної продовольчої безпеки більше уваги приділяється політичному, соціальному та економічному чинникам, для регіональної безпеки чимале значення має соціальний, демографічний, та економічний чинник, дещо слабший – науково-технологічний та екологічний; на безпеку соціально-демографічних груп впливає як соціальний так і демографічний чинник, а продовольча безпека особи, громадянина в більшій мірі залежить від інформаційного, ніж від соціального та екологічного факторів.[133].

Рис. 1.6. Вплив чинників продовольчої безпеки на її рівні

На формування і реалізацію державної політики з питань продовольчої безпеки має вплив ряд взятих Україною міжнародних зобов'язань, зокрема членство у міжнародних організаціях. Нормативні вимоги СОТ та ЗВТ з ЄС впливають на політико-правовий чинник, від якого залежить національний рівень продовольчої безпеки.

1.2.1. Нормативні вимоги міжнародних організацій до забезпечення продовольчої безпеки в Україні

Угода про асоціацію з ЄС та початок дії Зони вільної торгівлі з ЄС в першу чергу суттєво вплинули на експортно-імпортні відносини з Європейським Союзом та лібералізували режим торгівлі. З огляду на те, що ще з 2014 р. Україна експортувала свою продукцію до країн-членів ЄС, однак це стосувалось переважно продукції металургії. З 1 січня 2016 року це стосується українського експорту агропродукції.

Особливої актуальності набувають чинні в ЄС принципи та правила забезпечення продовольчої безпеки і безпеки й якості товарів. Зокрема мова йде про конкретні вимоги законодавства ЄС до вітчизняних товарів, які певним чином відрізняються в залежності від конкретного товару, однак можуть бути згруповані за такими напрямками:

- Технічні вимоги.
- Екологічні вимоги;
- Вимоги у сфері санітарних та фітосанітарних заходів.[29].

Зазначені вимоги є універсальними для всієї країн-членів ЄС.

Крім того, до певних видів продукції на рівні ЄС встановлюються *маркетингові стандарти*, а також застосовуються імпорту обмеження, що також можуть розглядатися як механізми захисту внутрішнього ринку від імпортних товарів, якість і безпека яких не відповідає вимогам Євросоюзу [29].

Тому українським виробникам дуже складно вийти на європейський ринок, якщо хоча б одна з вимог не відповідає зазначеним стандартам.

Технічні вимоги. Загальні вимоги у сфері безпеки продукції визначені Директивою Європейського Парламенту та Ради ЄС 2001/95/ від 3.12.2001 р. “Про загальну безпеку продукції” [49]. Даний законодавчий акт застосовується за відсутності конкретних правил, що регулюють безпеку окремих категорій товарів або якщо конкретні правила (галузеві), є недостатніми.[29].

Технічні вимоги є чи не найскладнішими з усіх, оскільки чітко регулюють якість товарів.

Відповідно до положень Директиви, продукт вважається безпечним, якщо відповідає положенням безпеки, передбаченим в європейському законодавстві або, у разі відсутності таких правил, за умови відповідності національним вимогам держави-члена ЄС де він продається, або запускається у ринковий обіг. Продукт також вважається безпечним, якщо він відповідає європейському стандарту.[29].

Жоден виробник, який прагне реалізувати свою продукцію на європейському ринку, не в змозі змінити процедури, передбачені законодавством ЄС.

У свою чергу, виробник продукції та дистриб'ютор зобов'язані [29]:

- поставляти на ринок продукти, які відповідають загальним вимогам безпеки;
- забезпечувати споживачів необхідною *інформацією* щодо потенційної загрози продукту, зокрема, коли це безпосередньо не очевидно;
- *інформувати* відповідні національні органи про факти щодо потенційної або прямої небезпеки продуктів, а також співпрацювати з цими органами у контексті реалізації заходів, вжитих для захисту споживачів.

Дані зобов'язання є обов'язковими для виконання.

Директивою передбачено, що контроль за безпекою продукції покладається на компетентні органи держав-членів ЄС. Зокрема, такі органи відповідають за: моніторинг відповідності продукції вимогам та нормам техніки безпеки; вжиття необхідних заходів по відношенню до небезпечних продуктів і відповідне інформування ЄК [29].

Усі ці органи функціонують в межах нормативно-правових актів та їх функціональних обов'язків.

У свою чергу на рівні ЄС, запроваджено функціонування "Системи швидкого сповіщення про непродовольчі товари, що створюють серйозний ризик" - RAPEX (Rapid Alert System for non-food products posing a serious risk), створеної з

метою оперативного обміну інформацією між державами-членами ЄС та Єврокомісією у разі виявлення продукції, яка становить серйозну небезпеку. Процедури функціонування RAPEX встановлені згаданою вище Директивою Європейського Парламенту та Ради ЄС 2001/95/ від 3.12.2001 р.[29].

Ця система є досить зручною та ефективною в процесі відслідковування за неякісною продукцією.

Загальний порядок та умови розміщення продукції на внутрішньому ринку ЄС, проведення робіт з оцінки відповідності та акредитації, а також механізм ринкового нагляду окреслені у Регламенті Ради ЄС № 765/2008 від 9.07.2008 р. [236] та Рішенні Європейського Парламенту та Ради ЄС № 768/2008 від 9.07.2008 р. [242].[29].

Гармонізовані стандарти можуть бути розроблені трьома незалежними органами зі стандартизації: Європейським комітетом з стандартизації (CEN); Європейським комітетом зі стандартизації в галузі електротехніки (CENELEC); Європейським інститутом телекомунікаційних стандартів (ETSI).[29].

Кожен орган є самостійним, проте діють усі на єдиних правилах.

У свою чергу, процедури з оцінки відповідності здійснюються виробником продукції або третьою стороною, яка несе відповідальність за таку оцінку. В якості третьої сторони виступають уповноважені органи в кожній державі-члені ЄС [29].

Маркування CE вказує, що продукт відповідає всім діючим вимогам і пройшов процедуру оцінки відповідності. Упаковка товарів, що постачаються на ринок має відповідати вимогам, викладеним у Директиві Європейського Парламенту та Ради ЄС 94/62/ від 20.12.1994 р. щодо пакування та поводження з відходами пакування [29].

Одними з найважливішими для забезпечення відповідності товарів європейським стандартам якості, є екологічні вимоги.

Екологічні вимоги складаються з наступних основних елементів [29]:

1. Регулювання торгівлі небезпечними хімікатами. Імпорт небезпечних хімічних речовин в ЄС підлягає контролю відповідно до Роттердамської конвенції

про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин і пестицидів у міжнародній торгівлі. Положення Конвенції імplementовані в законодавство ЄС Регламентом ЄП та Ради ЄС 689/2008 від 17.06.2008 р. щодо експорту та імпорту небезпечних хімікатів. Уся інформація щодо вимог імпорту, встановлених для конкретних товарів міститься в Європейській базі даних експорту та імпорту небезпечних хімічних речовин - EDEXIM [318].

2. Контроль на наявність стійких органічних забруднювачів. Політика ЄС спрямована на усунення або зведення до мінімуму використання цих продуктів у відповідності до Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі та Протоколу до регіональної Конвенції ЄЕК ООН з транскордонного забруднення повітря на великі відстані. Базовий документ законодавства Євросоюзу - Регламент ЄП та Ради ЄС № 850/2004 від 29.04.2004 р. [232].

3. Реєстрація, оцінка, дозвіл та обмеження хімічних речовин (REACH). REACH введено в дію Регламентом ЄП та Ради ЄС № 1907/2006 від 18.12.2006 р. Ним встановлено систему обліку існуючих і нових речовин, а також визначено вимоги для виробників держав-членів ЄС та імпортерів Євросоюзу щодо продуктів, які містять хімічні речовини. Управління системою REACH здійснюється з боку Європейського хімічного агентства (ECHA) [29].

Європейське хімічне агентство діє в межах Директив та норм ЄС та є незалежною структурою.

4. Класифікація, маркування та упаковка речовин і сумішей. Хімічні речовини можуть бути розміщені на ринку ЄС, якщо вони класифіковані, марковані та упаковані відповідно до положень Регламенту ЄП та Ради ЄС № 1272/2008 від 16.12.2008 р. [29].

У випадку будь-якої невідповідності, товар не буде допущено до реалізації на ринку ЄС.

5. Вимоги до засобів захисту рослин та біоцидів. В ЄС засоби захисту рослин для розміщення на ринку мають бути авторизовані у відповідності до положень Регламенту ЄП та Ради ЄС № 1107/2009 від 21.10.2009 р. [230]. У свою

чергу, біоциди (дезінфікуючі засоби, консерванти, несільськогосподарські пестициди), що постачаються на ринок ЄС мають відповідати вимогам Директиви ЄП та Ради ЄС 98/8/ЕС від 18.02.2008 р. [50] та низці інших законодавчих актів Євросоюзу.[29].

Вимоги у сфері санітарних та фітосанітарних заходів. Товари, що ввозяться на митну територію ЄС, мають відповідати санітарним і фітосанітарним вимогам ЄС щодо захисту здоров'я людей і тварин. Ці вимоги класифікуються у секторах безпеки продуктів харчування та кормів, здоров'я рослин і громадського здоров'я. [29].

Порушення даних вимог є суттєвим, оскільки життя і здоров'я людини – це найважливіша цінність.

Правила ЄС з офіційного контролю у сфері СФЗ встановлені Регламентом ЄП та Ради ЄС № 882/2004 від 29.04.2004 р. (контроль за дотриманням законодавства у сферах продуктів харчування, кормів, здоров'я та благополуччя тварин) та Регламентом ЄП та Ради ЄС № 854/2004 від 29.04.2004 р. (спеціальні правила організації офіційного контролю щодо продуктів тваринного походження призначених для споживання людиною) [29].

Контроль у сфері СФЗ здійснюється компетентними органами держав-членів ЄС, координується Європейською Комісією та Європейським органом з питань безпеки продуктів харчування [29].

Цей контроль є жорстким та своєчасним, що відображається на підвищенні якості продукції на ринку ЄС.

Продукти харчування, які імпортуються на територію ЄС мають відповідати умовам, які включають [29]:

- загальні принципи і вимоги харчового законодавства;
- реєстрацію імпортерами ЄС постачальників продукції з країни походження товару;
- загальні правила гігієни харчових продуктів та специфічні вимоги до гігієни харчових продуктів тваринного походження;
- правила щодо мікробіологічних критеріїв харчових продуктів;

- правила щодо залишків пестицидів, ветеринарних препаратів та забруднюючих речовин у продуктах харчування;
- спеціальні правила щодо генетично-модифікованих харчових продуктів та кормів, біо-білків і нових продуктів;
- спеціальні правила щодо окремих груп продовольчих товарів (мінеральних вод, какао, швидкозаморожених харчових продуктів) і продуктів харчування, спрямованих на конкретні групи населення (продукти для немовлят і дітей);
- конкретні маркетингові вимоги та вимоги щодо маркування, вимоги щодо вихідних матеріалів, складових кормів і кормів, призначених для конкретних поживних цілей;
- загальні правила щодо матеріалів, призначених для контакту з харчовими продуктами.

Ці умови є обов'язковими для будь-якого імпортера в країні ЄС, порушення хоча б однієї умови покладає відповідальність на імпортера.

Імпорт тварин і продуктів тваринного походження здійснюється у відповідності до таких правил [29]:

- країна-експортер має бути включена до списку держав, яким дозволено експортувати відповідну категорію продукції до ЄС;
- продукти тваринного походження можуть бути імпортовані на територію ЄС за умови їх виробництва на затверджених переробних підприємствах, в країні-експортері;
- увесь імпорт тварин і продуктів тваринного походження має супроводжуватися сертифікатом здоров'я, виданим офіційним ветеринарним компетентним органом країни-експортера;
- кожна партія товару підлягає перевірці на пункті пропуску, де перетинається митний кордон ЄС .

Ряд вимог також стосуються врегулювання *торговельно-економічного співробітництва* України та ЄС. З квітня 2014 р. Євросоюзом в односторонньому порядку було запроваджено режим автономних торговельних преференцій на товари, що походять з України. Пільговий торговельний режим є складовою

розширеного пакету економічної та фінансової допомоги ЄС Україні. Відповідний Регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС № 374/2014 від 16.04.2014 р. про скасування або зниження мит на товари, що походять з України набув чинності з 23 квітня 2014 р. [282].

Не зважаючи на преференції, умови щодо імпорту товарів на ринок ЄС залишилися.

Торговельно-економічне співробітництво визначається наступним: Додатком II до Регламенту встановлено перелік товарів і обсяги квот, отримання яких відбувається за принципом “first come – first served” у відповідності до статей 308а, 308b та 308с Регламенту ЄК № 2454/93 від 02.07.1993 р. [227], яким встановлені положення щодо імплементації Митного кодексу Співтовариства (Регламент Ради № 2913/92); Додатком III до Регламенту встановлено перелік товарів і обсяги квот, адміністрування яких відбувається шляхом ліцензування імпортерів (економічних операторів держав-членів ЄС) з боку компетентних органів держав-членів ЄС та за загальної координації з боку ГД ЄК «Аграрні питання та розвиток сільської місцевості». Деталізовані процедури ліцензування при застосуванні квот на яловичину, свинину, м'ясо свійської птиці, яйця та альбуміни, молочну продукцію, зернові встановлені відповідними імплементаційними регламентами Європейської Комісії №№ 411/2014, 412/2014, 413/2014, 414/2014, 415/2014 та 416/2014 від 23.04.2014 р. [282].

Усі ці документи є основоположними в регулюванні торгово-економічного співробітництва між Україною та ЄС.

За основу рівнів введення торгових преференцій були взяті домовленості щодо лібералізації доступу до ринку ЄС в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у перший рік дії режиму вільної торгівлі між сторонами. Підставою для отримання торговельних преференцій є наявність преференційного сертифікату походження товару форми EUR.1, що видається уповноваженими органами України (на даний час – територіальними підрозділами ТПП України).[282].

Також варто закцентувати увагу на деяких вимогах, що виникли в результаті повноправного членства Україною в СОТ відповідно до Угоди СОТ «Про сільське господарство» щодо продовольчої безпеки. Україна, як країна, що приєдналася до СОТ, відповідно до згаданої Угоди бере на себе певні зобов'язання щодо державної підтримки сільського господарства; доступу на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; санітарних і фітосанітарних заходів, експортної конкуренції в сільськогосподарській і продовольчій торгівлі. Отже, членство в СОТ позитивно впливає на політику у сфері зовнішньої торгівлі в частині дотримання принципів *прозорості*, послідовності, передбачуваності, з'являється конкуренція з боку світових продовольчих ринків. Адекватним показником продовольчої безпеки є забезпечення економічної доступності продовольчих товарів для населення, якісна структура харчування з урахуванням рекомендованих норм. Практично держави всіх континентів тим чи іншим способом вступають у міжнародні економічні відносини, пов'язані з обміном продукцією сільського господарства. Сприяння розвитку цих відносин, удосконалення їх міжнародного регулювання – завдання ряду міжнародних економічних організацій [285 ; 268, с. 202].

До організаційно-правового механізму забезпечення виконання Україною зобов'язань щодо якості і безпечності сільськогосподарських товарів (продовольчої безпеки) відповідно до Угоди СОТ «Про сільське господарство» можна включити приписи, які визначають порядок та спосіб впорядкування та гармонізації національного законодавства про забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції із аналогічними міжнародним законодавством.[54].

Даний механізм відповідає за імплементацію основоположних принципів ЄС у законодавство України.

Вступ до СОТ зобов'язує Україну узгодити принципи, норми і стандарти у сфері регулювання відносин з урахуванням вимог щодо адаптації аграрного законодавства до системи Європейського права. Потрібно також удосконалювати правовий механізм регулювання стандартів в аграрному секторі України.

Відповідно до ст. 14 VIII Угоди про сільське господарство, члени СОТ зобов'язуються надати чинності Угоді про застосування санітарних та фітосанітарних заходів [287]. У Додатку А до Угоди передбачено, що гармонізація законодавства являє собою встановлення, визнання і застосування спільних санітарних та фітосанітарних заходів різними членами СОТ. Угодою передбачено міжнародні стандарти, інструкції та рекомендації, зокрема: а) у випадку забезпечення продуктів харчування – стандарти, інструкції та рекомендації, які встановлені Комісією з «Кодекс Аліментаріус» і стосуються харчових добавок, залишків ветеринарних препаратів і пестицидів, забруднюючих речовин, методи аналізу і вибіркового контролю, а також правила та інструкції стосовно норм гігієни; б) у випадку охорони здоров'я тварин та запобігання зоонозам – стандарти, інструкції та рекомендації, які розроблено егідою Міжнародного епізоотичного бюро; в) у випадку охорони здоров'я рослин – стандарти, інструкції та рекомендації, які розроблено під егідою Секретаріату Міжнародної конвенції із захисту рослин у співробітництві з регіональними організаціями, що діють в рамках Міжнародної Конвенції із захисту рослин; г) у випадку питань, що не охоплюють діяльність вищезазначених організацій, – відповідні стандарти, інструкції та рекомендації, які обнародовано іншими відповідними міжнародними організаціями, членство у яких є відкритим для всіх Членів СОТ, і які виявлено Комітетом [54].

Кожен стандарт чи інструкція ЄС мають бути гармонізовані із законодавством України. Це тривалий процес, але ефективний за своєю суттю.

Отже, варто зазначити, що створення ефективного організаційно-правового механізму забезпечення продовольчої безпеки відповідно до вимог СОТ є одним із найбільш пріоритетних завдань соціально-економічної, продовольчої та екологічної політики держави у сфері захисту здоров'я населення.[54].

Адже, відповідно до п. 1 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції від 03.09.2015 р., безпека продукції визначається як відсутність будь-якого ризику для життя, здоров'я, майна споживача і навколишнього природного

середовища при звичайних умовах використання, зберігання, транспортування, виготовлення і утилізації продукції [76].

Також за оцінками ФАО і Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), середня норма харчування для однієї людини має становити 2300–2400 ккал на добу. Цей показник відрізняється залежно від статі, віку, професії людини, а також природно-кліматичних умов. У випадку, коли цей показник стає нижчим 1800 ккал, тоді проявляється чітко виражене недоїдання, а коли цей показник проходить межу 1000 ккал на добу – очевидний голод (фізичний брак їжі). Причинами голоду є природні, політичні катаклізми, війни, фінансова криза, скорочення споживання через нерівномірний розподіл продовольства [298, с. 43].

Отже, нами визначено ключові вимоги міжнародних організацій до забезпечення продовольчої безпеки, однак, це базові міжнародні документи, які мають бути імплементовані у вітчизняне законодавство. Надалі необхідно визначитись із суб'єктами забезпечення продовольчої безпеки та нормативно-правовою базою, яка діє в сфері забезпечення продовольчої безпеки на стратегічному, тактичному та функціональному рівнях управління: стратегічні, програмні та галузеві документи.

1.2.2. Інституційне та нормативно-правове забезпечення національної продовольчої безпеки

Головними державними інституціями політичного та урядового рівнів, що забезпечують продовольчий, сільськогосподарський агропромисловий, зовнішньоторговий та соціальний аспекти продовольчої безпеки, є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки та оборони України, Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство закордонних справ, Міністерство соціальної політики і Міністерство екології та природних ресурсів, а також цілий ряд служб, інспекцій, інших

профільних відомств. Розглянемо детально кожного з них, з тим, аби визначити їх повноваження, завдання та функції у забезпеченні продовольчої безпеки країни.

Політичний рівень забезпечення продовольчої безпеки покладено на:

Кабінет Міністрів України [93], як вищий орган у системі органів виконавчої влади, забезпечує державний суверенітет та економічну самостійність України, здійснює внутрішню та зовнішню політику держави. Основні повноваження у сфері економіки та фінансів – забезпечення проведення державної аграрної політики та продовольчої безпеки країни.

Верховна Рада та Президент України забезпечують формування та контроль за реалізацією політики з питань продовольчої безпеки шляхом імплементації вимог міжнародних організацій до вітчизняного законодавства та забезпечення стратегічних національних інтересів.

Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, до компетенції якої входить розробка та розгляд питань, що належать до сфери нацбезпеки та ухвалення рішень щодо: визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах; заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України.[112]

До функцій вищезазначених органів влади відноситься також: координація та контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері продовольчої безпеки з урахуванням змін у національній економіці та змін на світових ринках продовольства. Затвердження стратегій та державних цільових програм забезпечення продовольчої безпеки, розвитку аграрного сектору економіки, підтримки вітчизняного товаровиробника. Регулювання формування національного стратегічного продовольчого запасу.

Урядовий рівень забезпечення продовольчої безпеки забезпечується функціонуванням наступних ЦОВВ та профільних відомств.

Головним органом у забезпеченні продовольчої безпеки є *Міністерство аграрної політики та продовольства України*. Відповідно до «Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25.11.2015 р. №1119, першим завданням Міністерства є забезпечення формування та реалізація державної аграрної політики, державної політики у сферах сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави, охорони прав на сорти рослин, тваринництва, рослинництва, розвитку сільських територій, садівництва, виноградарства, виноробства, хмелярства, харчової і переробної промисловості, технічної політики у сфері агропромислового комплексу та машинобудування для агропромислового комплексу, сільськогосподарської дорадчої діяльності, виробництва та обігу органічної продукції (сировини), моніторингу та родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення [191]. На ряду з ним визначено ще кілька завдань, що стосуються інших заходів з забезпечення продовольчої безпеки, зокрема Мінагрополітики:

- здійснює заходи щодо економічного стимулювання виробників харчової продукції, задоволення потреб населення у продуктах харчування та насичення продовольчого ринку харчовими продуктами;

- розробляє і здійснює заходи щодо розвитку інфраструктури аграрного та продовольчого ринку, зокрема біржового, оптових ринків сільськогосподарської продукції, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, кредитних спілок, страхових компаній, виставок, ярмарків тощо;

- забезпечує у межах повноважень, передбачених законом, проведення моніторингу внутрішнього і зовнішнього аграрного та продовольчого ринку, створює і забезпечує постійне функціонування системи інформаційного забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції [191].

У складі Міністерства аграрної політики та продовольства України діє ряд служб, інспекцій та державних установ, які здійснюють функції регулювання,

контролю та наглядів за забезпеченням продовольчої безпеки в країні. Зокрема *Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України* [292] відповідно до покладених на неї завдань здійснює: контроль і нагляд за дотриманням вимог стандартів і технічних умов при транспортуванні, зберіганні і використанні (експлуатації) харчової продукції, бере участь у розробленні обов'язкових параметрів безпечності та якості харчових продуктів; здійснює державний ветеринарно-санітарний нагляд за проведенням ветеринарно-санітарної експертизи на потужностях (об'єктах), які використовуються для виробництва, переробки, зберігання та обігу тварин, харчових продуктів, а також на агропродовольчих ринках.

Державне агентство рибного господарства України, реалізує державну політику у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства [193]. Співпрацює з Комітетом рибного господарства продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), бере участь у заходах з контролю якості та безпеки продуктів рибальства, харчової продукції під час її виробництва, зберігання, транспортування, реалізації, використання та утилізації. Основним завданням ДАРГ та з метою гармонізації законодавства та практики до вимог ЄС є, підвищення конкурентоздатності вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках у зв'язку зі вступом у дію положень Угоди про асоціацію з ЄС та дії зони вільної торгівлі, має бути створено систему сертифікації рибницького виробництва та якості продукції. У вітчизняній аквакультурі не запроваджено систему НАССР, не здійснюються відповідні заходи із імплементації в українське законодавство відповідних актів ЄС в частині ветеринарного та санітарного забезпечення, умов утримання риб, умов перевезення живої риби тощо, але для виходу української продукції аквакультури на зовнішні ринки ці заходи необхідно здійснювати негайно [200].

Державна інспекція сільського господарства України [291] забезпечує реалізацію державної політики у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому

комплексі. Держсільгоспінспекція України відповідно до покладених на неї завдань: у частині якості та безпечності сільськогосподарської продукції за:

- додержанням закупівельними, переробними, торговельними підприємствами і організаціями незалежно від форми власності та господарювання правил торгівлі, реалізації і зберігання плодоовочевої продукції, готує експертні висновки; формуванням державних і регіональних ресурсів сільськогосподарської продукції;

- додержанням вимог стандартів, технічних умов, інших нормативних документів, пов'язаних з якістю та безпечністю сільськогосподарської продукції, наявністю генетично модифікованих організмів під час її заготівлі, зберігання, переробки, переміщення територією України та здійснення експортно-імпортних операцій підприємствами всіх форм власності;

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [175] реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення, метрологічного нагляду, ринкового нагляду в межах сфери своєї відповідальності, насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу, охорони прав на сорти рослин), державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і рекламу в цій сфері.

Варто зазначити, що з метою ефективності реалізації державної політики в сфері забезпечення продовольчої безпеки Мінагрополітики у 2010 р. було створено Публічне акціонерне товариство «Державна продовольчо-зернова корпорація України» [44] – національний оператор українського зернового ринку, найпотужніша державна вертикально-інтегрована компанія в аграрному секторі економіки України. Нині «Державна продовольчо-зернова корпорація України» є активним і висококонкурентним учасником зернового ринку, стабільним партнером сільгоспвиробників, надійним постачальником зерна і продовольства

іноземним контрагентам. ПАТ «ДПЗКУ» має філії майже у всіх областях України та п'ять територіальних управлінь: північне, південне, центральне, західне та східне.

Основна мета і завдання діяльності корпорації: ефективне корпоративне управління державними активами; розвиток елеваторної, зернопереробної, транспортної і портової інфраструктури; залучення кредитних та інвестиційних ресурсів у сільськогосподарське виробництво; пошук і розширення зарубіжних ринків збуту українського зерна та продуктів його переробки; утвердження та зміцнення іміджу України, як потужного виробника і експортера на світовому ринку зерна [198].

Протягом 2015-2016 рр. ПАТ «ДПЗКУ» активно розвиває переробну діяльність своїх філій, адже саме на їх роботі великою мірою базується продовольча безпека регіонів України. Важливим кроком у забезпечення продовольчої безпеки України є сформовані зернові резерви держкорпорації, які дають можливість забезпечити внутрішній поточний попит на борошно в подальші 6-7 місяців [302].

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» важливу функцію у забезпеченні продовольчої безпеки країни відіграє ПАТ «Аграрний фонд» [199; 180], який є державною спеціалізованою бюджетною установою, уповноваженою реалізувати цінову політику в агропромисловому секторі економіки.

Відповідно до Закону України «Про державний матеріальний резерв» стратегічні потреби держави – потреби держави в запасах сировинних, матеріально-технічних та продовольчих ресурсів, необхідних для забезпечення національної безпеки держави, стабілізації її економіки та виконання першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [89].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [186] здійснює методологічне забезпечення та складає загальнодержавні баланси попиту і пропозиції за основними видами промислової продукції, продовольчих та паливно-енергетичних ресурсів; здійснює розрахунок та проводить моніторинг

індикаторів продовольчої безпеки. Забезпечує взаємодію центральних органів виконавчої влади, пов'язану з виконанням Угоди про асоціацію з ЄС, в економічній, секторальній сфері, а також взаємодію таких органів з питань створення та функціонування зони вільної торгівлі і розвитку людського потенціалу, розробляє пропозиції щодо вдосконалення механізму взаємодії центральних органів виконавчої влади з інституціями ЄС. Також КМУ інформує та надає роз'яснення щодо реалізації державної політики у сфері економічного розвитку і торгівлі.

Державне агентство резерву України (Держрезерв) [181] реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву. Держрезерв в межах наділених повноважень виконує наступні функції: здійснює управління державним резервом; здійснює планування щорічних обсягів поставок матеріальних цінностей до державного матеріального резерву згідно із затвердженими КМУ рівнями накопичення, провадить вибір постачальників матеріальних цінностей до державного матеріального резерву для укладення з ними державних контрактів (договорів) у порядку, визначеному законом, забезпечує організацію обліку запасів матеріальних цінностей державного матеріального резерву та їх руху; в установленому порядку подає звіти відповідним державним органам; здійснює управління діяльністю підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держрезерву, щодо формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та освіження (поновлення) запасів державного матеріального резерву, дотримання нормативних умов їх зберігання та ін.

Державна служба статистики України (Держстат) [188] реалізує державну політику у сфері статистики та здійснює в межах повноважень, передбачених законом, заходи щодо співробітництва з ЄС; здійснює міжнародні та міжрегіональні статистичні зіставлення. Готує аналітичну інформацію щодо: характеристики домогосподарств; сукупної структури витрат домогосподарств; структури сукупних ресурсів домогосподарств, розподіл населення за рівнем

середньодушових загальних доходів; споживання харчових продуктів в домогосподарствах та ін.

Міністерство охорони здоров'я України [190] визначає норми харчування, затверджує обов'язкові параметри безпечності харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів, мінімальні специфікації якості харчових продуктів, звід правил і належну практику їх виробництва з метою забезпечення належного рівня захисту здоров'я людей; здійснює погодження тексту реклами харчових продуктів для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів та дієтичних добавок; координує діяльність органів виконавчої влади з питань безпечності та якості харчових продуктів; затверджує переліки харчових продуктів, які звичайно представляють високий і низький ризик для здоров'я людей; затверджує текст для етикетування харчових продуктів, призначених для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів і дієтичних добавок.

Міністерство закордонних справ України [192] забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері зовнішніх зносин. Основні завдання Міністерства: забезпечення проведення зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, гуманітарних, правових, наукових та інших зв'язків з іноземними державами, міжнародними організаціями, та проведення аналізу відповідних тенденцій. Забезпечує участь у забезпеченні в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки до світової економічної системи; участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в ЄС. МЗС відповідно до покладених на нього завдань: проводить аналіз тенденцій політичного та соціально-економічного розвитку іноземних держав, їх можливого впливу на національні інтереси; проводить аналіз економічних процесів, які відбуваються в державах - основних партнерах України, та їх впливу на розвиток двостороннього торговельного та інвестиційного співробітництва, забезпечує

проведення моніторингу світових економічних процесів, основних тенденцій на світовому ринку, а також міжнародної практики регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики) [185] забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері праці та соціальної політики, соціального захисту, щодо пенсійного забезпечення. Відповідно до покладених завдань визначає щомісяця фактичний розмір прожиткового мінімуму на одну особу, а також для осіб, що належать до основних соціальних і демографічних груп населення; готує та вносить пропозиції щодо затвердження розміру прожиткового мінімуму у державному бюджеті з урахуванням прогнозного індексу споживчих цін.

Міністерство екології та природних ресурсів України (Мінприроди) [187] забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної, біологічної і генетичної безпеки; поводження з відходами, у тому числі радіоактивними; поводження з пестицидами та агрохімікатами, розвитку водного господарства і меліорації земель; державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів. Також здійснює нормативно-правове регулювання у сфері раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного і рослинного світу, біологічного та ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі та у межах повноважень, передбачених законом, біологічної та генетичної безпеки, охорони та раціонального використання земель з питань встановлення переліку земель, на яких застосовується обмеження щодо вирощування генетично модифікованих сортів рослин.

Державна санітарно-епідеміологічна служба України (Держсанепідслужба) [289] забезпечує реалізацію державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення. Основні функції: здійснює санітарні заходи щодо охорони території України від занесення та поширення особливо небезпечних (у тому числі карантинних) і небезпечних інфекційних хвороб,

здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд і контроль у пунктах пропуску через державний кордон, координує діяльність органів виконавчої влади у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, здійснює нагляд за дотриманням вимог санітарних норм у стандартах.

Прикордонні державні контрольні-токсикологічні Лабораторії [145] в межах виділених повноважень здійснюють аналітичний контроль якості: пестицидів, в тому числі пестицидів, що ввозяться в Україну за імпортом; вітчизняних і імпортованих пестицидів, що зберігаються в складах агрохімформувань, сільськогосподарських підприємств, якості протруювання посівного матеріалу та приготування робочих розчинів пестицидів під час їх застосування. Лабораторії також проводять вибіркові аналізи сільськогосподарської продукції та продуктів харчування з метою визначення в них залишкових кількостей пестицидів, мікотоксинів, нітрозамінів, гормонів, антибіотиків, гістаміну, фостоксину.

В Україні також діє ціла низка профільних громадських професійних / галузевих об'єднань / асоціацій, а саме: *Укрзукор, Укроліяпром, Укрмоліпром, Укрхлібпром, Укртиво, Укрвинпром, Укркондпром*, що засновані колективами профільних підприємств. Основною метою подібних асоціацій є сприяння розвитку відповідної промисловості, стабілізації та постійному поліпшенню функціонування відповідного продовольчого ринку; представництво інтересів у економічній сфері, сприяння розвитку необхідної нормативно-правової бази, участь у формуванні та реалізації соціально-економічної, продовольчої політики, правова та інформаційна підтримка. Важливість врахування інтересів зазначених асоціацій полягає в тому, що вони представляють інтереси цілого ряду підприємств, фірм, комбінатів та заводів різних форм власності, які сприяють забезпеченню продовольчої стабільності в країні та її регіонах.

Отже, нами було проведено аналіз інституційного забезпечення продовольчої безпеки в Україні, детально відображено в Додатку Г, в результаті якого можемо визначити органи державної влади, інші організації, що займаються формуванням політики, регуляцією, контролем на стратегічному, тактичному та

функціональному рівнях управління. В таблиці 1.2. представлено закріплення органів державної влади, служб, інших установ і організацій, що займаються в тій чи іншій мірі питаннями забезпечення продовольчої безпеки за рівнями управління.

Таблиця 1.2.

Органи державної влади, установи та недержавні організації, які діють в сфері забезпечення продовольчої безпеки за відповідними рівнями

Рівні управління / регулювання продовольчої безпеки	Органи державної влади, профільні відомства, установи та організації
Стратегічний рівень	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України
Тактичний рівень	Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство закордонних справ, Міністерство соціально політики України, Міністерство екології та природних ресурсів, Державне агентство рибного господарства, Державна інспекція сільського господарства, Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна ветеринарна та фітосанітарна служба, Державна санітарно-епідеміологічна служба, Державна інспекція України з контролю за цінами, Державна служба статистики, Державне агентство резерву, ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України», ПАТ «Аграрний фонд», Головний державний інспектор ветеринарної медицини, Головний державний санітарний лікар
Функціональний рівень	Місцеві державні адміністрації та ради, Територіальні підрозділи ЦОВВ, Прикордонні державні контрольно-токсикологічні лабораторії, Укрцукор, Укроліяпром, Укрмолпром, Укрхлібпром, Укрпиво, Укрвинпром, Укркондпром, громадяни України.

Також в Додатку Д подано аналіз нормативно-правових актів вищезазначених органів державної влади, що регламентують їх діяльність та діють у сфері продовольчої безпеки на стратегічному, тактичному та

функціональному управлінському рівнях. Не дивлячись на широке коло нормативних актів, якими керуються у питаннях забезпечення продовольчої безпеки, а саме: Конституція України [116], «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої», ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. №1678-VII [285], Закони України: від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [88], від 22.07.2014 р. № 1602-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» [84], від 19.06.2003 р. № 964-IV «Про основи національної безпеки України» [83], від 15.07.1999 р. № 966-XIV; зі змінами від 16.10.2012 р. «Про прожитковий мінімум» [80], від 24.06.2004 р. № 1877-IV; зі змінами від 12.02.2015 р. «Про державну підтримку сільського господарства України» [91], від 04.07.2002 р. № 37-IV; зі змінами від 15.01.2015 р. «Про зерно та ринок зерна в Україні» [68], від 24.06.2004 р. № 1870-IV; зі змінами від 12.02.2015 р. «Про молоко та молочні продукти» [90], від 24.01.1997 р. № 51/97-ВР; зі змінами 25.12.2015 р. «Про державний матеріальний резерв» [89], від 22.12.1998 р. № 330-XIV; зі змінами від 04.07.2013 р. «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [85], «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [88], від 14.09.2005 р. № 142-V; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про дитяче харчування» [78], від 05.06.2014 р. № 1315-VII; зі змінами від 15.01.2015 р. «Про стандартизацію» [71], від 12.05.1991 р. № 1023-XII; зі змінами від 03.09.2015 р. «Про захист прав споживачів» [76], від 06.02.2003 р. № 486-IV; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» [72], від 26.12.2002 р. №411-IV; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про насіння та садивний матеріал» [92], Розпорядження КМУ від 17.10.2013 р. №806-р «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» [247], Розпорядження КМУ від 30.12.2015 р. №1437-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» [255], Указ Президента України від 12.01.2015

р. №5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [290], Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.09.2015 р. №1118 «Про затвердження Положення про продовольче забезпечення Національної гвардії України в мирний час» [144], Декрет КМУ від 10.05.21993 р.; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про стандартизацію і сертифікацію» [43] та інші нормативно-правові акти, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інші нормативно-правові акти, питання продовольчої безпеки не є вирішеним, окремі не врегульовані питання створюють ризики, що суттєво загрожують продовольчому забезпеченню населення.

В Україні, на відміну від усіх європейських країн, повноцінний Закон, що регламентував би продовольчу безпеку в країні, з'явився лише в кінці 2011 р. Закон України від 22.12.2011 р. № 4227-VI «Про продовольчу безпеку» [86]. Однак до змісту зазначеного закону висувалось ряд претензій щодо того, що не чітко визначено головний орган державної влади, на який покладається функція забезпечення продовольчої безпеки та інші суттєві недоліки. Протягом 2014-2016 рр. було внесено ряд змін до діючих нормативно-правових актів у сфері забезпечення продовольчої безпеки.

Окрім того, проведення процесів децентралізації вимагатиме посилення відповідальності в сфері забезпечення продовольчої безпеки на місцеві органи влади, в той же час законодавчо не визначено поняття продовольча безпека регіону, її критерії, показники, механізм забезпечення. А тому, в межах реалізації концепції реформування місцевого самоврядування, потребує уточнення і законодавче визначення поняття продовольчої безпеки регіону .

Закон України від 22.07.2014 р. № 1602-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» [84] передбачає запровадження в Україні моделі європейської системи безпечності та якості харчових продуктів, яка побудована на принципі «від лану до столу», а також на процедурах НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Point). Однак не всі його положення вступили в дію з дня опублікування, деякі положення набуватимуть чинності протягом 2016-2018 рр. Безсумнівно відсутність відповідного

законодавства, унеможливило реалізацію квоти на поставку своєї харчової продукції в рамках підписання Угоди про асоціацію з ЄС.

Відповідно до Програми дій Уряду Прем'єр-Міністр оголосив про нову продовольчу політику, яка має на меті захоплення зовнішніх ринків і постачання власних продуктів харчування на внутрішній ринок України та в перспективі стати лідером на світовому продовольчому ринку [295]. В зв'язку з цим Уряд пропонує, окрім експорту аграрної продукції, зокрема зернових, - експортувати продукти переробки. Для цього потрібно зробити низку серйозних змін, в першу чергу на ринку землі та в аграрному секторі. Одним із пріоритетів має стати розвиток малого і середнього бізнесу на селі. КМУ було внесено до ВРУ закон про локальні аграрні ринки. Малий бізнес на селі повинен отримати відповідні локальні аграрні ринки, де продавати свою продукцію для потреб всередині України, і механізми компенсації процентних ставок для малих сільськогосподарських підприємств для роботи, закупівлі сільгосптехніки та паливно-мастильних матеріалів.

У квітні 2016 року було прийнято нову Програму діяльності КМУ, в якій відповідно до зазначених стратегічних документів діяльність Кабінету Міністрів України зосереджуватиметься на виконанні завдання щодо реформування сільського господарства. Зокрема передбачається проведення розмежування земель різних форм власності, запровадження виключно аукціонного порядку передачі земель, що знаходяться в державній чи комунальній власності, в оренду, розвиток ринку оренди землі (можливість продажу прав та їх застави), спрощення процедур реєстрації договорів оренди. Запровадження механізмів збереження та відтворення земельних ресурсів шляхом розвитку меліорації, рекультивації, нормування та стандартизації у галузі охорони земель. Надання права розпоряджатися землею об'єднаним територіальним громадам, в інших випадках – обов'язкове погодження питань використання земель з органами місцевого самоврядування. Наступними складовими реформи визначено: залучення інвестицій у розвиток аграрного сектору, застосування різних форм державної підтримки; запровадження програм державної підтримки фермерських

господарств: спрощення системи оподаткування, пільгове кредитування, створення умов для використання державної інфраструктури, забезпечення доступу до внутрішніх ринків збуту, сприяння експорту продукції сільськогосподарського виробництва [171].

Реалізація стратегічних напрямів державної політики з питань продовольчої безпеки відбувається шляхом розробки комплексу заходів науково-методологічного, політико-правового, соціально-економічного, екологічного, інформаційно-комунікаційного та організаційного характеру, на основі якого формуються державні цільові програми продовольчої безпеки. Цільові програми розробляються та впроваджуються як на загальнонаціональному рівні, так і на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць – регіонів, міст. Процес розробки та реалізації державних цільових програм супроводжується організованим моніторингом. Проведення моніторингу спирається на систему індикаторів, що відображають кількісні та якісні характеристики стану продовольчої безпеки і відбувається з метою підготовки відповідних рекомендацій та управлінських рішень [86].

В Україні діють кілька державних цільових програм, які лише частково торкаються питань продовольчої безпеки, мова йде про Державну цільову програму розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, Стратегію розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року та проект «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки». Хоча Державну цільову програму продовольчої безпеки і визначено інструментом забезпечення продовольчої безпеки, але про неї є лише згадка у Законі «Про продовольчу безпеку», тобто на національному рівні такої програми немає. Також більшість обласних програм забезпечення продовольчої безпеки були прийняті ще протягом 2007-2011 років та до 2015 року вже втратили свою чинність, нових поки що прийнято не було.

В Україні у липні 2016 року стартував проект ЄС «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики в Україні», який реалізовується спільно з НААН, який допоможе зміцнити потенціал Міністерства аграрної

політики та продовольства у реалізації «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки» та виконати угоду про ЗВТ із ЄС [61].

Продовольча безпека держави, як нами вже зазначалось, розглядається як її здатність гарантувати задоволення потреб у продовольстві на рівні, необхідному для нормальної життєдіяльності населення. Забезпечення продовольчої безпеки нації на сучасному етапі повинно розглядатися не тільки в якості стратегічної мети розвитку вітчизняного продовольчого ринку, але й як основа суверенітету, економічної безпеки, соціальної стійкості держави, як серйозний важіль її незалежності в міжнародних відносинах та геополітичній стратегії.

З метою забезпечення національної продовольчої безпеки потрібен системний підхід у вирішенні цієї проблеми, аналогічний тому, що застосовується в країнах з розвинутою економікою, який включає [32]:

- відпрацювання ринкового механізму господарювання та справедливий перерозподіл прибутку між галузями народного господарства;
- забезпечення ресурсної достатності продовольчих товарів за рахунок нарощування їх власного виробництва;
- стабільність продовольчого постачання протягом року на всій території України за будь-яких умов;
- доступність харчових продуктів усім верствам населення незалежно від їх доходів, що вимагає надання дотацій з боку держави;
- забезпечення належної якості продовольчих товарів;
- формування раціональної структури споживання [32, с. 398].

Кожна з цих складових є важливою ланкою у ланцюзі забезпечення продовольчої безпеки.

Особливість забезпечення продовольчої безпеки України в порівнянні з деякими іншими державами полягає не лише в самозабезпеченні основними видами продовольства, але й у створенні потужного експортного агропродовольчого потенціалу, у т.ч. екологічно чистої продукції. Цьому сприяють природно-економічні умови України. [32].

Щодо рівня адаптації вітчизняного законодавства до вимог правових актів ЄС в сфері контролю харчових продуктів та гігієни продуктів харчування на даному етапі є досить посереднім – з одного боку, в базових законодавчих актах в сфері забезпечення продовольчої безпеки враховано основні вимоги європейського законодавства, а з іншого – не всі з них знайшли свій розвиток у підзаконних правових актах та знайшли надійний механізм реалізації.

Узагальнюючи вищевикладене, можемо встановити, що основні проблеми законодавчого забезпечення продовольчої безпеки: відсутність системного регулювання даного питання – правове регулювання продовольчої безпеки є здебільшого фрагментарним; відсутність практичних механізмів забезпечення продовольчої безпеки; обмеженість повноважень органів державної влади, що виконують окремі функції із забезпечення продовольчої безпеки, що може свідчити про відсутність комплексного бачення системи продовольчої безпеки. Відсутні визначення об'єктів і суб'єктів управління, їх функцій і завдань, методів управління, комплексні критерії та інтегровані показники оцінки ефективності державного регулювання системи продовольчої безпеки і в цілому система моніторингу виконання прийнятих стратегічних рішень.

Також, в рамках нашого дисертаційного дослідження особливе місце має інформаційне забезпечення стану продовольчої безпеки України, яке регламентується ст. 50 Конституції України, що гарантує кожному право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість та безпечність харчових продуктів. Кожен має право на поширення такої інформації, вона ніким не може бути засекречена та ін.

1.3. Концептуальні підходи до державного регулювання продовольчої безпеки: зарубіжний досвід

Головним завданням держави є надійне забезпечення населення за рахунок власного виробництва, що має важливе стратегічне значення, оскільки від цього залежить не лише продовольча, але й економічна та національна безпека країни. У

зв'язку з цим варто дослідити досвід державного регулювання продовольчої безпеки країн світу й визначити найбільш придатний для адаптації та врахування в Україні.

Концептуальний підхід до забезпечення продовольчої безпеки передбачає: утвердження незалежності держави й захист інтересів національних товаровиробників; захищеність і забезпечення продовольчих потреб усіх громадян; збереження, примноження і розвиток потенціалу аграрно-промислового виробництва з метою оптимізації його експорту та запобігання небажаному імпорту, усунення залежності від зовнішніх продовольчих ринків і формування високорозвиненого вітчизняного ринку якісних продовольчих товарів, що потребує удосконалення економіко-організаційного механізму формування попиту та стимулювання збуту [135].

Як нами вже зазначалось вище, народи, які повною мірою забезпечують власні потреби в продовольстві, досягають більшого прогресу і в інших сферах діяльності, хоча б з огляду на те, що мають змогу спрямувати власні зусилля на інші, важливі для країни та її безпеки сфери. Тому для більшості розвинених країн важливе місце займає забезпечення власного населення від продовольчого недоспоживання (голоду), тобто забезпечення необхідного рівня продовольчої безпеки країни.

Розглянемо міжнародний досвід щодо державного регулювання продовольчої безпеки в розвинених країнах (Додаток Е), та визначимо можливість, способи адаптування до національних умов в нинішніх умовах. Взагалі продовольча безпека, як найгостріша проблема сучасності в глобальному вимірі, за своєю сутністю та структурою суттєво відрізняється для найбагатших і найбідніших країн світу. Однак кожна країна, незалежно від рівня свого розвитку, прагне гарантувати достатній раціональний рівень харчування для всіх соціальних верств населення за нормальних умов та мінімально-необхідний – за надзвичайних обставин (криза, війна, стихійне лихо тощо) [20, с. 143]. Провідні країни світу розглядають продовольчу безпеку як важливу умову внутрішньої політичної та соціально-економічної стабільності країни і її зовнішньої незалежності. А також

вивчення зарубіжного досвіду щодо державного регулювання у сфері продовольчої безпеки окремих зарубіжних держав дасть змогу детальніше розглянути саме поняття «продовольча безпека».

В США головним пріоритетом агропродовольчої політики є високий рівень забезпечення населення продовольством та стимулювання його експорту. Формування ефективної національної продовольчої безпеки стало можливим за рахунок чіткої системи заходів державного регулювання й підтримки сільського господарства – основної складової продовольчої безпеки. Це дозволило країні не лише забезпечити виробництво широкого асортименту продуктів харчування за відносно низькими цінами, а й стати світовим лідером у торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Для Сполучених Штатів головними напрямками забезпечення продовольчої безпеки є: по-перше, програма підтримки фермерів «Стабілізація доходів фермерів» (до її складу входять програми: «Державна програма підтримки цін», «Страховання врожаю», «Сільськогосподарський кредит»), на яку витрачається до 50% усіх бюджетних аграрних асигнувань [123, с. 53]. Крім того, значні обсяги фінансових ресурсів у США спрямовуються на закупівлю надлишків сільськогосподарської продукції у фермерів з метою утримання закупівельних цін і гарантування доходності виробників сільськогосподарської продукції (власне, такий досвід доцільно застосовувати і в Україні). По-друге, підтримка вразливих верств заселення шляхом надання продовольчої допомоги пенсіонерам, безробітним, безкоштовне харчування в школах та ін. Так за даними Сільгоспдепартаменту США, кожний дев'ятий американець користується продовольчими талонами. Система видачі талонів на продукти (або «фудстемпів» – від англ. Food stamps) громадянам з низьким рівнем доходів існує в США вже кілька десятиліть. Перша така програма була введена в країні в 1939 році і тривала чотири роки. Підтримкою держави скористалися близько 20 мільйонів осіб майже в половині штатів країни; витрати бюджету перевищили 260 мільйонів доларів [227].

Також варто зазначити, що зарубіжні країни особливу увагу приділяють також якості продуктів харчування, а не тільки їх достатньої кількості. Зокрема в

США переконані, що стабільне виробництво необхідної кількості сільськогосподарських продуктів – це недостатня умова забезпечення продовольчої безпеки. Тому в країні створено систему контролю якості й безпеки продуктів харчування. Зокрема, 21 грудня 2010 року Конгресом було прийнято закон «Про продовольчу безпеку», що має на меті убезпечити продовольство США шляхом перегляду акцентів: відтепер увага федеральних органів регулювання буде зосереджуватись не стільки на реагуванні на випадки забруднення продовольчої продукції, скільки на їх запобіганні. Зазначений закон передбачає забезпечення жорсткого нагляду за продуктами харчування, які імпортуються до США (15 % продуктів харчування ввозяться до США з-за кордону). У законі також наголошується на необхідності вдосконалення підготовки посадовців, відповідальних за безпеку продуктів харчування на місцевому, територіальному, племінному рівнях і рівні штату. Відповідно до закону, дозволяється надавати гранти на підготовку, проведення інспекцій, зміцнення потенціалу лабораторій і реалізацію програм, що убезпечують харчові продукти [154].

Також в США окрім зазначеного закону діє закон «Про поліпшення продовольчої безпеки (1986 р.), що створив нормативне підґрунтя в сфері державного регулювання продовольчої безпеки. Дія норм Федерального закону США «Про продовольчу безпеку» спрямована на розвиток виробництва зерна, молочних продуктів, рису, сої, бобів, цукру. Державне регулювання продовольчої безпеки в США здійснюється на засадах забезпечення населення якісними продуктами харчування, опанування міжнародних продовольчих ринків, розвитку сільськогосподарського виробництва [128].

В Європейському Союзі після Другої світової війни, коли виникла проблема дефіциту продуктів харчування, виникла ідея створення єдиної європейської системи забезпечення продовольчої безпеки, захисту від дешевого імпорту та з метою підтримки власного товаровиробника й підтримки продовольчого експорту в країнах Євросоюзу. Як наслідок, у 1957 р. шість країн (ФРН, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія й Люксембург) підписали Римський договір, що сприяв створенню Європейського співтовариства. Договір передбачав формування єдиної

продовольчої політики співтовариства, метою якого стало: збільшення продуктивності сільгоспвиробництва шляхом технічного переоснащення й забезпечення раціонального розвитку, а також оптимального використання факторів виробництва; забезпечення достойного рівня життя сільським жителям; стабілізація аграрних ринків; забезпечення гарантованого продовольчого постачання; забезпечення доступних цін на продовольство для споживачів [154].

Метою продовольчої політики ЄС є досягнення високих стандартів безпеки продовольства, захист і поліпшення здоров'я споживачів, захист довкілля. Хоча систему безпеки продовольства ЄС вважають однією з найнебезпечніших у світі, проте і в ній останнім часом зроблені істотні поліпшення, які повинні враховувати виробники продовольства.

Європейська комісія розробила документ щодо продовольчої політики спільноти – Білу книгу про продовольчу безпеку (White Paper on Food Safety), яка передбачає ряд заходів для поліпшення нинішньої системи й забезпечення повного контролю за оборотом продовольства, починаючи з фуражу до моменту, поки продовольчий продукт не дістанеться споживача. «Біла книга про продовольчу безпеку» вводить так звану концепцію «від ферми до обіднього столу» [201].

Одним з основних механізмів забезпечення продовольчої безпеки ЄС є фінансова підтримка фермерів, щорічний рівень якої становить 500 млн дол США (2016 р., виплачується з урахуванням площі сільгоспугідь та поголів'я худоби) [58]. Зокрема у 2016 році Єврокомісія представила новий пакет заходів, який після набуття чинності дасть змогу фермерам ЄС отримати понад 1 млрд євро. Пакет складається з трьох частин. За 150 млн євро Єврокомісія створить пакет заходів заохочення скорочення виробництва молочної продукції по всьому союзу. ЄС також виплатить 350 млн євро дотації; країни-члени можуть доповнити цю суму власної дотацією того ж розміру. План включає також ряд технічних заходів з підвищення гнучкості, зниження грошових потоків та розвитку мережі безпеки. Це означає, наприклад, перенесення виплат сільськогосподарських дотацій на більш ранній термін, виплати авансом, а також дотації по складуванню молочного порошку. Найбільшу суму дотацій отримає, швидше за все, Німеччина (58 млн

євро), за нею йде Франція (49,9 млн євро). Дотації розраховані насамперед на молочний сектор [58].

В Європейському Союзі ефективно діють не тільки загальні нормативні і правові акти, й значний перелік специфічних вимог і норм, метою яких є забезпечення безпеки харчових продуктів. Основні засади регулювання містяться в Законі «Про харчові продукти», Постанові Європейського парламенту і Ради ЄС № 178/2002/ЄС, в яких встановлюються загальні принципи і вимоги правових норм в галузі харчових продуктів [173]. Всі постанови діють в країнах-членах напряду тобто без їх обговорення в законодавстві кожної окремої країни. Основою американських стандартів, як і раніше, залишається «Акт про органічне виробництво продуктів харчування», прийнятий у 1990 р. [323].

Політика Франції у сфері продовольчої безпеки здійснюється на основі Стратегії внутрішньої продовольчої безпеки. Згідно з цією Стратегією відповідальність за забезпечення продовольчої безпеки покладається на Міністерство сільського господарства, продовольства, рибальства, сільського та регіонального планування, напрямками діяльності якого є продовольство, державна підтримка вітчизняних виробників продукції та захист їх інтересів, рибальство та аквакультура, ветеринарія, захист рослин. Існують також агентства розвитку та науково-дослідні центри, що займаються забезпечення наукових досліджень проблемних питань цієї галузі [1, с.182].

В Німеччині прийнято Стратегію продовольчої безпеки, згідно з якою уповноважені органи влади у сфері продовольчої безпеки поділяються на наступні рівні: загальноєвропейський (Європейська комісія, Європейське агентство з продовольчої безпеки, Продовольчий та ветеринарний офіс ЄС); федеральний (Федеральне міністерство продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів, Німецький федеральний інститут оцінки ризиків, Німецьке федеральне управління споживчого захисту і безпеки харчових продуктів); місцевий (Федеральні дослідні інститути, Міністерства земель федерації, Уряди земель федерації). Стратегія продовольчої безпеки Німеччини поєднала у собі весь комплекс як загальнотеоретичних підходів до розуміння продовольчої безпеки, так

і економічних й юридичних засобів її досягнення, що сприяє забезпеченню безпеки та якості продуктів харчування, гарантуванні прав споживачів та дотриманню процедур врегулювання конфліктних ситуацій зі споживачами [1, с.183].

Досить жорстку політику в питаннях забезпечення продовольчої безпеки проводить Японія. У цій країні існує політика обмеження на ввіз продовольства (через встановлення високих імпорتنих бар'єрів) тих продуктів, імпорт яких може конкурувати із внутрішнім виробництвом. Наприклад, майже повністю заборонено імпорт рису (незважаючи на те, що держава закуповує його на внутрішньому ринку за цінами, значно вищими за світові). Основними напрямками регулювання продовольчої безпеки в країні є державне регулювання цін, зовнішньоторговельне регулювання, регулювання продовольчого ринку, а також структурні програми [96].

Японський протекціонізм, не зважаючи на не досить ринкові методи, все ж таки дає певні результати в забезпеченні власної продовольчої безпеки та у захисті національного товаровиробника.

Реформи в Китаї почались із сільського господарства. Було відмінено комуні, замість яких ввели сімейний підряд. Уряд дозволив здійснювати вільний продаж надлишків виробленої сільськогосподарської продукції після здачі державі плану держзаготівель. Земельні наділи були закріплені в довгостроковій оренді. На селі почали з'являтися кооперативні підприємства. Вказані заходи створили умови для підвищення платоспроможного попиту, привели до стрімкого зростання сільського господарства та його модернізації.[96].

У результаті модернізації, якість вироблених товарів стала набагато кращою, а ціна на них знизилась.

Земля в Китаї знаходиться в державній або колективній власності. Наразі проводиться подальша реформа землекористування, унаслідок якої землероби зможуть здавати свої наділи в оренду, обмінювати їх і використовувати як заставу. Китай володіє лише 7 % світових аграрних земель, при цьому кількість працівників у сільгоспсекторі КНР сягає 40 % загальної кількості фермерів у світовій економіці. На думку провідних китайських дослідників, національне сільське господарство не

зможє забезпечити всі потреби населення в продуктах харчування і країна буде вимушена шукати додаткові площі за кордоном. При цьому не виключено, що одночасно з покупкою земель у відповідні країни будуть прибувати і китайські сільгоспвиробники [96].

Із 01.07.2009 р. в КНР набув чинності Закон «Про безпеку споживчої продукції» [63]. Метою вказаного законодавчого акту є забезпечення безпеки харчової продукції, гарантування безпеки для життя та здоров'я людей. В статті 99 розглядуваного Закону наведено визначення безпечної харчової продукції, що є нетоксичною, нешкідливою та відповідає необхідним вимогам поживності продукції, не слугує причиною гострих, підгострих або хронічних захворювань.

Вивчення досвіду Японії і Швейцарії, США та Румунії в сфері державної підтримки сільськогосподарських виробників проявляють багато країн СНД, і можливість використання його окремих елементів цілком прийнятна і до українського сільського господарства. Зрозуміло, що американські масштаби фінансової підтримки фермерських господарств для бюджету України далеко не прийнятні, але підтримка паритету цін, його обґрунтованого рівня необхідна.[279].

Для України важливо зазначити, що розумний протекціонізм, є не просто потрібен, а необхідним в сучасних умовах глобалізаційних світових процесів.

Безумовно, досвід Японії може бути використаний і в Україні, але низька купівельна спроможність населення гальмує підвищення цін на продукти харчування. Отже, на сьогодні у більшості країн світу вже створена розгалужена система правового забезпечення національної продовольчої безпеки. Наприклад, у Німеччині ще в 1955 р. був ухвалений закон «Про сільське господарство Німеччини». У законі прямо вказано, що держава зобов'язана розглядати проблему постачання населення продовольством як стратегічну, формувати продовольчі фонди, не використовуючи увесь комплекс заходів економічного стимулювання і підтримки і не ставити продовольче постачання в залежність від третіх країн [279].

Кожна країна намагається захистити свого товаровиробника на національному рівні, навіть країни-члени ЄС.

У Франції відповідно до закону «Про забезпечення стабільності сільськогосподарського виробництва» Міністерству сільського господарства доручена розробка національної аграрної політики та її втілення в життя [315]. Держава підтримує конкурентоспроможність сільгоспвиробництва і регулює внутрішній ринок сільгосппродукції, стежить, щоб імпорт продовольства не завдавав збитку вітчизняному сільгоспвиробництву, а ціни на імпортовані товари не були нижчі за світові і ціни внутрішнього ринку [279].

Світовий досвід управління продовольчою безпекою з зазначенням механізмів управління продовольчою безпекою та визначенням економічних і соціальних ефектів від запровадження визначених заходів наведено у Додатку Е.

Усі країни прагнуть досягти продовольчої безпеки, але розвиненим країнам це обходиться швидше і дешевше. Стратегія розвитку продовольчого господарства повинна враховувати таке [96]:

- збереження в міру можливості широкого поняття продовольчої безпеки на основних ринках;
- пошуки напрямів раціоналізації структури сільського господарства, між іншим, шляхом елімінації неефективних виробників, що може призвести до зниження продуктивних витрат і поліпшення конкурентоспроможності на ринку;
- насичення виробничих продуктів харчування сучасними знаряддями і предметами праці, підвищують ефективність господарювання;
- розвиток ефективного експорту продовольчих товарів, що буде покращувати платіжну ситуацію і здатне через додатковий імпорт, збагатити внутрішній ринок.[96].

Отже, як зазначає Вараксіна О.В., продовольчу безпеку нації усвідомлює керівництво розвинених країн світу та країн, що розвиваються як найважливішу умову суверенітету держави, його внутрішньої політики, як серйозну міру його незалежності в міжнародних відносинах [24, с. 121].

Таким чином, узагальнюючи зарубіжний досвід провідних країн світу, можемо виокремити п'ять основних векторів державного регулювання

продовольчої безпеки в частині підтримки виробників сільськогосподарської продукції (Таблиця 1.3).

Таблиця 1.3.

Основні вектори державного регулювання продовольчої безпеки:
узагальнений зарубіжний досвід

Вектор підтримки	Заходи підтримки
Міжнародна торгівля	Заходи спрямовані на зняття торгових бар'єрів, на регулювання експортно-імпортних поставок. Захист вітчизняних виробників від ввезення в країну сільськогосподарської продукції, введення квот, ембарго, домовленість з окремих видів продовольства, бартерна торгівля.
Збут (маркетинг)	Сприяння розвитку збутових кооперативів і збільшення попиту на певний вид продукції
Кредитування та страхування	Держава удосконалює кредитні домовленості, ведуться переговори з банками про зниження позикового відсотка за умови, що фермери на межі банкрутства. Сільськогосподарське страхування має розвиватися на засадах приватної ініціативи, вільного доступу до ринку.
Обмеження виробництва сільськогосподарської продукції	Виведення земель з обороту шляхом консервації на 10 років, скорочення посівних площ окремих культур. Його мета – регулювання посівних площ основних сільськогосподарських культур, скорочення можливого перевищення пропозиції товару над попитом.
Соціальна політика	Сприяння комплексному розвитку сільських територій підвищення життєвого рівня селян шляхом регулювання демографічних процесів сільського розвитку та депресивних територій.

З огляду на намагання України вступити до ЄС та відповідно до підписаної Угоди про асоціацію важливо врахувати переваги і ризики для сільського господарства та вітчизняних виробників продуктів харчування й сформулювати основні шляхи державної політики, покликані знизити ризики, нейтралізувати можливі негативні наслідки і прискорити реалізацію переваг від лібералізації торговельних режимів [125]:

- продовження вдосконалення вітчизняного законодавства, податкової, митної фінансово-кредитної політики;
- сприяння експорту з метою розширення зовнішніх ринків збуту для українських експортерів;
- стимулювання внутрішнього попиту на продовольство;
- підвищення конкурентоспроможності національних виробників за рахунок поліпшення якості та безпеки продукції шляхом упровадження міжнародних стандартів якості;
- сприяння зростанню конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на внутрішніх і зовнішніх ринках шляхом проведення реструктуризації збиткових сільськогосподарських підприємств, ефективного державного регулювання аграрних ринків, використання ефективних механізмів підтримки сільськогосподарських товаровиробників;
- державна підтримка розвитку обслуговуючої та збутової кооперації дрібних товаровиробників і формування для них ринкової інфраструктури;
- сприяння розвитку сільської місцевості.[125].

Отже, з метою зменшення негативного впливу на рівень національної продовольчої безпеки необхідно використовувати механізми державного протекціонізму та механізми державного регулювання (зокрема організаційний, правовий, економічний). Державну підтримку мають отримати всі галузі – складові продовольчої безпеки країни: сільське господарство, харчова та переробна промисловість, торгівля, а також повинна бути забезпечена доступність продуктів харчування для населення. Крім зазначеного, державна політика забезпечення продовольчої безпеки України в нинішніх умовах повинна полягати, насамперед, у стимулюванні виробництва сільськогосподарської продукції вітчизняними виробниками та реалізації орієнтованої на експорт стратегії розвитку галузі з відповідним імпортозаміщенням продовольства, а також у підтримці високого рівня купівельної спроможності населення України на основі підвищення його життєвого рівня.

Висновки до розділу 1

1. Продовольча безпека, як складова економічної безпеки держави, відіграє одну з найважливіших функцій у суспільстві – гарантує соціальну стабільність, доступність якісних продуктів харчування, стійкий економічний розвиток та є складовою національної безпеки країни. Аналіз наукових підходів різних наук (економіки, соціального управління, права, політики) щодо визначення сутності поняття «продовольча безпека» дав змогу розкрити його з погляду п'яти аспектів: продовольчого, сільськогосподарського, зовнішньоекономічного, агропромислового і соціального та визначити як стан економіки держави, за якого, незалежно від кон'юнктури світових ринків, за рахунок власного виробництва забезпечується продовольча незалежність держави, населенню країни гарантується фізична, економічна доступність, якість і безпечність основних видів харчових продуктів та чистої питної води, що відповідають вимогам норм законодавства про охорону здоров'я та про технічне регулювання, в об'ємах, які є не менші за раціональні норми споживання харчових продуктів, що є необхідними для активного та здорового способу життя, реалізації демографічної політики.

2. Визначено, що продовольча безпека, як об'єкт державного управління, - це складна система соціально-політико-економічних суб'єкт-об'єктних відносин і суб'єкт-суб'єктних взаємозв'язків щодо формування, планування і реалізації продовольчої політики з метою забезпечення продовольчої самостійності, соціально-політичної стабільності країни та права кожного громадянина на доступ до безпечних для здоров'я і повноцінних продуктів харчування відповідно до права на адекватне харчування і права на свободу від голоду незалежно від кон'юнктури за зовнішніх ринках.

3. Структура продовольчої безпеки напряму залежить від ресурсів, що надходять з зовнішнього середовища: функціональні та забезпечувальні. Основу функціональних ресурсів становить агропромисловий комплекс та його функціональні підсистеми: виробництво, збут і розподіл продовольства, продовольчі резерви і споживання. В основі АПК виділяють наступні складові : тваринництво і рослинництво, як сировина для виробництва безпечних продуктів

харчування, а також переробна і харчові промисловості. На ряду з АПК діє система торгівлі і оптових продовольчих ринків. До забезпечувальних (допоміжних) ресурсів продовольчої безпеки відносяться системи: державного управління, безпечних продовольчих запасів, природоохоронних запасів та митного регулювання.

4. Встановлено, що повноцінна система продовольчої безпеки має базуватися на 7 принципах: самозабезпеченості, стабільності, незалежності (відсутність залежності від імпорту на 80%), доступності, якості, збалансованості та достатності. Основною метою продовольчої безпеки визначено безперервне забезпечення населення продовольчими ресурсами на різних рівнях людських спільнот за будь-яких умов.

5. Політика з питань продовольчої безпеки України визначається важливою складовою політики у сферах сільського господарства і державній аграрній політиці та розглядається як обгрунтоване поєднання заходів державної підтримки вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, зовнішньої торгівлі, зберігання та переробки, а також активної соціальної політики та соціального розвитку сільської місцевості.

6. Реалізація політики з питань продовольчої безпеки передбачає необхідність тісної взаємодії між усіма суб'єктами, що відповідають за процес її формування, а також в узгодженій гармонізації з політиками інших суміжних сфер, що пов'язані з продовольчою безпекою (агропромисловою, сільськогосподарською, зовнішньоекономічною, забезпечення якості і безпеки продовольства та раціонального харчування населення). До основних механізмів формування та реалізації політики з питань продовольчої безпеки відноситься економічний, організаційний, соціальний та інформаційний, що впливають на етап планування, розробки державних цільових програм, стимулювання і підтримки локальних ініціатив, страхування ризиків, розвиток фінансово-кредитних механізмів.

7. Встановлено, що на формування і реалізацію політики впливають зобов'язання та вимоги міжнародних організацій ЗВТ з ЄС, СОТ, ФАО, ВООЗ.

Угода про асоціацію з ЄС та початок дії Зони вільної торгівлі з ЄС суттєво вплинули на експортно-імпортні відносини з ЄС, та лібералізували режим торгівлі, в першу чергу експорту агропродукції (з 01.01.2016 р.). Конкретні вимоги законодавства ЄС до вітчизняних товарів поділяються на технічні, екологічні та вимоги у сфері санітарних та фітосанітарних заходів, що мають бути враховані вітчизняними товаровиробниками с.-г. продукції. Також на національному рівні потребують врегулювання питання торговельно-економічного співробітництва України та ЄС шляхом імплементації відповідних міжнародних норм до вітчизняного законодавства. В рамках дії Угоди СОТ має бути забезпечено: державну підтримку сільського господарства; доступ на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; санітарних і фітосанітарних заходів, експортної конкуренції в сільськогосподарській і продовольчій торгівлі. ФАО та ВООЗ регламентують середні норми харчування для однієї людини, що мають враховуватися при формуванні продовольчої політики.

8. Реалізація політики з питань продовольчої безпеки здійснюється на трьох управлінських рівнях та забезпечується відповідними суб'єктами: стратегічному (ВРУ, КМУ, ПУ, РНБОУ); тактичному (Мінагрополітики та підпорядковані йому служби, агентства, інспекції та підприємства, Мінекономрозвитку з відповідними службами, МОЗ, МЗС, Держрезерв, Санепідемслужба, Держстат та ін.); функціональний рівень (МДА та ОМС, Територіальні підрозділи ЦОВВ, Прикордонні державні контрольно-токсикологічні лабораторії, Національні галузеві асоціації, громадяни). Нормативно-правове забезпечення продовольчої безпеки на нинішньому етапі функціонування ЗВТ характеризується наявністю значної кількості актів, що регулюють різні сфери, та незавершеністю, тобто йде процес імплементації вимог міжнародного законодавства до базових законодавчих актів, які ще не знайшли свого відображення в підзаконних актах.

9. Реалізація стратегічних напрямів державної політики з питань продовольчої безпеки відбувається шляхом розробки комплексу заходів науково-методологічного, політико-правового, соціально-економічного, екологічного, інформаційно-комунікаційного та організаційного характеру, на основі якого

формується державні цільові програми продовольчої безпеки, які розробляються та впроваджуються як на загальнонаціональному рівні, так і на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць – регіонів, міст. Нині в Україні діють державні цільові програми, які частково стосуються питань продовольчої безпеки: Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Регіональні програми з питань розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки були ухвалені ще у 2007-2011 р. та до 2015 року втратили свою чинність.

10. Зарубіжний досвід щодо державного регулювання продовольчої безпеки зводиться до кількох узагальнених векторів: міжнародна торгівля, збут (маркетинг), кредитування та страхування, обмеження виробництва сільськогосподарської продукції, соціальна політика. В європейських країнах діє три основоположних принципи продовольчої політики: інформувати і захищати громадян; збільшити вільний рух продуктів харчування; дати вибір споживачу. У розвинених країнах до питань державного регулювання продовольчої безпеки відноситься переважно забезпечення якості і безпеки продуктів харчування, державної підтримки товаровиробника та експортування, а для країн, що розвиваються, актуальним є забезпечення достатньої кількості та імпортування необхідних продовольчих товарів, а також подолання голоду та недоїдання значної кількості населення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ЧАСТИНИ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

Сьогодні в багатьох програмних документах, які розробляються з метою удосконалення системи державного регулювання продовольчої безпеки України, досить часто акцентується увага на удосконаленні механізмів державного регулювання при вирішенні як проблем забезпечення продовольчої безпеки загалом, так і питань розвитку окремих галузей. В умовах реалізації положень торговельної частини Угоди про асоціацію з ЄС, це питання набуває першочергового значення, особливо, з точки зору аналізу здатності діючих механізмів державного регулювання забезпечувати продовольчу безпеку в умовах виконання правил та регламентів режиму вільної торгівлі з урахуванням принципів діяльності Європейського Союзу.

Для вирішення поставлених завдань в аспекті нашого дослідження, в першу чергу, слід дослідити здатність механізмів державного регулювання до ефективного забезпечення торговельних відносин, згідно з вимогами Угоди про асоціацію Україна - ЄС, об'єктивні передумови сучасного стану продовольчої безпеки України, та вирішити наступні завдання дисертаційного дослідження:

- здійснити індикативний аналіз сучасного стану продовольчої безпеки в Україні для визначення комплексу організаційно-правових та програмно-цільових заходів щодо стабілізації ситуації до визначеного рівня гарантованості продовольчої безпеки;

- проаналізувати ефективність державних механізмів інформаційно-комунікаційного та аналітичного забезпечення продовольчої безпеки в умовах початку дії зони вільної торгівлі з ЄС щодо дотримання вимог торговельної частини Угоди про асоціацію;

- дослідити передумови інституціональної модернізації механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в Україні, задля аргументованого висновку щодо напрямів удосконалення механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в умовах початку дії зони вільної торгівлі з ЄС.

2.1. Індикативний аналіз сучасного стану продовольчої безпеки в Україні

Продовольча безпека вважається гарантованою, якщо налагоджено ритмічне і достатнє по медичних нормах постачання населення основними продуктами харчування (хліб, крупи, масло, м'ясо, молоко). Вона забезпечена за відсутності самої можливості голоду або тривалого недоїдання у великої маси людей.[274].

Це є досить складним процесом, оскільки важко відстежити відповідність харчування медичним нормам у багатьох країнах з низьким рівнем доходів населення.

У міжнародній статистиці продовольчу безпеку часто вимірюють рівнем калорійності добового раціону харчування населення. Як і всі середньоарифметичні показники, даний параметр має недоліки. Зокрема через високу диференціацію доходів населення середні показники по калорійності можуть відповідати нормі, але при цьому значні групи не доїдатимуть. Кожній нації властиві свої пристрасті в споживанні продуктів харчування, продиктовані національними і релігійними традиціями, природно-кліматичними особливостями країни [274].

Тобто основний споживчий кошик, який взято за еталон розрахунку продовольчої безпеки в одній країні, може повністю відрізнятись від споживчого кошику в іншій країні, на основі якого розраховують стан продовольчої безпеки.

При деяких відмінностях у підходах до визначення продовольчої безпеки, загальною є вимога підтримки на необхідному рівні продовольчого постачання

населення, який забезпечує стійкий економічний розвиток і соціально-політичну стабільність в суспільстві.[274].

Такі показники є універсальними і загальними, на їх розрахунках можна дати загальну оцінку стану продовольчого забезпечення в державі.

Основними показниками стану продовольчої безпеки виступають обсяги перехідних запасів зерна, що залишаються на зберіганні до прибирання наступного урожаю, і рівень виробництва зерна на душу населення. Перший з двох показників свідчить про ступінь стійкості в країні продовольчого положення і про гарантії на випадок надзвичайних обставин (стихійне лихо, засуха, війна і т.п.). Безпечним вважається перехідний запас зерна, відповідний 60 дням споживання або приблизно 17 % річного обсягу споживання.[274].

Цей показник є важливим, особливо в умовах війн, стихійних лих, воєнних конфліктів тощо.

Загальним показником продовольчої безпеки служить динаміка виробництва зерна на душу населення. Вона характеризує тенденції розвитку світового продовольчого положення в цілому. Динаміка запасів зерна показує співвідношення його виробництва і споживання в світі. Падіння рівня запасів до граничного мінімуму означає, що світова продовольча безпека знаходиться в критичному стані, оскільки при скороченні об'єму запасів нижче за цей рівень, як правило, починається різке зростання світових цін на зерно (так було в 1972-1973 і 1979-1980 роках) [274].

В період світових економічних криз даний показник є індикатором стабільності в країні.

Крім того, ФАО розглядає як основний показник продовольчої безпеки розмір перехідних запасів зерна в порівнянні з річним його споживанням. Порогом безпеки вважався рівень світових запасів зерна у розмірі 20 % від світового його споживання. Проте, цей рівень вже значно нижче 16 %, і ФАО припускає переглянути підхід до цих нормативів, представивши методику, що передбачає ширший підхід до вирішення проблеми, не зводячи його до перехідних запасів [274].

Але рівень запасів повинен розглядатися в контексті загального стану продовольчого господарства, ступені самозабезпеченості країни продуктами харчування і рівнем їх споживання, доступністю продовольства для широких мас споживачів. Крім того, стан продовольчої безпеки характеризується також певними гарантіями якості продуктів харчування. Таким чином, до небагатьох з цілого ряду показників продовольчої безпеки відносяться: рівень сільськогосподарського виробництва; ступінь самозабезпеченості продовольством; наявність перехідних запасів; рівень споживання критично важливих продуктів і ступінь доступності продовольства для найбільш бідної частини населення і розмірність цієї групи.[274].

Кожен з вище зазначених показників відіграє важливу роль в оцінці загального стану продовольчої безпеки.

Поняття продовольчої незалежності обумовлене здатністю сільського господарства виробляти основні продукти харчування в достатніх для країни кількостях. Продовольча залежність виникає, перш за все, в результаті низької ефективності національного агропромислового комплексу.[274].

При цьому зростання виробництва в АПК може «упиратися» в дві основні проблеми. Перша - низька купівельна спроможність населення, друга, - відсутність розвиненої інфраструктури доведення продукції до споживача.[274].

Характерно, що обидві проблеми є актуальними для України, особливо це стосується віддалених населених пунктів, маленьких районів, селищ та сіл.

Світовий банк ввів відмінності між хронічною і тимчасовою продовольчою залежністю. Країна, регіон, група населення, сім'я випробовують хронічну продовольчу залежність, якщо протягом тривалого часу споживання харчових продуктів недостатньо внаслідок неможливості придбання (брак грошових коштів) або виробництві необхідної кількості продовольства [274].

Тимчасова продовольча залежність настає періодично при порушеннях стабільності доступу до продовольства зважаючи на зростання цін на продукти харчування, неврожаїв, падіння рівня доходів.[274].

І перша і друга категорія є загрозовими для життя і здоров'я громадян, оскільки можуть спровокувати нестачу продовольства у найбільш незахищених верств населення.

До хронічної і тимчасової залежності продовольством слід додати категорію потенційної продовольчої залежності, при якій держава уразлива з боку зовнішніх кризових явищ і потрясінь, таких, як міжнародні економічні кризи, погіршення кон'юнктури продовольчих ринків, торгові війни між головними конкурентами в світі. У цих випадках продовольча залежність може з потенційної перетворитися на тимчасову або навіть хронічну. [274].

Надійність продовольчої незалежності досягається як самозабезпеченням продуктами харчування, так і наявністю засобів для ввезення продуктів в потрібних кількостях при незначній потенційній уразливості продовольчого постачання у разі ускладнень (зростання цін, брак валюти) і порушень (наприклад, ембарго на постачання) в надходженні продовольства по імпорту.[274].

Необхідно враховувати, що не кожна країна має сприятливі кліматичні умови для розвитку сільського господарства, рослинництва і тваринництва, а тому продовольча залежність таких країн зростає в рази, що несе в собі значні ризики для продовольчої безпеки країни.

У розвинених країнах не існує єдиних критеріїв продовольчої безпеки, включаючи бажаний рівень самозабезпеченості. Їх обґрунтування залежить від економічного потенціалу країни, від природно-кліматичних умов, від рівня розвитку науки і техніки, від традицій в харчуванні. Для збереження безпеки в області продовольства слід спиратися на необхідний і достатній рівень забезпечення населення продуктами харчування відповідно до прийнятих в світовій практиці розрахунків [274].

Так, в розвинених країнах прийнятий розрахунок коефіцієнта самозабезпеченості продовольством - відношення між створеною і спожитою вартістю сільськогосподарської продукції в країні. Він розраховується для кожного виду сільськогосподарської продукції з урахуванням зміни цін.

Розрахунки ведуться в незмінних цінах. По тваринницькій продукції враховується тільки додана вартість, створена усередині країни.[274].

Даний коефіцієнт є універсальним показником самоздатності країни в питаннях забезпечення продовольством, але він не може відповідати нормі в країнах з низьким рівнем власного виробництва продукції.

На коефіцієнт самозабезпеченості продовольством впливає ряд чинників [274]:

- динаміка платоспроможного попиту і чисельності населення;
- динаміка споживання на душу населення;
- незбалансованість потреби в різних соціальних групах;
- недостатні темпи зростання виробництва унаслідок постійного скорочення оброблюваних площ як із-за загальноекономічних причин, так і у зв'язку із збільшенням ефективності використовуваних земель;
- ввезення дешевшого продовольства;
- уповільнення зростання врожайності сільськогосподарських культур;
- зниження родючості.[274].

Особливо важливо враховувати ввезення дешевого та неякісного продовольства, оскільки його використання здатне призвести до летальних наслідків.

На продовольчу безпеку також впливає зростання імпорту продуктів харчування як наслідок падіння сільськогосподарського виробництва, обумовленого по ряду причин. Відставання світового виробництва продовольства від зростання народонаселення може виникнути в майбутньому і надати дію на інтереси країн-імпортерів.[274].

Таким чином, можна виділити основні критерії продовольчої безпеки України:

У сфері споживання:

- рівень фізичної та економічної доступності продовольства;
- рівень задоволення фізіологічних потреб в корисних речовинах;
- якість продуктів харчування;

- рівень агфляції (продовольчої інфляції);
- рівень соціальної підтримки малозабезпечених верств населення;
- порогові значення продовольчої безпеки по основним видам продовольства.

У сфері виробництва:

- рівень продовольчої незалежності;
- рівень розвитку галузей АПК;
- рівень бюджетної підтримки сільськогосподарських виробників.

У сфері організації і управління:

- резервування основних видів продовольчих, матеріально-технічних, фінансових і земельних ресурсів, насіння, комбікормів;
- стійкість агропромислового ринку і його основних сегментів.

В зв'язку з цим державна політика повинна передбачати всі варіанти розвитку в області забезпечення продовольством. Перебої в постачанні країни продовольством зроблять вплив на життєзабезпечення її громадян. [274].

Стан продовольчої безпеки населення оцінюється широким спектром показників. Якщо на початковому етапі це були середньодушові доходи населення, залишки продовольчого зерна (спочатку на рівні 20, а потім 16% від загального річного споживання), то тепер критерії розширилися і стали більш складними [79].

До сучасних критеріїв продовольчої безпеки належать: частка витрат на продовольство в загальних витратах окремих груп населення; територіальна доступність продуктів (вимірювана шляхом порівняння рівня роздрібних цін на однакові товари в різних регіонах країни); рівень «зручності» продовольства (частка в споживанні сучасних продуктів, які знижують втрати й заощаджують час роботи в домашньому господарстві); ступінь «натуральності» і доброякісності продуктів, вплив якості продуктів на стан здоров'я і тривалість життя, у тому числі продуктів, отриманих за допомогою методів генної інженерії та біотехнології [32].

Визначаючи продовольчі проблеми, варто виокремити індикатори продовольчої безпеки, які відображають стан розвитку світової економіки загалом і будь-якої країни зокрема.[260].

Ці показники є універсальними і характеризують ситуацію щодо стану продовольчої безпеки. Вони різні, але кожен з них відіграє певну роль в аналізі продовольчої безпеки.

Індикатори – це орієнтири розвитку, що визначають межу негативних процесів, подаючи сигнали учасникам ринку про можливі несприятливі сфери, зниження глобального рівня національної безпеки. Вони дають змогу кількісно оцінити та сигналізувати про майбутню небезпеку, здійснити комплекс програмно-цільових заходів щодо стабілізації ситуації. Критерії продовольчої безпеки – граничний (пороговий) рівень індикатора, що є межею, поза якою продовольча ситуація у країні вважається небезпечною. Граничні значення індикаторів характеризують граничні межі, нижче (вище) яких певна економічна (соціальна чи екологічна) система виходить зі стану рівноваги, розбалансовується та переходить у небезпечну для подальшого функціонування і розвитку зону. Ігнорування такими межами може спричинити руйнівні тенденції розвитку економічної, соціальної й екологічної сфери, що негативно позначиться на рівні життя населення. За граничні значення зазвичай приймають міжнародні еталонні, значення економічно розвинутих країн, найкращі значення за сукупністю регіонів, країн, рекомендації міжнародних організацій, світових і вітчизняних експертів, власні експертні оцінки, максимальні (мінімальні) із усієї сукупності показників. У зарубіжній науковій літературі існує близько 200 визначень та 450 індикаторів продовольчої безпеки [260].

У рамках ФАО було розроблено концепцію «Всесвітньої продовольчої безпеки» (1973 р.), де офіційно був введений у світову практику термін «продовольча безпека», який став характеризувати стан ринку продовольства і економіки у країні або групі інтегрованих країн, а також у світі. Оцінка продовольчої безпеки у світі за методикою ФАО здійснюється за 7 індикаторами [34].

Перший показник – загальні запаси в співвідношенні до можливого об'єму потреби ринку. Відображає відомості про загальні запаси в співвідношенні до можливого об'єму потреб ринку, визначаючи загальні тенденції споживання на наступний ринковий рік. Секретаріат ФАО зазначає, що для забезпечення продовольчої безпеки в світі запаси зернових повинні складати не менше 17-18 % від об'єму запасів на кінець поточного періоду.[126].

Показник запасів зерна, рівний об'єму його двомісячної потреби, використовується як критична межа втрати продовольчої безпеки і стосовно її оцінки для окремої країни. В світовій практиці застосовується і інша критична межа – «критерій імпортової небезпеки», рівний 0,3. Він означає критичну частку імпортного продовольства на внутрішньому ринку.[126].

Цей показник є важливим в системі показників, оскільки критичне зменшення об'ємів запасів зерна в зерносховищах країни може призвести до колапсу.

Другий показник відносно поставок п'яти основних експортерів зерна до потреб в імпорті пшениці і кукурудзи. Показник призначений для вимірювання здатності п'яти основних експортерів зерна (Аргентини, Австралії, Канади, ЄС і США) задовольнити потреби країн-імпортерів пшениці і кукурудзи. Він відображає співвідношення між валовим виробництвом, імпортом і початковим запасом, з одного боку, і загальним внутрішнім споживанням з урахуванням експорту, з другого боку.[126].

Третім показником є частка об'єму кінцевих запасів зернових основних експортерів пшениці, кукурудзи і рису по відношенню до загального використання цих видів зернових (внутрішнє споживання плюс експорт).[126].

Дані показники також характеризують ситуацію, що складається на ринку зерна в країні, що дозволяє відстежити рівень забезпечення населення необхідними зерновими культурами.

Четвертим показником вимірюються зміни у виробництві зернових в основних країнах-імпортерах зерна, порівняно з тенденцією і попереднім роком.[126].

П'ятий показник – зміни у валовому виробництві зернових в країнах з дефіцитом продовольства унаслідок низьких доходів, що дозволяє іншим шляхом виміряти продовольчу безпеку в групі країн, які вважаються уразливими до коливань об'ємів поставок. В той же час, з урахуванням того, що виробництво зернових в Китаї і Індії істотно впливає на загальне значення, в шостому показнику ці дві країни опускаються.[126].

Таким чином, при розрахунку системи оцінки показників, необхідно зазначити вказані вище країни.

Шостий показник відбиває зміни у валовому виробництві зернових в країнах з дефіцитом продовольства унаслідок низьких доходів без урахування двох країн – Китаю та Індії.[126].

Сьомий показник призначений для порівняння експортних цін на основні види зернових [126].

Індикатори стану продовольчої безпеки держави розраховуються за такими основними групами харчових продуктів: хліб і хлібопродукти; картопля; овочі, баштанні; фрукти, ягоди і виноград; цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибопродукти; яйця.

Проте слід зазначити, що не всі дослідники даної тематики погоджуються з тим, що розрахунок даних індикаторів дасть змогу здійснити повну та реальну оцінку стану продовольчої безпеки країни [104]. Адже беручи до уваги те, що продовольча безпека характеризується не тільки економічною і продовольчою доступністю, для повного аналізу її стану доцільно враховувати й ряд показників соціально-економічного характеру, які в свою чергу визначають як рівень, так і якість життя населення. Кожний з авторів додає до основних критеріїв ще й власні параметри та індикатори [31]. До таких параметрів відносяться: соціальний прожитковий мінімум (верхній поріг бідності); фізіологічний прожитковий мінімум (нижній поріг бідності); співвідношення мінімальної і середньої зарплати; співвідношення середньої пенсії та зарплати; чисельність населення, що знаходиться за межею бідності; середня тривалість життя; територіальна доступність продуктів харчування; ступінь натуральності та доброякісності

продуктів; рівень захворюваності населення, пов'язаний з недостатнім або неповноцінним харчуванням тощо.

Так, автори Закону «Про продовольчу безпеку» вбачають оцінку стану продовольчої безпеки на основі наступної системи індикаторів [86]:

1) Рівень споживання населенням харчових продуктів визначається як сукупний показник фактичного споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунку на душу населення, а також добова калорійність харчового раціону, враховуючи його збалансованість за вмістом білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, макро та мікроелементів. Розрізняється рівень споживання населенням харчових продуктів в домогосподарствах з дітьми в залежності від кількості дітей у їхньому складі; споживання харчових продуктів в домогосподарствах за рівнем сукупних витрат на одну особу.

2) Економічна доступність харчових продуктів визначається як вартість набору харчових продуктів відповідно до раціональних норм їхнього споживання у відношенні до рівня середньомісячної номінальної і реальної заробітної плати, із урахуванням розподілу населення за рівнем сукупних витрат на одну особу, частки сукупних і грошових витрат на продукти харчування в загальній структурі витрат населення; індексу споживчих цін на продовольчі товари, в т.ч. у розрізі окремих видів товарів, а також корелюючись на обсяги адресної продовольчої допомоги населенню та рівень монополізації продовольчого ринку.

3) Фізична доступність харчових продуктів визначається як структура джерел реалізації продовольчих товарів на ринку, наявність мережі роздрібною торгівлі у розрахунку на 10 тис. осіб, чисельність торгових місць на продовольчих ринках у розрахунку на 10 тис. осіб, чисельність підприємств малого бізнесу у сфері торгової діяльності на відповідній території, стан розвитку оптової торгівлі продовольчими товарами, наявність основних видів продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі та на ринках на відповідній території та асортимент продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі на відповідній території.

4) Стійкість продовольчого ринку визначається рівнем роздрібних і закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію з урахуванням нормативної

рентабельності її виробництва та рівень залучення місцевих виробничих та переробних потужностей для насичення локальних ринків продукцією власного виробництва, що вимірюється у відсотках продажу окремих видів продовольчих товарів місцевого виробництва в загальному обсязі їх реалізації.

5) Ступінь незалежності продовольчого ринку визначається як частка імпортованих харчових продуктів у загальній структурі їх реалізації, окремо визначаючи рівень самозабезпеченості продовольчими товарами, обсяг державних запасів продовольства та баланс зовнішньої торгівлі продовольчими товарами.

6) Якість і безпечність харчової продукції визначається як частка харчової продукції, виявлена як невідповідна діючим вимогам щодо якості та безпечності; також окремо розраховується обсяг окремих видів харчових продуктів та сільськогосподарської сировини, що виробляється за міжнародними стандартами якості в загальному обсязі їх виробництва; обсяги виробництва та реалізації на вітчизняному ринку органічної харчової продукції.

7) Рівень розвитку агропродовольчої сфери вимірюється за допомогою оцінки обсягів виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів, урожайності основних видів сільськогосподарських культур, продуктивності худоби і птиці, частки господарств населення у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції, рентабельності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів, фінансових результатів діяльності сільськогосподарських і переробних підприємств, а також обсягів інвестицій в агропродовольчу сферу, у т.ч. іноземних; рівень державної підтримки аграрних товаровиробників.

8) Природно-ресурсний потенціал і ефективність його використання визначається за показниками родючості земель сільськогосподарського призначення, у тому числі в розрізі окремих територій, частки деградованих земель у загальній їх структурі та рівнем розораності земель.

Таким чином, характеризуючи продовольчу безпеку будь-якої країни й України зокрема, можна визначити основні складові повноцінної системи

загалом, до яких належать: стійка система продовольчого забезпечення, що ґрунтується на стабільному розвитку агропродовольчого комплексу, здатного постійно забезпечувати населення продуктами харчування на необхідному рівні, адекватно реагуючи на кон'юнктуру продовольчого ринку та реалізуючи свій експортний потенціал; фізична й економічна доступність необхідної кількості, асортименту і якості продовольства для різних категорій населення, що забезпечується їх платоспроможністю, яка не ставить під загрозу і не підриває задоволення інших основних потреб людини; система захищеності вітчизняного виробника продовольчих товарів від імпортої залежності у формі як продовольства, так і продовольчого ресурсного забезпечення [127].

В Україні визначення рівня продовольчої безпеки держави розраховується на основі створеної методики, яка була прийнята 5 грудня 2007 року Урядом України ухвалою за номером 1379 «Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки» [126, с.1; 104, с. 43]. за 7 основними індикаторами:

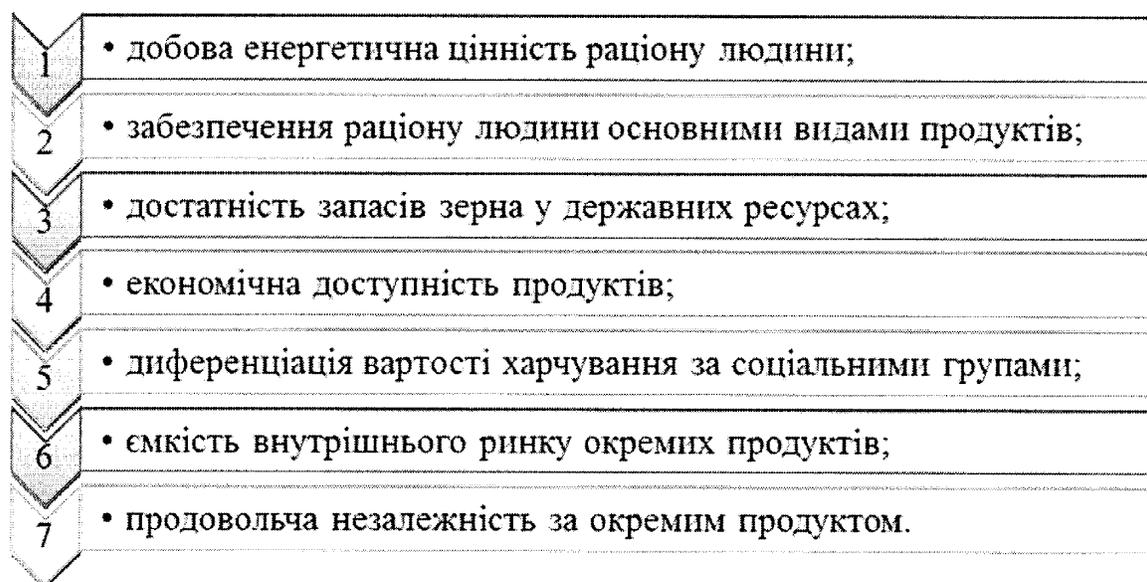

Рис. 2.1. Основні індикатори рівня продовольчої безпеки

Згідно з пунктом 2 Методики, індикатори, які характеризують стан продовольчої безпеки держави (регіону), розраховуються по таких основних групах харчових продуктів: хліб і хлібобулочні вироби, картопля, овочі, баштанні, фрукти, ягоди і виноград, цукор, масло, м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, риба і рибопродукти, яйця.

Для здійснення політики продовольчої безпеки ключове значення мають чіткі критерії та показники продовольчої безпеки.

Згідно з методикою в Україні основні індикатори продовольчої безпеки визначаються як:

1) добова енергетична цінність раціону людини, що визначається як сума добутоків одиниці маси окремих видів продуктів, які споживаються людиною протягом доби, та їх енергетичної цінності за формулою:

$$P = \sum M_i \cdot \text{Ц}_i \quad (2.1)$$

де P – енергетична цінність добового раціону людини;

i – вид продукту харчування;

M_i – маса i -го продукту, спожитого однією особою;

Ц_i – енергетична цінність одиниці маси i -го продукту;

2) забезпечення раціону людини основними видами продуктів, що визначається як співвідношення між фактичним споживанням окремого продукту та його раціональною нормою за формулою:

$$C = \frac{C_f}{C_p} \quad (2.2)$$

де C – індикатор достатності споживання окремого продукту;

C_f - фактичне споживання окремого продукту на одну особу за рік;

C_p - раціональна норма споживання окремого продукту на одну особу за рік, погоджена з МОЗ;

3) достатність запасів зерна у державних ресурсах, що визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно за формулою:

$$Z = \frac{H}{X} \cdot 100\% \quad (2.3)$$

де Z - індикатор забезпечення зерновими продовольчими ресурсами;

H - наявність продовольчого зерна у державному продовольчому резерві;

X - середньорічне внутрішнє споживання хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно;

4) економічна доступність продуктів, що визначається як частка сукупних витрат на харчування у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств за формулою:

$$E = \frac{V_x}{V_c} \cdot 100\% \quad (2.4)$$

де E - індикатор економічної доступності продуктів;

V_x - витрати населення на харчування за рік;

V_c - сукупні витрати населення за рік;

5) диференціація вартості харчування за соціальними групами, що відстежується в динаміці та розраховується як співвідношення між вартістю харчування 20 % домогосподарств з найбільшими доходами та вартістю харчування 20 % домогосподарств з найменшими доходами за формулою:

$$D = \frac{D_B}{D_M} \quad (2.5)$$

де D - індикатор диференціації вартості харчування;

D_B - показник вартості спожитих продуктів у 20 % домогосподарств з найбільшими доходами;

D_M - показник вартості спожитих продуктів у 20% домогосподарств з найменшими доходами;

6) ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, що відстежується в динаміці та визначається у натуральному виразі як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення за формулою:

$$E_i = \Phi_i \cdot Ч \quad (2.6)$$

де E - ємність внутрішнього ринку i -го продукту;

i - вид i продукту;

Φ_i - річне середньодушкове споживання i -го продукту;

$Ч$ - середньорічна чисельність населення;

7) продовольча незалежність за окремим продуктом, що визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку за формулою:

$$\Pi_i = \frac{I_i}{\epsilon_i} \cdot 100\% \quad (2.7)$$

де Π_i - частка продовольчого імпорту і-го продукту;

i - вид і продукту харчування;

I_i —імпорт і-го продукту;

ϵ_i - ємність внутрішнього ринку і-го продукту.

Слід зазначити, що граничний (пороговий) критерій для добової енергетичної цінності раціону людини становить 2500 ккал на добу, при цьому 55% добового раціону повинен забезпечуватися за рахунок споживання продуктів тваринного походження.

Граничним (пороговим) критерієм для показника «забезпечення раціону людини основними видами продуктів» вважається його 17% - вий рівень, що відповідає 60 дням споживання.

Граничним (пороговим) критерієм для показника «достатність запасів зерна у державних ресурсах» вважається його 60 % - вий рівень. Граничним (пороговим) критерієм для показника «економічна доступність продуктів» вважається його 30 % - вий рівень.

Міністерство охорони здоров'я України повинно визначати кожні п'ять років рекомендовані раціональні норми споживання основних продуктів в середньому на одну особу.

Інформацію, необхідну для розрахунку основних індикаторів продовольчої безпеки, щорічно, до 31 липня, в адресу Міністерства економіки повинні представляти (у межах своїх повноважень) Міністерство аграрної політики, Міністерство праці і соціальної політики, а також Державний комітет статистики України.

Розглянемо стан продовольчої безпеки України за 2015 рік відповідно до Методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затвердженої

постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки» [150, с. 1].

Індикатор «Добова енергетична цінність раціону людини».

За даними статистичного збірника Державної служби статистики «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2015 рік», калорійність середньодобового раціону населення в 2015 році у розрахунку на одну особу склала 2799 ккал, що на 12% перевищує граничний критерій (2500 ккал) [276]. Порівняно з 2014 роком споживання калорій населенням України зменшилось на 140 ккал. [202]. (Додаток Ж).

Індикатор «Достатність споживання окремого продукту». МОЗ України замість раніше прийнятого визначення «Рекомендовані раціональні норми споживання основних продуктів харчування на душу населення на 2005-2015 роки» пропонує застосовувати визначення «Орієнтовний набір основної продовольчої сировини і харчових продуктів забезпечення у середньому на душу населення України на 2005-2015 роки» без зміни кількісних показників таких наборів. У зв'язку з тим, що постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки» [150] використовується термін «раціональні норми», будемо дотримуватися цього терміну.

За державними статистичними даними [202] індикатор достатності споживання продуктів харчування (Додаток Ж). Тенденція до зменшення споживання риби і рибопродуктів у 2015 році не змінилась і склала 2,1 кг на одну особу, або на 18,9 відсотка. Споживання плодів, ягід та винограду у 2015 році суттєво менше раціональних норм і відповідно попереднього 2014 року зменшилось на 2 відсотки, або на 1 кг на одну особу. [202].

Дане зменшення свідчить про погіршення структури споживання серед населення.

Фактичне споживання за продовольчими групами «картопля» та «хліб і лібопродукти» перевищує раціональну норму, що є свідченням незбалансованості харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів.[202].

Збільшення показника споживання вуглеводів свідчить про те, що населення не в змозі забезпечити себе в достатній кількості м'ясними та молочними продуктами, які є більш дорогими порівняно з картоплею та хлібом.

Індикатор «Економічна доступність продуктів харчування». Загальні сукупні витрати одного домогосподарства в 2015 році склали 4951,99 гривні на місяць, із них на харчування витрачалося 2708,53 гривні. Таким чином, індикатор економічної доступності в 2015 році склав 54,7 відсотки, що на 5,3 відсотки менше його граничного критерію. В порівнянні з попереднім 2014 роком цей показник зменшився на 1,1 відсотки.[202].

Такі дані, тим не менш, свідчать, що ситуація з економічною доступністю продуктів харчування є критичною.

Індикатор «Диференціація вартості харчування за соціальними групами». 20 % домогосподарств з найбільшими доходами (вищий квінтіль) у 2015 році в середньому витрачали на харчування 3298,68 гривні на місяць, а 20 % домогосподарств з найменшими доходами (нижчий квінтіль) – 2228,44 гривні. У 2015 році коефіцієнт вартості харчування за соціальними групами становив 1,48 проти 1,50 у 2014 році. Найбільша диференціація в 2015 році межах вищого та нижчого квінтилів спостерігалась в групі плоди, ягоди та виноград та по продукції тваринного походження (м'ясо, риба молоко) (Додаток Ж).[202].

Показники свідчать, що такі групи продуктів, як м'ясо, риба, молоко, ягоди та фрукти є більш дорогими і дозволити собі їх можуть не всі соціальні групи населення.

Індикатор «Ємність внутрішнього ринку окремих продуктів». Індикатор ємності внутрішнього ринку є важливою складовою для складання балансів попиту і пропозиції та визначення продовольчої незалежності за окремим продуктом. Цей індикатор розраховується як добуток річного середньодушового споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення.[202].

Зменшення на 2,9 відсотка середньорічної чисельності населення України у 2015 році відносно попереднього 2014 року вплинуло на зменшення ємності внутрішнього ринку за всіма продовольчими групами за відповідний період. У

відсотках найбільше зменшення ємності відбулось за видами продовольства, споживання яких найбільше відстає від раціональних норм (риба і рибопродукти) (Додаток Ж).[202].

Скорочення кількості населення впливає на загальний обсяг споживання продуктів харчування, тому ця проблема також є важливою та впливає на загальний стан продовольчої безпеки в країні.

Індикатор «Продовольча незалежність за окремим продуктом». Відсоток імпортозалежності у 2015 році відносно 2013 року зменшився за всіма продовольчими групами. Потреби населення продовольством у 2015 році забезпечувалися, здебільшого, за рахунок вітчизняної продукції.[202].

Найвищий рівень імпортозалежності – 61,4 відсотки має група «риба і рибопродукти», що перевищує 30-ти відсотковий граничний критерій для цього індикатора. Високий відсоток залежності пояснюється видобутком видів риб, що виловлюються виключно у водах морських економічних зон інших держав відповідно особливостям їх біологічного циклу.[202].

Забезпечення продовольством за рахунок вітчизняної продукції є більш вигідним з економічної точки зору, оскільки імпортна продукція для звичайного споживача є економічно не вигідною, що пов'язане із знеціненням національної валюти.

Незначне перевищення граничного критерія продовольчої групи «олії рослинні» - 30,4 відсотки пояснюється імпортом тропічних олій (пальмова та кокосова олії займають понад 90% імпорту), які користуються активним попитом у вітчизняних виробників харчової промисловості. При цьому внутрішній попит на соняшникову олію повністю забезпечується за рахунок власного виробництва (Додаток Ж). [202].

Це свідчить, що врожайність соняшникової культури в Україні ще тримається на достатньо високому рівні хоча останнім часом посіви соняшника зменшуються через неефективність виробництва та дешевої імпортової олії.

У 2015 році в порівнянні з попередніми роками практично за всіма видами продовольства відбулось зменшення імпорту продуктів, що пояснюється

зменшенням загального споживання продовольства населенням через скорочення купівельної спроможності.[202].

Таким чином, аналіз статистичних даних свідчить, що у 2015 році відбулось погіршення стану продовольчої безпеки практично за всіма принциповими індикаторами [202]:

- середньодобова енергетична цінність раціону знизилась до 2799 ккал, що відповідає рівню індикатора початку двохтисячних років;

- погіршився індикатор достатності споживання окремого продукту за 7 із 10 продовольчих груп. Основне зменшення споживання відбулось за рахунок продукції тваринного походження (м'ясо, молоко, риба, яйця), частка якої у загальній калорійності раціону становить 28% при необхідних для збалансованого харчування 55%;

- індикатор економічної доступності в 2015 році склав 54,7 відсотки, що на 5,3 відсотки менше його граничного критерію. В порівнянні з попереднім 2014 роком цей показник зменшився на 1,1 відсотки.

Усі ці дані свідчать, що загальний стан продовольчої безпеки знаходиться в критичній межі, оскільки з кожним роком споживання білків скорочується, натомість збільшується споживання вуглеводів. А для здорового харчування білки є просто необхідні. Це пояснюється тим, що ціни на продукцію тваринницького походження з кожним роком зростають, а реальні доходи населення з урахуванням інфляційної складової, скорочуються. Тому домогосподарства вимушені замінювати одні продукти на інші, які за калорійністю не відповідають нормативам здорового харчування.

Певним позитивом можна вважати зменшення індикатора імпортозалежності у 2015 році за всіма продовольчими групами. Потреби населення продовольством у 2015 році забезпечувалися, здебільшого, за рахунок вітчизняної продукції. [202].

Це пов'язане з високим врожаєм зернових культур та овочей, а також високою ціною на імпортні продукти харчування. Населення звикло довіряти власним виробникам більше, ніж тим, хто імпортує продукцію в Україну,

оскільки дуже часто на ринок з-за кордону потрапляють контрабандні товари, якість яких є сумнівною.

Проведений індикативний аналіз стану продовольчої безпеки в Україні на основі державних статистичних даних свідчить, що наявний стан продовольчої безпеки в Україні можна охарактеризувати як загрозливий щодо життєзабезпечення населення, тому що фактичне споживання низки найважливіших видів продовольства на душу населення в країні, хоча й збільшується в останні роки, однак значно нижче рекомендованих Інститутом харчування Міністерства охорони здоров'я України.[202].

Наведені індикатори достатності споживання окремих видів продовольчих продуктів є свідченням незбалансованості раціону харчування населення, яке намагається забезпечити власні енергетичні потреби за рахунок більш економічно доступних продуктів (картопля, овочі, хлібопродукти).[202].

На наш погляд, причини оціненого стану продовольчої безпеки в Україні за 2015 рік, можна об'єднати у дві групи: стан галузей АПК та зниження платоспроможного попиту широких верств населення. Проаналізуємо, чи дійсно погіршення стану продовольчої безпеки безпосередньо залежить від цих показників.

За даними статистичного бюлетеня «Валова продукція сільського господарства» обсяг виробництва валової продукції сільського господарства у 2015 р. становив 239,5 млрд грн (у постійних цінах 2010 р.). Дані представлені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за 2014-2015 роки – також без урахування частини зони проведення антитерористичної операції [275].(Додаток Ж).

З 2010 року до 2014 року обсяг виробництва валової продукції сільського господарства мав стійку тенденцію до збільшення, але в 2015 році зменшився на 11,9 млрд грн. або на 4,7% відносно попереднього року.[275].

Сільське господарство є потужним інвестиційно привабливим сектором – обсяги прямих іноземних інвестицій в підприємства галузі з 680,4 млн дол. США на початок 2010 р. рівномірно зростали до 776,9 млн дол. на початок 2014 року,

але станом на 31.12.2014 знизились до 594,1 млн дол. За рік з 31.12.2013 р до 31.12.2014 р обсяг прямих іноземних інвестицій зменшився на 245,2 млн дол., або на 29,2%. Незначне зростання валової доданої вартості у 2014 р. досягнуто у сільському, лісовому і рибному господарстві (+2,9 %), Разом з тим досягнення у відповідних сферах економіки не компенсують загального падіння економіки у 2014 р. [275].

За даними аналізу стану галузей АПК за січень - грудень 2015 року [139], обсяги с/г виробництва склали 95,2% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Витрати на виробництво с/г продукції склали 150,9% порівняно з відповідним періодом минулого року; 146,7% на виробництво продукції рослинництва і 159,8% на продукції тваринництва.

Це пояснюється зростанням собівартості паливних і мастильних матеріалів, технічних засобів, особливо імпортних, оскільки на ринку відбуваються коливання курсу національної грошової одиниці.

Середня заробітна плата у сільському господарстві зросла у грудні 2015 року до 3385 грн, що на 26,5% вище порівняно з аналогічним періодом минулого року. Але ціни на матеріально-технічні ресурси зростали більшими темпами.[139]. Динаміка цін на матеріально-технічні ресурси, що споживаються сільським господарством представлені на рисунку 2.2.

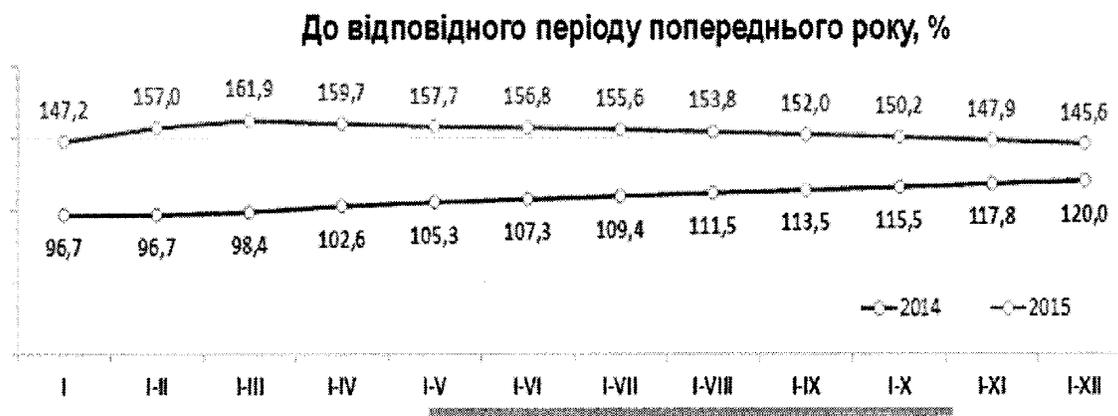

Рис. 2.2. Індекси цін на матеріально-технічні ресурси, що споживаються сільським господарством

З кожним роком рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції зменшується через зростання витрат виробництва. Крім того, подорожчали мінеральні добрива, пестициди, гербіциди для обробки земель та знищення шкідливих комах.

Варто зазначити, що не зважаючи на формування небезпечного тренду згортання внутрішнього ринку, Україна посилює позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

За даними Державної служби статистики України експорт продукції АПК в 2015 році склав 13226,9 млн дол США. Імпорт продукції АПК в 2015 році склав 3376,3 млн дол США. Таким чином, сальдо зовнішньоторговельного балансу склало 11020,9 млн дол. (Додаток Ж).

Динаміка сальдо зовнішньоторговельного балансу має позитивний характер: в 2013 році склала 8,8 млрд дол, в 2014 році – 10,6 млрд дол., а в 2015 році – 11,0 млрд дол. США [139].

Урядом України у 2015 році зроблено важливі кроки для забезпечення продовольчої безпеки України в умовах Угоди про асоціацію:

- 238 підприємств отримали дозвіл постачати продукцію на ринки ЄС;
- запрацював механізм дерегуляції в аграрній галузі: скасовано 14 сертифікатів, 6 ліцензій та внесено більше 50 змін до законодавства; скорочено перелік об'єктів регулювання, що потребують отримання карантинного сертифікату; зменшено термін видачі карантинного і фітосанітарного сертифікатів з 5 днів до 24 годин; удосконалено порядок реєстрації засобів захисту рослин;
- схвалено Концепцію розвитку сільських територій, яка спрямована на стимулювання підприємницької активності, диверсифікацію зайнятості сільського населення; розроблено єдину комплексну стратегію розвитку сільських територій України до 2020 року, за підтримки Єврокомісії та участі понад 170 міжнародних та українських експертів;
- запроваджена державна підтримка середніх та дрібних сільгоспвиробників шляхом зняття обмежень щодо потужностей тваринницьких ферм та комплексів,

які можуть претендувати на часткове відшкодування державою вартості будівництва та реконструкції.[100].

Проте, залишається проблематичним низка питань ефективності діючих механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в Україні стосовно їх здатності забезпечувати виконання правил та умов режиму зони вільної торгівлі з ЄС. Для обґрунтування напрямів їх удосконалення необхідно провести аналіз їх дієздатності та готовності до інституціональної модернізації.

2.2. Ефективність державного механізму інформаційно-комунікаційного та аналітичного забезпечення продовольчої безпеки в Україні

Відповідно до Плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік [254] суттєвого вдосконалення потребує процедура розробки та прийняття урядових рішень, адже загальна проблема полягає у відсутності системного підходу до формування, реалізації, моніторингу та оцінки ефективності державної політики. Відсутній механізм підготовки, погодження і прийняття урядових рішень на основі аналізу політики. При цьому сам процес прийняття рішень є ускладненим та потребує багато часу. Відсутня координація проведення державної політики, узгодженість між різними програмними документами. КМУ перевантажений у зв'язку з розглядом питань відомчого та організаційно-розпорядчого характеру, які могли б бути вирішені на рівні міністерств. Також мають місце низька ефективність і формальний підхід до проведення консультацій з громадськістю та іншими заінтересованими сторонами в процесі формування державної політики та прийняття рішень.

За показником “Прозорість прийняття політичних рішень” Глобального індексу конкурентоспроможності 2015/2016 Всесвітнього економічного форуму Україна посідає 98 місце серед 140 країн. За період з 2002 по 2015 роки включно

КМУ було схвалено лише 12 концепцій реалізації державної політики у відповідній сфері, 29 концепцій законів та 29 стратегій [254].

Задля вирішення зазначеної проблеми Урядом визначено головну мету діяльності на 2016 р. - забезпечення системності, передбачуваності та прозорості діяльності. Деконцентрація повноважень КМУ та підвищення відповідальності міністерств та відомств за формування і реалізацію державної політики у сфері їх компетенції.

За даними незалежної та незаангажованої аналітичної платформи VoxUkraine [327], яка здійснила детальний моніторинг виконання Програми КМУ у 2015 р. та рівень виконання програми ЦОВВ, міністерства змогли виконати лише близько 30% завдань вчасно. Детальна інформація щодо діяльності міністерств та діаграми і графіки, розроблені платформою, представлені в Додатку И. Загальна оцінка складається з кількох параметрів: оцінка експертів, громадськості, законотворча діяльність, виконання програми КМУ.

За результатами проведеного аналізу у загальному рейтингу позитивну динаміку у виконанні плану дій Уряду продемонстрували Мінекономрозвитку, Мінагрополітики. Щодо якості виконання завдань найнижчі показники у Мінсоцполітики, МОЗ. Така ж тенденція спостерігається і щодо якості виконання основних функцій та забезпечення внутрішніх реформ у відомствах. Також варто зазначити, що найвищий показник з якості виконання основних функцій у Мінагрополітики.

Відповідно до Таблиці И1 щодо найбільших досягнень і провалів міністерств за 2015 рік до найбільших досягнень у забезпеченні реформ в країні та виконану плану дій є у Мінекономрозвитку: запровадження системи електронних тендерних закупок; підвищення рівня комунікацій (зокрема, публікація звітів про топ-100 державних підприємств); гідне представництво України на міжнародній арені; здійснені кроки в галузі дерегуляції (зменшення кількості сертифікатів та ліцензій). Мінюст запровадив онлайн-сервіси та відкриття реєстрів, що суттєво забезпечує реалізацію принципу прозорості у діяльності органів виконавчої влади.

Серед найважливіших провалів міністерств, які суттєво гальмують процес імплементації основних принципів ЄС у законодавчу сферу, та є майже загальним для всіх – відсутність, або низький рівень комунікації як в самих міністерствах і відомствах та між ними, так і комунікації з суспільством в цілому. Також варто зазначити, що ще однією тенденцією серед провалів є брак цілісного бачення політики, популістський характер діяльності: Мінекономрозвитку, Мінсоцполітики, Мінюст, Мінфін, Мінінформполітики та Мінрегіонбуд.

Мінагрополітики за показником щодо реалізації плану дій Уряду у загальному рейтингу міністерств посідає 5 місце [57]. До найважливіших його досягнень в сфері забезпечення продовольчої безпеки варто віднести наступні [97]:

- з питань дерегуляції, тобто полегшення ведення бізнесу в сільському господарстві через скасування зайвих процедур та скорочення термінів їх проведення без втрати якості: скорочено термін видачі карантинного та фітосанітарного сертифікатів з 5 днів до 24 годин; скорочено перелік умов договору оренди землі (скасовано обов'язковість державної експертизи проектів землеустрою щодо сівозміни); удосконалено регулювання виробництва органічної продукції; скасовано ліцензію на торгівлю пестицидами; впроваджено ризик-орієнтований підхід до контролю у сфері карантину рослин та інші заходи, що зменшують адміністративні навантаження; скасовано та обмежено 22 дозвільних процедури у сфері рослинництва, агрохімікатів, тваринництва, харчових продуктів, рибного господарства та водокористування.

- у сфері гармонізації законодавства України з ЄС, тобто приведення законодавства України в сфері сільського господарства до норм ЄС з метою сприяння товарним відносинам: Закон України від 07.04.2015 р. № 287-VIII «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною» [74] узгоджено із законами ЄС; розроблено накази, які приводять у відповідність європейським нормам вимоги до шоколаду та меду; Закон України від 15.07.2015 р. № 616- VIII «Про внесення змін до Закону України Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» [81] - удосконалено регулювання відносин

щодо оплати послуг з ідентифікації та реєстрації тварин, забезпечено дієвість системи у відповідності вимог ЄС; Закон України «Про внесення змін до вимог деяких законодавчих актів» (щодо приведення законодавства у сфері насінництва та розсадництва у відповідність до європейських та міжнародних вимог)», РН 1460-1 – прийнято 08.12.2015 р; Закони України «Про корми» (РН 2845-1) та «Про державний контроль, що здійснюються з метою перевірки відповідності законодавству про безпечність та якість харчових продуктів і кормів, здоров'я та благополуччя тварин» (РН 0906) та ряд підзаконних актів.

- щодо нових ринків та підтримки експорту, тобто забезпечення диверсифікації ринків збуту та переорієнтації експортних потоків: ринок ЄС – з 2015 року розпочато експорт крохмалю, цукру та яєць; ринок Китаю – відкрито доступ для 18 молочних підприємств; Центральна Азія – зняття заборони на експорт продукції тваринного походження до Казахстану, дозвіл 15 підприємствам на поставки продуктів тваринництва до Узбекистану; 7 експортерів м'яса отримали доступ до поставок в Киргизстан; ринок ГУАМ – доступ для 3 виробників птиці на ринок Молдови, для 9 експортерів племінної ВРХ до Азейбарджану; ринок Близького Сходу та Пн. Африки – відкрито ринок столових яєць в Ізраїлі; 3 експортери ВРХ отримали доступ до ринку Єгипту, 26 експортерів м'яса, м'ясних та молочних і грибних продуктів Вірменії; Зона вільної торгівлі – проведено переговори в рамках старту ЗВТ з ЄС та Канадою, розпочато переговори щодо ЗВТ з Туреччиною та Ізраїлем; Міжнародна співпраця – підготовлено 9 угод про співпрацю, що призвело до залучення \$400 млн інвестицій в сільське господарство ін.

- щодо Єдиної комплексної Стратегії з розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр., що визначає довгострокову концепцію розвитку сільського господарства і сільських територій та надає базу для стабільної передбачуваної і прозорої правової системи: залучено представників донорських організацій з Канади, Швейцарії, ЄС, Агентства США з міжнародного розвитку USAID, Світового банку / Міжнародної фінансової корпорації, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), ЄБРР,

Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейського інвестиційного банку (залучено понад 190 експертів за 8 напрямками та створено 24 робочих групи); створено Консультаційний центр при Мінагрополітики для сприяння доступу вітчизняних аграріїв на ринок ЄС в рамках дії ЗВТ із залученням фінансування у розмірі € 1,5 млн від уряду Німеччини; розроблено законопроект щодо аграрного страхування за підтримки ІФС та Канади та ін.

Отже, можемо підсумувати, що за останній рік Мінагрополітики зробило суттєвий заділ в рамках своїх повноважень, що заклало підвалини для подальших ефективних змін та реформ в його діяльності та з метою реалізації політики в сфері сільського господарства, агропромисловості та продовольчої безпеки країни.

Однак, як нами було визначено у п. 1.2. функцію забезпечення продовольчої безпеки в країні покладено не лише на Мінагрополітики, а ще на цілий ряд міністерств і відомств (Додаток Г). Та з огляду на те, що План пріоритетних дій Уряду на 2016 рік передбачає передачу КМУ 30 % організаційно-розпорядчих функцій відомчого характеру міністерствам та іншим органам виконавчої влади. Тому з метою забезпечення продовольчої безпеки на достатньому рівні та сприяння підвищенню експорту вітчизняної продукції на міжнародні ринки, в тому числі в ЄС в рамках ЗВТ, особливої гостроти набуває проблема забезпечення ефективних комунікацій на кількох управлінських рівнях.

Головну роль у забезпеченні продовольчої безпеки відіграє КМУ, який координує діяльність усіх ЦОВВ в цій сфері. Мінагрополітики здійснює формування та реалізацію політики з питань продовольчої безпеки, однак її реалізація може бути ефективною лише у співпраці з іншими міністерствами та відомствами, тому має бути забезпечена ефективна суб'єкт-суб'єктна координація дій та обмін інформацією з метою ухвалення адекватних та своєчасних управлінських рішень. Інформаційно-комунікаційне забезпечення відіграє також важливу роль у суб'єкт-об'єктних відносинах між ЦОВВ та ТП ЦОВВ, обласними державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування, а також суб'єктами підприємницької діяльності агропромислового комплексу

(тваринництва, рослинництва), переробної та харчової промисловості, системами торгівлі і оптових продовольчих ринків, безпеки продовольчих запасів, природоохоронних запасів та митного регулювання - з цією метою мають бути створені інформаційні банки даних, «єдині вікна» та ін.

Ще одним важливим елементом у забезпеченні прозорості діяльності органів влади та продовольчої політики зокрема, є налагоджена, дієва комунікація з суспільством, яка за даними опитування існує у діяльності майже усіх органів влади. Адже від рівня поінформованості суспільства залежить легітимність дій Уряду, правильне реагування та ефективна адаптація до змін, спричинених реформами.

Відповідно до п. 12 Плану реформування системи державної підтримки сільського господарства передбачено запровадження ще одного важливого комунікаційного аспекту – просвітницької діяльності – тобто передбачено проведення серед малих і середніх сільськогосподарських товаровиробників роз'яснювальної роботи, тренінгів та семінарів із залученням експертів і фахівців вітчизняних та іноземних компаній.

Рис. 2.3. Головна сторінка Єдиного державного порталу адміністративних послуг

Санітарні та фітосанітарні заходи, передбачені п. 13. Плану, характеризуються відсутністю достатніх умов для повноцінної та ефективної діяльності Держпродспоживслужби, яка мала б вживати заходів для забезпечення розширення експортних ринків збуту та належного рівня безпечності продукції для споживачів. Забезпечення збільшення обсягу експорту українських харчових товарів на зовнішні ринки, що дасть змогу створити в Україні нові робочі місця та підвищити рівень безпечності харчових товарів, які споживають українці – визначено основною метою здійснення зазначених заходів. На разі вже схвалено Всеохоплюючу стратегію імплементації глави IV (санітарні та фітосанітарні заходи) розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» УА ЄС. Розвиток органічного ринку в Україні визначено пріоритетним та перспективним на шляху виходу на європейські продовольчі ринки.

Проблема інформаційно-комунікаційного забезпечення продовольчої безпеки зазначається у Законі України «Про продовольчу безпеку України» [86], де інформаційне суспільство визначено одним із об'єктів продовольчої безпеки, а інформаційне забезпечення стану продовольчої безпеки – одним із принципів забезпечення продовольчої безпеки. Ст. 14 згаданого закону чітко регламентує та визначає необхідність інформаційного забезпечення державної політики щодо продовольчої безпеки.

Повна і достовірна інформація є умовою прийняття своєчасних і обґрунтованих рішень щодо забезпечення продовольчої безпеки. Така інформація включає дані стосовно:

- державних і галузевих стандартів, норм, нормативів, у тому числі індикаторів щодо продовольчої безпеки;
- показників обсягів виробництва і реалізації на національному та регіональних рівнях життєво важливих продуктів харчування;
- рівня і динаміки цін на життєво важливі продукти харчування;
- рівня споживання життєво важливих продуктів харчування в цілому та у розрізі соціальних груп населення, динаміки змін цього рівня для виявлення тенденцій;

- стану і тенденцій розвитку внутрішнього і зовнішнього ринків сільськогосподарської сировини і продовольства та окремих їх продуктивних секторів;

- виконання державних та регіональних програм щодо продовольчої безпеки, а також заходів щодо продовольчої безпеки взагалі [86].

Відповідно до технічних та екологічних вимог законодавства ЄС, визначених Директивою Європейського Парламенту та Ради ЄС 2001/95/ від 3.12.2001 р. «Про загальну безпеку продукції» [49], виробник продукції та дистриб'ютор зобов'язується забезпечувати споживачів необхідною інформацією щодо потенційної загрози продукту та інформувати відповідні національні органи про факти щодо потенційної або прямої небезпеки продуктів, а також співпрацювати з цими органами у контексті реалізації заходів, вжитих для захисту споживачів. Також відповідно до положень Регламенту ЄП та Ради ЄС № 1272/2008 від 16.12.2008 р. [229] висувуються окремі вимоги до маркування та упаковки речовин і сумішей, що теж має бути забезпеченню відповідним інформуванням споживачів.

Також особливою умовою ЄС до держав-членів є вжиття всіх необхідних кроків, щоб гарантувати чітку внутрішню координацію та інформування між усіма компетентними органами та встановити пряме співробітництво [37, с. 161]. До особливостей функціонування комунікаційних систем між державами-членами та країнами, що входять до ЗВТ є наявність спеціальних систем. Так в ЄС діють наступні комп'ютеризовані системи між країнами та відповідними Комісіями: ANIMO, SHIFT, CIS – правові засади яких чітко закладено відповідними Директивами.

Система ANIMO (ч.1 ст.20 Директиви 90/425/ЄЕС від 26.06.1990 р.) застосовується між ветеринарними органами різних країн та сприяє обміну інформацією між компетентними органами країн-учасниць, де відображаються наявність відповідних сертифікатів, результати перевірок щодо товарів, які потрапляють на продовольчі ринки. Відповідна інформація автоматично

потрапляє на пости прикордонних інспекцій. Звичайно ж при цьому суворо дотримуються конфіденційності.

Система SHIFT – правові засади функціонування системи SHIFT містяться у Рішенні Ради від 13 липня 1992 р. про комп'ютеризацію ветеринарних процедур імпорту. Зазначені операції повинні включати операції з передачі необхідної інформації для мотивації відхилення вантажу по іншому маршруту, організацію й функціонування баз даних, що охоплюють імпорт у співтовариство продуктів тваринного походження. Знову ж таки зазначена інформації щодо результатів перевірки надходить на пости прикордонних інспекцій. Основний принцип функціонування системи полягає в тому, що кожен відповідний орган (інспекції прикордонних постів, відповідний центральний орган виконавчої влади, Комісія) мають доступ до бази даних та відповідних файлів щодо продуктів.[38].

Дана система є досить складною, проте ефективною, оскільки у будь-який час може здійснити перевірку тих чи інших товарів і продуктів, що перетинають митний кордон.

Система CIS, метою створення якої була централізація доступу до митної інформації для більш ефективного дотримання митного і сільськогосподарського законодавства. Загалом це загальні комп'ютерні мережі, які створені й підтримуються державами-членами, їх митними органами і у вигляді централізованої бази даних доступні через термінали для кожної країни-члена і Комісії. Система CIS дозволяє оптимізувати процеси розслідування і покарання за порушення митного і сільськогосподарського законодавства, за рахунок прискорення потоку даних і інформації й тим самим підвищуючи ефективність співробітництва між митними службами й службами контролю .CIS містить тільки ті дані, які є необхідними для функціонування мережі. Прямий доступ до даних системи доступний тільки для країн-членів, профільних національних органів та Комісії.[38].

Зрозуміло, що це закриті інформаційні системи, доступ до яких є лише у країн-членів ЄС, але сам принцип інформаційної взаємодії та комунікації між

профільними службами, органами як в самих країнах-членах, так і на централізованому рівні варті уваги та запровадження на вітчизняному рівні.

Також варто відзначити, що інформаційне суспільство Законом України «Про продовольчу безпеку» визначено одним із суб'єктів продовольчої безпеки, відповідно до чого поява Державного агентства з питань електронного урядування України має ключове значення у підвищенні рівня інформаційно-комунікаційного забезпечення, міжвідомчої взаємодії та продовольчої безпеки. В першу чергу можемо говорити про поліпшення взаємодії між ЦОВВ, адже одним із завдань агентства визначено належне функціонування Єдиного веб-порталу Кабінету КМУ з можливістю інтеграції інформаційних ресурсів центральних та місцевих органів виконавчої влади, що розміщені в Інтернет, а також забезпечує функціонування системи електронної взаємодії органів виконавчої влади [174].

Таким чином, особливо гостро постає проблема удосконалення інформаційно-комунікаційного та аналітичного забезпечення продовольчої безпеки шляхом створення дієвих систем формування, обробки та передачі (надходження) інформації для ухвалення вірних управлінських рішень на всіх рівнях забезпечення продовольчої безпеки, що сприятиме формуванню стратегічних напрямків її розвитку та розвитку відповідних галузей економіки. Саме такий підхід сприятиме дотриманню вимог Угоди про асоціацію, зокрема гл. 12 «Прозорість» та покращенню торговельних взаємозв'язків в рамках ЗВТ.

Принцип прозорості в міжнародній торгівлі (transparency) – це один з основоположних принципів СОТ, який забезпечує більший рівень розуміння, впевненості та передбачуваності для урядів, бізнесу, інвесторів та суспільства в тому, що перешкоди в торгівлі не будуть виникати раптово, безпідставно та на користь лише одної сторони. Взаємні домовленості урядів про правила торгівлі не мають сенсу, якщо вони нікому, окрім самих урядів, не відомі [151, с. 4].

Також варто зазначити, що підготовча діяльність з питань покращення міжнародних торгово-економічних відносин відбувалась в Україні з 2008 року, тобто з моменту прийняття Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі [226] у Женеві 5 лютого 2008 р. Оскільки ЗВТ з ЄС чітко корелюється з

основними принципами та нормативами СОТ, то певні суттєві напрацювання в цьому напрямку в Україні розпочалися ще з моменту підписання Протоколу СОТ.

У 2008-2014 роках Україна подала понад 500 нотифікацій у СОТ стосовно національного законодавства у сфері зовнішньої торгівлі та очікуваних законодавчих змін, переважна більшість яких стосується сфери дії Угод ТБТ та СФЗ. І лише протягом 2012-2014 рр. значно зросла кількість коментарів країн-членів СОТ на нотифікації України [98, с. 5].

Україна належним чином виконувала свої зобов'язання щодо забезпечення принципу прозорості з моменту набуття членства в СОТ, проте на сьогодні існує невідкладна потреба у відновленні та зміцненні спроможності України для сталого забезпечення дотримання країною зобов'язань у СОТ та забезпечення своєчасного доступу та аналізу інформації, яку можна отримати з нотифікацій інших країн-членів СОТ щодо змін у їхньому торговельному режимі [151, с. 6].

У 2014 році значно зросла кількість запитів від бізнесу щодо торговельного законодавства країн-членів СОТ, в Україні також проводиться регулярний моніторинг нотифікацій інших країн-членів СОТ.

Покращення механізмів інформування щодо змін торговельного законодавства залишається актуальним та перспективним для України, адже сучасний розвиток технологій робить інформацію набагато доступнішою для зацікавлених сторін. Водночас потік інформації настільки збільшився, що все більшим попитом користуються системи, які дозволяють структурувати інформаційні потоки відповідно до потреб.

Необхідний також і подальший розвиток міжвідомчої взаємодії на рівні держави, так і на міжнародному рівні. Зокрема, такими поточними викликами є збільшення числа нотифікацій, які ініціюються міністерствами – розробниками проектів нормативно-правових актів, а також, ширше використання державними службовцями електронної системи повідомлень щодо ТБТ нотифікацій (наразі перевага надається старим методам).

Тобто нові умови та правила гри нав'язують Україні нові способи забезпечення продовольчої безпеки в умовах Зони вільної торгівлі з ЄС і

членством в СОТ та інших світових організаціях шляхом покращення міжнародних торгово-економічних відносин і запровадження принципу відкритості та прозорості у діяльність органів влади всіх рівнів. Тобто необхідна суттєва модернізація чинних механізмів державного регулювання продовольчої безпеки на етапі початку співпраці в рамках Зони вільної торгівлі.

2.3. Інституціональна модернізація механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в умовах початку дії зони вільної торгівлі з ЄС

Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС – це широкомасштабна за змістом торговельна угода, предмет якої виходить далеко за межі лібералізації тарифів. Угода про асоціацію – це насамперед «дорожня карта» для переходу функціонування української економіки на нові стандарти. Найважливіша зміна, що розпочалася в Україні з 1 січня 2016 року – це виконання Україною зобов'язань, які передбачені Додатками до Угоди про асоціацію. Варто наголосити, що Угода передбачає чіткі строки, в рамках яких Україна повинна запроваджувати необхідні законодавчі та інституційні зміни, хід та ефективність яких прискіпливо моніторитимуть ЄС та міжнародні донори.[2].

Інституціональна модернізація механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в Україні відповідно до вимог Угоди про асоціацію з ЄС має стати потужним чинником європеїзації державного управління в Україні, оскільки: - по-перше, спільні інститути сторін працюватимуть на основі принципів демократичного врядування та європейських адміністративних принципів, що сприятиме поступовій інтеграції України в європейський адміністративний простір; [257]

- по-друге, виконання Угоди потребуватиме належним чином підготовлених державних службовців, які працюватимуть як у спільних інститутах, так і в органах виконавчої влади, що сприятиме наближенню державної служби України до стандартів ЄС; [257]

- по-третє, наявність інституційної структури Угоди сприятиме формуванню нових підходів до розбудови урядом інституційного забезпечення процесу європейської інтеграції в цілому. [257]

Інституційні структури є тим фундаментом, на який має опиратись вся система механізмів забезпечення продовольчої безпеки. Кожна інституція повинна відповідати першочерговим завданням у реформуванні державного управління в сфері продовольчої безпеки і модернізації українського товаровиробника та відповідності виробленої продукції усім європейським нормам і стандартам.

Створення інституційної структури виконання Угоди про асоціацію передбачено ст. 460-470 Розділу VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення», а також окремими статтями цього документу [285]. Вказаними нормами запроваджується розгалужена організаційна модель двостороннього співробітництва, покликана забезпечити виконання положень Угоди. Зокрема, передбачається, що спільними органами є саміти сторін угоди, Рада асоціації, Комітет асоціації, Парламентський комітет асоціації, Платформа громадянського суспільства. Передбачається також можливість заснування будь-якого спеціального комітету чи органу у конкретних сферах, які необхідні для виконання цієї Угоди (ч.2 ст.466).[257]

Для України виконання взятих на себе зобов'язань в питаннях створення нових ефективних і діючих інституцій, є першочерговим завданням.

Слід зазначити, що в цілому ця структура є традиційною для європейської політичної практики, оскільки передбачає періодичні зустрічі як на найвищому рівні (глави держав і урядів сторін), так і на рівні членів парламентів та представників організованого громадянського суспільства. Оскільки положення Угоди є обов'язковими до виконання, цим документом передбачено створення відповідних робочих органів. Отже, Угода про асоціацію з ЄС передбачає індивідуальну інституційну структуру, яка регулює відносини України та ЄС (Додаток К) [194; 139; 195,257].

Важлива проблема для України у сфері продовольчої безпеки в умовах початку дії зони вільної торгівлі – це модернізація інституціональних механізмів державного регулювання торговельних відносин за напрямками: технічне регулювання; доступ товарів на ринки; санітарні та фітосанітарні заходи; заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами, електронна комерція; механізм врегулювання суперечок; створення контактних пунктів для забезпечення реалізації принципу прозорості торговельних відносин.

1. Технічне регулювання. На сьогодні Україна виконала значний обсяг заходів у сфері технічного регулювання, передбачених УА:

- прийнятий вкрай важливий Закон України «Про технічні регламенти і оцінку відповідності» [79], схвалена Стратегія розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року та план заходів щодо реалізації Стратегії [250]. Скасовано обов'язкову сертифікацію для 16 категорій товарів (паливо, труби, трубопровідна арматура та малогабаритні трактори, товари легкої промисловості). Затверджено Технічний регламент засобів вимірювальної техніки [189], розроблений на основі Директиви 2014/32/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 лютого 2014 року про гармонізацію законодавства держав-членів стосовно надання на ринку вимірювальних приладів, затверджено Технічний регламент законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки [182];

- починаючи з січня 2015 року, діє нова редакція Закону України «Про стандартизацію» [71], яка передбачає приведення національної системи стандартизації у відповідність з європейською моделлю. Відповідно до Закону створений згідно з європейською практикою національний орган стандартизації – державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості». Прийнято нові редакції 7 основоположних національних стандартів: ДСТУ 1.1:2015 (ISO/IEC Guide 2:2004, MOD) Національна стандартизація. Стандартизація та суміжні види діяльності. Словник термінів; ДСТУ 1.2:2015 Національна стандартизація. Правила проведення робіт з національної стандартизації; ДСТУ 1.7:2015 (ISO/IEC Guide 21-1:2005, NEQ; ISO/IEC Guide 21-2:2005, NEQ) Національна стандартизація.

Правила та методи прийняття міжнародних і регіональних нормативних документів; ДСТУ 1.5:2015 (ISO/IEC Directives Part 2:2011, NEQ) Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення національних нормативних документів; ДСТУ 1.8:2015 Національна стандартизація. Правила розроблення Програми робіт з національної стандартизації; ДСТУ 1.13:2015 Національна стандартизація. Правила надавання повідомлень торговим партнерам України; ДСТУ 1.14:2015 Національна стандартизація. Процедури створення, діяльності технічних комітетів стандартизації. Станом на 31.12.2015 Фонд національних стандартів становить 18623 документи, з яких 11662 національних стандарти, гармонізованих з міжнародними та європейськими;

- з січня 2016 року набрав чинності Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» [70], яким встановлено законодавчі основи для здійснення в Україні метрологічної діяльності на основі міжнародних і європейських вимог (документи OIML, WELMEC та акти законодавства ЄС), введено процедуру оцінки відповідності засобів вимірювальної техніки вимогам технічних регламентів, встановлено чітке розмежування між адміністративною та господарською діяльністю у сфері метрології; встановлена структура метрологічної системи України. Законом передбачена національна еталонна база. Метрологічний нагляд буде здійснювати Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів.

2. *Доступ товарів на ринки.* З прийняттям Закону України «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності» [94] з 1 січня 2016 року скасовано дію тимчасово запровадженого додаткового імпортного збору. Почали діяти нові ставки мит на товари, що імпортуються з держав-членів ЄС. З 1 січня 2016 року Україна знизила ввізні мита на європейські товари. Крім того, разом з режимом вільної торгівлі з ЄС для України ще два роки діятиме пільговий режим GSP на експорт українських товарів до держав – членів ЄС. «Нульові» мита вводяться на 70 відсотків всіх імпортних товарів. Решта товарів залишаються на перехідних періодах або з режимом обмежень.

За оцінками МЕРТ, в рамках автономних торговельних преференцій (АТП) були обнулені мита ЄС на 94,7% товарної номенклатури промислових товарів. По 83,4% сільгосптоварів та товарів харчопрому ЄС скасував мита, ще щодо 15,9% почали діяти так звані тарифні квоти [79]. Це не означає заборони на експорт, але при перевищенні тарифної квоти застосовується мито. За розрахунками Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕД) [163], середня ставка мита для українських товарів впала з 4,9% до 0,5%, середньозважена – з 5,0% до 2,6%. Найсуттєвіше скорочення – в сільгоспсекторі та легкій промисловості (рис.2.4.). Саме ці галузі отримали найбільші стимули для активізації експорту в ЄС. [141]

Рис. 2.4. Середнє ввізне мито ЄС до та в рамках автономних преференцій, % [141]

Це означає, що продукція сільського господарства та легкої промисловості матиме певні преференції, проте не більше, ніж того вимагають квоти.

Для частини товарів скасування мит не означає автоматичного покращення доступу, бо для виходу на ринок треба також виконати вимоги щодо безпечності продукції. Найсуворішими є вимоги до продукції тваринництва, де нині доступ на ринок ЄС надається кожному підприємству індивідуально, після тривалої перевірки. [141].

Тому мало хто з українських виробників може легко вийти на європейський ринок, навіть за умови зниження ставки ввізного мита, оскільки кожен виробник повинен пройти сертифікацію ЄС, тобто отримати сертифікат дозволу на ввезення на територію ЄС конкретного виду продукції.

За останні роки України досягла прогресу в отриманні дозволів на експорт окремих видів продукції тваринного походження. Зокрема, наприкінці 2015 року українські виробники молока та молочних продуктів нарешті завершили процедури підтвердження та були зареєстровані як постачальники продовольчих товарів в ЄС, що створює додаткові можливості для переорієнтації експорту з ринку Росії. Станом на початок 2016 року українські виробники мають право на постачання в ЄС семи з п'ятнадцяти категорій харчової продукції тваринництва та восьми з десяти категорій побічних продуктів тваринного походження. Щодо кількох інших товарів підготовка до виходу на ринок ЄС триває.[141].

Процес відповідності нормам та вимогам ЄС до товаровиробників є тривалим та потребує низки перевірок як самої продукції, так і фінансової відповідності товаровиробника, оскільки на ринок ЄС недопустимо ввозити товари виробників, які ухиляються від податків, займаються подвійною бухгалтерією і шахрайством.

У 2015 році обсяги торгівлі між Україною та рештою світу стрімко скорочувалися, не оминула ця тенденція й торгівлю з ЄС. За даними Держстату, експорт товарів та послуг в ЄС склав 15,9 млрд доларів США, що на 24% менше, ніж попереднього року, а імпорт – 18,0 млрд доларів США, це на 26% менше у вимірі рік до року [141]. Втім, скорочення торгівлі з ЄС було не таким стрімким,

ніж з іншими країнами світу. У 2015 році обсяг торгівлі з ЄС становив 37% загального обсягу торгівлі України, це найвищий показник за останні двадцять років (рис. 2.5.). В експорті товарів та послуг частка ЄС складає 33%, в імпорті – 42%.[141].

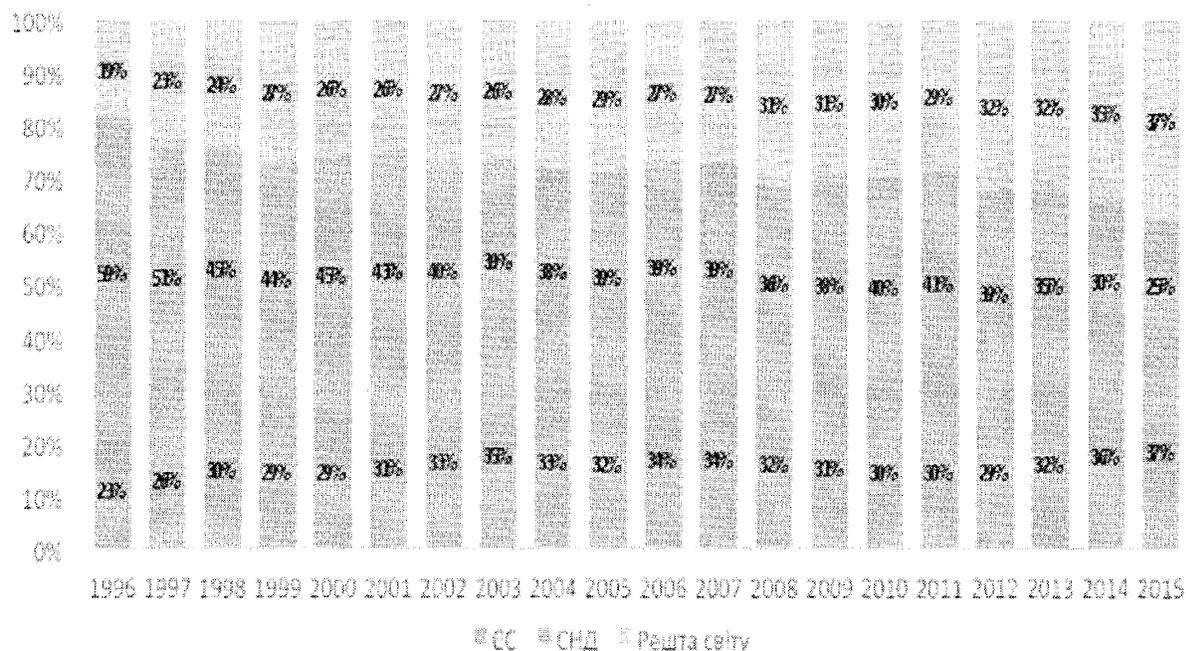

Рис. 2.5. Обсяг торгівлі між Україною ЄС, СНД та рештою світу за період 1996-2015 роки [141]

Експортно-імпортні відносини багато в чому залежать від політичних процесів, які, в свою чергу, активно впливають на економіку країни. Тобто з рисунку ми бачимо, що погіршення економічної ситуації спровокувало загальне падіння експортно-імпортних відносин з нашими найбільшими торговельними партнерами.

Тим не менш, все ж таки товарна структура експорту України в ЄС залишалась сталою протягом останніх років, незважаючи на економічні шоки. Близько третини займає продукція сільського господарства та харчопрому, в першу чергу зернові, насіння олійних культур та рослинна олія. На другому – експорт чорних металів та виробів із них (22% експорту в 2015 році), на третьому – електричні та механічні машини (14%), переважно за рахунок електричного обладнання.[141].

Тобто структура експорту, практично, не змінилась, Україна продовжує експортувати, в першу чергу, сировину, а не готову продукцію.

Дійсно, зниження ввізних мит ЄС не призвело до різких змін у структурі торгівлі, бо нижчими митами скористались ті виробники, які вже експортували до ЄС. Структурні ж зрушення стануть помітнішими лише за кілька років, адже встановлення нових зв'язків та просування нових товарів забере час.[141].

3. *Санітарні та фітосанітарні заходи.* Уряд схвалив Всеохоплюючу стратегію імплементації законодавства у сфері санітарних та фітосанітарних заходів [251], якою визначено графік систематичної нормативно-правової адаптації законодавства у сфері санітарних та фітосанітарних заходів до законодавства ЄС. Розроблено та внесено на розгляд Верховної Ради України проекти Законів України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безпечності харчових продуктів» (реєстр. № 4589), «Про вимоги до предметів та матеріалів, що контактують з харчовими продуктами» (реєстр. № 4611) та інші підзаконні акти.

Стосовно інституціональної модернізації, то важливим було завершення утворення компетентного органу у сфері здійснення санітарних та фітосанітарних заходів - затверджено структуру Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів та прийнято рішення про забезпечення її фінансування [253].

4. *Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами, електронна комерція.* Державна політика у даних сферах направлена на подальше наближення законодавства до стандартів і практик ЄС, зокрема щодо спрощення створення та функціонування компаній, філій та представництв, захисту прав інвесторів, використання електронних засобів платежів тощо:

- у сфері страхування: 31 березня 2016 року Верховною Радою України прийнято за основу проект Закону України «Про страхування» (реєстр. № 1797-1); внесено проект Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (реєстр. № 3670);

- у сфері інтелектуальної власності: 01 червня 2016 р. Урядом затверджено Концепцію реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [244]; розроблено проекти Законів України: «Про внесення змін до статті 5 Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» (щодо подолання піратства та поліпшення інвестиційного клімату) (реєстр. № 4571); «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо набуття, розпорядження та охорони авторського права та суміжних прав» (реєстр. № 4579); «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет» (реєстр. № 4629);

- у сфері конкуренції: з метою забезпечення реалізації Закону України «Про державну допомогу суб'єктів господарювання» [64], набрання чинності якого відбудеться 02.08.2017: затверджено Порядок подання та оформлення повідомлень про нову державну допомогу та про внесення змін до умов чинної державної допомоги [243]; розроблено проект Порядку повернення незаконної державної допомоги, недопустимої для конкуренції; розроблено проект Порядку розгляду справ про державну допомогу.

5. Механізм врегулювання суперечок. Система врегулювання суперечок у ЄС сформована на основі системи СОТ, тому ця частина УА визначає права та обов'язки кожної із сторін при вирішенні конфліктів. Першочерговими завданням є направлення представників (5 осіб) для формування арбітражних груп не пізніше ніж через 6 місяців після набуття Угодою чинності. Арбітрами можуть бути особи, які мають спеціальні знання та досвід у сфері права та міжнародної торгівлі.

З метою виконання порядку призначення представників України до складу арбітражних груп у рамках процедури розгляду спорів, визначеної статтями 306 і 307 Угоди про асоціацію [283], розроблено проект наказу Міністерства юстиції України «Про добір кандидатів на призначення представниками України до складу арбітражних груп у рамках процедури розгляду спорів, визначених Угодою про асоціацію», яким передбачено: утворити конкурсну комісію з добору

таких кандидатів; затвердити Положення та персональний склад конкурсної комісії, а також Порядок проведення конкурсу з добору кандидатів; Передбачається завершити проведення конкурсу та формування переліку представників завершити до 1 липня 2016 року.

Представників України до складу арбітражних груп призначатиме Кабінет Міністрів України на підставі поданого Міністерством юстиції списку кандидатів, визначених за результатами проведення конкурсу. Арбітражні групи мають бути сформовані протягом шести місяців з часу набуття чинності (порядку тимчасового застосування) Угодою про асоціацію, тобто до 1 липня 2016 року.

6. Забезпечення прозорості в оприлюдненні інформації, що стосується змін в економічній політиці, є однією з вимог УА. Такі норми дозволяють заінтересованим сторонам коментувати проекти актів законодавства, запитувати та отримувати інформацію щодо будь-яких заходів загального застосування, які є запропонованими або чинними, та про те, як вони застосовуватимуться, а також забезпечують належний процес розгляду справ, ухвалення рішень, включаючи перегляд або апеляцію. [105].

Відповідно до глави 12 «Прозорість» Угоди про асоціацію [285], Сторони зобов'язались: оперативно оприлюднювати інформацію про заходи загального застосування, тобто будь-які закони, підзаконні акти, інші рішення тощо, які впливають на предмет регулювання Угоди, а також надавати пояснення й обґрунтування запровадження таких заходів та передбачати за можливості достатній час між оприлюдненням інформації про такі заходи та набранням чинності ними; кожна Сторона намагатиметься оприлюднювати пропозиції щодо ухвалення заходів загального застосування заздалегідь, щоб зацікавлені особи мали можливість та час надати свої коментарі та отримати відповідні роз'яснення; Сторони визначають контактні пункти (відповідальні установи та посадових осіб), які на практиці забезпечать виконання положень Угоди щодо прозорості, зокрема в частині надання відповідей на запити будь-якої із зацікавлених осіб щодо будь-яких заходів загального застосування; у випадку адміністративного провадження при вжитті заходів загального застосування до окремих осіб, товарів та послуг

іншої Сторони кожна Сторона повинна намагатись завчасно попередити про таке провадження, надати можливість представити факти й аргументи до моменту вживання остаточних адміністративних заходів.

Підвищення прозорості діяльності органів влади можливе за рахунок впровадження електронних систем в управління, проведення судової реформи та постійного проведення консультацій зі стейкхолдерами, заінтересованими сторонами. Електронне урядування повинно бути впроваджене у довгостроковій перспективі у всіх формах - G2G – «уряд для уряду» (де G/government – уряд, 2/to – для), G2B – «уряд для бізнесу» (де B/business – бізнес), G2C – «уряд для громадянина» (де C/citizen – громадянин). Практична реалізація положень електронного урядування дасть можливість забезпечувати реалізацію базових принципів взаємодії держави і суспільства – принципу прозорості та принципу підлеглості. [105].

З метою забезпечення реалізації принципу прозорості торговельних відносин:

- контактним пунктом Української Сторони для обміну інформацією та розгляду запитів у рамках виконання Угоди у частині торгівлі і питань, пов'язаних з торгівлею, у тому числі сталого розвитку та сфери послуг, визначено секретаря Комітету асоціації у торговельному складі з Української Сторони [189].

- контактним пунктом Української Сторони для обміну інформацією та розгляду запитів у рамках виконання Угоди у частині санітарних та фітосанітарних заходів визначено керівника структурного підрозділу Державної служби з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, відповідального за питання європейської інтеграції [189];

- контактним пунктом Української Сторони для обміну інформацією та розгляду запитів з усіх інших питань виконання Угоди визначено секретаря Комітету асоціації з Української Сторони.

Імплементация принципу прозорості має важливі позитивні наслідки для бізнесу, оскільки підвищує рівень передбачуваності політики та дій як України, так і країн ЄС у сферах, що регулюються цією Угодою. Своєчасне оприлюднення

інформації про очікувані зміни економічної політики дозволяє зацікавленим сторонам краще підготуватись до цих змін. Більше того, реалізація принципу прозорості передбачає можливість для бізнесу або напряму, або через уповноважені бізнес-асоціації впливати на заплановані регуляторні зміни шляхом коментарів, роз'яснень свого ставлення до запланованих змін та свої рекомендації щодо тих чи інших урядових рішень. Бізнес також може безкоштовно отримати інформацію про вже запроваджені заходи, що має велике значення для планування діяльності, зокрема, у випадку виходу на нові ринки.

Висновки до розділу 2

1. Проведений індикативний аналіз стану продовольчої безпеки в Україні за 2015 рік засвідчив тенденції до її погіршення практично за всіма принциповими індикаторами: середньодобова енергетична цінність раціону знизилась до 2799 ккал, що відповідає рівню індикатора початку двохтисячних років; погіршився індикатор достатності споживання окремого продукту за 7 із 10 продовольчих груп. Основне зменшення споживання відбулось за рахунок продукції тваринного походження (м'ясо, молоко, риба, яйця), частка якої у загальній калорійності раціону становить 28% при необхідних для збалансованого харчування 55%; індикатор економічної доступності в 2015 році склав 54,7 %, що на 5,3 % менше його граничного критерію (у порівнянні з 2014 роком цей показник зменшився на 1,1 %. Певним позитивом можна вважати тільки зменшення індикатору імпортозалежності у 2015 році за всіма продовольчими групами. Потреби населення продовольством у 2015 році забезпечувалися, здебільшого, за рахунок вітчизняної продукції.

Як видно з аналізу, сучасний стан продовольчої безпеки в Україні можна охарактеризувати як загрозливий щодо життєзабезпечення населення, тому що фактичне споживання низки найважливіших видів продовольства на душу населення в країні, хоча й збільшується в останні роки, однак значно нижче рекомендованих Інститутом харчування Міністерства охорони здоров'я України.

2. Аналіз причин сучасного стану продовольчої безпеки в Україні станом на 2015 рік (зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій в галузі АПК на 29,2 %, зменшення на 4,7% обсягу виробництва валової продукції сільського господарства, підвищення індексу споживчих цін на 24,9% та цін виробників сільськогосподарської продукції на 31,8%, зниження роздрібного товарообороту на 8,6 %, порівняно з 2014 роком) показав, що ці тенденції зумовлюють формування небезпечного тренду згортання внутрішнього ринку, але ще більш небезпечним є погіршення стандартів життя широких верств населення. Зниження платоспроможного попиту є визначальною загрозою продовольчій безпеці України. Слід зазначити, що не зважаючи на формування небезпечного тренду згортання внутрішнього ринку, Україна посилює позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства. Динаміка сальдо зовнішньоторговельного балансу має позитивний характер: в 2013 році склала 8,8 млрд дол, в 2014 році – 10,6 млрд дол., а в 2015 році – 11,0 млрд дол. США.

3. Ураховуючи результати вищенаведеного аналізу, слід наголосити, що важливими чинниками розвитку аграрної галузі є підписання Угоди про асоціацію між Україною та країнами ЄС, а також створення в рамках цієї Угоди Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, оскільки для України відкриваються перспективи поступового освоєння ринку країн ЄС вітчизняними компаніями, підвищення рівня якості, безпечності, екологічних характеристик української продукції [261]. Урядом України у 2015 році зроблено низку важливих кроків з дерегуляції для забезпечення продовольчої безпеки України в умовах Угоди про асоціацію. Проте, залишається проблематичним низка питань ефективності діючих механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в Україні стосовно їх здатності забезпечувати виконання правил та умов режиму зони вільної торгівлі з ЄС. Для обґрунтування напрямів їх удосконалення проведено аналіз їх дієздатності та готовності до інституціональної модернізації.

4. Особливо гостро в умовах початку дії ЗВТ з ЄС постає питання інформаційно-комунікаційного та аналітичного забезпечення продовольчої безпеки відповідно до вимог торговельної частини Угоди про асоціацію (гл. 12

«Прозорість» УА ЄС). Планом пріоритетних дій Уряду на 2016 рік пріоритетною проблемою визначено відсутність координації проведення державної політики, узгодженості між різними програмними документами, в тому числі і в рамках реалізації політики з питань продовольчої безпеки. Аналітична платформа VoxUkraine за результатами моніторингу виконання Програми КМУ у 2015 р. визначила, що Урядом та міністерствами вона була виконана лише 30%. За даними VoxUkraine серед найважливіших провалів міністерств, які суттєво гальмують процес імплементації основних принципів ЄС у законодавчу сферу – відсутність, або низький рівень комунікації як в самих міністерствах і відомствах та між ними, так і комунікації з суспільством в цілому.

5. Важливу місію у забезпеченні ефективності інформаційно-комунікаційного забезпечення міжвідомчої взаємодії та комунікації з суспільством покладено на Державне агентство з питань електронного врядування, яким вже розроблено тестову версію Єдиного державного порталу адміністративних послуг та заплановано розробку й ухвалення Концепції розвитку електронних послуг. Основне завдання держпорталу – гарантування чіткої внутрішньої координації та інформування між усіма компетентними органами та встановлення прямого співробітництва на зразок функціонуючих в ЄС комп'ютеризованих систем між країнами-членами та відповідними Комісіями: ANIMO, SHIFT, CIS – правові засади яких чітко закладено відповідними Директивами. Також планом дій Уряду на 2016 р. передбачено проведення серед малих і середніх с.-г. товаровиробників роз'яснювальної роботи, тренінгів та семінарів із залученням експертів і фахівців вітчизняних та іноземних компаній.

6. Створення інституційної структури виконання Угоди про асоціацію передбачено ст.460-470 Розділу VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення», а також окремими статтями цього документу. Вказаними нормами запроваджується розгалужена організаційна модель двостороннього співробітництва, покликана забезпечити виконання положень Угоди. Зокрема, передбачається, що спільними органами є саміти сторін угоди, Рада асоціації, Комітет асоціації, Парламентський комітет асоціації, Платформа громадянського

суспільства. Передбачається також можливість заснування будь-якого спеціального комітету чи органу у конкретних сферах, які необхідні для виконання цієї Угоди (ч.2 ст.466).

7. Важлива проблема для України у сфері продовольчої безпеки в умовах початку дії зони вільної торгівлі – це модернізація інституціональних механізмів державного регулювання торговельних відносин за напрямками: технічне регулювання; доступ товарів на ринки; санітарні та фітосанітарні заходи; заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами, електронна комерція; механізм врегулювання суперечок; створення контактних пунктів для забезпечення реалізації принципу прозорості торговельних відносин;

8. В рамках підписаної Угоди з ЄС необхідно буде створити контактний пункт, який координуватиме дотримання принципу прозорості в діяльності органів публічної влади. У зв'язку з цим, держава повинна буде забезпечувати ефективне виконання покладених на себе обов'язків, вжити усіх заходів для детального інформування сторін, враховуючи їх побажання та зауваження з метою захисту інтересів товаровиробників.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПРОЗОРОСТІ В РЕГУЛЯТОРНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС

Одним із ключових принципів Угоди про асоціацію є принцип прозорості. Питання його реалізації є предметом окремої глави Угоди (Глави 12 «Прозорість» Розділу «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею»), а також низки положень інших частин документу [285]. Більше 100 із 486 статей Угоди містять зобов'язання щодо загальної прозорості державної політики в Україні та ЄС, а також дотримання принципу прозорості у співробітництві між сторонами.

Незважаючи на пріоритетність окреслених завдань, дослідженню питань організації належної практики регулювання, залучення зацікавлених сторін, створення інформаційних чи контактних пунктів, ухвалення рішень щодо адміністративних дій у зоні вільної торгівлі та імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність органів публічної влади приділяється недостатньо уваги.

Для обґрунтування дієвих механізмів імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність органів публічної влади з забезпечення продовольчої безпеки, у розділі вирішено наступні наукові завдання:

- визначено переваги і труднощі впровадження політики прозорості у регуляторну діяльність органів публічної влади з забезпечення продовольчої безпеки України в умовах режиму вільної торгівлі з ЄС задля формулювання заправів удосконалення діючих механізмів державного регулювання на засадах принципу прозорості при реалізації нових регуляторних функцій;
- обґрунтовано механізми забезпечення прозорості як одного з принципів розробки та реалізації державної політики продовольчої безпеки;
- визначено організаційну основу прозорості співробітництва між сторонами Угоди, обґрунтовано схему організаційного механізму сприяння прозорості на технічному рівні;

- розроблено пропозиції щодо практичної здійсненності запропонованих напрямів покращення ситуації з імплементації принципу прозорості в діяльність органів державного регулювання продовольчої безпеки.

3.1. Переваги і труднощі впровадження політики прозорості у регуляторну діяльність органів державної влади в умовах режиму вільної торгівлі з ЄС

Підписавши 27 червня 2014 р. Угоду про асоціацію з ЄС, Україна підтвердила готовність до здійснення перетворень, у тому числі – в сфері дотримання права на доступ до публічної інформації. Профільний закон «Про доступ до публічної інформації», що регулює наразі цю сферу, ставить за мету забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень, створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації [162].

Закон є ефективним з точки зору забезпечення прав і свобод, а також захисту інтересів кожного учасника правовідносин.

Слід констатувати той позитивний факт, що згідно «Global Right to Information Rating», Україна входить у число найбільш успішних країн світу за показником досконалості законодавства у сфері доступу до інформації (108 балів із 150 можливих та посідає 18 позицію). За ступенем відкритості і прозорості владних структур ми посідаємо 19 місце у світі [162].

Прозорість є невід'ємною частиною майже усіх визначень ефективного управління, що застосовуються міжнародними організаціями. За визначенням ЕСКАТО «...рішення мають прийматись та виконуватись із додержанням правил та регламентів. Крім цього, інформація має бути наявною, безкоштовною і легко доступною для тих, чий інтереси ці рішення зачіпають. Також, інформація має бути надана в достатньому обсязі та має бути легко зрозумілою, а також публікуватись у формах масової інформації» [328].

16 травня 2008 року Україна стала 152 членом СОТ. Однією з найважливіших переваг членства в СОТ є прозорість, завдяки якій виробники країн

СОТ розуміють правила та регламенти, які застосовуються до продажу їхньої продукції як на їх внутрішньому ринку, так і на зовнішньому ринку будь-якої іншої країни-члена СОТ. Якщо обов'язки із забезпечення прозорості належним чином виконуються, це забезпечує більш передбачуваний торговельний режим, в умовах якого як виробники, так і експортери мають можливість працювати ефективніше. Відповідно до загальних вимог, уряди країн-членів СОТ повинні публікувати всі закони та регламенти, пов'язані із торгівлею, а також зміни і доповнення до них. Крім цього країни-члени СОТ повинні сповіщати (нотифікувати) про будь-які зміни у власних торговельних режимах інші країни-члени СОТ.

Прозорість є одним із ключових принципів, що лежать в основі Угоди про асоціацію (УА) між Європейським Союзом (ЄС) та Україною. Прозорість – це відкритість процедур прийняття рішень, мета якої – підвищення відповідальності за рішення. Прозорість є вкрай важливою для забезпечення відданості спільним цінностям, на яких ґрунтується співпраця між ЄС та Україною, до яких належать повага до демократичних принципів, верховенство права, належне врядування, права людини та основоположні свободи, а також відданість принципам вільної ринкової економіки.

Технологію та методичні засади реалізації принципу та політики прозорості в органах влади в умовах СОТ та угоди про асоціацію з ЄС викладено в низці посібників та методичних рекомендацій в межах реалізації міжнародного проекту «Торгівельна політика і практика в Україні», що реалізовується в рамках проекту «Інституційне співробітництво між Міністерством економічного розвитку та торгівлі України і Національною Радою торгівлі Швеції за сприяння Україні (відділу обробки запитів і нотифікацій України Департаменту співробітництва з СОТ та з питань торговельного захисту) у реалізації діяльності, пов'язаної з імплементацією Угоди СОТ про технічні бар'єри в торгівлі».

Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій у співпраці з Міністерством економічного розвитку й торгівлі України підготовлено низку аналітичних звітів та інформаційних матеріалів, у яких міститься огляд зобов'язань

Європейського Союзу та України щодо прозорості, які передбачені Угодою про асоціацію між ЄС та Україною [285].

Відкритість та прозорість нормотворчих регуляторних процесів країни для всіх зацікавлених сторін покращує ефективність регулювання та зменшує ймовірність того, що неефективні або дискримінаційні положення призведуть до виникнення технічних бар'єрів у торгівлі. Широка участь сторін дозволяє регулюючим органам користуватись знаннями широкого кола фахівців галузі, які можуть допомогти покращити ефективність нормативного регулювання, створити менш суворі правила і досягти поставлених цілей більш ефективними способами. До того ж, широка участь сторін в нормотворчих процесах може навіть посилити приведення у виконання прийнятих норм та правил за рахунок збільшення їх легітимності в очах громадськості.

Проте, коли прозорість розглядається на національному рівні, важливо, щоб урядові установи, міністерства, відомства та інші органи, які здійснюють державний контроль, часто консультувалися одне з одним для зменшення надмірності регулювання, кількості конфліктуючих норм або дублювання функцій. Однак в Україні, процес ефективної та прозорої співпраці між державними органами ще не налагоджений, що часто призводить до дублювання функцій. Також відсутня належна система координації регуляторної діяльності Уряду з місцевими органами влади. Саме це і обумовлює актуальність дослідження переваг і труднощів впровадження політики прозорості у регуляторну діяльність органів державної влади в умовах режиму вільної торгівлі з ЄС.

Право доступу до інформації та державних документів усвідомлюється як ключовий елемент належного управління, який зміцнює легітимність органів державної влади в очах суспільства і його довіру до них. Право доступу до інформації закріплене в різних міжнародних правових документах. Це, зокрема, Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів [240], Хартія основних прав Європейського Союзу [300], Конвенція Європейської економічної комісії ООН (UNECE) про доступ до інформації, громадську участь у прийнятті

рішень і доступ до правосуддя в питаннях, які стосуються навколишнього середовища тощо [115]) і правових системах Держав - членів ЄС. На національному рівні право доступу до інформації вважається одним з основних прав, яке в широкому розумінні гарантується конституційними положеннями.[124].

Наразі, закони про доступ до публічної інформації прийняті майже в усіх державах Європейського Союзу окрім Кіпру, Мальти та Люксембургу, де на практиці вже надано доступ до урядової інформації для громадськості в пасивний та в активний спосіб, а також окрім Іспанії, де відповідний закон знаходиться в стані розробки і його ухвалення планується найближчим часом [27].

Президент України впроваджує європейські стандарти відкритості і прозорості в роботі органів державної влади. Важливим кроком на цьому шляху стало підписання Главою держави Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI [77]. Метою закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень, створення механізмів реалізації права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес.

Органи державної влади сьогодні виступають в авангарді декларування принципу прозорості. Згадки про нього знаходимо у положеннях нормативно-правових актів, що регулюють діяльність цих органів або вироблення державної політики в окремих сферах (галузях). Зокрема йдеться про прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості власності засобів масової інформації та реалізації принципів державної політики у сфері телебачення і радіомовлення» [66], що має сприяти вирішенню питання прозорості власності щодо телерадіоорганізацій та провайдерів програмної послуги; Закон України «Про Кабінет Міністрів України», де визначено принцип відкритості та прозорості діяльності Уряду [93]; Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [75]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет

інформації про діяльність органів виконавчої влади» [178]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про підготовку та оприлюднення щорічної інформації Кабінету Міністрів України про здійснення державної регуляторної політики органами виконавчої влади» [249]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» [245] та інші документи.

Водночас необхідно зазначити, що в жодному із згаданих нормативно-правових актах не наводиться чіткого визначення принципу прозорості: він або просто згадується без тлумачення, або споріднюється і певним чином ототожнюється з принципами відкритості, гласності, публічності. Прикладом може стати Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», в якому прозорість державної регуляторної політики тлумачиться, як «відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності...» [75]. Нечітке розуміння декларованих органами державної влади принципів на практиці призводить до відчутних труднощів у їхньому дотриманні і неможливості здійснення громадського контролю за цим процесом.

У вітчизняних наукових публікаціях поки ще не існує загальноприйнятого підходу до визначення принципу прозорості. Зокрема, окремі вчені відзначають, що принцип прозорості – це:

- забезпечення діалогу з громадськістю на всіх етапах прийняття рішень та постійний доступ до повної (з чітко окресленими винятками засекречування), об'єктивної, точної, зрозумілої інформації про діяльність органів державної влади та їхніх посадових осіб згідно норм чинного законодавства (І. Ібрагімова) [103, с. 5];

- спроможність забезпечити високий рівень обізнаності громадян та їхніх колективів щодо матеріальної і процесуальної сторони державно-управлінської діяльності, зрозумілість широкій громадськості детермінованості, змісту і сенсу цієї діяльності, поінформованість громадян та їхніх колективів про заплановані рішення органів влади і те, як вони будуть здійснені (В. Мельниченко) [136, с. 49];

- можливість громадян одержувати реальну інформацію про змістовне навантаження державного управління та вплив управлінської діяльності на суспільство та окремі його складові, спостерігати за діяльністю елементів державно-управлінської системи, а також як обов'язок системи державної влади гарантувати і забезпечувати ці процеси (Н. Гудима) [42, с. 80].

Отже, головною складністю у впровадженні політики прозорості в регуляторну діяльність органів публічної влади є відсутність чіткого розуміння принципу прозорості та механізмів його практичної реалізації.

Принципи відкритості та прозорості тісно пов'язані з фундаментальним правом людини отримувати інформацію та притягати державні органи до відповідальності за їхні дії. «Обмін інформацією - це добре випробуваний засіб зміцнення довіри, здатний відновити довіру громадян до спроможності державних органів ефективно і продуктивно керувати своєю країною» [319]. Ця думка віце-президента Європейської комісії пана Калласа знайшла подальший розвиток у пояснювальній записці до Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів, де прозорість державних органів характеризується як «ключовий фактор належного управління та індикатор того, чи є дане суспільство справді демократичним і плюралістичним, готовим протистояти всім формам корупції, здатним критикувати тих, хто ним керує, і відкритим для освіченої участі громадян у справах, які становлять суспільний інтерес. Право доступу до офіційних документів має також величезне значення для саморозвитку людей і здійснення ними своїх фундаментальних прав. Це право також посилює легітимність державних органів в очах суспільства і його довіру до них» [124].

На міжнародному рівні імплементація стандартів прозорості регулюється внутрішніми нормативними документами (Регламент № 1049/2001 «Про публічний доступ до документів Європейського парламенту, Ради та Комісії» [228]), посібниками, які в такий же простий спосіб роз'яснюють, як отримати доступ до цієї чи іншої інформації [266; 239; 137; 304], або ж регулюється різноманітними Кодексами поведінки [59], [124].

Прозорість є одним із головних принципів діяльності ЄС, а також одним із ключових принципів Угоди про асоціацію. Питання його реалізації є предметом окремої глави Угоди (Гл. 12 «Прозорість» Розділу «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею»), а також низки положень інших частин документу [285]. Більше 100 із 486 статей Угоди містяться зобов'язання щодо загальної прозорості державної політики в Україні та у ЄС, а також дотримання принципу прозорості у співробітництві між сторонами. Остання забезпечується багатьма способами, до яких належать надсилання повідомлень та надання відповідей на запити, проведення консультацій та верифікацій, підготовка звітів, надання доступу до документів та даних, а також обмін передовим досвідом.

В Угоді про асоціацію прозорість виконує дві різні функції. По-перше, вона є одним з інструментів, які забезпечують відповідальність сторін угоди, сприяючи її належному виконанню. В цьому контексті положення УА щодо прозорості охоплюють низку зобов'язань з обміну інформацією між ЄС та Україною. Такий обмін здійснюється багатьма способами, до яких належать запити, консультації, верифікації, надання доступу до документів та даних, обмін досвідом та найкращими практиками тощо. По-друге, сторони угоди зобов'язалися дотримуватися прозорості як одного з принципів розробки та реалізації державної політики. Дотримання цього принципу є необхідним для створення передбачуваного та сприятливого для розвитку економіки бізнес-середовища в Україні, а також покращення бізнес-середовища в ЄС. Особливу увагу в Угоді про асоціацію приділено проблемам прозорості торговельної політики, оскільки основою угоди є глави, присвячені питанням створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між ЄС та Україною. [167]

Слід зазначити, що з метою дотримання принципу прозорості та врахування громадської думки, забезпечення прав суб'єктів господарювання та громадськості на участь у здійсненні регуляторної діяльності, всі проекти регуляторних актів разом із супроводжуючими документами оприлюднюються для обговорення та утримання пропозицій і зауважень на офіційному веб-сайті Міністерства економічного розвитку і торгівлі. Також на офіційному веб-сайті Міністерства

розміщено інформацію про стислий виклад змісту проекту, поштову та електронну адресу Мінекономрозвитку, інформацію про спосіб оприлюднення проекту регуляторного акта та відповідного аналізу регуляторного впливу, інформацію про строк, протягом якого приймаються зауваження та пропозиції від фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, спосіб надання фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями зауважень та пропозицій. Передбачено можливість надання громадськістю коментарів, зауважень та пропозицій до проектів регуляторних актів, які опрацьовувались та, в разі доцільності, враховувались структурними підрозділами Мінекономрозвитку. [108].

Запровадження принципу прозорості створює низку переваг, що надає легітимності діям Уряду [197]: краща організація роботи Уряду; консультації дають можливість інформувати зацікавлені групи; консультації допомагають впроваджувати технічні регламенти; консультації допомагають досягти чіткості формулювання; консультації допомагають уникнути негативного впливу на торгівлю.

Аналіз переваг і труднощів впровадження політики прозорості у регуляторну діяльність органів публічної влади дозволив визначити три групи проблемних питань, що потребують першочергового вирішення: організація належної практики регулювання; залучення зацікавлених сторін і організація консультацій з ними; створення нових органів, функції яких включають сприяння прозорості, зокрема шляхом активізації обміну інформацією. Вирішення зазначених груп проблем потребує певних змін у законодавчому просторі та запровадження нових інституціональних, організаційних та інформаційних механізмів забезпечення прозорості.

3.2. Інституціональні механізми забезпечення прозорості діяльності органів публічної влади як одного з принципів розробки та реалізації державної політики продовольчої безпеки

Прозорість в Угоді про асоціацію досліджується на двох різних рівнях: 1) прозорість співробітництва між сторонами угоди; 2) прозорість як принцип

розробки та реалізації державної політики. Основою положень щодо прозорості в УА є загальні зобов'язання, які застосовуються до всіх охоплених угодою аспектів співробітництва. У сфері прозорості державної політики ЄС та України таких зобов'язань чотири [167]:

- 1) усі нормативно-правові акти мають бути оприлюднені;
- 2) зацікавлені особи мають бути повідомлені про будь-які провадження, що впливають безпосередньо на них;
- 3) мають існувати механізми надання відповідей на запити будь-яких зацікавлених осіб;
- 4) стандарти прозорості, що застосовуються до зацікавлених осіб іншої сторони угоди, повинні бути не менш сприятливими, ніж відповідні стандарти, які застосовуються до власних зацікавлених осіб.

Ще три зобов'язання закладають основу прозорості співпраці між ЄС і Україною. Ці зобов'язання стосуються права на консультації, відповідей на запити, а також обміну інформацією про регуляторні реформи.

Для імплементації європейських стандартів з дотримання принципу прозорості в регуляторну діяльність вітчизняних органів публічної влади, важливим є вивчення кращих прикладів належних практик регулювання з додержання принципів прозорості розвинутими країнами, такими як ЄС та США. Адже, вимоги щодо прозорості роботи і співпраці регуляторних органів між собою та з іншими зацікавленими сторонами закріплені законодавством цих країн.

Аналіз досвіду цих країн та особливостей вітчизняних реалій, дозволив визначити наступні труднощі в імплементації принципу прозорості:

- немає чіткого визначення терміну «належна практика регулювання» (НПР);
- не всі державні структури використовують НПР;
- оновлення веб-сайту займає багато часу;
- не всі зацікавлені сторони відвідують відкриті слухання або знають про них;
- не всі зацікавлені групи рівні;
- зацікавлені групи не знають про доступну інформацію;
- консультації із зацікавленими групами вимагають часу та зусиль;

- консультації не вирішують всіх труднощів, що призводить до подальших змін технічних регламентів тощо.

Для вітчизняного досвіду розроблення та реалізації державної політики продовольчої безпеки, основними групами труднощів впровадження принципу прозорості є: організація належної практики регулювання та залучення зацікавлених сторін.

1) *Організація належної практики регулювання.* Для забезпечення прозорості процесу регулювання, оцінки його впливу та підвищення ефективності, уряди країн застосовують нові підходи, які називаються належною практикою регулювання (Good Regulatory Practice). Зокрема, Кодекс належної практики з розробки, прийняття та застосування стандартів є невід'ємною частиною Угоди про технічні бар'єри в торгівлі СОТ [166].

Належна практика регулювання ставить на меті розробку якісного регулювання, тобто такого, яке служить чітко визначеним цілям державної політики, має міцну правову та емпіричну базу, є прозорим та недискримінаційним, підвищує суспільний добробут, відповідає міжнародним нормам і є сумісним із національними та міжнародними принципами доступу до ринку, торгівлі та інвестицій. Основною ціллю впровадження належної практики регулювання є підвищення ефективності діяльності державних регулюючих органів на основі принципів неупередженості, моральності регулювання, публічності, визначення характеру і масштабів проблеми, доступності, прозорості та відкритості, економності, оцінки наслідків регулювання [316].

Отже, належна практика регулювання – це найкращий світовий досвід регулювання, це принципи, яких має дотримуватись кожен регуляторний орган при розробці стандартів та регламентів, щоб відповідати світовим нормам і практикам [163]. Щоб гарантувати відповідність розробленого регулювання цим принципам, регуляторний орган у процесі розробки повинен використовувати спеціальні інструменти. До основних інструментів належної практики регулювання відносяться: аналіз регуляторного впливу, скринінг проектів законів, спрощення поточного законодавства та співробітництво з іншими регуляторами. Важливо, щоб

уряди надавали достатньо можливостей, інструментів (у тому числі й мережа Інтернет) та часу, щоб зацікавлені сторони та громадськість могли вплинути на процес розробки регулювання.

Аналіз регуляторного впливу (АРВ) є «наріжним каменем» належної регуляторної практики. Аналіз, зазвичай, здійснюється перед запровадженням нового державного регулювання, що дуже важливо в аспекті нашого дослідження. Так, Постановою ВР України № 1099-VIII від 14.04.2016 року схвалено Програму діяльності Кабінету Міністрів України [171], де серед пріоритетних стратегічних завдань і реформ визначено запровадження обов'язкового оцінювання регуляторного впливу законодавчого акта згідно з міжнародними стандартами, загальне зменшення регуляторного тиску на бізнес.

З метою підвищення якості підготовки АРВ шляхом більш чіткого визначення стандартів АРВ, його елементів та процедур, та імплементації національного регуляторного законодавства до норм Європейського законодавства, що сприятиме зростанню фінансових можливостей малого та мікробізнесу через зменшення витрат на зайве регулювання, Урядом України прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1151 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2004 р. № 308» [184], розробником якої було Мінекономрозвитку.

Зазначеною постановою внесено зміни до Методики проведення аналізу впливу регуляторного акта, якими запроваджено, зокрема, обов'язкове здійснення розрахунку витрат та вигод суб'єктів господарювання та держави від впровадження регуляторного акта («cost-benefit analysis»). Обов'язковим є дотримання чіткого алгоритму обчислення фактичних витрат суб'єктів малого підприємництва (М-Тест), оскільки саме малий бізнес є найбільш чутливим до нових державних регулювань. Починаючи з дати набрання чинності зазначених змін (з 15.03.2016), всі проекти регуляторних актів Міністерства супроводжуються аналізом регуляторного впливу відповідно до нової методології.

Отже, заради створення в Україні комфортного для бізнесу регуляторного середовища, що відповідає правилам і регламентам режиму вільної торгівлі з ЄС,

регуляторні «правила гри» слід удосконалювати шляхом усунення системних причин низької ефективності механізмів реалізації регуляторної політики держави:

- відсутність стандарту спілкування держави та бізнесу – цивілізованої адміністративної процедури, яка гарантувала б: доступ бізнесу до інформації; участь бізнесу в ухваленні рішень, що зачіпають його інтереси; право на адміністративне оскарження. Вже рік на обговоренні знаходиться законопроект «Про адміністративну процедуру» [207], що визначає порядок діяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та інших суб'єктів, які законом уповноважені здійснювати владні управлінські функції, щодо забезпечення справедливого, об'єктивного та своєчасного розгляду адміністративних справ відповідно до принципів, які визначені цим Законом, з метою утвердження і реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;

- вада інформаційного поля – руйнування довіри бізнесу до влади. Відновлення довіри має початися зі створення спільного інформаційного простору з принципово новим стандартом спілкування - з системним накопиченням інформації не лише про суть ухвалених державою рішень, а й про мотиви їх ухвалення та результативність. Для цього потрібен зручний майданчик зі зрозумілою державі та бізнесу системою координат, у якій мотиви, інтереси та наміри сторін були б чітко визначені та зрозумілі. Таке надскладне завдання вимагає існування відкритої інформаційно-аналітичної системи (на кшталт REFIT platform, що зараз створюється в Євросоюзі). [36].

Таким чином, роль АРВ полягає в наданні детальної та систематичної оцінки потенційного впливу нових правил із метою відповіді на питання, чи досягне запропоноване регулювання бажаної мети. Необхідність проведення АРВ пов'язана з тим, що регулювання зазвичай має численні наслідки, які часто важко передбачити без проведення детального дослідження та консультацій із зацікавленими сторонами.

2) *Залучення зацікавлених сторін та організація консультацій з ними.* Під «зацікавленими сторонами» або групами інтересів розуміють людей, установи або

організації, стан яких (соціальний, фінансовий тощо) може змінитися внаслідок ухвалення певного рішення або реалізації проекту. Їхній досвід і позицію необхідно враховувати під час розроблення та впровадження політичних рішень і планування й виконання певних заходів або проектів у сфері публічної політики. Створення вмінь і процедур в уряді для залучення громадян і врахування різних поглядів та інтересів – головне завдання, що має бути вирішено для посилення прозорості та поліпшення регуляторної діяльності органів влади в Україні.

Консультації з зацікавленими сторонами можна розглядати як постійний діалог між різними зацікавленими сторонами, спрямований на отримання всієї необхідної інформації, оцінку наявних варіантів політики й наслідків впровадження кожного з них, забезпечення об'єктивної зваженої перспективи для кожної зацікавленої сторони. Консультування – ключовий елемент процесу вироблення політики, коли учасники можуть відкрито впливати на рішення одне одного, але консультування не є заміником процесу ухвалення рішень.

9 листопада 2005 року Європейська Комісія приступила до здійснення Європейської Ініціативи Прозорості. Це Зелена книга (*Green Paper on a European Transparency*), яка є ключовим компонентом Ініціативи і відправною точкою для консультацій. Консультації дозволяють зацікавленим сторонам висловлювати свої думки з трьох аспектів прозорості в Європейському Союзі. Це три глави Зеленої книги: прозорість і представлення інтересів: ця частина є основою дискусії щодо лобістської діяльності в ЄС; мінімальні стандарти Комісії для консультацій: ця частина забезпечує структурні рамки для зворотного зв'язку щодо застосування стандартів; публікація відомостей про бенефіціарів фондів ЄС: метою цієї частини є започаткування дискусії про розкриття даних про одержувачів різних фондів ЄС, які управляються Комісією у співпраці з державами-членами [328].

Для забезпечення відповідного рівня консультацій ЄК розробила також мінімальні стандарти, дотримання яких органами державної влади, що проводять консультації, повинно забезпечити ефективність процесу: чіткий зміст інформації; методи розповсюдження інформації, адекватні цільовій аудиторії; адекватні часові

рамки; зворотний зв'язок; надання можливості всім зацікавленим сторонам висловити свої позиції.

Консультації проводяться відповідно до Кодексу належної практики проведення консультацій із зацікавленими сторонами, який направлений на те, щоб зробити консультації якомога більш ефективними із дотриманням принципів послідовності і передбачуваності. Кодекс підкреслює, що відповідно до Білої книги з європейського управління, Комісія має ефективно і впливово проводити консультації з громадськістю, представниками промисловості та бізнесу. У Кодексі прозорість розглядається наступним чином: консультація повинна бути прозорою у своїй сфері; консультаційне завдання має висвітлювати попередній розвиток політики (до консультації), роз'яснити процедуру проведення консультації, а також, наскільки це можливо, спрогнозувати очікування від консультації після її офіційного завершення; представлення інтересів і здійснення впливу на політику має відбуватись етично і прозоро (Спільний Реєстр Комісії і Парламенту стосовно Прозорості було засновано з метою виправдання очікувань громадськості щодо цілісності у контактах Комісії із зацікавленими сторонами); очікується, що зацікавлені сторони самостійно нададуть інформацію про себе та кого вони представляють під час громадських слухань (консультацій) [316].

Основним нормативно-правовим актом, який регулює механізм проведення консультацій з громадськістю в Україні, є «Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 996 від 03.11.2010 р. [177].

Коаліцією громадських ініціатив «За ефективну комунікацію влади та громадськості» проведено комплексне дослідження практики та аналіз ефективності проведення органами виконавчої влади України консультацій з громадськістю. У рамках цього дослідження проведено експертне опитування представників громадськості в усіх регіонах України, моніторинг і аналіз відкритих джерел інформації, моніторинг і аналіз сайтів органів виконавчої влади, у чотирьох обласних центрах проведено пілотні фокус-групові дослідження та два такі ж

дослідження на центральному рівні, зібрано та систематизовано інформацію про кращі практики проведення консультацій з громадськістю, підготовлено та видано фінальний аналітичний звіт «Удосконалення консультацій з громадськістю. Пропозиції громадськості та влади» [288].

За результатами аналізу практики застосування механізму публічних консультацій в Україні, було зроблено наступні висновки: після прийняття Постанови КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» в Україні активізувався процес залучення громадян до участі у формуванні та реалізації державної політики як на загальнодержавному рівні, так і на рівні територіальних громад; основним інститутом, через який здійснюються консультації з громадськістю, є громадська рада; загальна кількість консультацій з громадськістю, які проводяться органами виконавчої влади, є невисокою; при організації і проведенні консультацій органи публічної влади віддають перевагу опосередкованим, а не прямим формам консультацій; основними ініціаторами консультацій з громадськістю є відповідні органи виконавчої влади та громадські ради [148].

Як показали результати дослідження, активність представників інститутів громадянського суспільства та інших суб'єктів в ініціюванні консультацій є невисокою, що свідчить про недостатню ефективність консультацій із громадськістю в Україні.

Ставши частиною Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» (ПВУ) ще в 2011 р., Україна почала роботу з приєднання до Декларації Відкритого Уряду, що передбачало збільшення відкритості інформації і даних для включення громадян у процеси прийняття рішень, запровадження найвищих стандартів професійної і добросовісної поведінки державних службовців. Кабінет Міністрів України взяв зобов'язання забезпечити належну реалізацію Ініціативи «ПВУ» у 2014-2015 рр., одним із напрямів якої виявилось забезпечення доступу до публічної інформації. У 2015 р. виявилось, що з 6 взятих зобов'язань за 2 роки було виконано лише 3 пункти. [162]

На жаль, внутрішньополітичні проблеми заважають ефективній реалізації взятих Україною на себе зобов'язань.

Очікується, що прийнята у 2015 р. Національна стратегія у сфері прав людини вирішить частину проблем, забезпечивши запровадження ефективного позасудового механізму реалізації права на доступ до публічної інформації та забезпечивши систему гарантій доступу населення до Інтернету. Натомість інший документ, переданий у 2015 р. на розгляд Кабміну – проект концепції інформаційної безпеки України [23] – став об'єктом критики громадськості через незрозумілість місії документу, наявність методологічної помилки (не прописані інтереси), змішаність принципів та завдань державної політики тощо.[162].

Аналіз законотворчої діяльності України в сфері реалізації Рамкових документів дозволяє виділити 2 категорії нормативно-правових актів: 1) прийняті і підписані Президентом; 2) перебувають в процесі прийняття та розробки.[162].

Усі ці документи є важливими для аналізу стану нормативно-правового забезпечення та дотримання принципу прозорості.

Серед нормативно-правових актів першої категорії заслуговують на увагу закони, прийняті Верховною Радою в 2015 р. Перший стосувався внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних. Закон передбачає створення єдиного державного веб-порталу відкритих даних, а також встановлює, що оприлюднена на такому веб-порталі інформація є публічною інформацією у формі відкритих даних та є дозволеною для її наступного вільного використання та поширення. Беручи до уваги можливості, які відкриває цей закон перед громадськістю, значення його прийняття для подальшого розвитку українського суспільства важко недооцінити.[162].

Тим не менш, важливим залишається не лише прийняття, але й виконання прийнятих законів.

Другий закон України «Про внесення змін до статті 28 Бюджетного кодексу України щодо доступу до інформації про бюджетні показники у формі відкритих даних» передбачає оприлюднення бюджетних запитів, квартальної та річної звітності про виконання Державного бюджету України, паспортів бюджетних

програм та звітів про виконання паспортів бюджетних програм, рішень про місцеві бюджети, інформації про виконання Державного бюджету України та місцевих бюджетів (крім бюджетів сіл і селищ). [162].

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» пропонує впровадити механізм подання індивідуальних та колективних звернень в електронній формі. Станом на 12 вересня 2015 р. перші п'ять електронних петицій набрали 25 тис. голосів та перебували на розгляді у Президента. [162].

Вище зазначені закони є важливим кроком у забезпеченні принципу прозорості в діяльності органів публічної влади, проте їх виконання залишає бажати кращого.

Друга категорія нормативно-правових актів представлена проектами законів та постанов, що стосуються досить широкого кола питань: реформа галузі інформаційно-комунікаційних технологій, особливості доступу до різних видів інформації; вдосконалення системи гарантій та відповідальності за порушення права на доступ до публічної інформації. [162].

Важливим кроком Уряду у комплексному вирішенні проблемних питань, пов'язаних з імплементацією принципу прозорості у діяльність органів публічної влади, стало схвалення КМУ 24 червня 2016 року Стратегії реформування державного управління України на 2016-2020 роки [252], у якій окремим стратегічним пунктом реформування державного управління визначено напрям «Підзвітність» і визначено необхідність врахування принципу прозорості.

Проте, слід наголосити, що тлумачення терміну «прозорість», наведене у Стратегії – забезпечення чіткої та простої типової організації органа державної влади – на жаль, не розкриває його сутності, згідно з вимогами відповідних документів ЄС.

Охарактеризований процес функціонування інституціонального механізму безпосередньо стосуються забезпечення прозорості як принципу розробки та реалізації державної політики.

Стосовно забезпечення прозорості як принципу співробітництва між сторонами угоди – то основним проблематичним завданням є виконання зобов'язань надавати за запитом інформацію, що потребує створення нових органів, функції яких включають сприяння прозорості, зокрема шляхом активізації обміну інформацією. Нові органи, зокрема, мають організовувати та здійснювати моніторинг виконання угоди, служити платформою для проведення консультацій і обговорень, полегшувати обмін інформацією між державними органами, а також надавати інформаційні послуги економічним операторам.

3.3. Організаційний механізм сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди про асоціацію при реалізації положень її торговельної частини

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС створило нові виклики, зумовлені необхідністю організації ефективної роботи для виконання зобов'язань у сфері прозорості, зокрема:

- створення органу нотифікації та пунктів обробки запитів, які надходять від бізнесу, ЄС та країн-членів ЄС;
- створення контактних пунктів для обміну інформацією та надання відповідей на запити будь-якої із зацікавлених осіб щодо будь-яких заходів загального та спеціального застосування;
- забезпечення міжвідомчої координації та налагодження сталих каналів комунікацій.

Визначення органу чи органів влади, які мають відповідати за виконання зобов'язань України з прозорості, цілком належить до внутрішньої компетенції України. Існує декілька варіантів розподілу функцій з виконання зазначених зобов'язань [239]:

- виконання всіх зобов'язань із прозорості покладається на один орган державної влади (або один структурний підрозділ такого органу);

- розподіл всіх функцій з надсилання повідомлень та відповідей на запити з окремих питань між органами державної влади, відповідальними за реалізацію державної політики з цих питань;

- часткова централізація виконання зазначених функцій.

В Угоді про асоціацію чітко визначено заходи, які стосуються прозорості співробітництва між сторонами угоди:

- призначити державні органи, відповідальні за обмін інформацією та імплементацію інших положень щодо прозорості в кожному секторі, що охоплюється Угодою про асоціацію. Цей захід має включати в себе заснування нових органів, які повинні бути створені відповідно до положень УА;

- для кожного відповідального органу розробити план виконання відповідних зобов'язань щодо забезпечення прозорості, які повинні бути невід'ємною частиною загального плану з імплементації угоди таким органом. Цей план має містити індикатори виконання;

- посилити інституційну спроможність, необхідну для виконання зобов'язань. Зважаючи на прогнозоване істотне збільшення обсягу оброблюваної інформації, виконання цього завдання може передбачати збільшення кількості працівників, відповідальних за забезпечення роботи механізмів прозорості, покращення знання іноземних мов, поліпшення використання інформаційних технологій тощо.

З організаційної точки зору імплементація зобов'язань щодо забезпечення прозорості має здійснюватися переважно наявними органами влади ЄС, держав-членів ЄС та України. Хоча угода передбачає створення низки нових органів, які мають сприяти активізації обміну інформацією на урядовому, відомчому та неурядовому рівнях, ці органи відіграють швидше допоміжну роль.

До числа нових органів, як це вже було проаналізовано у п.2.3., входять Рада асоціації, Комітет асоціації, його підкомітети, інформаційні центри та контактні пункти, а також групи експертів. Вони організують та здійснюють моніторинг виконання угоди, служать платформою для консультацій та обговорень, сприяють обміну інформацією між державними органами, а також надають інформаційні послуги економічним операторам.

Нові органи мають бути створені на чотирьох рівнях [167, ст. 42 – 48]:

- політичний рівень, що є найвищим рівнем діалогу між сторонами - здійснюють лідери ЄС та України, які мають зустрічатися на самітах, як правило, один раз на рік. Лідери ЄС та України мають здійснювати загальне керівництво виконанням угоди, а також можуть обговорювати будь-які питання, що становлять взаємний інтерес;

- урядовий рівень – найвищий виконавчий рівень, на якому здійснюється безпосередній нагляд за виконанням угоди - Рада асоціації, Комітет асоціації, чотири його Підкомітети, а також Діалог із питань інтелектуальної власності;

- технічний рівень, на якому відбувається обмін інформацією між державними органами й економічними операторами - контактні пункти, центри запитів, інформаційні центри, спільні групи експертів та інші органи, які безпосередньо здійснюють обмін інформацією або сприяють йому;

- неурядовий рівень, на якому представники парламентів і громадянського суспільства ЄС та України можуть здійснювати моніторинг виконання УА через платформу громадянського суспільства.

Функції і компетенції перших двох рівнів досліджено нами у п.2.3. Загалом, Угода про асоціацію не зобов'язує ЄС, країни-членів ЄС та Україну публікувати рішення Ради асоціації, Комітету асоціації і Підкомітетів, а також результати моніторингу або обговорень.

Винятки стосуються внесених до угоди змін (зокрема, мають оприлюднюватися зміни до додатків УА), а також результатів процедур вирішення спорів.

Стосовно третього рівня сприяння прозорості співробітництва між сторонами угоди – технічного, то на нього покладається основне функціональне навантаження з обміну інформацією.

Відповідно до функціональних завдань, організаційний механізм сприяння прозорості співробітництва на третьому – технічному рівні, структурно має такі складові: чотири контактні пункти з обміну інформацією між сторонами угоди; три механізми надання відповідей на запити від будь-яких осіб; спільні групи експертів

з поліпшення взаємного розуміння сторонами нормативно-правових актів та методології одна одної.

Угода передбачає створення чотирьох видів контактних пунктів, які мають здійснювати обмін інформацією між сторонами угоди.

Слід підкреслити, що угода не містить жодних положень, які б докладно визначали організаційну структуру контактних пунктів. Це означає, що не обов'язково покладати їх функції на чотири різні установи.

Угодою передбачено наступні види та функції контактних пунктів (табл.3.1).

Варто наголосити, що Постановою КМУ № 198 від 24 лютого 2016 року, три з чотирьох контактних пунктів вже створено в Україні.

Головною метою контактного пункту, відповідального за обмін інформацією з усіх питань, є допомога у налагодженні зв'язку між органами державної влади різних країн. Тобто, такий пункт не повинен обов'язково бути посередником, який приймає та пересилає запити і відповіді на них. На запит будь-якої сторони угоди він має лише визначити відповідальну установу або посадову особу й надати запитувачу необхідну підтримку для налагодження зв'язку з ними. Крім цього, контактні пункти також можуть стати частиною механізму надання відповідей на запити іноземних приватних підприємств і фізичних осіб, адресованих органам державної влади.

Варто зазначити, що згідно з УА відповідь, отримана за допомогою контактного пункту, не може вважатися остаточною або юридично обов'язковою, а носить виключно інформаційний характер, якщо інше не передбачено національним законодавством сторони, що надає відповідь [167].

Контактні пункти у сфері санітарних та фіто санітарних заходів виконують дві функції.

По-перше, вони беруть участь у процесі передачі законодавчих документів у відповідь на запити інших сторін угоди.

По-друге, вони передають інформацію про надзвичайні ситуації, тобто, будь-які серйозні або важливі ризики для здоров'я населення, тварин, рослин, в тому числі про надзвичайні ситуації у сфері контролю якості харчових продуктів.

Таблиця 3.1

Види та функції контактних пунктів

Вид контактного пункту	Контактний пункт	Функції контактного пункту
Контактний пункт, призначений полегшити зв'язок між сторонами стосовно будь-яких питань (ст.284 Угоди)	Секретар Комітету асоціації з Української Сторони [189]	Відповідальність за обмін інформацією з усіх питань, допомога у налагодженні зв'язку між органами державної влади різних країн. Не повинен обов'язково бути посередником, який приймає та пересилає запити і відповіді на них. На запит будь-якої сторони угоди він має лише визначити відповідальну установу або посадову особу й надати запитувачу необхідну підтримку для налагодження зв'язку з ними.
Контактний пункт, що здійснює обмін інформацією у сфері санітарних та фіто-санітарних заходів (ст.63,67,68 Угоди)	Керівник структурного підрозділу Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, відповідального за питання європейської інтеграції [189]	Беруть участь у процесі передачі законодавчих документів у відповідь на запити інших сторін угоди. Передають інформацію про надзвичайні ситуації, тобто, будь-які серйозні або важливі ризики для здоров'я населення, тварин, рослин, в тому числі про надзвичайні ситуації у сфері контролю якості харчових продуктів. Фактичний список функцій контактних пунктів у сфері СФЗ буде значно ширшим, оскільки угода містить численні й детальні зобов'язання стосовно обміну інформацією у цій сфері.
Контактний пункт, призначений сприяти інформаційній взаємодії між сторонами з питань торгівлі і сталого розвитку (ст. 300 Угоди)	Секретар Комітету асоціації у торговельному складі з Української Сторони [189]	Полегшування зв'язку між ЄС, країнами-членами ЄС і Україною щодо будь-якого питання у цій сфері. Зокрема, такі контактні пункти повинні використовуватися у процесі надсилання запитів щодо проведення консультацій або скликання засідань Підкомітету з питань торгівлі й сталого розвитку.
Контактний пункт для контрольних заходів щодо географічних зазначень (ст. 284 Угоди)	Українською стороною поки ще не визначений	Беруть участь у перевірці виконання зобов'язань щодо взаємної охорони національних географічних зазначень.

Крім організації контактних пунктів, Україна має забезпечити функціонування трьох механізмів надання відповідей на запити від будь-яких осіб:

- механізм надання відповідей на запити від будь-якої зацікавленої особи стосовно будь-яких заходів загального застосування (стаття 284 Угоди);

- контактний пункт для інформаційних запитів із митних питань та питань спрощення торговельних процедур (стаття 77);

- один або декілька інформаційних центрів для надання конкретної інформації для інвесторів і постачальників послуг іншої сторони угоди (щодо будь-яких заходів загального застосування або міжнародних угод, які стосуються Угоди або впливають на неї в частині торгівлі послугами або заснування підприємств) (стаття 107).

Як механізм надання відповідей на запити має бути втілений організаційно, Угода не уточнює. Проте це визначено у регламентуючих документах СОТ. Зокрема, з метою підвищення ефективності обміну інформацією, організаційною основою механізму надання відповідей на запити від будь-яких осіб є інформаційні пункти (підготовка відповідей на всі резонні запитання та надання відповідних документів, що стосуються регулювання, процедур контролю та перевірки в країні) та органи нотифікації (відповідають за виконання зобов'язань щодо нотифікацій, які полягають в інформуванні інших членів СОТ про заплановані зміни в законодавстві, що стосуються ТБТ чи СФЗ, із наданням копій запропонованих змін, отримання коментарів, обговорення їх у разі потреби тощо).

Важливо зазначити, що за роки членства в СОТ Україна досягла значних успіхів у сфері дотримання принципу прозорості СОТ, незважаючи на низку перепон на цьому шляху: була створена відповідна інституційна спроможність із високим рівнем фахової підготовки кадрів, міжвідомчими зв'язками в країні та високим рівнем міжнародної взаємодії в сфері забезпечення принципу прозорості в СОТ. Зокрема, у 2008-2015 роках Україна подала до СОТ 534 нотифікації стосовно національного законодавства у сфері зовнішньої торгівлі та очікуваних законодавчих змін; протягом 2015 року українськими фахівцями було опрацьовано 3792 нотифікації країн-членів СОТ; активізована участь у роботі Комітетів СОТ;

протягом 2012–2015 років проводилась системна просвітницька робота для бізнесу та державних службовців із питань дотримання принципу прозорості СОТ [99].

Для забезпечення реалізації принципу прозорості торговельних відносин країн-членів СОТ, у 2006 році в Україні був створений Центр обробки запитів та нотифікацій, на основі якого у 2011 році створено відділ обробки запитів і нотифікацій та інформаційного забезпечення Департаменту співробітництва з СОТ та з питань торговельного захисту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Зазначений відділ є відповідальним за обробку запитів і нотифікацій згідно з вимогами щодо забезпечення прозорості Угоди про асоціацію.

Відділ має доступ до офіційних повідомлень (нотифікацій) країн СОТ та держав-членів ЄС щодо фактичних та запланованих змін у їхніх торговельних режимах, а також у нормативно-правовому регулюванні у таких сферах як стандарти, технічні регламенти, процедури оцінки відповідності, застосування санітарних та фітосанітарних заходів, митні процедури, ліцензування імпорту, антидемпінгове регулювання, застосування захисних заходів, торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Діяльність відділу насамперед, має на меті: забезпечити активну участь України у системі нотифікації; сприяти інтеграції українських підприємств у світову економіку шляхом моніторингу заходів інших країн [106].

Участь України в системі нотифікацій має практичну цінність, оскільки відкриває для українських підприємств доступ до інформації щодо майбутніх змін у торговельних режимах інших країн. Система нотифікацій дозволяє підтримувати постійне спілкування між торговими партнерами. Вона надає країнам ЄС та СОТ можливість висловити коментарі щодо проектів законів чи інших нормативних актів, запланованих країнами-членами, перш, ніж вони будуть ухвалені, або започаткувати обговорення з повноважними органами відповідних країн можливості внесення в них поправок. [107].

Відділ обробки запитів і нотифікацій та інформаційного забезпечення, для виконання покладених на нього функцій зі сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди при Асоціацію, є системним елементом міжвідомчої

координації, що забезпечує сталість каналів комунікацій з іншими відомствами та установами для опрацювання нотифікацій і підготовки запитів (рис.3.1).

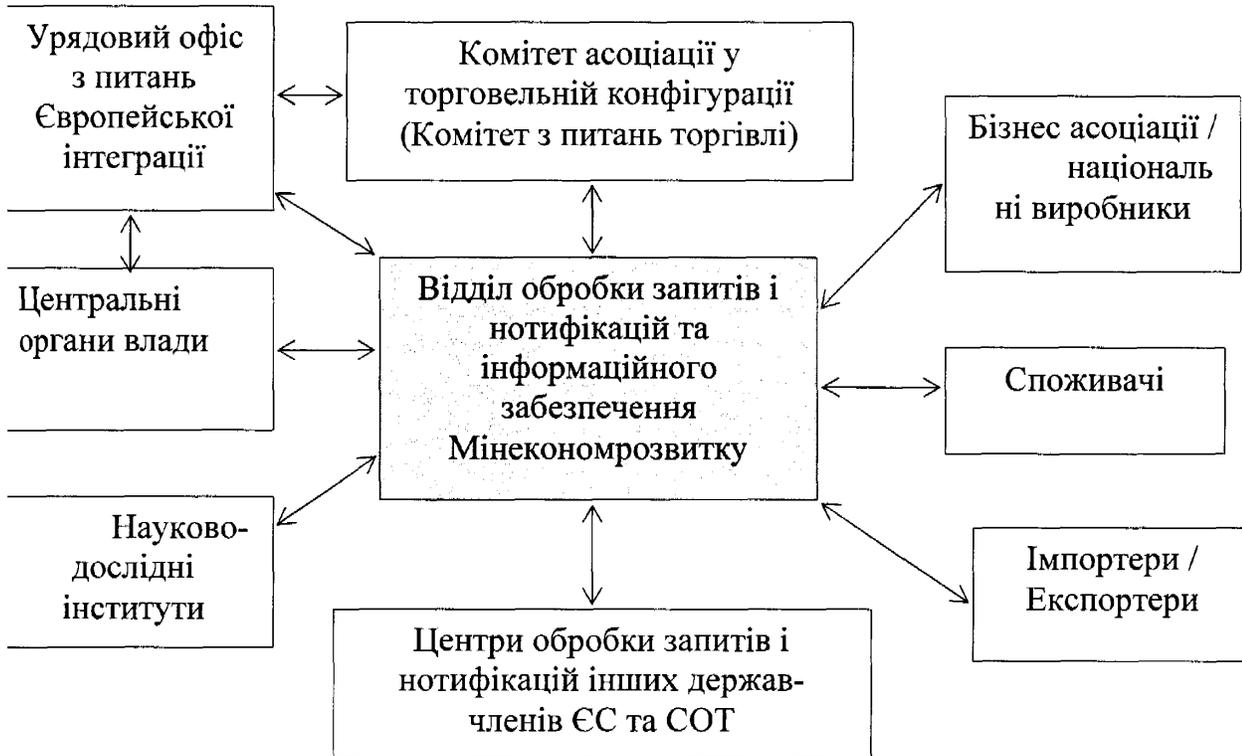

Рис.3.1. Комунікаційні канали системи нотифікації і підготовки запитів

Як видно з рис.3.1., для реалізації принципу прозорості співробітництва має бути забезпечена ефективна координація між діючими органами влади ЄС, держав-членів ЄС та України, заінтересованими сторонами та новоутвореними установами (Комітет з питань торгівлі), задля сприяння активізації обміну інформацією на урядовому, відомчому та неурядовому рівнях.

З метою забезпечення належної організації реалізації завдань у сфері європейської інтеграції та виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС Урядом України створено Урядовий офіс з питань європейської інтеграції у складі Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Відповідно до затвердженого 13 серпня 2014 р. Кабінетом Міністрів України Положення про Урядовий офіс [183] на нього покладено завдання щодо:

- координації діяльності органів виконавчої влади з розроблення та здійснення заходів, спрямованих на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, інших міжнародних договорів України з питань європейської інтеграції і домовленостей між Україною та ЄС;

- планування, проведення моніторингу та оцінки ефективності та результативності виконання завдань у сфері європейської інтеграції, у тому числі з виконання Угоди;

- координації діяльності органів виконавчої влади з розроблення проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів, спрямованих на виконання Угоди, інших міжнародних договорів України з питань європейської інтеграції і домовленостей між Україною та ЄС;

- удосконалення системи та механізмів координації діяльності органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції.

Тобто він є універсальною інституцією для своєчасної оцінки ситуації, координації дій відповідних структур, що займаються питанням європейської інтеграції, а також підвищення ефективності діяльності органів публічної влади у сфері європейської інтеграції в рамках підписаної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

На Урядовий офіс покладено функції секретаріатів Ради та Комітету асоціації між Україною та ЄС з Української Сторони. Урядовий офіс підпорядковується Прем'єр-міністру України, Віце-прем'єр-міністру України, до компетенції якого віднесено питання європейської інтеграції, а також Міністру Кабінету Міністрів України. [183].

Урядовий офіс є головним координатором взаємодії органів виконавчої влади та новоутворених органів з імплементації зобов'язань щодо забезпечення прозорості на політичному і урядовому рівнях. Схема взаємодії Кабінету Міністрів України, української частини Ради асоціації між Україною та ЄС та Комітету асоціації між Україною та ЄС, урядового офісу з питань європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України, міністерства, інших центральних органів виконавчої влади представлена на рисунку 3.2.

Одним із трьох механізмів надання відповідей на запити від будь-яких осіб, Угодою визначено створення контактної пункту для інформаційних запитів із митних питань та питань спрощення торговельних процедур (стаття 77). Для реалізації української стороною цього зобов'язання започатковано процес створення інституту Уповноваженого економічного оператора (УЕО), що дозволить спростити митні процедури та розпочати імплементацію Митного кодексу Європейського Союзу.

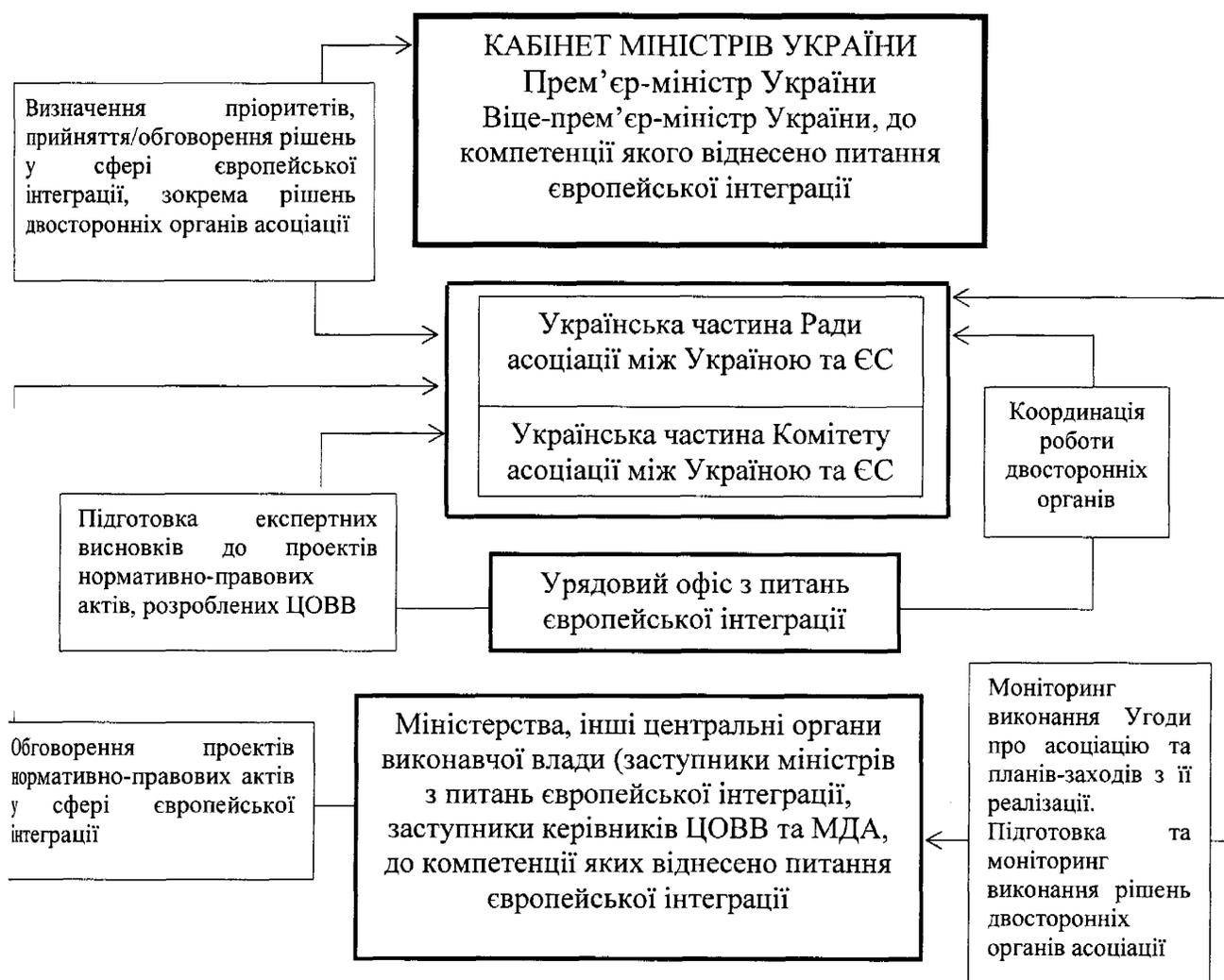

Рис.3.2. Схема взаємодії органів виконавчої влади та новоутворених органів з імплементації зобов'язань щодо забезпечення прозорості на політичному і урядовому рівнях

Уповноважений економічний оператор – це підприємство, резидент України, якому надається право на спеціальні спрощення при здійсненні митних процедур.

Для надання статусу уповноваженого економічного оператора застосовуються такі критерії: 1) дотримання положень законодавства України, в тому числі з питань державної митної справи; 2) задовільна система ведення комерційної та транспортної документації; 3) платоспроможність; 4) забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації; 5) дотримання стандартів надійності та безпеки. [206].

Станом на 12.02.2016 року розроблено Проект Закону № 4777 «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо уповноваженого економічного оператора та спрощень митних формальностей» та «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо особливостей оподаткування операцій із ввезення на митну територію України товарів уповноваженими економічними операторами)» [168].

Це пов'язане з необхідністю гармонізації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС в рамках підписаної Угоди про асоціацію.

Інститут УЕО є пріоритетом як для країн ЄС, так і для багатьох інших розвинених країн. Вперше він був впроваджений відповідно до Рамкових стандартів безпеки міжнародної торгівлі Всесвітньої митної організації, прийнятих у 2005 р. На сьогодні УЕО діють в усіх 28 країнах ЄС, США, Швейцарії, Норвегії, Японії, США, Китаї та ін. Зокрема, в ЄС загалом діє понад 13 тис. операторів, у США – майже 11 тис. [168].

Такі показники свідчать про ефективність діяльності УЕО та необхідність його впровадження в Україні, що сприятиме реалізації Угоди про асоціацію та налагодженню торгівельних зв'язків між Україною та іншими розвиненими країнами світу.

Введення інституту УЕО дозволить пришвидшити митні процедури, встановити новий формат взаємодії між митними органами та бізнесом. Законопроектами передбачається, що підприємства, які хочуть отримати статус УЕО за певними параметрами, мають звертатися до митних органів. Далі підприємства повинні виконати низку чітко прописаних процедур, зокрема пройти попередній митний аудит, протягом якого буде перевірено низку показників – від платоспроможності до внутрішньої організації роботи та навчання персоналу. [168].

УЕО – це максимальне дотримання балансу інтересів бізнесу і держави щодо сприяння міжнародній торгівлі шляхом встановлення партнерства з підприємствами, які відповідають критеріям законності, прозорості, професійності, надійності та безпеки.

Важливою умовою сприяння прозорості співробітництва є поліпшення взаємного розуміння сторонами нормативно-правових актів та методології одна одної. Відповідно до положень Угоди про асоціацію, ЄС, країни-члени ЄС і Україна мають створити два типи таких груп:

- технічні робочі групи у сфері санітарних та фіто санітарних заходів. Вони мають складатися з експертів, які представляють сторони угоди, а їх завданням є визначення та вирішення наукових та технічних питань, що впливають із застосування відповідних положень УА;

- діалог із питань торговельних заходів, який є експертним форумом з питань співробітництва у сфері торговельних заходів. Одним із його завдань є підвищення рівня знань та розуміння однією стороною законів, підходів та методів іншої сторони стосовно торговельних заходів.

Таким чином, організаційний механізм сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди про асоціацію на технічному рівні має наступну структуру (рис.3.3):

- вертикальна міжвідомча координація дій відповідальних органів та установ за імплементацію принципу прозорості співробітництва між сторонами угоди. При цьому суб'єкти зв'язків можуть перебувати в організаційній залежності (один з них підпорядкований іншому), а можуть і не перебувати в ній (див.рис.3.2);

- горизонтальна технічна взаємодія на основі спеціально утворених міжвідомчих структур (постійних або тимчасових), учасниками яких можуть бути представники різних органів виконавчої влади (координаційні та дорадчі органи за напрямками діяльності);

- мережевий зв'язок між суб'єктами інформаційної взаємодії у системі нотифікації і підготовки запитів (див.рис.3.1).

Слід зазначити, що забезпечити дієвість та ефективність організаційного механізму сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди про асоціацію неможливо без залучення представників громадськості.

Організаційною основою залучення представників громадськості є Платформа громадянського суспільства.

Першими, хто взяв на себе ініціативу зі створення інституцій, передбачених Угодою про асоціацію Україна – ЄС, були громадські об'єднання, які розпочали процес формування Платформи громадянського суспільства у травні 2014 року.

Платформа громадянського суспільства Україна - ЄС (далі – ПГС) створена згідно зі статтею 469 Розділу VII Угоди про асоціацію Україна - ЄС. ПГС «складається з представників громадянського суспільства України, з однієї сторони, і членів Європейського економічного і соціального комітету (ЄЕСК), з іншої сторони, як форум для проведення ними засідань та обміну думками». ПГС складається з представників громадських організацій, асоціацій роботодавців та профспілкових об'єднань як з України, так і ЄС, покликана забезпечувати громадський контроль та сприяти імплементації Угоди [235].

ПГС збиратиметься двічі на рік, почергово у Брюсселі та Києві, та служитиме обміну думками та доповідями на теми найбільшої важливості для громадянського суспільства в рамках процесу імплементації. ПГС надаватиме свої рекомендації Раді асоціації Україна - ЄС та іншим важливим органам влади в Україні та ЄС, а також інформуватиме про них широку громадськість.

Організаційний механізм сприяння прозорості співробітництва на політичному і урядовому рівні

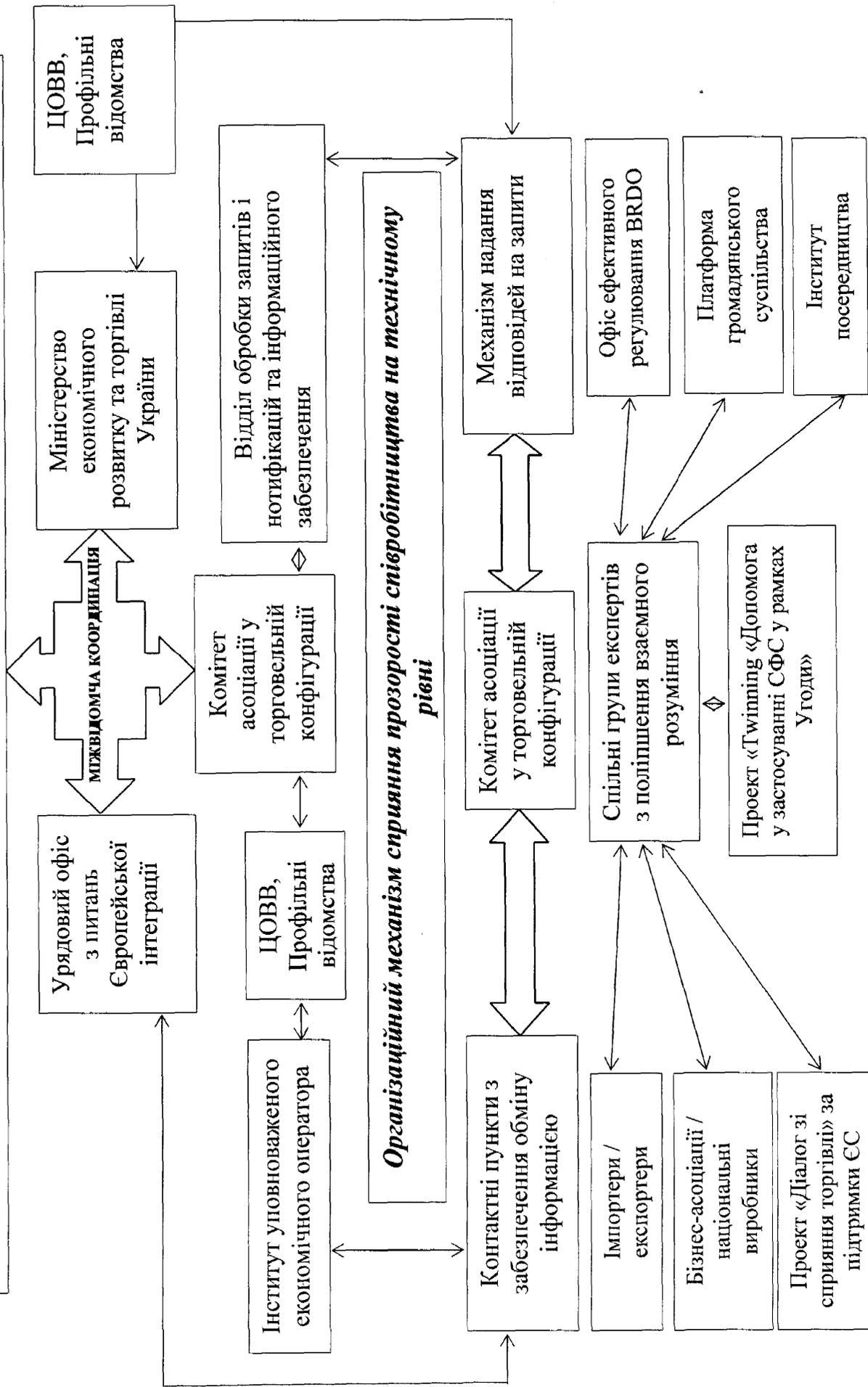

Рис. 3.3. Структура організаційного механізму сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди на технічному рівні

Цілі та сфери компетенції ПГС:

- відповідальність за представництво та інформування підписантів Угоди про асоціацію та спільних органів, створення яких передбачене Угодою, щодо об'єднаної позиції та інтересів організацій, представлених у ПГС, з усіх питань, що охоплюються Угодою;

- надання консультацій у відповідь на запит від Ради асоціації або Комітету асоціації, створених згідно з Угодою про асоціацію Україна-ЄС. ПГС також може надавати рекомендації за власною ініціативою;

- діє як консультативний орган щодо інших спільних органів, утворених згідно з Угодою про асоціацію, зокрема, Парламентського комітету асоціації. Парламентський комітет асоціації та Комітет асоціації мають здійснювати регулярні контакти з представниками ПГС «з метою отримання їхньої думки щодо досягнення цілей Угоди»;

- може висловлювати свої погляди, в межах компетенції, у формі рекомендацій, думок, заяв, оцінок, звітів, позиційних документів, листів або будь-яких аналогічних засобів, які вважатиме доцільними.[158].

11 лютого 2016 року в Брюсселі відбулося друге засідання ПГС, учасники якого обговорили поточний стан виконання Угоди про асоціацію і проведення пов'язаних з нею реформ, а також основні виклики на цьому шляху. Говорили про ситуацію в сфері прав людини і верховенства права, соціально-економічну ситуацію, питання ефективного використання потенціалу ПВЗВТ, секторальні реформи та багато іншого. Також йшлося про потребу в зміцненні зусиль публічної дипломатії, зокрема посилення співпраці громадянських суспільств України та ЄС з метою обміну досвідом реформ та інформацією про кращі практики ЄС, а також підвищення обізнаності про Україну та формування суспільної підтримки європейської інтеграції України в країнах-членах ЄС. [159].

Однією із важливих інституційних структур організаційного механізму сприяння прозорості співробітництва, яка приймає участь в обміні інформацією за моделлю мережевого зв'язку, є Проект «Сприяння розвитку торгівлі за рахунок сприяння діалогу між представниками громадянського суспільства і органами

державної влади (Діалог зі Сприяння Торгівлі)» за фінансової підтримки Європейського Союзу. [205].

Про це свідчить кількість учасників проекту та його вплив на кінцевий результат в імplementації принципу прозорості.

Проект «Торговельна політика та практика в Україні» спрямований на сприяння розвитку та довершення діяльності України в рамках СОТ. При виконанні зобов'язань перед СОТ і вирішенні завдань, що стоять перед Україною, при укладенні глибокої та всеохопної Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС, країна повинна вжити заходів для поступового досягнення відповідності з нормами ЄС у сфері технічного регулювання та стандартизації. Основними завданнями Проекту є:

- створення мережі та підтримка діяльності бізнес-асоціацій та НУО, зацікавлених в забезпеченні здійснення спрямованих на сприяння торгівлі реформ;
- організація чотирьох етапів та порівняльний аналіз для моніторингу та оцінки ситуації та визначення ходу виконання прикордонних процедур / інших заходів;
- надання підтримки при підготовці програмних і директивних документів;
- провадження діяльності для зміцнення потенціалу бізнес-асоціацій та НУО для аналізу політики та інформаційно-пропагандистської діяльності;
- надання підтримки при організації кампанії в сфері інформаційно-пропагандистської діяльності з питань, що забезпечують покращення прикордонних процедур;
- сприяння діалогу між представниками громадянського суспільства і органами державної влади з приводу політичних заходів, що сприятимуть торгівлі.[205].

Кожне з поставлених завдань повинно бути своєчасно виконано та оцінено за результатами впровадження необхідних змін.

На офіційному сайті Проекту [205] розміщується інформація про результати дослідження, щомісячний моніторинг сприяння торгівлі в Україні, тренінги, співробітництво та новини, що загалом створює міцну інформаційну платформу

для забезпечення діалогу між усіма зацікавленими сторонами реалізації державної політики продовольчої безпеки.

На сьогодні держава сформувала цілу низку механізмів залучення громадян до прийняття рішень, однак більшість із них не працюють належним чином. Головними причинами цього є невміння і небажання представників влади керуватися в роботі принципами прозорості та відкритості та переходити до процедур публічної політики, визнавати організації громадянського суспільства рівними партнерами і проводити з ними консультації. Крім того, за відсутності визначених механізмів і критеріїв оцінки виконання такої роботи відповідними органами державного управління, а також норм відповідальності за її невиконання або неналежне виконання, прийняті нормативно-правові акти не впливають на покращення стану реалізації принципів прозорості і відкритості органів державної влади.[39].

Перепони на шляху до відкритості та прозорості дій влади є гальмівними в процесі запровадження європейських норм і правил, що негативно відображається на ситуації імплементації Угоди про асоціацію в цілому.

Тому для покращення ситуації щодо прозорості і відкритості органів державної влади в реалізації публічної політики продовольчої безпеки доцільно розробити комплексну програму діяльності у цій галузі, передбачивши в ній реалізацію конкретних і дієвих заходів за наступними напрямками:

- розроблення регламенту взаємодії з заінтересованими сторонами на кожній фазі життєвого циклу політики – від розроблення концепції до реалізації плану дій;
- розроблення інформаційно-комунікативної системи мережевої взаємодії – певного середовища інтеграції інформаційних ресурсів стосовно інтересів і можливостей суб'єктів співробітництва та заінтересованих сторін продовольчої безпеки;
- інституціоналізація механізму інформаційного посередника з конкретним набором функцій, що забезпечують ефективність процесу міжвідомої взаємодії, мережевої комунікації та обміну інформацією між усіма заінтересованими сторонами політики продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС.[39].

3.4. Пропозиції щодо практичної здійсненності запропонованих напрямів покращення ситуації з імплементації принципу прозорості в діяльність органів державного регулювання продовольчої безпеки

Проведене дослідження дозволяє визначити дві основні тенденції з імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність органів влади:

- 1) залучення зацікавлених сторін і організація консультацій з ними;
- 2) створення нових органів, функції яких включають сприяння прозорості, зокрема шляхом активізації обміну інформацією.

Проаналізуємо практичну здійсненність вищезазначених тенденцій та обґрунтуємо конкретні пропозиції щодо їх втілення за сучасних економічних та інституціональних умов продовольчої безпеки з урахуванням правил і вимог Угоди про асоціацію.

Напрямок 1 – залучення зацікавлених сторін і організація консультацій з ними.

Питання взаємодії з громадськістю є одним із ключових в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Зокрема, в тексті Угоди зазначено, що взаємодія держави з громадянським суспільством на основі партнерства необхідна для розвитку України як правової, демократичної і соціальної держави. Досвід демократичних держав світу засвідчує, що саме суспільна участь сприяє більшій ефективності державного управління, відкритості та прозорості діяльності державних органів, підвищує рівень довіри громадян до влади.[62].

Важливою складовою у виконанні зобов'язань, взятих Україною при підписанні Угоди про асоціацію, є дотримання принципу прозорості у діяльності органів публічної влади.

На сьогодні прийняття низки законодавчих актів дає підстави стверджувати про розширення правового поля для взаємодії органів виконавчої влади та громадськості, об'єктивною є орієнтація на діалог з суспільством, дедалі активніше залучення громадськості, зокрема інститутів громадянського суспільства, до формування і реалізації державної політики. [62].

Аналіз стану такої взаємодії, практики забезпечення структурними підрозділами органів виконавчої влади, відповідальними за зв'язки з громадськістю, виконання функцій щодо сприяння розвитку громадянського суспільства та залучення громадськості до формування та реалізації державної та регіональної політики, включено до плану заходів Національної Стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки.[303].

Питання продовольчої безпеки в Україні вже набули всіх ознак публічності: відкритість виконавчої влади, прозорість діяльності апарату державного управління для громадян через право впливу останніх на діяльності органів влади та їх посадових осіб; урахування думки громадськості при прийнятті державно-управлінських рішень; громадський контроль за діяльністю управлінського апарату та інші види контролю за дотриманням конституційно закріплених інтересів суспільства, прав і свобод громадян.[131].

Але, об'єктом публічних консультацій на практиці переважно є невизначена «громадськість», а не заінтересовані сторони. Бракує розуміння того, що робота з громадськістю, наприклад, через громадські ради при органах влади не може замінити собою роботу із залучення заінтересованих сторін – дійових осіб публічної політики продовольчої безпеки.

Вищезазначене обумовлює доцільність використання технології управління (нової для державного управління) заінтересованими сторонами при розробленні та реалізації політики продовольчої безпеки.

Широке роз'яснення щодо визначення терміну «заінтересовані сторони» дано в Рекомендаціях зі звітності в галузі сталого розвитку GRI (Global Reporting Initiative): заінтересовані сторони – організації чи особи, на яких згідно з розумними очікуваннями суттєво впливають діяльність, продукція та/або послуги організації, і ті, чії дії згідно з розумними очікуваннями можуть впливати на здатність організації успішно реалізовувати свої стратегії та досягати цілі, що поставлені.[152].

Заінтересовані особи підвищують ефективність діяльності організації, позитивно впливають на імідж організації, а також активно застосовують набуті знання та досвід для розвитку тієї чи іншої структури.

У 2005 році Інститут соціальної та етичної звітності (Лондон) розробив Стандарт AA 1000 SES (Stakeholder Engagement Standard) [237] – стандарт взаємодії з заінтересованими сторонами. Цей стандарт є рекомендованою нормативною базою для загального використання при плануванні, виконанні, оцінці, інформуванні та нефінансової аудиторської перевірки якості взаємодії з заінтересованими сторонами. Він дає вказівки з управління процесом діалогу та налагодження співробітництва організації з її заінтересованими сторонами.[152].

В аспекті реалізації політики продовольчої безпеки в умовах дії зони вільної торгівлі дуже важливим є врахування вимог ЄБРР, як основного донора технічної допомоги в Україні, щодо залучення заінтересованих сторін і проведення громадських консультацій [55]. Зокрема, процес залучення заінтересованих сторін до реалізації політики продовольчої безпеки включатиме наступні етапи:

- визначення ключових заінтересованих сторін, включаючи уповноважені органи влади і зачеплені групи населення;
- визначення всіх деталей механізму надання інформації і проведення консультацій з уповноваженими органами влади і зацікавленими групами громадськості;
- залучення заінтересованих сторін розглядається як безперервний процес, який починається на самій ранній стадії розробки політики і триває протягом всього життєвого циклу;
- приділення особливої уваги до роботи із зачепленими і вразливими групами громадян;
- розроблення, детальний опис і запровадження механізму розгляду скарг і звернень громадян.

Технологія управління заінтересованими сторонами ґрунтується на виконанні наступних дій [297]: визначення заінтересованих сторін політики; визначення важливості кожної з заінтересованих сторін для політики; визначення

зацікавленості кожної із сторін та ступеню впливу на політику; визначення емоційної прихильності заінтересованих сторін політики; визначення стратегії та тактики взаємодії з кожною з заінтересованих сторін; включення заходів, щодо взаємодії із заінтересованими сторонами, у план дій з реалізації політики.

Зокрема, для кожної із сторін необхідно визначити загальний напрямок і конкретний перелік заходів щодо взаємодії. Стратегія відносин буде визначатися поєднанням категорій зацікавленості, важливості, впливу кожної зі сторін на політику. Варіантами стратегії, наприклад, можуть бути «Використовувати», «Залучати», «Інформувати», «Блокувати» і т. і. Конкретні заходи з управління заінтересованими сторонами можуть бути спрямовані на задоволення їх інтересів, на використання їх можливостей в інтересах політики, на покращення їхньої поінформованості та лояльності, на попередження можливих деструктивних дій і т.п. Як правило, більшість подібних заходів знаходять своє місце в планах управління комунікаціями.

Покращення ситуації з організації публічних консультацій та залучення заінтересованих сторін потребує інституціоналізації цього процесу. Наприклад, у зарубіжних країнах інституціоналізація консультацій з заінтересованими сторонами має наступні форми [138]: Повідомлення Єврокомісії «Загальні принципи та мінімальні стандарти консультацій Комісії із заінтересованими сторонами»; Кодекс проведення консультацій (Великобританія); Принципи залучення громадськості до розробки стратегічних документів (розпорядження Уряду Чехії); Стандарти участі громадськості (Австрія); Спільний регламент федеральних міністерств (Німеччина); Кодекс практики щодо консультацій із заінтересованими сторонами з питань прийняття законів та інших НПА (рішення Уряду Хорватії) тощо.

Одним із дієвих інституціональних механізмів є розроблення регламенту взаємодії з заінтересованими сторонами на кожній фазі життєвого циклу політики – від розроблення концепції політики до реалізації плану дій (рис.3.4).

На фазі розроблення концепції політики ключовим завданням є налагодження такої взаємодії з заінтересованими сторонами, яка забезпечує

прийняття рішень по стратегічно важливим питанням. Консультації мають бути вибірковими і ціле направленими, ґрунтуватися на налагодженому діалозі, орієнтованими на формування спільної позиції. Важливим завданням проведення консультацій на концептуальній фазі є підготовка до співробітництва.

На фазі розроблення проекту політики важливо організувати планові систематичні консультації з метою виявлення інтересів заінтересованих сторін та їх інформування про стан підготовки управлінських рішень щодо ухвалення політики.

На фазі реалізації політики необхідно наладити конструктивне партнерство, забезпечити своєчасне розкриття інформації, організувати процес моніторингу спільно з заінтересованими сторонами. Важливо відслідковувати думку заінтересованих сторін з метою урегулювання конфліктів, забезпечувати регулярний зворотний зв'язок.

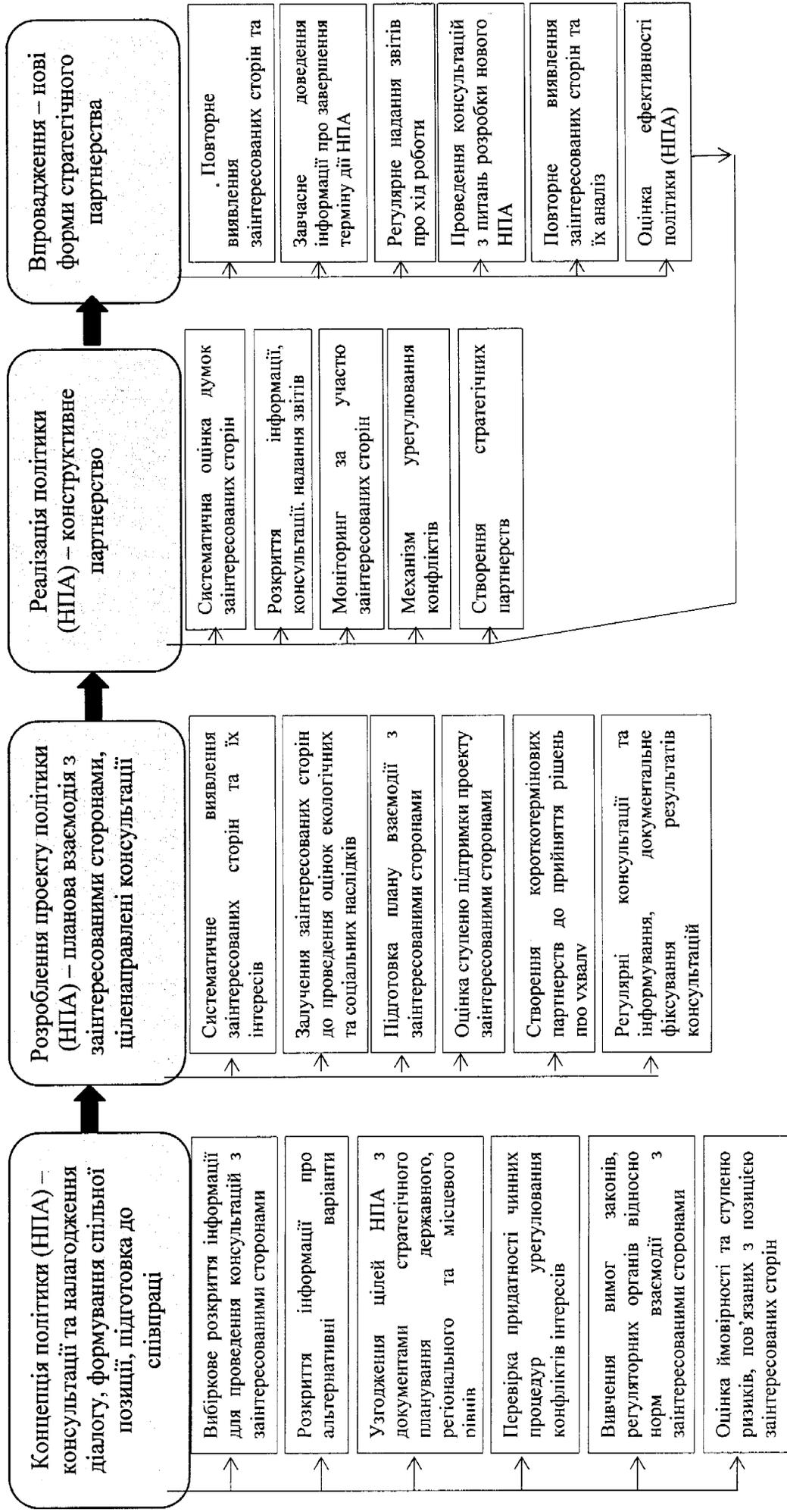

Рис. 3.4. Регламент взаємодії з заінтересованими сторонами на кожній фазі життєвого циклу політики (НПА)

Регламент – це перший крок до інституціоналізації механізму консультацій, який має базуватися на принципах і мінімальних стандартах залучення і участі громадськості. У регламенті має бути чітко прописано наступний алгоритм [122]:

- коли проводяться консультації. Консультації проводяться на етапі, коли є можливість вплинути на результат вироблення політики; немає зобов'язання проводити консультації з будь-яких питань; питання, щодо яких уряд вирішує провести консультації, залежить від обставин, які існують у кожному випадку; консультації проводяться на різних етапах процесу вироблення рішення, політики;

- тривалість консультацій. Тривалість консультацій залежить від типу, форми та широти залучення громадськості; на ініціатора консультацій покладається обов'язок визначити терміни консультування, але при цьому має бути належне обґрунтування чому визначена та чи інша тривалість; повинен дотримуватися обґрунтований баланс між необхідністю отримання адекватних коментарів та потребою в швидкому прийнятті рішень;

Часто процес тривалості консультацій є досить складним та непередбачуваним, тому необхідно якомога ефективніше залучати заінтересованих осіб з високим кваліфікаційним рівнем.

- доступ до консультацій. Процедура консультації планується так, щоб бути доступною та спрямованою на цільову аудиторію, яку планується залучити; чим сильніший очікуваний вплив політики (нормативно-правового акту (НПА) на суспільство, окрему групу інтересів чи соціальну групу, тим більше має бути створено можливостей для залучення різних заінтересованих груп; оцінка очікуваного впливу політики (НПА) робить орган влади за спеціально встановленою рекомендацією чи методикою, а не на власний розсуд окремого державного службовця;

- процедура консультації. Наявність консультаційного документу; перелік чітко визначених питань, відповіді на які має дати учасник консультації; визначення форми надання пропозицій, відповідей, рекомендацій; обов'язкове оповіщення громадськості через різні канали; визначення контактної особи в

органі влади, яка відповідає за комунікацію в ході консультацій, та особи, яка відповідає за процедуру консультації;

Організація процедури консультацій є важливою, оскільки від цього залежить чіткість та ефективність вирішених завдань. Тобто, чим більш детально буде продумана процедура консультацій, тим більше результатів можна отримати від неї.

- форми консультацій. Форми не є вичерпними та чітко унормованими; орієнтація на он-лайн форми (які потребують затрати мінімальних зусиль потенційних учасників); робочі та експертні групи; опитування (в розумінні вивчення громадської думки через соціологічні опитування); публічні зібрання (слухання, збори, обговорення тощо); фахові чи експертні семінари пряме надсилання офіційних листів до визначених організацій та установ з проханням надати пропозиції;

- зворотній зв'язок. Після завершення консультацій та на основі аналізу отриманих пропозицій, коментарів учасників, організатором складається звіт, який обов'язково оприлюднюється; організатор консультацій вправі ігнорувати всі дописи та пропозиції, які не стосуються теми консультацій (проекту документу) та містять ненормативні висловлення; організатор консультацій разом із звітом публікує нову версію проекту документу уже з урахуванням прийнятих пропозицій; організатор консультацій у процесі консультацій обов'язково цікавився в учасників рівнем їх задоволеності процесом (організацією) консультацій;

Зворотній зв'язок дає учасникам консультацій можливість оцінити, наскільки зауваження та пропозиції громадськості були враховані при прийнятті тих чи інших рішень. Без цього консультації не мають сенсу.

- забезпечення ефективності консультації. Посадові особи, які відповідають за проведення консультацій, повинні дотримуватися принципів ефективного консультування та обмінюватися набутим досвідом; обов'язкове складання узагальнюючих звітів та інформування спеціального органу про кількість, зміст та результативність консультацій. [122].

Ще одним дієвим інструментом для моніторингу стану забезпечення системної участі заінтересованих сторін в розробленні та реалізації політики (НПА) є інструмент самооцінки.

Інструмент самооцінки – це певним чином розроблена анкета (табл.3.2), яка має включати питання за наступними показниками:

- готовність до розширеної участі заінтересованих сторін;
- які з перелічених заінтересованих сторін задіяні в процесах проектування і розробки НПА;
- які з перелічених заінтересованих сторін могли б здійснити результативний внесок у проектування і розробку НПА;
- складання карти інтересів заінтересованих сторін;

Таблиця 3.2

Фрагмент анкети для проведення самооцінювання з питання системної участі заінтересованих сторін

Питання	Оцінка	Коментарі
Позначте / залиште кружечок відповідного кольору (або поставте відповідну цифру від 1 до 3): зелений (1) = так, все добре; жовтий (2) = все неоднозначно; червоний (3) = немає (майже немає), потрібна розробка (доробка). Додайте, будь ласка, власні коментарі або зауваження.		
<i>Готовність до розширеної участі заінтересованих сторін</i>		
Чи є чітко визначеним, який державний орган відіграє провідну роль у формуванні політики продовольчої безпеки?	● ● ●	
Чи визначено ролі різних державних органів у проектуванні та розробленні НПА щодо забезпечення прозорості політики продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС?	● ● ●	
Чи готовий уряд до збільшення рівня залучення зовнішніх заінтересованих сторін?	● ● ●	
.....	● ● ●	
<i>Які з перелічених заінтересованих сторін задіяні в процесах проектування і розробки НПА</i>		
Міністерство економічного розвитку і торгівлі	● ● ●	
Міністерство аграрної політики і продовольства	● ● ●	
Інші профільні міністерства	● ● ●	
.....	● ● ●	
<i>Складання карти інтересів заінтересованих сторін</i>		
Чи існує формальна процедура вивчення потреб та інтересів заінтересованих сторін?	● ● ●	

Продовження Таблиці 3.2.

Чи вивчення потреб та інтересів заінтересованих сторін проводиться періодично?	● ● ●	
Чи зорієнтовані комунікації та інші засоби інформування на різні групи заінтересованих сторін?	● ● ●	
Чи налагоджений систематичний зворотний зв'язок від заінтересованих сторін?	● ● ●	
Чи ведеться центральна база даних заінтересованих сторін з контактною інформацією?	● ● ●	
Чи здійснюється взаємодія із заінтересованими сторонами через соціальні мережі?	● ● ●	
.....		

- види діалогу із заінтересованими сторонами;
- сприяння залученню заінтересованих сторін;
- формалізація участі заінтересованих сторін.

Регулярне використання інструменту самооцінювання дозволяє здійснювати моніторинг ефективності залучення заінтересованих сторін і обґрунтовано визначати напрями удосконалення процедури проведення консультацій.

Напрямок 2 – створення нових органів, функції яких включають сприяння прозорості, зокрема шляхом активізації обміну інформацією.

Аналіз практичної здійсненності даного напрямку тенденцій щодо імплементації принципу прозорості в діяльність органів державного регулювання продовольчої безпеки з урахуванням правил і вимог Угоди про асоціацію доцільно здійснити за наступними пріоритетами:

1. Розроблення інформаційно-комунікативної системи мережевої взаємодії – певного середовища інтеграції інформаційних ресурсів стосовно інтересів і можливостей суб'єктів співробітництва та заінтересованих сторін продовольчої безпеки;

2. Інституціоналізація механізму інформаційного посередника з конкретним набором функцій, що забезпечують ефективність процесу міжвідомчої взаємодії, мережевої комунікації та обміну інформацією між усіма заінтересованими сторонами політики продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС.

Щодо пріоритету 1 «Розроблення інформаційно-комунікативної системи взаємодії», то у п.2.2 нами було ретельно проаналізовано дії Уряду з його

реалізації. Нагадаємо тільки, що за результатами моніторингу, який був здійснений аналітичною платформою VoxUkraine, Програма КМУ за 2015 рік була виконана лише на 30%, першопричиною чого є відсутність, або низький рівень комунікації як в самих міністерствах і відомствах та між ними, так і комунікації з суспільством в цілому.

Важливу місію у забезпеченні ефективності інформаційно-комунікаційного забезпечення міжвідомчої взаємодії та комунікації з суспільством покладено на Державне агентство з питань електронного врядування, яким вже розроблено тестову версію Єдиного державного порталу адміністративних послуг та заплановано розробку й ухвалення Концепції розвитку електронних послуг. Основне завдання держпорталу – гарантування чіткої внутрішньої координації та інформування між усіма компетентними органами та встановлення прямого співробітництва на зразок функціонуючих в ЄС комп'ютеризованих систем між країнами-членами та відповідними Комісіями: ANIMO, SHIFT, CIS – правові засади яких чітко закладено відповідними Директивами.

На розгляді у Верховній Раді України перебуває проект Закону України «Про електронні комунікації» (реєстр. № 3549-1), який розроблено з метою впровадження низки актів законодавства ЄС (Урядовим офісом з питань європейської інтеграції здійснюється комплексний аналіз законопроекту на предмет відповідності зазначеним актам законодавства ЄС та Угоді про асоціацію), зокрема: Директиви Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2002/19/ про доступ та з'єднання електронних комунікаційних мереж та пов'язаного оснащення; Директиви Європейського Парламенту та Ради № 2002/21/ЄС про спільні правові рамки для електронних комунікаційних мереж та послуг; Директиви Європейського Парламенту та Ради № 2002/22/ЄС про універсальні послуги та права користувачів стосовно електронних мереж зв'язку і послуг.

Також, для створення середовища інтеграції інформаційних ресурсів стосовно інтересів і можливостей суб'єктів співробітництва та заінтересованих сторін продовольчої безпеки, Українська Сторона залучає експертну та фінансову допомогу проектів: «Український медійний проект (У-Медіа)» (США),

фінансування - 15, 85 млн. дол. США на період 01.10.2011 – 30.09.2016; «Зміцнення інформаційного суспільства в Україні» (ЄС), фінансування – 2, 76 млн. євро на період 21.01.2014 – 20.12.2015; «Співробітництво в інформаційній безпеці – Partnership in Information Security» (ЄС), фінансування 150,09 тис. євро на період 01.09.2014 – 31.08.2017.

Стосовно пріоритету 2 «Інституціоналізація механізму інформаційного посередника з конкретним набором функцій», то цей крок є надзвичайно важливим. Адже на сьогодні в інституціональній системі забезпечення продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі вже присутні інститути, які виконують профільні інформаційно-аналітичні функції та суміжні інститути, що виконують суміжні функції з обміну інформацією. Поява нової інституції інформаційного посередника може і не забезпечити всі функції, що покладаються. Більш того, вона здатна буде перервати виконання цих же функцій іншими установами/структурами, наприклад Державного агентства з питань електронного врядування чи Відділу обробки запитів і нотифікацій та інформаційного забезпечення Мінекономрозвитку. До того ж організаційні зміни обумовлять зміни законодавства, режимів роботи і взаємодії. Відповідно, доцільним буде проведення оцінки ефективності виконання діючими інститутами функцій з обміну інформацією між усіма заінтересованими сторонами, і визначити серед цих інститутів «інформаційного посередника» між органами влади, бізнесом і громадськістю з мережею (філіалами) на всіх рівнях.

Обґрунтуємо доцільність створення інституту інформаційного посередника. Одним із важливих напрямів, що потребує інституціоналізації в питаннях інформаційно-комунікаційного забезпечення сторін Угоди про асоціацію та торговельних відносин в рамках СОТ, є забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері. Урядом України вже здійснено перші важливі кроки – Постановою КМУ № 346 від 01 червня 2016 року затверджено Порядок забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері в рамках Світової організації торгівлі [169]. Це перший НПА, яким інституціоналізовано механізм посередництва - Міжвідомча робоча група, що

утворюється для забезпечення узгодженості дій заінтересованих органів та організацій, здійснення підготовки пропозицій, відповідей і рекомендацій з організаційно-правових, процедурних та інших питань.

Відповідно до глави 15 «Механізм посередництва» розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію, Ініціативі процедури посередництва може передувати інформаційний запит однієї Сторони у іншої Сторони стосовно заходу, що негативно впливає на торгівлю або інвестування між Сторонами. Дане ключове положення акцентує увагу, перш за все, на взаємовідносинах держави і бізнесу в аспекті забезпечення захисту прав та інтересів суб'єктів продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі.

На сьогодні існують дві принципово відмінні моделі взаємодії держави і бізнесу: інституційна та посередницька [48; 119].

Інституційна модель передбачає активну участь різних асоціацій та об'єднань бізнесу у взаємодії з владними структурами. Найбільш поширена в Західній Європі, Японії. До переваг даної моделі слід віднести забезпечення: представництва інтересів великого та малого бізнесу в діалозі з владою; інституціоналізації і формалізації контактів представників державного і комерційного секторів. Серед основних недоліків - неможливість реалізації різноманітних форм і каналів зв'язку з держструктурами.

Посередницька модель характеризується появою конкурентної ланки незалежних посередників, що розвиваються в напрямку професіоналізації, спеціалізації, диференціації та розширення спектру послуг. Поширена в США. До переваг даної моделі віднесемо: використання переваг вільної конкуренції для вибору найбільш життєздатних форм співпраці; гнучкість в порівнянні з інституційною моделлю; формування ринків посередництва і послуг для забезпечення представництва інтересів. Серед недоліків - потенційне звуження інформаційного простору для отримання конкурентних переваг.

Розглянемо роль інформаційного посередника в покращенні ситуації з імплементації принципу прозорості діяльності органів державної влади в реалізації публічної політики продовольчої безпеки.

Основна суспільна функція інформаційних посередників - забезпечення інформаційних потреб споживачів. Вона реалізується завдяки професійній діяльності посередників з пошуку, збору, обробки, накопичення інформації та представлення її у зручній для споживача формі. Споживач за рахунок професійної діяльності інформаційного посередника отримує такий інформаційний продукт, який він не зміг би отримати іншим шляхом або мусив би для отримання аналогічного продукту витратити значно більше ресурсів, ніж віддає інформаційному посередникові.[121].

Тобто інформаційний посередник ефективно впливає на отримання достовірної та неупередженої інформації щодо того чи іншого продукту.

Тому економічна доцільність існування інформаційних посередників обумовлена вигодою, яку споживач інформації отримує від їх функціонування. А ефективність діяльності посередників для конкретного споживача визначається економією часу і (або) коштів, що він їх отримує при задоволенні своїх інформаційних потреб за допомогою цього інформаційного посередника. Інформаційні посередники в багатьох випадках є формою суспільної організації певних джерел інформації: друкованих видань, телебачення, інформаційних агентств, консалтингових фірм та ін.[121].

Дуже зручно для споживача вчасно отримати якісну інформацію та прийняти рішення щодо покупки того чи іншого товару.

Діяльність інформаційних посередників може здійснюватися на комерційній та некомерційній основі. В останньому випадку фінансування діяльності інформаційних посередників забезпечується за рахунок державного чи місцевих бюджетів, позабюджетного фінансування, благодійних фондів тощо.[121].

Але не зважаючи на це, інформаційні посередники мають бути неупереджені в представленні ними інформації та донесенні її до споживача.

В ідеальному варіанті інформаційний посередник у комунікаційному процесі виконує суто технічні функції і не повинен впливати на ступінь достовірності повідомлень. У реальному ж житті далеко не поодинокі випадки, коли діяльність інформаційних посередників впливає на ступінь достовірності повідомлень. До

того ж вплив цей може мати не лише ненавмисний, випадковий характер, а й бути заздалегідь спланованим.[121].

Таким чином, заангажовані та зацікавлені інформаційні посередники здатні формулювати зовсім іншу уяву про той чи інший товар, просуваючи власні корисні інтереси.

У цьому контексті треба звернути увагу насамперед на ЗМІ, які за своїм суспільним призначенням повинні подавати якомога об'єктивнішу оглядову та аналітичну інформацію для різних категорій споживачів. Головними з таких джерел є громадсько-політичні й ділові видання та радіо і телебачення в тій частині, в якій вони впливають на прийняття управлінських рішень різними суб'єктами в бізнесі, державному управлінні, інших сферах життя суспільства.[121].

Необхідно відзначити, що в умовах дії зони вільної торгівлі, яка передбачає виконання суб'єктами продовольчої безпеки вимог, правил і принципів Угоди про асоціацію, наявність інформації ще не гарантує її якість, об'єктивність та актуальність. Дуже важко не стільки придбати, скільки знайти необхідну інформацію для вирішення тих чи інших завдань з технічного регулювання; доступу товарів на ринки; санітарних та фіто санітарних заходів; заснування підприємницької діяльності, торгівлі послугами тощо. У даному відношенні необхідно звернути увагу на помітне відставання сучасного стану вітчизняних ринкових і інформаційних каналів від потреб користувачів.

Головний недолік діючих форм повідомлень – відсутність формалізованого представлення інформації, навіть тої, що передається по електронних каналах. Це, як правило, текстові повідомлення, обсяг яких не дозволяє користувачеві класифікувати наявну інформацію і виділити в ній ту, яка його цікавить. Крім того, така інформація в основному пов'язана тільки з вузьким спеціалізованим питанням, і практично не містить достатніх відомостей техніко-економічного характеру, що дозволяють скласти уявлення про пропонований варіант реалізації того чи іншого заходу.

Практична необхідність інформаційного посередника обумовлюється тим, що саме посередник, отримуючи дані від першоджерела і виробляючи додаткову їх обробку (систематизацію, структурування, індексацію, подання на носії і т.д.), надає інформації форму товару, який може бути спожитий кінцевим користувачем.

Забезпечення гарантованого рівня продовольчої безпеки в умовах входження України в зону вільної торгівлі з ЄС потребує налагодження двох зворотних інформаційних потоків: у середину країни та з країни в зовнішнє середовище. Ці потоки мають включати різноманітну інформацію й забезпечуватися за допомогою:

- по-перше, законодавчої бази. З одного боку, українських суб'єктів підприємницької діяльності цікавлять особливості нормативного регулювання торговельно-економічних відносин в інших країнах. Відповідно, підприємці з інших країн бажають працювати з «прозорими» партнерами, бачити й розуміти ситуацію в Україні;

- по-друге, обліку всіх структур і суб'єктів, які бажають вийти на зовнішні ринки, і компаній, що прагнуть працювати в Україні;

- по-третє, аналізу ринків, цінової інформації різних інститутів ринкової інфраструктури (біржова, аукціонна, посередницька, фірмова торгівля), маркетингових досліджень окремих сегментів ринку;

- по-четверте, постійного оновлення інформації (можливо, навіть в он-лайнному режимі) щодо можливостей конкретних підприємств у розгортанні міжнародного співробітництва: номенклатури й обсягів продукції та послуг, умов постачання, місцезнаходження, реквізитів тощо [120].

Отже, можна зробити висновок, що в умовах Угоди про асоціацію та торговельних відносин з СОТ, діяльність інформаційних посередників набуває особливого значення. Тому важливою умовою формування цивілізованого ринкового середовища в країні є створення потужного інституту інформаційно-аналітичних підприємств, мета яких – виробництво якісних інформаційних продуктів.[120].

Інституціональними передумовами формування механізму інформаційного посередника є: положення Законів України «Про електронні документи та

електронний документообіг», «Про електронну комерцію» «Про адміністративні послуги»; рекомендації парламентських слухань на тему «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України».

Статтею 1 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [87] визначено термін «посередник» - фізична або юридична особа, яка в установленому законодавством порядку здійснює приймання, передавання (доставку), зберігання, перевірку цілісності електронних документів для задоволення власних потреб, або надає відповідні послуги за дорученням інших суб'єктів електронного документообігу.

У Законі України «Про електронну комерцію» [67] серед учасників відносин у сфері електронної комерції визначено інформаційного посередника – постачальника послуг проміжного характеру в інформаційній сфері (оператори (провайдери) телекомунікацій, оператори послуг платіжної інфраструктури, реєстратори (адміністратори), що присвоюють мережеві ідентифікатори, та інші суб'єкти, що забезпечують передачу та зберігання інформації з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем). Слід зазначити, що у проекті даного закону (реєстр. № 254) було наведено визначення «інформаційний посередник» - особа, яка від імені іншої особи відправляє, одержує або зберігає електронні документи та/або повідомлення чи надає інші послуги із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Характерним недоліком системи надання адміністративних послуг є те, що процедура їх надання не є прозорою, зручною та швидкою, що сприяє формуванню в суспільстві негативного іміджу влади. В останній час робляться дієві кроки щодо впровадження електронного урядування, що надасть можливість отримання громадянами адміністративних послуг за принципом «єдиного вікна» у чітко визначені строки, з мінімальними витратами часу. При цьому значна увага приділяється застосуванню комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, що дозволяє підвищити ефективність системи надання адміністративних послуг.[284].

Положеннями Закону України «Про адміністративні послуги» [73] передбачено можливість отримання адміністративних послуг за допомогою засобів телекомунікацій (телефону, електронної пошти, інших засобів зв'язку), зокрема через Єдиний державний портал адміністративних послуг. Проте, цими положеннями властивий здебільшого декларативний характер, що не дає чіткого уявлення, в який спосіб має забезпечуватися дистанційність процесу надання адміністративних послуг.[284].

Наприклад, на етапі опрацювання наданих заяв та документів суб'єктом надання адміністративної послуги, ключовим завданням при реалізації адміністративних послуг в електронній формі є використання електронної міжвідомчої функціональної взаємодії, а також взаємодії з підвідомчими організаціями при опрацюванні наданих заяв та супутніх документів на отримання адміністративної послуги. Для ефективної їх взаємодії необхідно визначити компетенції кожного учасника, тому що повноваження учасників повинні бути чітко регламентовані. Слід відзначити, що в Законі є положення, які зобов'язують суб'єкта надання адміністративної послуги без заявника отримувати відповідні документи або інформацію шляхом прямого доступу до інформаційних систем або баз даних інших суб'єктів надання адміністративних послуг, підприємств, установ або організацій, що належать до сфери їх управління.

Законом визначено, що суб'єкти надання адміністративної послуги, які володіють документами або інформацією, необхідними для надання адміністративної послуги, зобов'язані забезпечити доступ до інформаційних баз, зберігання та захист інформації, отриманої в результаті надання адміністративної послуги, а також встановлено строки безоплатного надання таких документів або інформації. Проте, законодавчо не визначенні положення щодо організації електронної взаємодії учасників надання адміністративної послуги, не визначені їх права та обов'язки.

Отже, при організації дистанційного процесу надання адміністративних послуг, тобто процесу із використанням Інтернет-технологій, необхідно юридично закріпити функціонування ряду сервісів, що є його складовими.

У рекомендаціях парламентських слухань на тему «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» [172] зазначено, що існують суттєві проблеми з формуванням та реалізацією ефективної державної політики та визначено першочергові кроки щодо створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів, розвитку послуг для населення із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз нормативно-правових актів та літературних джерел показав, що головною складністю у впровадженні політики прозорості в регуляторну діяльність органів публічної влади є відсутність чіткого розуміння принципу прозорості та механізмів його практичної реалізації. Зокрема, у жодному з нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів публічної влади або діяльність з вироблення державної політики в окремих сферах (галузях) не наводиться чіткого визначення принципу прозорості: він або просто згадується без тлумачення, або споріднюється і певним чином ототожнюється з принципами відкритості, гласності, публічності. Прикладами можуть стати:

- Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», в якому прозорість державної регуляторної політики тлумачиться, як «відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності...»;

- Стратегія реформування державного управління України на 2016-2020 роки, у якій окремим стратегічним пунктом реформування державного управління визначено напрям «Підзвітність» і визначено необхідність врахування принципу прозорості. Проте, слід наголосити, що тлумачення терміну «прозорість», наведене у Стратегії – забезпечення чіткої та простої типової організації органу державної влади – на жаль, не розкриває його сутності, згідно з вимогами відповідних документів ЄС.

Нечітке розуміння декларованих органами державної влади принципів на практиці призводить до відчутних труднощів у їхньому дотриманні і неможливості здійснення громадського контролю за цим процесом.

2. Аналіз переваг і труднощів впровадження політики прозорості у регуляторну діяльність органів публічної влади дозволив визначити три групи проблемних питань, що потребують першочергового вирішення: організація належної практики регулювання; залучення зацікавлених сторін і організація консультацій з ними; створення нових органів, функції яких включають сприяння прозорості, зокрема шляхом активізації обміну інформацією. Вирішення зазначених груп проблем потребує певних змін у законодавчому просторі та запровадження нових інституціональних, організаційних та інформаційних механізмів забезпечення прозорості.

3. Заради створення в Україні комфортного для бізнесу регуляторного середовища, що відповідає правилам і регламентам режиму вільної торгівлі з ЄС, регуляторні «правила гри» слід удосконалювати шляхом усунення системних причин низької ефективності механізмів реалізації регуляторної політики держави:

- відсутність стандарту спілкування держави та бізнесу – цивілізованої адміністративної процедури, яка гарантувала б: доступ бізнесу до інформації; участь бізнесу в ухваленні рішень, що зачіпають його інтереси; право на адміністративне оскарження. Вже рік на обговоренні знаходиться законопроект «Про адміністративну процедуру», що визначає порядок діяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб та інших суб'єктів, які законом уповноважені здійснювати владні управлінські функції, щодо забезпечення справедливого, об'єктивного та своєчасного розгляду адміністративних справ відповідно до принципів, які визначені цим Законом, з метою утвердження і реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;

- вада інформаційного поля – руйнування довіри бізнесу до влади. Відновлення довіри має початися зі створення спільного інформаційного

простору з принципово новим стандартом спілкування - з системним накопиченням інформації не лише про суть ухвалених державою рішень, а й про мотиви їх ухвалення та результативність. Для цього потрібен зручний майданчик зі зрозумілою державі та бізнесу системою координат, у якій мотиви, інтереси та наміри сторін були б чітко визначені та зрозумілі. Таке надскладне завдання вимагає існування відкритої інформаційно-аналітичної системи (на кшталт REFIT platform, що зараз створюється в Євросоюзі).

4. Організаційний механізм сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди про асоціацію на технічному рівні має наступну структуру:

- вертикальна міжвідомча координація дій відповідальних органів та установ з імплементації принципу прозорості співробітництва між сторонами угоди. При цьому суб'єкти зв'язків можуть перебувати в організаційній залежності (один з них підпорядкований іншому), а можуть і не перебувати в ній;

- горизонтальна технічна взаємодія на основі спеціально утворених міжвідомчих структур (постійних або тимчасових), учасниками яких можуть бути представники різних органів виконавчої влади (координаційні та дорадчі органи за напрямками діяльності);

- мережевий зв'язок між суб'єктами інформаційної взаємодії у системі нотифікації і підготовки запитів.

Слід зазначити, що забезпечити дієвість та ефективність організаційного механізму сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди про асоціацію неможливо без залучення представників громадськості. Організаційною основою залучення представників громадськості є Платформа громадянського суспільства.

5. Покращення ситуації щодо прозорості і відкритості органів державної влади в реалізації публічної політики продовольчої безпеки потребує розроблення комплексної програми діяльності у цій галузі, передбачення в ній реалізації конкретних і дієвих заходів за наступними напрямками:

- розроблення регламенту взаємодії з заінтересованими сторонами на кожній фазі життєвого циклу політики – від розроблення концепції до реалізації плану дій;

- розроблення інформаційно-комунікативної системи мережевої взаємодії – певного середовища інтеграції інформаційних ресурсів стосовно інтересів і можливостей суб'єктів співробітництва та заінтересованих сторін продовольчої безпеки;

- інституціоналізація механізму інформаційного посередника з конкретним набором функцій, що забезпечують ефективність процесу міжвідомої взаємодії, мережевої комунікації та обміну інформацією між усіма заінтересованими сторонами політики продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС.

6. Регламент – це перший крок до інституціоналізації механізму консультацій з заінтересованими сторонами, який має базуватися на принципах і мінімальних стандартах залучення і участі громадськості. У регламенті має бути чітко прописано наступний алгоритм: коли проводяться консультації; тривалість консультацій; доступ до консультацій; процедура консультації; форми консультацій; зворотній зв'язок; забезпечення ефективності консультації.

Дієвим інструментом для моніторингу стану забезпечення системної участі заінтересованих сторін в розробленні та реалізації політики (НПА) є інструмент самооцінки – певним чином розроблена анкета, яка має включати питання за наступними показниками: готовність до розширеної участі заінтересованих сторін; які з перелічених заінтересованих сторін задіяні в процесах проектування і розробки НПА; які з перелічених заінтересованих сторін могли б здійснити результативний внесок у проектування і розробку НПА; складання карти інтересів заінтересованих сторін; види діалогу із заінтересованими сторонами; сприяння залученню заінтересованих сторін; формалізація участі заінтересованих сторін.

7. В умовах Угоди про асоціацію та торговельних відносин з СOT, діяльність інформаційних посередників набуває особливого значення. Тому важливою умовою формування цивілізованого ринкового середовища в країні є створення потужного інституту інформаційно-аналітичних підприємств, мета

яких – виробництво якісних інформаційних продуктів. Практична необхідність інформаційного посередника обумовлюється тим, що саме посередник, отримуючи дані від першоджерела і виробляючи додаткову їх обробку (систематизацію, структурування, індексацію, подання на носії і т.д.), надає інформації форму товару, який може бути спожитий кінцевим користувачем.

Інституціональними передумовами формування механізму інформаційного посередника є: положення Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронну комерцію» «Про адміністративні послуги»; рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України».

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено нове вирішення наукового завдання державного управління, що полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і розробленні конкретних пропозицій з імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність органів публічної влади для забезпечення продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС. Узагальнення результатів дослідження дало підстави сформулювати низку висновків і рекомендацій, що мають теоретичне і практичне значення.

1. Дослідження сучасного тезаурусу змістовної категорії "продовольча безпека" дозволило зробити висновок, що інституціональним підґрунтям її гарантованості є система взаємозв'язків, які спрямовані на стабільне забезпечення населення продовольством у відповідній кількості та якості, що гарантують розширене відтворення людського потенціалу, незалежно від кон'юнктури на зовнішніх ринках. Відповідно, продовольча безпека, як об'єкт державного управління, – це складна система соціально-економічних суб'єкт-об'єктних відносин і суб'єкт-суб'єктних взаємозв'язків з приводу формування, планування і реалізації продовольчої політики з метою забезпечення продовольчої самостійності країни та права кожного громадянина на доступ до безпечних для здоров'я й повноцінних продуктів харчування відповідно до прав на адекватне харчування і свободу від голоду, незалежно від кон'юнктури на зовнішніх ринках.

2. Вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду із забезпечення продовольчої безпеки дозволило визначити функціональну складову механізмів державного регулювання у цій сфері. Домінантна функція організаційного механізму полягає у створенні профільних органів державної влади з покладенням на них відповідних завдань і функцій щодо реалізації продовольчої політики та забезпеченні партнерських відносин органів публічної влади з бізнесом, громадськістю та недержавними організаціями. Функціями економічного механізму є економічне стимулювання, створення спеціальних

фондів, нормування, страхування сільськогосподарських підприємств, кредитування тощо. Інформаційний механізм реалізує функції взаємозв'язку між усіма суб'єктами формування та реалізації політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки через відповідні системи інформаційно-аналітичного забезпечення, координації й узгодженості дій контролюючих та регулюючих органів, консолідації зусиль всіх суб'єктів у сфері забезпечення продовольчої безпеки.

Вступ України в СОТ і підписання Угоди про асоціацію з ЄС обумовили появу нових функцій, що мають забезпечити виконання нормативних вимог міжнародних організацій до забезпечення продовольчої безпеки. З метою обґрунтування напрямів удосконалення діючих механізмів державного регулювання продовольчої безпеки з урахуванням нових функцій, досліджено ключові вимоги міжнародних організацій до забезпечення продовольчої безпеки, які мають бути імплементовані у вітчизняне законодавство, визначено суб'єкти забезпечення продовольчої безпеки та проаналізовано нормативно-правову базу, яка діє в сфері забезпечення продовольчої безпеки на стратегічному, тактичному та функціональному рівнях управління.

3.3 метою аналізу здатності механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в Україні щодо реалізації положень торговельної частини Угоди про асоціацію з ЄС здійснено індикативний аналіз сучасного стану продовольчої безпеки в Україні для визначення комплексу організаційно-правових та програмно-цільових заходів щодо стабілізації ситуації до визначеного рівня гарантованості продовольчої безпеки; проаналізовано ефективність державних механізмів інформаційно-комунікаційного та аналітичного забезпечення продовольчої безпеки щодо дотримання вимог торговельної частини Угоди про асоціацію; досліджено передумови інституціональної модернізації механізмів державного регулювання продовольчої безпеки в Україні.

Проведений індикативний аналіз стану продовольчої безпеки в Україні у 2015 році показав, що наявний стан можна охарактеризувати як загрозливий щодо життєзабезпечення населення, тому що фактичне споживання низки

найважливіших видів продовольства на душу населення в країні, хоча й збільшується в останні роки, однак значно нижче рекомендованих Інститутом харчування Міністерства охорони здоров'я України. Проте, не зважаючи на формування небезпечного тренду згортання внутрішнього ринку, Україна посилює позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.

4. Визначено переваги і труднощі впровадження політики прозорості у регуляторну діяльність органів публічної влади з забезпечення продовольчої безпеки України в умовах режиму вільної торгівлі з ЄС:

- органи державної влади виступають в авангарді декларування принципу прозорості, проте аналіз нормативно-правових актів засвідчив відсутність чіткого розуміння змісту прозорості та механізмів його практичної реалізації;

- з метою дотримання принципу прозорості та врахування громадської думки, всі проекти регуляторних актів разом із супроводжуючими документами оприлюднюються для обговорення та одержання пропозицій і зауважень на офіційних веб-сайтах, проте залишаються проблемними питання організації належної практики регулювання та залучення зацікавлених сторін і організацій консультацій з ними;

- для виконання зобов'язань у сфері прозорості створено нові організаційні структури (орган нотифікації та обробки запитів, контактні пункти тощо), проте не вирішеним є питання забезпечення міжвідомчої координації та налагодження сталих каналів комунікацій.

5. Обґрунтовано функціональні механізми забезпечення прозорості як одного з принципів розробки та реалізації державної політики продовольчої безпеки:

- механізм організації належної практики регулювання забезпечує виконання зобов'язань України щодо гармонізації законодавства з європейським, виконання умов і вимог СОТ і Угоди про асоціацію з ЄС шляхом аналізу регуляторного впливу кожного нормативно-правового акту та його перевірки на відповідність вимогам DCFTA (Угоди про зону вільної торгівлі). До основних

інструментів механізму відносяться: аналіз регуляторного впливу, скринінг проектів законів, спрощення поточного законодавства та співробітництво з іншими регуляторами;

- механізм залучення зацікавлених сторін і організації консультацій з ними (механізм публічних консультацій) забезпечує постійний діалог між різними зацікавленими сторонами, спрямований на отримання всієї необхідної інформації, оцінку наявних варіантів політики й наслідків впровадження кожного з них, забезпечення об'єктивної зваженої перспективи для кожної сторони. Основним інститутом, через який здійснюються консультації з громадськістю, є громадська рада; основними ініціаторами консультацій з громадськістю є відповідні органи виконавчої влади та громадські ради;

- механізм сприяння прозорості співробітництва передбачає створення низки нових органів, які мають сприяти активізації обміну інформацією на урядовому, відомчому та неурядовому рівнях. Вони організують та здійснюють моніторинг виконання угоди, служать платформою для консультацій та обговорень, сприяють обміну інформацією між державними органами, а також надають інформаційні послуги економічним операторам.

6. Уперше запропоновано структуру організаційного механізму сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди про асоціацію з ЄС на технічному рівні. Організаційний механізм сприяння прозорості співробітництва між сторонами Угоди про асоціацію має наступну структуру:

- вертикальна міжвідомча координація дій відповідальних органів та установ за імплементацію принципу прозорості співробітництва між сторонами Угоди. При цьому суб'єкти зв'язків можуть перебувати в організаційній залежності (один з них підпорядкований іншому), а можуть і не перебувати в ній;

- горизонтальна технічна взаємодія на основі спеціально утворених міжвідомчих структур (постійних або тимчасових), учасниками яких можуть бути представники різних органів виконавчої влади (координаційні та дорадчі органи за напрямками діяльності);

– мережевий зв'язок між суб'єктами інформаційної взаємодії у системі нотифікації і підготовки запитів.

Забезпечити дієвість та ефективність організаційного механізму сприяння прозорості неможливо без залучення представників громадськості. Організаційною основою залучення представників громадськості є Платформа громадянського суспільства.

7. Практичне запровадження принципу прозорості в діяльність органів державного регулювання продовольчої безпеки потребує здійснення наступних кроків:

1) активізація залучення громадськості до формування і реалізації державної політики продовольчої безпеки, розширення нормативного поля для взаємодії органів виконавчої влади та громадськості шляхом:

– розроблення і впровадження регламенту взаємодії з зацікавленими сторонами на кожній фазі життєвого циклу політики – від розроблення концепції політики до реалізації плану дій. Регламент – це перший крок до інституціоналізації механізму консультацій, який має базуватися на принципах і мінімальних стандартах залучення і участі громадськості, й у якому має бути чітко прописаний алгоритм дій;

– запровадження інструменту самооцінки з метою здійснення об'єктивного моніторингу ефективності залучення зацікавлених сторін і обґрунтованого визначення напрямів удосконалення процедури проведення консультацій;

2) активізація обміну інформацією та удосконалення системи міжвідомчої взаємодії шляхом:

– розроблення інформаційно-комунікативної системи мережевої взаємодії – певного середовища інтеграції інформаційних ресурсів стосовно інтересів і можливостей суб'єктів співробітництва та зацікавлених сторін продовольчої безпеки – Єдиного державного порталу адміністративних послуг. Це забезпечить гарантування чіткої внутрішньої координації та інформування між усіма компетентними органами та встановлення прямого співробітництва на зразок функціонуючих в ЄС комп'ютеризованих систем між країнами-членами та

відповідними Комісіями: ANIMO, SHIFT, CIS – правові засади яких чітко закладено відповідними Директивами;

– інституціоналізація механізму інформаційного посередника з конкретним набором функцій – забезпечення інформаційних потреб споживачів через професійну діяльність посередників з пошуку, збору, обробки, накопичення інформації та представлення її у зручній для споживача формі. Інституціоналізація інформаційних посередників – це створення потужного інституту інформаційно-аналітичних підприємств, мета яких – виробництво якісних інформаційних продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія /О. М. Батигіна, В. М. Жушман, В. М. Корнієнко та ін.; за ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2013. – 326 с.

2. Акуленко Л., Бровко О., Микуляк В. Початок режиму вільної торгівлі з ЄС. Які зміни чекають на український бізнес / Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/11/26/7041241/>

3. Алексеева Я.В. Проблемы государственного управления Украины в контексте европейской интеграции / Я.В. Алексеева // Теория и практика публичного управления : междунар. научн.-практ. конф., 23 мая 2014 г. : тезисы докл. – Кишинев : АПУ Республики Молдова, 2014. – С. 35–39.

4. Алексеева Я.В. Аналіз переваг і труднощів впровадження політики прозорості у регуляторну діяльність органів публічної влади / Я.В. Алексеева // Держава та регіони. Серія : Державне управління : зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2016. – № 3(55) – С.66–74.

5. Алексеева Я.В. Визначення європейського вектору розвитку та його потенційні наслідки для України / Я.В. Алексеева // Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління: всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. за міжнар. уч., 25 жовтня 2013 р. : тези доп. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – С. 218–219.

6. Алексеева Я.В. Заходи державного регулювання продовольчої безпеки / Я.В.Алексеева // Теорія та практика державного управління : зб. наук. праць. – Х. : ХАРІДУ НАДУ, 2015. – № 2(49). – С. 183–188.

7. Алексеева Я.В. Наукові засади визначення продовольчої безпеки / Я.В.Алексеева // Ефективність державного управління: зб. наук. праць. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2015. – № 42. – С. 100–107.

8. Алексеева Я.В. Створення зони вільної торгівлі з ЄС та її вплив на

продовольчу безпеку регіону / Я.В. Алексєєва // Сучасні тенденції розвитку публічного управління: теорія та практика: всеукр.наук.-практ. конф. за міжнар. уч., 2 листопада 2012 р. : тези доп. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2012. – С. 19–20.

9. Алексєєва Я.В. Аналіз механізмів державного управління продовольчою безпекою на сучасному етапі розвитку держави / Я.В. Алексєєва // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2012. – № 1(49). – С. 49–52.

10. Алексєєва Я.В. Забезпечення продовольчої безпеки регіону як чинник сталого розвитку держави / Я.В. Алексєєва // Сучасна регіональна політика: освіта, наука, культура : підсумк. наук.-практ. конф. за міжнар. уч., 28 жовтня 2011 р. У 2-х томах : тези доп. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2011. – Т.1.– С.4 – 6.

11. Алексєєва Я.В. Заходи державного регулювання продовольчої безпеки України в сучасних інтеграційних процесах / Я.В. Алексєєва // Реформування публічного управління: теорія, практика, міжнародний досвід : наук.-практ. конф. за міжнар. уч., 29-30 жовтня 2015 р. : тези доп. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015. – С. 166–167.

12. Алексєєва Я.В. Проблема продовольства в зонах воєнних конфліктів – висновки для України / Я.В. Алексєєва // Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів : наук.-практ. конф., 24 грудня 2014 р. : тези доп. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. – С. 41–43.

13. Алексєєва Я.В. Створення зони вільної торгівлі з ЄС та її наслідки для продовольчої безпеки / Я.В. Алексєєва // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – № 1(53).– С. 47–50.

14. Алексєєва Я.В. Створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС: виклики та перспективи / Я.В. Алексєєва // Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів : наук.-практ. конф., 24 грудня 2015 р. : тези доп. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. – С. 99–102.

15. Алексєєва Я.В. Стратегія зовнішньої політики України щодо Європейського Союзу в контексті українсько-російських відносин / Я.В. Алексєєва // Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних

процесів : наук.-практ. конф., 19 грудня 2013 р. : тези доп. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. – С. 3–6.

16. Алексеева Я.В. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: стан та перспективи підписання / Я.В. Алексеева // Європейський проект та Україна: наук.-практ. конф., 21 грудня 2012 р. : тези доп. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – С. 3–6.

17. Алексеева Я.В. Формування напрямів підвищення продовольчої безпеки з урахуванням міжнародного досвіду / О.А. Остапенко, Я.В. Алексеева // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015. – № 3(63). – С. 198–202.

18. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 р.». – К. : НІСД, 2015. – 684 с., http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/POSLANNYA-2015_giper_new.pdf

19. Артимонова І.В. Концептуальні підходи до дослідження системи продовольчої безпеки / А.В. Артимонова : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.msu.edu.ua/visn/wp-content/uploads/2015/11/2-4-1-2015-5.pdf

20. Білик Ю.Д. Продовольча безпека України: стан та перспективи використання потенційних резервів / Ю.Д. Білик // Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. – К : ІАЕ УААН, 2011. – С. 139-148.

21. Бойко В.І. про деякі аспекти продовольчої безпеки і світові тенденції вирішення проблем / В.І.Бойко, О.А.Козак // Збір. матер. Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2011. – С. 161–184

22. Бугрій М. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України / М. Буг- рій, І. Клименко, І. Ус. – К. : НІСД, 2011. – 19 с.

23. В Україні найближчим часом з'явиться доктрина інформаційної безпеки / Народна армія; 27.10.2015 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://na.mil.gov.ua/25677-v-ukra%D1%97ni-najblizhchim-chasom-zyavitsya-doktrina-informacijno%D1%97-bezpeki>. – Заголовок з екрану.

24. Вараксіна О.В. Світовий досвід державної політики продовольчого забезпечення / О. Вараксіна // Науковий вісник Полтавського Університету економіки і торгівлі. – 2013. – №4. – С. 118–125

25. Висновок на проект Закону України від 19.02.2015 р. № 2171 «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу до публічної інформації у формі відкритих даних»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=54100&pf35401=330839>

26. Відкритість влади через доступ до публічної інформації : матеріали круглого столу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://radako.com.ua/news/v-kiievi-vidbuvsya-ekspertniy-krugliy-stil-na-temu-vidkritist-vladi-cherez-dostup-do>

27. Відкритість та прозорість органів державної влади в контексті законодавства про доступ до публічної інформації : [Електронний ресурс] / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. – Івано-Франківськ : 2012. – 115 с. – Режим доступу : www.center.gov.ua/pres-tsentr/materiali/.../143_6ab64d8c7cf9bd7e44b_b44623f96ce1

28. «Відкритий уряд» в Україні: перезавантаження партнерство : [Електронний ресурс] : метеріали круглого столу ; м. Київ, 9 червня 2015 р. – Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/news/oficial/5308.html>

29. Галамай В. Дорожні карти з експорту.: [Електронний ресурс]: 2015. - - Режим доступу : <http://export.te.ua/statti/314-dorozhni-karty-z-eksportu>

30. Гойчук О.І. Продовольча безпека : монографія / О.І. Гойчук. – Житомир: Полісся, 2004. – 348 с.

31. Гойчук О.І. Продовольча безпека: структура, рівні та критерії забезпечення / О.І. Гойчук // Загальні проблеми економіки. – 2003. – № 12. – С. 12-18.

32. Гойчук О.І. Продовольча безпека: теорія, методологія, проблеми : дис. на здоб. наук.ступ. доктора економічних наук за спец. 08.07.02 – «Економіка сільського господарства і АПК» / О. Гойчук ; Миколаївський державний аграрний університет. – 2004. – 423 с.

33.Голікова К. П. Індикатори продовольчої безпеки як критерії ефективності розвитку агропродовольчої сфери держави / К.П. Голікова / Бізнес Інформ. - 2013. - № 4. - С. 212-215.

34. Голікова К.П. Продовольча безпека держави: сутність, структура та особливості її забезпечення : [Електронний ресурс] / К.П. Голікова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2012. – Вип. 22. – Ч. II. – Режим доступу: [http://kntu.kr.ua/doc/zb_22\(2\)_ekon/stat_20_1/67.pdf](http://kntu.kr.ua/doc/zb_22(2)_ekon/stat_20_1/67.pdf)

35. Голосніченко Д. Принципи повноважень як основні правостановчі начала / Д. Голосніченко // Право України.– 2009.– № 5.– С. 79

36. Горнчарук О. Як виправити 12 вад регулювання по-українськи?: [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/internal/yak-vipraviti-12-vad-regulyuvannya-po-ukrayinski-.html>

37. Гребенюк М. Регулювання продовольчої безпеки у законодавстві Європейського Союзу та України / М. Гребенюк та ін. – К. : Вид-во Міністерства юстиції України. – 2012. – 301 с.

38. Гребенюк М. Регулювання продовольчої безпеки у законодавстві Європейського союзу та України / Право України. - 2010.

39. Григорян О.О. Світовий і вітчизняний досвід забезпечення прозорості та відкритості органів державної влади в реалізації публічної політики(інформаційний аспект)/ Адміністративне право і процес. - №1(11). – 2015. - С.48-54

40. Губені Ю.Е. Аспекти інтернаціоналізації агробізнесу в ідентифікації продовольчої безпеки / Ю.Е.Губені // Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України : зб. наук. праць міжн. наук.-практ. конф. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2015. – С. 90-94

41. Гудима Н. В. Принципи відкритості і прозорості в діяльності органів державного управління України (організ.-правові засади): монографія /Н.В.Гудима. – Черкаси : Вид-во Чабаненко Ю., 2007. – 473 с.

42. Гудима Н. Принципи відкритості і прозорості та їх реалізація в державному управлінні України / Н. Гудима // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2005. – № 3. – С.77–83.

43. Декрет КМУ від 10.05.21993 р.; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про стандартизацію і сертифікацію» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/46-93>

44. Державна продовольчо-зернова корпорація України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pzcu.gov.ua>. – Заголовок з екрану.

45. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / Авер'янов В. Б., Дерещ В. А., Ославський М. І. та ін.; За ред. В. Б. Авер'янова.– К. : Юстиніан, 2007.

46. Державне управління: основи теорії, історія і практика : навч. посіб. / В.Д. Бакуменко, П.І. Надолішній, М.М. Іжа, Г.І. Арабаджі ; за заг. ред. Надолішнього П.І., Бакуменка В.Д. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. – 394 с.

47. Дешко А.І. Проблеми організації єдиного інформаційного простору України / А.І. Дешко, А.Є.Слівак // Науково-технічна інформація. – 2006. – № 2. – С. 14 –18

48. Дегтяр А. О. Моделі взаємодії держави та бізнесу у сучасному світі / А.О. Дегтяр, С.М. Нарожний // Теорія і практика державного управління. – 2013. – Вип.4. – С. 116-123

49. Директива ЄП та Ради ЄС від 03.12.2001 р. № 2001/95/ЄС “Про загальну безпеку продукції”: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consumerinfo.org.ua/must_know/legislation/1047/8378/

50. Директива ЄП та Ради ЄС від 18.02.2008 р. № 98/8/ЕС : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_963

51. Директива ЄП та Ради ЄС від 20.12.1994 р. № 94/62/ЕС «Щодо загальної безпеки продукції»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b05

52. Діалог зі сприяння торгівлі / Інститут економічних досліджень та політичний консультацій: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ier.com.ua/ua/trade_facilitation

53. Друге засідання Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС // Урядовий портал : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248851360&cat_id=223561280

54. Духневич А. Зобов'язання України щодо продовольчої безпеки відповідно до Угоди СОТ "Про сільське господарство" / Історико-правовий часопис. - 2015. - № 2. - С. 92-97

55. Екологічна і соціальна політика ЄБРР 2008 року : [Електронний ресурс]. – Постанова ЄБРР від 20.12.2008. – Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/about/sustainability/2008policy.pdf>

56. Економічний компонент Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: професійний аналіз та публічна дискусія: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/Ukraine_EU_project/materials/AA_title_4/transparency

57. Експерти та громадськість високо оцінили діяльність Мінагрополітики за 2015 р. ; Мінагрополітики ; 13.01.2016 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/20003>

58. Єврокомісія виділить на підтримку фермерів 500 млн євро [Електронний ресурс]. – 18.07.2016 р. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/07/18/7052289>. – Назва з екрану.

59. Європейський кодекс належної управлінської поведінки 2005 : [Електронний ресурс] / Європейські співтовариства ; Люксембург. – Режим доступу : http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/uploads/attach-586-37523713.pdf

60. Єдиний державний портал адміністративних послуг / тестова версія – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://posluga.gov.ua>

61. ЄС допомагатиме Мінагропроду думати про продовольчу безпеку офіційно: [Електронний ресурс] / AgroPolit.com. - Режим доступу: <http://agropolit.com/news/1694-yes-dopomagatime-minagroprodu-dumati-pro-prodovolchu-bezpeku-ukrayini--ofitsiyno>. – Заголовок з екрану.

62. Закон і бізнес / Стан взаємодії органів виконавчої влади та громадськості: [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zib.com.ua/> URI: http://zib.com.ua/ua/print/48528-stan_vzaemodii_organiv_vikonavchoi_vladi_ta_gromadskosti.html

63. Закон КНР от 01.07.2009 г. «О безопасности пищевой продукции» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asiabusiness.ru/law/law2/certificate/product>.

64. Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1555-18>

65. Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII ; зі змінами від 02.06.2016 р. «Про інформацію» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

66. Закон України від 03.09.2015 № 674-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості власності засобів масової інформації та реалізації принципів державної політики у сфері телебачення і радіомовлення»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/674-19>

67. Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII «Про електронну комерцію» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/675-19?nreg=67519>

68. Закон України від 04.07.2002 р. № 37-IV ; зі змінами від 15.01.2015 р. «Про зерно та ринок зерна в Україні» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/37-15>

69. Закон України від 05.03.1998 р. №183\98-ВР ; зі змінами від 25.12.2014 р. «Про Раду національної безпеки і оборони України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>

70. Закон України від 05.06.2014 № 1314-VII «Про метрологію та метрологічну діяльність»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

71. Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII ; зі змінами від 15.01.2015 р. «Про стандартизацію» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>

72. Закон України від 06.02.2003 р. № 486-IV ; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/486-15>

73. Закон України від 06.09.12 р. № 5203/17 «Про адміністративні послуги» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5203-17

74. Закон України від 07.04.2015 р. № 287-VIII «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150287.html

75. Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV ; зі змінами від 11.07.2014 р. «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>

76. Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII ; зі змінами від 03.09.2015 р. «Про захист прав споживачів» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>

77. Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI ; зі змінами від 09.04.2015 р. «Про доступ до публічної інформації» : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2939-17>.

78. Закон України від 14.09.2005 р. № 142-V; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про дитяче харчування» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/142-16>

79. Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII «Про технічні регламенти і оцінку відповідності» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/124-19>

80. Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV ; зі змінами від 16.10.2012 р. «Про прожитковий мінімум» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-14>

81. Закон України від 15.07.2015 р. № 616- VIII «Про внесення змін до Закону України «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

82. Закон України від 18.10.2005 р. №2982-IV «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>

83. Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV (зі змін. та допов.) «Про основи національної безпеки України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

84. Закон України від 22.07.2014 р. № 1602-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1602-18>

85. Закон України від 22.12.1998 р. № 330-XIV; зі змінами від 04.07.2013 р. «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/330-14>

86. Закон України від 22.12.2011 р. № 4227-VI «Про продовольчу безпеку України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44744

87. Закон України від 23.05.2003 № 851-IV ; зі змінами від 30.09.2015 «Про електронні документи та електронний документообіг» : [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15?nreg=851-15&find=1&text>

88. Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР зі змінами від 08.12.2015 р. «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>

89. Закон України від 24.01.1997 р. № 51/97-ВР; зі змінами 25.12.2015 р. «Про державний матеріальний резерв» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/51/97-%D0%B2%D1%80>

90. Закон України від 24.06.2004 р. № 1870-IV ; зі змінами від 12.02.2015 р. «Про молоко та молочні продукти» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1870-15>

91. Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV ; зі змінами від 12.02.2015 р. «Про державну підтримку сільського господарства України» – [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>

92. Закон України від 26.12.2002 р. №411-IV; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про насіння і садивний матеріал» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/411-15>

93. Закон України від 27.02.2014 р. №794-VII ; зі змінами від 16.02.2016 р. «Про Кабінет Міністрів України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

94. Закон України від № 912-VIII № 1835-VIII «Про заходи щодо стимулювання зовнішньоекономічної діяльності» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show>

95. Закон України від 02.07.2015 р. № 577-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/577-19>

96. Зарічнюк І.О., Турчак В.В. Вплив іміджу країн на міжнародну конкурентноспроможність національної економіки. Розвиток економічної системи

в умовах глобалізації. /Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Вінниця, 28-29 листопада 2014 року). -Херсон : Видавничий дім «Гельветика». - 2014. -С. 29-33

97. Заступник Міністра аграрної політики, відзвітувала про свою роботу ; 01.08.2016 р. / Мінагрополітики України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voxukraine.org/2016/08/01/vladyslava-rutycka-zastupnyk-ministra/>

98. Звіт про Діяльність України у сфері прозорості 2008-2014 ; Мінекономрозвитку й торгівлі, Департамент взаємодії із СОТ та торговельного захисту, Відділ обробки запитів та нотифікацій ; 2015 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files//publications/Books/ua_WTO_report_14.pdf

99. Звіт про дотримання Україною зобов'язань щодо забезпечення принципу прозорості в рамках СОТ 2008-2015 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Департамент доступу до ринків та взаємодії з СОТ, Сектор нотифікацій та обробки запитів. – Київ, 2015. – 31 с.

100. Звіт уряду за 2015 рік. Результати роботи. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slideshare.net/tsnua/2015-58269214>

101. Зеленська О. О. Система продовольчої безпеки: сутність та ієрархічні рівні / О. О. Зеленська // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 1 (59). – С. 108 – 112.

102. Ифань У. Социально-экономические основы обеспечения продовольственной безопасности (на примере России и Китая) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. социол. наук спец. 22.00.03: «Экономическая социология и демография» / Ифань У. – М. : [б. в.], 2010. – 21 с.

103. Ібрагімова І. М. Прозорість влади. Основи забезпечення інформаційної взаємодії державних органів з громадськістю : презентація схеми / І. М. Ібрагімова. – К. : ПРООН, 2002. – 30 с.

104. Іванова Н.Є. Система індикаторів продовольчої безпеки України: огляд та аналіз / Н.Є. Іванова, О.В. Балуєва // Державне управління: удосконалення та розвиток: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=641>

105. Імплементация угоди про асоціацію між Україною та ЄС у торговельній та бюджетно-податковій сферах. - Міжнародний центр перспективних досліджень . – Київ. - 2015. - 64 с.

106. Інформація про обробку запитів і нотифікацій СОТ // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&title=InformatsiiaProObrobkuZapitivINotifikatsiiSot>

107. Інформація про обробку запитів і нотифікацій СОТ // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=53af419be198-4929-929f-de4afd69cd06>

108. Інформація щодо здійснення Мінекономрозвитку державної регуляторної політики за 2016 рік. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Print?lang=uk-UA&id=98f33c21-b6cb-489d-8691-3915d0e7f5fd>

109. Калабеков І. Китай и США в цифрах : [Электронный ресурс] / Калабеков И. – Режим доступа : <http://kaig.ru/outthrow.pdf>. – Название с экрана.

110. Карташов Є.Г. Формування нових методологічних підходів щодо реалізації державної екологічної на регіональному рівні./Державне управління: удосконалення та розвиток. - №1. - 2015.

111. Кваша С.М. Зовнішньоекономічна діяльність АПК України: стан, стратегія і тактика розвитку / С.М. Кваша. – К. : ЗАТ-НІЧЛАВА. – 2000. – 252 с.

112. Кісіль З.Р. Адміністративне право : навчальний посібник - 3-тє вид. - К. : Правова єдність [Всеукраїнська асоціація видавців]. - 2011. - 696 с.

113. Коваленко О.В. Концептуальний підхід до побудови моделі інноваційного розвитку продовольчого комплексу / О.В. Коваленко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – Серія «Економіка». – 2015. – Вип. 2 (4). – Ч. 1. – С. 29-35.

114. Козловський С.В. Інструменти продовольчої безпеки та соціального захисту населення в умовах кризових явищ економік світу / С.В. Козловський,

Е.А. Кіреєва // Кримський економічний вісник. – 2012. – № 1 (01). – Ч. 1. – С. 266–269.

115. Конвенція ООН від 25.06.1998 р. «Про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_015

116. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.

117. Корчун В. С. Продовольча безпека регіону в аспекті транскордонного співробітництва: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vnu-mi.blogspot.com/2011/05/blog-post_4121.html

118. Кочетков О.В. Формування системи показників продовольчої безпеки країни / О.В.Кочетков, Р.В.Марков // Економіка АПК. – 202. - №9. – С.43-49.

119. Кошкалда І. В. Питання продовольчої безпеки в контексті міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України / І. В. Кошкалда // Сучасні проблеми та перспективи міжнародної інтеграції аграрного сектору економіки України : матер. наук. практик. конф. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2015. – С. 144–148.

120. Кузів В.Б. Напрями інформаційної політики держави в умовах глобалізації ринку // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - №5. - 2009.

121. Кулицький С.П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: Навч. посіб. К.: МАУП. - 2002. - 224 с.

122.Купрій В. Огляд існуючих практик організації та проведення консультацій з громадськістю./ Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади: навч. посіб. - К.: Макрос. - 2011. - 200 с.

123. Кучуков Р. Ценообразование в АПК стран с развитой рыночной экономикой / Р. Кучуков // АПК : экономика, управление. – 2007. - №7. – С. 50-56.

124. Лаба О. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства./ Історико-

правовий часопис: Розділ і теорія, історія, філософія держави та права. - №2. - 2013. - С. 42 - 47

125. Лагодієнко В.В. Щодо напрямів державної підтримки агропромислового виробництва при вступі України в СОТ./ Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2007. - №3. - т.1. - С.168-179.

126. Лисак М. А. Методика удосконалення індикаторів продовольчої безпеки : [Електронний ресурс] / М.А. Лисак // Ефективна економіка : Електронне наукове фахове видання. – 2014. – № 4. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2948>

127. Лозинська Т. М. Державне управління розвитком продовольчого ринку України в умовах глобалізації економіки : дис. на здоб. наук. ступ. д-ра наук з держ. упр. за спец. 25.00.02 - «Механізми державного управління» : [Електронний ресурс]/ Т. М. Лозинська ; Донецький державний університет управління Міністерства освіти і науки України. – Донецьк, 2008. – Режим доступу : <http://dissert.com.ua/content/350593.html>

128. Лушпаєв С.О. Поняття продовольчої безпеки за законодавством зарубіжних держав / С.О. Лушпаєв // ФЛ. – 2015. – №3. – С. 135–142.

129. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин : навч. посіб. / Є. Й. Майовець. – К. : Центр навч. л-ри. 2005. – 276 с.

130. Малигіна В.Д. Методологія розвитку продовольчої безпеки України : дис. на здобуття наук. ступ. докт. екон. наук за спец. 08.0003 – «Економіка та управління національним господарством» / Донецький національний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського ; Валентина Дмитрівна Малигіна. – Донецьк, 2012. – 534 с.

131. Малиновський В. Я. // Державне управління: Навчальний посібник.- Вид. 2-ге, доп. та перероб.- К.: Атіка. - 2003. - 576 с.

132. Манзій І.Б. Про показники продовольчої безпеки країни / І.Б. Манзій // Економіка АПК. – 2009. – №2. – С. 51-56.

133. Манзій І.Б. Продовольча безпека: структура, принципи, реальність загроз : [Електронний ресурс] / І.Б. Манзій. – Режим доступу : <http://lib.udau.edu.ua/bitstream/123456789.pdf>

134. Матеріали XX IV Міжнародного Колоквіуму Інституту CEDIMES «Продовольча безпека: економічні, управлінські, геополітичні, економічні, культурні виміри». – К. : НУХТ. – 2013. – 95 с.

135. Махмудов Х.З. Економіко-організаційний механізм формування і попиту ситиммулювання збуту на ринку продовольства.- Автореф.дис.доктора економ.наук 08.00.04. –Київ. – 2010. - С.42.

136. Мельниченко В. І. Прозорість і відкритість публічного управління як об'єкт законодавчого регулювання : [Електронний ресурс] / В.І. Мельниченко // Державне управління: теорія і практика. – 2007. – № 1. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2007-1/txts/07mviozr.htm>. – Назва з екрану.

137. Методичні рекомендації щодо практичного впровадження Закону України «Про доступ до публічної інформації» / М. В. Лациба, О. С. Хмара, В. В. Андрусів та ін. ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : Агентство «Україна», 2011. – 144 с.

138. Міжнародна практика заходів, спрямованих на зміцнення довіри між державою та організаціями громадянського суспільства: дослідження / Проект на замовлення Координатора проектів ОБСЄ в Україні. – Київ, 2010. – 136 с.

139. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України : офіційний сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=6c93574a-d681-449a-8665-75999822dc0b&title=InstitutsiinaOsnovaUgodiProAsotsiatsiiuMizhUkrainoiuTas>

140. Міхаліна І. Г. Розвиток аграрної політики України в контексті вступу в ЄС : монографія / І. Г. Міхаліна. – К. : Вид-во НАДУ, 2006. – 212 с.

141. Мовчан В. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Що змінилося в українській економіці від Угоди про асоціацію – дослідження. Європейська правда. Міжнародна безпека та євроінтеграція

України.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/05/18/7049377/>

142. Москаленко С. О. Особливості здійснення державного управління в контексті вітчизняних соціоекономічних реалій : [Електронний ресурс] / С. О. Москаленко // Державне управління: теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2012. – № 1. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2012_1

143. Музиченко А. С. Моделі взаємодії влади та бізнесу в умовах ринкової економіки / Музиченко А. С., Бержанір А. Л. // Сталий розвиток економіки : міжнар. наук.-вироб. журн. – 2013. – № 4 [21]. – С. 24–28.

144. Наказ МВС від 14.09.2015 р. №1118 «Про затвердження Положення про продовольче забезпечення Національної гвардії України в мирний час» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1169-15>

145. Наказ Мінагрополітики України від 19.07.2001 р. № 223 ; зі змінами від 27.03.2007 р. «Про затвердження положень про прикордонні державні контрольно-токсичні Лабораторії» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show>

146. Наказ Мінагрополітики від 06.04.2016 р. № 130 «Про затвердження Положення про Департамент стратегії та економічного розвитку Міністерства аграрної політики та продовольства України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/system/files>

147. Немченко В.В. Продовольча безпека України / В.В. Немченко // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – № 4 (70). – С. 179–182

148. Николаїшин Б. Публічні консультації в Україні: практика застосування та шляхи підвищення ефективності // “Ефективність державного управління” Збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 35. – С. 220–226.

149. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. – К. : ІАЕ УААН, 2001. – 638 с.

150. Нова продовольча політика / звіт Уряду за 2015 рік : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kmu.gov.ua/document/.../Звіт%20Уряду_фінал-1.pdf

151. Нотифікації та запити в рамках Угод ТБТ та СФЗ СОТ : метод посібник для держслужбовців / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К. : Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, 2015. – 22 с.

152. Ободець Я.В. Конспект лекцій з дисципліни «Корпоративна соціальна відповідальність» / Донецький державний університет управління. – Донецьк. - 2012. - С.39.

153. Одінцов М.М. Моделювання факторів формування продовольчої безпеки // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=113>

154. Олійник В. Державне регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки: зарубіжний досвід / В. Олійник // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 1 (12). – С. 17.

155. Основні вимоги законодавства ЄС до безпеки та якості товарів / Представництво України при ЄС та Європейського співтовариства з Атомної енергії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/Ukraine+-+EU+export-import+helpdesk+/Non-tariff+regulation>

156. Осташко Т. О. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ / Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко, Г. В. Ленінова ; відпов. ред. В. О. Точилі ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. – К. : [б. в.], 2010. – 208 с.

157. Офіс ефективного регулювання BRDO : офіційний сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://brdo.com.ua>

158. Офіційний сайт української сторони Платформи громадянського суспільства/ Регламент Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu-ua-csp.org.ua/en/scp-regulations/>

159.Офіційний сайт української сторони Платформи громадянського суспільства/Друге засідання Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu-ua-csp.org.ua/news/2-drughe-zasidannya-pgs/>

160. Парламент ухвалив два закони щодо доступу до відкритих даних : [Електронний ресурс] // Телекритика ; 09.04.2015 р. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/pravo/2015-04-09/105929>

161. Пасхавер Б.Й. Продовольча доступність / Б.Й. Пасхавер // Економіка України. – 2001. – №7. – С. 69–77.

162.Петров М. Право на доступ до публічної інформації./Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – Серія: Право. - Випуск 22. - Частина I. - Том 1. - С.188-194

163.Підходи до належної практики регулювання на прикладі ТБТ / Інститут економічних досліджень і політичних консультацій // Розуміємо ключові питання торговельної політики : Серія статей. – К. : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2015. – Вип. № 6. – 24 с.

164. Пілько А. Д. Еволюція моделей та перспективні напрями розвитку безпекознавства / А. Д. Пілько та ін. // Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : колективна монографія у 2 т. – Дніпропетровськ : ФОП Дроб'язко С. І., 2014. – Т. 1. – 466 с.

165. Плотнікова М. Ф. Органічне виробництво як основа продовольчої безпеки країни / М. Ф. Плотнікова // Органічне виробництво і продовольча безпека. – Житомир : Полісся, 2014. – С. 384–388.

166. Політика адаптації вітчизняного законодавства в галузі норм і стандартів до європейських вимог : [Електронний ресурс] / Біла книга. МЦПД. 2006. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/files/articles/45/16/White%2009%20-%20Technical%20Regulation%20Committee%20U.pdf>

167. Політика прозорості в Угоді про асоціацію Україна – ЄС // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – Київ, 2015. –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://www.ier.com.ua/ua/publications/books?pid=5225>

168. Портал європейського громадянського суспільства в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu.prostir.ua/news/270601.html>

169. Постанова КМУ від 01.06.2016 р. № 346 «Про затвердження Порядку забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері в рамках Світової організації торгівлі» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/346-2016-%D0%BF?nreg=346-2016>

170. Постанова КМУ від 24.02.2016 р. № 198 «Про внесення змін до деяких постанову Кабінету Міністрів України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/198-2016-%D0%BF>

171. Постанова ВРУ від 14.04.2016 р. № 1099-VIII «Про Програму діяльності КМУ» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1099-19>

172. Постанова ВРУ від 31.03.2016 р. № 1073-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1073-19>

173. Постанова ЄС ЄП і Ради від 28.01.2002 р. №178/2002 «Встановлення загальних принципів і вимог харчового законодавства, створених Європейською Владою Безпеки харчових продуктів і встановлюючи принципи з питань нешкідливості харчових продуктів» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.vet.gov.ua/int-coop/eu/?doc=64

174. Постанова КМУ від 01.10.2014 р. № 492 «Про Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://e.gov.ua/polojennya>

175. Постанова КМУ від 02.09.2015 р. №667 «Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248464285>

176. Постанова КМУ від 03.01.2013 р. №13 : зі змінами від 11.07.2013 р. «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного порталу адміністративних послуг» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/13-2013-%D0%BF>

177. Постанова КМУ від 03.11.2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» // Офіційний вісник України. – 2010. – № 84. – С. 36. – Ст. 2954.

178. Постанова КМУ від 04.01.2002 р. № 3 ; зі змінами від 26.09.2013 р. «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF>

179. Постанова КМУ від 05.12.2007 р. № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки». – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

180. Постанова КМУ від 06.07.2005 р. №543 ; зі змінами від 17.04.2013 р. «Положення про Аграрний фонд» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/543-2005-%D0%BF>

181. Постанова КМУ від 08.10.2014 р. №517 «Про Державне агентство резерву України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/517>

182. Постанова КМУ від 13.01.2016 року № 94, «Про затвердження Технічного регламенту законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248853549>

183. Постанова КМУ від 13.08.2014 р. № 346 «Про Урядовий офіс з питань європейської інтеграції» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/346-2014-%D0%BF>

184. Постанова КМУ від 16.12.2015 р. № 1151 «Про внесення змін до Постанови КМУ від 11 березня 2004 р. № 308» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1151-2015-%D0%BF>

185. Постанова КМУ від 17.06.2015 р. № 423 «Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF>

186. Постанова КМУ від 20.08.2014 р. №459 ; зі змінами від 22.07.2016 р. «Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF>

187. Постанова КМУ від 21.01.2015 р. №32 «Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України» » – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/32-2015-%D0%BF>

188. Постанова КМУ від 23.09.2014 р. №481 «Про затвердження Положення про Державну службу статистики України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/481>

189. Постанова КМУ від 24.02.2016 р. № 163 «Про Затвердження Технічного регламенту засобів вимірювальної техніки» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/163-2016-%D0%BF>

190. Постанова КМУ від 25.03.2015 р. № 267 ; зі змінами від 05.08.2015 р. «Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF>

191. Постанова КМУ від 25.11.2015 р. № 1119 «Про затвердження Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1119-2015-%D0%BF>

192. Постанова КМУ від 30.03.2016 р. № 281 «Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF>

193. Постанова КМУ від 30.09.2015 р. № 895 «Про затвердження Положення про Державне агентство рибного господарства України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/895-2015-%D0%BF>

194. Представництво Європейського Союзу в Україні : офіційний сайт: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/political_relations/institutional_framework/index_uk.htm

195. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії : офіційний сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua>

196. Презентація до законопроекту щодо впровадження інституту уповноваженого економічного оператора та спрощень митних формальностей : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/prezentatsiia-shchodo-zakonoproektu-shchodo-vprovadzhennia-instytutu-upovnovazhenoh>

197. Принцип прозорості у внутрішній регуляторній практиці на прикладі регулювання ТБТ та СФЗ : Інформаційні матеріали у рамках проекту «Торговельна політика і практика в Україні». – К. : Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, 2012. – 17 с.

198. Про корпорацію / Державна продовольчо-зернова корпорація України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pzcu.gov.ua/ua/about>. – Заголовок з екрану.

199. Про фонд / ПАТ Аграрний фонд : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrofond.gov.ua/about/info>. – Заголовок з екрану.

200. Проблеми реформування рибогосподарського комплексу в умовах євроінтеграції / Державне агентство рибного господарства України ; 04.06.2015 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://darg.gov.ua/_problemi_reformuvannja_0_0_0_1987_1.html. – Заголовок з екрану

201. Продовольственная политика Европейского Союза : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.meatinfo.lv/en/articles/laws/364-eu-food-policy

202. Продовольча безпека в Україні погіршилася. Огляд основних індикаторів за 2015 рік. / Економічний дискусійний клуб. : [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/prodovolcha-bezpeka-v-ukrayini-pogirshylasya-oglyad-osnovnyh-indykatoriv-za-2015-rik>

203. Продовольча безпека: світові тенденції та національні особливості : матер. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 вересня 2014 р.) / Кафедра економіки промисловості Одеської націон. акад. харчових технологій. – Одеса : Фенікс, 2014. – 182 с

204. Продовольчий комплекс України: стан та перспективи розвитку : колективна монографія. – К. : Наукова думка. – 2007. – 270 с.

205. Проект «Сприяння розвитку торгівлі за рахунок сприяння діалогу між представниками громадянського суспільства і органами державної влади (Діалог зі Сприяння Торгівлі)» : офіційний сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://afd.ier.com.ua/wordpress/uk>

206. Проект Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо уповноваженого економічного оператора та спрощень митних формальностей» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH3OP00A.html

207. Проект Закону України «Про адміністративну процедуру» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/consult/poll/project/3457

208. Проект Закону України «Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50669

209. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у сфері доступу до публічної інформації щодо вдосконалення їх окремих положень» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55238

210. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правового забезпечення відкритості баз даних та прозорості реєстраційних процедур» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54874

211. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=54983&pf35401=340355>

212. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» (щодо поширення масової інформації в мережі «Інтернет») : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54006

213. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення державного контролю за дотриманням права на доступ до публічної інформації, захист персональних даних та звернення громадян» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55526

214. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо врегулювання порядку притягнення до відповідальності за порушення законодавства про доступ до публічної інформації» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=54477&pf35401=334804>

215. Проект Закону України «Про внесення змін до статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55431

216. Проект Закону України «Про внесення змін до статті 21 Закону України «Про державну службу» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH1VF68A.html

217. Проект Закону України «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=57213&pf35401=366784>

218. Проект Закону України «Про електронні комунікації» : [Електронний ресурс]. –Режимдоступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=57252

219. Проект Закону України «Про особливості доступу до інформації у сферах постачання електричної енергії, природного газу, тепlopостачання, централізованого постачання гарячої води, централізованого питного водопостачання та водовідведення» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=56266;

220. Проект Закону України України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення відповідальності за здійснення несанкціонованого доступу до інформаційних або інформаційно-телекомунікаційних систем» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=54783&pf35401=338189>;

221. Проект Міністерства Аграрної політики та продовольства України. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/7644>

222. Проект Національної стратегії у сфері прав людини ; за станом на 25.03.2015 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/file/44709>.

223. Проект Постанови «Про забезпечення всебічного застосування Закону України «Про доступ до публічної інформації» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=54294&pf35401=332650>

224. Проект Постанови ВРУ «Про повернення на доопрацювання проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо покращення умов ведення бізнесу, спрощення доступу до інформації” : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=56477;

225. Проект Постанови ВРУ «Про проведення парламентських слухань на тему: “Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України” (3 лютого 2016 року) http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57124;

226. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі ; Женева, 05.02.2008 р. / Офіційний переклад : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_049

227. Регламент ЄК від 02.07.1993 р. № 2454/93 від 2.07.1993 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mdoffice.com.ua/pdf/prezentacija_ueo_2016-06-01_1606071321.pdf

228. Регламент ЄК від 13.03.2004 р. № 1049/2001 «Про публічний доступ до документів Європейського парламенту», : [Електронний ресурс] – Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/31317.

229. Регламент ЄП та Ради ЄС від 16.12.2008 р. № 1272/2008 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reach.ck.ua/clp-regulation.html>

230. Регламент ЄП та Ради ЄС від 21.10.2009 р. № 1107/2009 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fumigaciya.ru/sites/default/files/public/page/2011-09/15/reglamentesorazmeshcheniipesticidov.pdf>

231. Регламент ЄП та Ради ЄС від 28.01.2002 р. № 178/2002 – [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/usefulinf/files/es178-2002.pdf>

232. Регламент ЄП та Ради ЄС від 29.04.2004 р. № 850/2004 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/Ukraine>

233. Регламент ЄП та Ради ЄС від 29.04.2004 р. № 854/2004 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a67

234. Регламент ЄП та Ради ЄС від 29.04.2004 р. № 882/2004 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://darg.gov.ua/_reglament_jes_882_2004_92_1_0_1608_1.html

235. Регламент Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС / Офіційний сайт української сторони Платформи громадянського суспільства : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eu-ua-csp.org.ua/scp-regulations/>

236. Регламент Ради ЄС від 9.07.2008 р. № 765/2008 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_938

237. Регламент ЄП та Ради ЄС від 16.04.2014 р. № 374/2014 «Про скасування або зниження мит на товари» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ukraine-eu-trade>

238. Регулювання продовольчої безпеки у законодавстві Європейського Союзу та України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://minjust.gov.ua/file/23479>

239. Рекомендації до методики виконання зобов'язань України щодо забезпечення принципу прозорості в рамках реалізації Угоди про асоціацію з ЄС // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2015. – 56 с.

240. Рекомендації Ради Європи від 21.02.2002 р. № R(2002)2 «Про доступ до офіційних документів» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a33

241. Римская Декларация о всемирной продовольственной безопасности и План действий Всемирной встречи на высшем уровне по проблемам продовольствия, Рим, 13 ноября 1996 года : [Електронний ресурс] / Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединённых Наций – Режим доступа : http://www.rau.su/observer/N3-4_97/019.htm

242. Рішення ЄП та Ради ЄС № 768/2008 від 9.07.2008 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_b42

243. Розпорядження Антимонопольного комітету України від 04.03.016 р. № 2-рп.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

244. Розпорядження КМУ від 01.06.2016 р. № 402-р «Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249086258>

245. Розпорядження КМУ від 13.12.2010 р. № 2250-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>

246. Розпорядження КМУ від 16.12.2015 р. № 1406-р «Про затвердження Плану дій щодо імплементації кращих практик якісного та ефективного

регулювання, відображених Групою Світового банку у методології рейтингу «Ведення бізнесу» на 2016 рік» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1406-2015-%D1%80>

247. Розпорядження КМУ від 17.10.2013 р. №806-р «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>

248. Розпорядження КМУ від 18.03.2015 р № 357-р «Про затвердження плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/357-2015-%D1%80%22>

249. Розпорядження КМУ від 19.03.2004 р. № 152-р «Про підготовку та оприлюднення щорічної інформації Кабінету Міністрів України про здійснення державної регуляторної політики органами виконавчої влади» : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/152-2004-%D1%80>

250. Розпорядження КМУ від 19.08.2015 р. № 844-р «Про схвалення Стратегії розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року» // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/844-2015-%D1%80>

251. Розпорядження КМУ від 24.02.2016 р. № 228-р. «Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації законодавства у сфері санітарних та фітосанітарних заходів» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

252. Розпорядження КМУ від 24.06.2016 р. № 474-р «Деякі питання реформування державного управління України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249175778>

253. Розпорядження КМУ від 27.01.2016 р. № 76-р. «Про державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

254. Розпорядження КМУ від 27.05.2016 р. №418-р «Про затвердження Плану пріоритетних дій Уряду на 2016 рік» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249104044>

255. Розпорядження КМУ від 30.12.2015 р. №1437-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248907971>

256. Розпутенко І. В. Бідність як політична категорія / І. В. Розпутенко // Наукові розвідки з державного та муніципального управління : зб. наук. пр. – К. : Акад. муніцип. упр., 2012. – Вип. 1. – С. 118–125

257. Рудік О.М. Інституційне забезпечення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС : Аспекти публічного управління. - 2014. - № 9-10. - С. 5-11.

258. Руководство по отчетности в области устойчивого развития : [Електронний ресурс]. – Режим доступу – [https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Russian- Reporting-.pdf](https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Russian-Reporting-.pdf)

259. Руликівський В.П. Державне управління в сфері забезпечення продовольчої безпеки : дис. на здоб наук. ступ. канд. держ. упр. за спец. 25.00.02 – «Механізми державного управління» ; НАДУ при Президентові України ; Руликівський Володимир Петрович. – К., 2010. – 209 с.

260. Румик І.І. Індикатори продовольчої безпеки України./Вчені записки університету "КРОК". - Серія : Економіка. - 2013. - Вип. 34. - С. 85-92.

261. Русан В.М. Оцінка перспектив та можливостей для агропромислового комплексу України внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом". - Аналітична записка. - № 34. – Серія: Національний інститут стратегічних досліджень.

262. Рябова І. Талони на харчування в США [Електронний ресурс] / І. Рябова // Finance. Ua. – 07.11.2014. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/312426>. – Заголовок з екрану.

263. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство : монографія / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов. – К. : ННЦ–ІАЕ, 2008. – 632 с.

264. Саблук П.Т. Продовольча безпека України / П.Т. Саблук, О.Г. Білоус, В.І. Власов // Економіка АПК. – 2009. – №10. – С. 3–7

265. Саморегулівні організації – це крок до “розумного регулювання” // Офіційний сайт Офісу ефективного регулювання BRDO : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://brdo.com.ua/analytics/camoregulivni-organizatsiyi-tse-krok-rozumnogo-regulyuvannya>. – Заголовок з екрану.

266. Свобода інформації : навчальний посібник для державних службовців. [пер. з англ. Р. Тополевського] – К. : Тютюкін, 2010. – 128 с.

267. Сеперович Н. Соціальний аспект продовольчої безпеки / Н.Сеперович // Актуальні питання аграрної політики : зб.робіт 2002-2003 рр. – К. : Проект «Аграрна політика для людського розвитку», 2003. – С. 339–499

268. Сидор В. Д. Правове регулювання міжнародного співробітництва у сільському господарстві / Сидор В.Д. // Міжнародне економічне право: навч. посібник. – К. : Дакор, 2010. – 248 с.

269. Система економічної безпеки держави / під заг. ред. д.е.н., проф. Сухорукова А.І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К. : ВД «Стилос», 2010. – С. 366-394.

270. Сіднева Ж. К. Продовольча безпека як складова економічної безпеки України / Сіднева Ж.К./ Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: кол. моногр. у 2 т. – Д.: «ФОП Дробязко С. І.», 2014. – Т. 1. – С. 215-224.

271. Скидан О.В. Продовольча безпека як пріоритет аграрної політики інституціоналізації : [Електронний ресурс] / О.В. Скидан // Державне управління: удосконалення та розвиток ; Академія муніципального управлінн. - 2010. - № 7. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=154>

272. Совгіря О. В. Принципи відкритості, прозорості та гласності діяльності Уряду: визначення змісту та співвідношення понять : [Електронний ресурс] // Публічне право № 2 (2011) – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Pubpr/2011_2/sovgyria.pdf. – Заголовок з екрану.

273. Стандарт взаємодії з заінтересованими сторонами / AA 1000 SES (Stakeholder Engagement Standard). AccountAbility : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.accountability.org.uk.

274.Стариков И.В. Продовольственная безопасность России (Принципы и механизм обеспечения) /Дис. канд. экон. наук : 08.00.05 : Новосибирск. – 2000. - 157 с.

275. Статистичний бюлетень «Валова продукція сільського господарства» за 2015 рік : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

276. Статистичний збірник «Україна у цифрах 2015» Державної служби статистики України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua

277. Страшинська Л.В. Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні / Л. Страшинська // Національна академія наук України ; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К. : НАНУ, 2008. – 628 с.

278. Сучасна земельна політика України / Юрченко А. Д., Греков Л. Д., Мірошніченко А. М., Кузьмін А. В. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 260 с.

279.Тарасюк О.Б. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки України. / Актуальні проблеми економіки . - №10(136). – 2012. - С.58-63

280. Тернавська І. Б. Особливості гарантування продовольчої безпеки на різних рівнях. Теоретико-методологічні і науково-практичні засади інвестиційного, фінансового та облікового забезпечення розвитку економіки : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 15-16 листопада 2011 р. - ПДАТУ. - м. Кам'янець-Подільський. - Ч.1. - Тернопіль: Крок, 2011. - С. 172-174.

281. Тіщенко М. Г. Проблеми забезпечення продовольчої безпеки України/ Ефективна економіка. - 2013. - № 7.

282. Торговельно-економічне співробітництво України та ЄС. Веб-ресурс Посольства України в Республіці Індія. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://india.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/800>

283. Тринько Р.І. Продовольча безпека: аналітична діагностика : монографія/ Р.І Тринько. – Львів : [б.в.], 2010. – 167 с.

284. Туркова О. К. Сервісна спрямованість надання адміністративних послуг в Україні: процедурні аспекти// Право і суспільство. - 2015. - № 5.2(3).

285. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої, ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. №1678-VII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

286. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_006

287. Угода про сільське господарство : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_005

288. Удосконалення консультацій з громадськістю. Пропозиції громадськості та влади : Фінал. аналіт. звіт / за заг. ред. Д. Ковриженко ; Всеукраїнська громадська організація “Комітет виборців України”. – К. : [б. в.], 2012. – 94 с.

289. Указ Президента України від 06.04.2011 р. №400/2011 ; зі змінами від 14.02.2012 р. «Про Положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400/2011>

290. Указ Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

291. Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 458/2011 «Про Державну інспекцію сільського господарства України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/459/2011

292. Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 464/2011 ; зі змінами від 17.04.2013 р. «Про затвердження Положення про Державну ветинарну та

фітосанітарну службу України» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/464/2011>

293. Указ Президента України від 26.02.2016 р. № 68/2016 «Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.president.gov.ua/documents/682016-19805

294. Україна і ФАО підписали угоду про співробітництво ; 15.07.2016 р. / Укрінформ : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrinform.ua/rubric-economics/2051080-ukraina-i-fao-pidpisali-agrarnu-ugodu.html>. – Заголовок з екрану.

295. Україна оголошує нову продовольчу політику / А. Яценюк про програму дій Уряду ; 09.12.2014 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247805564. – Заголовок з екрану.

296. Ульяновченко А.В. Продовольча безпека – основа національної безпеки : [Електронний ресурс] / А.В. Ульяновченко, Н.В. Прозорова ; Міжнародний конгрес «Мир». – 11.06.2014 р. – Режим доступу : http://congressworld.com.ua/blog_article.php?id=5. – Заголовок з екрану.

297. Управління соціальними проектами: оцінка ризиків і аналіз зацікавлених сторін / Т. М. Безверхнюк, І. А. Сенча, Т. В. Сивак, А. О. Левицький // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – К. : Вид-во НАДУ, 2013. – № 4. – С. 17 – 23.

298. Федулова І.В. Дослідження продовольчої безпеки: принципи і підходи щодо оцінки / І.В. Федулова // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2015. - № 2. – С. 40-46.

299. Харазішвілі Ю.М., Є.В.Дронь, Д.О.Махортих. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України". Аналітична записка // [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. Відділ макроекономічного прогнозування та досліджень тіньової

економіки. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1358>. – Заголовок з екрану.

300. Хартія основних прав Європейського Союзу (переклад А. Пендак) // Ніццький договір та розширення Європейського Союзу. – К., 2001. – 124 с.

301. Хорунжий М.Й. Продовольча безпека : соціально-економічна суть, стан і показники / М.Й.Хорунжий // Економіка АПК. – 2003. – № 6. – С.9 – 16

302. Цегельник В. ДПЗКУ робить вагомий внесок в забезпечення продовольчої безпеки України : [Електронний ресурс] / Державна продовольчо-зернова корпорація України ; 11.11.2015. – Режим доступу : <http://www.pzcu.gov.ua/ua/press/news/item/895>. – Заголовок з екрану.

303. Центр адаптації державної служби до стандартів європейського союзу/ Практичні аспекти взаємодії органів виконавчої влади з громадськістю: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.center.gov.ua/component/k2/item/1191>

304. Чуприна Д. Модернізація державного сектора : відкритість влади / Д. Чуприна // Центр сприяння інституційному розвитку державної служби при головному управлінні державної служби України ; Policy Brief. Sector Modernisation. Open Government : OECD. – 2007. – С. 1–8.

305. Шебаніна О. В. Формування і ефективний розвиток продовольчого підкомплексу АПК : монографія / Шебаніна О. В. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 368 с.

306. Шевченко О.О. Розвиток державної політики продовольчого забезпечення : автореферат дис... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / О.О. Шевченко ; Рада по вивч. продукт. сил України. – К., 2009. – 40 с.

307. Шкаберін В. М. Державне регулювання забезпечення продовольчої безпеки в Україні : автореферат дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / В.М. Шкаберін ; ГУ «Запорізький інститут держ. та муніцип. упр. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.

308. Шутов Р. Глиняний фундамент інформаційної безпеки : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/koli_sosud_napivporozhniy_scho_robiti_z_kontseptsieyu_informatsiynoi_bezpeki/

309. Щекович О.С. Формування пріоритетів та розвиток аграрної політики України. / О.С. Щекович. – К. : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2009. – 278 с.

310. Щербань В.П. Організаційно-економічний механізм продовольчої безпеки регіону. – Суми : СОД; Видавництво «Козацький вал», 2000. – 288 с.

311. Щербина С.В. Державна політика забезпечення продовольчої безпеки України / С.В. Щербина // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2014. – №2. – С. 49–55

312. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України : Аналітична записка : [Електронний ресурс] / НІСД; листопад 2013 р. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1358/>

313. Юрченко А. Сучасна земельна політика в Україні: окремі проблеми і шляхи їх усунення / А. Юрченко // Національна безпека і оборона ; Центр Разумкова. – 2014. – № 3. – С. 69–72

314. Alekseeva Y. Problems of public administration of food security in Ukraine / Y. Alekseeva // Nauka i studia : Poland, Przemysl, 2015. – № 6(137). – P. 51–56.

315. Assemblée nationale constitution du 4 octobre 1958 quatorzième législature Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 13 avril 2016 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.assemblee-nationale.fr/14/propositions/pion3681.asp>

316. Code of Good Practice For Consultation of Stakeholders : [Electronic resource] – Access mode : http://ec.europa.eu/dgs/health_consumer/dgs_consultations/docs/code_good_practices_consultation_en.pdf

317. Code of Good Regulatory Practice. Ministry of Business, Innovation and Employment. New Zealand : [Electronic resource] – Access mode : <http://www.med.govt.nz/business/better-public-services/regulatory-reform/information-for-policy-makers/code-of-good-regulatory-practice>

318. Communication from the commission technical guidance notes for implementation of regulation (EC) No 689/2008 Publication made in accordance with Article 23 of Regulation (EC) No 689/2008 of the European Parliament and of the

Council of 17 June 2008 concerning the export and import of dangerous chemicals 2011/C 65/01: [Electronic resource] – Access mode : <http://edexim.jrc.ec.europa.eu/>

319. Communication to the Commission from the President, Ms. Wallstrom, Mr. Kallas, Ms. Hubner and Ms. Fischer Boel : Proposing the Launch of a European Transparency Initiative : [Electronic resource] – Access mode : <http://www.statewatch.org/news/2005/nov/com-transparency-nov-05.pdf>

320. European Food Safety Authority : [Electronic resource] – Access mode : <http://www.efsa.europa.eu>

321. Global Education : [Electronic resource] – Access mode : <http://www.globaleducation.edna.edu.> – Назва з екрана.

322. Nando (New Approach Notified and Designated Organisations) Information System : [Electronic resource] – Access mode : <http://ec.europa.eu/enterprise/newapproach/nando>

323. Organic food production act of 1990 / As Amended Through Low 109-97, Nov. 10, 2005 : [Electronic resource] – Access mode : [https://www.ams.usda.gov/sites/default/files/media/Organic%20Foods%20Production%20Act%20of%201990%20\(OFPA\).pdf](https://www.ams.usda.gov/sites/default/files/media/Organic%20Foods%20Production%20Act%20of%201990%20(OFPA).pdf)

324. Rapid Alert System for non-food dangerous products RAPEX : [Electronic resource]. – Access mode : http://ec.europa.eu/consumers/archive/safety/rapex/index_en.htm.

325. REACH 2018: Assess your substance to show safe use : [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.echa.europa.eu>

326. Rome Declaration on World Food Security: [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.fao.org/docrep/003/w3613e/w3613e00.HTM>.

327. VoxUkraine ; незалежна та незаангажована аналітична платформа – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voxukraine.org/about-ukr/>

328. Weiss F. Transparency as an Element of Good Governance in the Practice of the EU and the WTO : [Electronic resource] / Weiss F., Steiner S. // Overview and Comparison. Fordham International Law Journal. – 2000. – Volume 30. – Issue 5. – Article 8. – Access mode : <http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?rticle=2076&context=ilj>

ДОДАТКИ

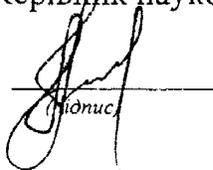
ДОВІДКА
про участь у науково-дослідних роботах

Видана Алексєєвій Яні Валеріївні
(прізвище, ім'я, по батькові)

з підтвердженням про те, що вона дійсно брала участь у виконанні госпдоговірної науково-дослідної роботи між ОРІДУ НАДУ при Президентові України та Херсонським обласним ЦППК за темою “Реалізація окремих пріоритетів комплексного розвитку регіону: науково-методичний супровід”, номер державної реєстрації 0114U002604, а саме як виконавець підрозділів 1.12, 2.10, згідно договору про виконання науково-дослідних робіт № 03/14 від 03 березня 2014 року.

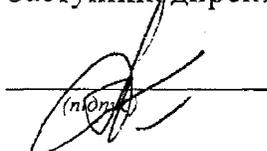
вказується назва науково-дослідної роботи, номер державної реєстрації та рівень участі (виконавець, відповідальний виконавець, керівник, співвиконавець тощо), номер договору

Керівник науково-дослідної роботи

(підпис)

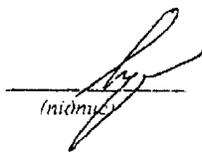
Л.Л. Приходченко
(ініціали, прізвище)

Заступник директора з наукової роботи

(підпис)

С.А. Попов
(ініціали, прізвище)

Начальник відділу координації наукових досліджень та інформаційно-аналітичної роботи

(підпис)

О.М. Ємельянова
(ініціали, прізвище)

ДОВІДКА
про участь у науково-дослідних роботах

Видана Алексєєвій Яні Валеріївні
(прізвище, ім'я, по батькові)

з підтвердженням про те, що вона дійсно брала участь у виконанні науково-дослідної роботи за комплексним науковим проектом

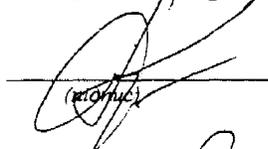
“Державне управління та місцеве самоврядування”
(назва проекту)

ОРІДУ Національної академії державного управління при Президентові України, а саме: згідно наказу №1-н від 12 березня 2014 року

Вказується рівень участі здобувача (виконавець, відповідальний виконавець,

“Про бюджетні НДР 2014 року” у виконанні науково-дослідної роботи
керівник, співвиконавець тощо, номер наказу про затвердження виконавців) у виконанні науково-дослідної
“Механізми узгодження інтересів та координації дій суб'єктів регіональної
політики при реалізації соціальних проектів”, як виконавець розділу 3.1,
роботи (назва науково-дослідної роботи, номер державної реєстрації)
номер державної реєстрації 0113U000795

Заступник директора з наукової роботи

(підпис)

Попов С.А.
(ініціали, прізвище)

Керівник науково-дослідної роботи

(підпис)

Безверхнюк Т.М.
(ініціали, прізвище)

Начальник відділу координації наукових досліджень та інформаційно-аналітичної роботи

(підпис)

Ємельянова О.М.
(ініціали, прізвище)

УКРАЇНА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

65009, Україна, м. Одеса, вул. Генуезька, 22
тел./факс (048) 705-97-05, E-mail: general@oridu.odessa.ua,

№ _____
на № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження

Видана Алексеевій Яні Валеріївні про те, що окремі результати дисертаційного дослідження «Механізми державного управління продовольчою безпекою в умовах створення зони вільної торгівлі Україна-ЄС» були використані при розробці лекційних матеріалів Управління підвищення кваліфікації кадрів ОРІДУ НАДУ при Президентові України.

Зокрема, теоретичні та практичні рекомендації з метою забезпечення ефективної роботи органів публічної влади в умовах євроінтеграційних перетворень.

Використання результатів дисертаційної роботи Алексеевої Я.В. на тему: «Механізми державного управління продовольчою безпекою в умовах створення зони вільної торгівлі Україна-ЄС», - є своєчасним та доцільним, сприятиме підвищенню кваліфікації державних службовців, прискоренню процесу інтеграції з наукою та практикою державного управління в Україні.

Перший заступник директора

М.П. Попов

К

Відділ документообігу ОРІДУ

№: 01/13/300 від 23.05.2016

16.57.41

**МІНІСТЕРСТВО
АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА
ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ**

Мінагрополітики
вул. Хрещатик, 24, м. Київ, 01001
тел. 226-25-39, факс 278-76-02
web: www.minagro.gov.ua
код ЄДРПОУ 37471967
e-mail: info@minagro.gov.ua

**MINISTRY
OF AGRARIAN POLICY AND
FOOD OF UKRAINE**

Minagropolicy
24, Khreshchatyk str., Kyiv 01001
tel. +380-44/226-25-39
fax +380-44/278-76-02
web: www.minagro.gov.ua
e-mail: info@minagro.gov.ua

18.08.2016 № 37-18-1-15/13223 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів наукового дослідження здобувача Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України Алексєєвої Яни Валеріївни, викладених в рукопису дисертаційної роботи «Продовольча безпека України у режимі вільної торгівлі з ЄС: державний механізм забезпечення прозорості»

Видана Алексєєвій Яні Валеріївни в тому, що Міністерство аграрної політики та продовольства України прийняло до використання в практичній діяльності наступні пропозиції з імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність при реалізації державної політики продовольчої безпеки України в умовах режиму вільної торгівлі з ЄС, зокрема щодо:

- організації належної практики регулювання на відповідність вимогам Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС, що було використано при обґрунтуванні низки інституціональних заходів з реалізації третьої хвилі дерегуляції, що сприятиме забезпеченню загального спрощення умов ведення агробізнесу в Україні та покращенню ділового клімату;
- забезпечення системної участі заінтересованих сторін та організації консультацій з ними на всіх етапах розроблення Концепції розвитку сільських територій (розпорядження КМУ від 23.09.2015 № 995-р) – від робочих груп до проекту Концепції.

Директор Департаменту
науково-освітнього забезпечення та
розвитку підприємництва на селі

А. Стефанович

Затверджую
 Проректор з наукової роботи
 Херсонського національного
 технічного університету,
 д.е.н., професор
 Г.Г. Савіна
 « 5 » березня 2016 р.

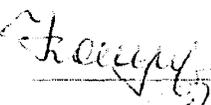
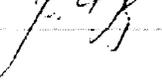
АКТ

Комісія у складі:

- голови – завідувача кафедри державного управління і місцевого самоврядування, д.держ.упр., професора Лопушинського Івана Петровича;
- членів комісії: професора кафедри державного управління і місцевого самоврядування, к.держ.упр., доцента Топалової Ельзари Халілівни;
- доцента кафедри державного управління і місцевого самоврядування, к.е.н., доцента Філіппової Вікторії Дмитрівни;

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Алексєєвої Яни Валеріївни «Продовольча безпека України у режимі вільної торгівлі з ЄС: державний механізм забезпечення прозорості» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління впроваджено в навчальний процес магістратури кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

Зокрема, науково-педагогічними працівниками кафедри державного управління і місцевого самоврядування під час розроблення навчальних програм, підготовки та викладання курсів лекцій з дисципліни «Основи євроінтеграції» для слухачів магістратури за спеціальностями «Державна служба», «Електронне урядування» та «Місьцеве самоврядування» використано матеріали дослідження аспіранта щодо імплементації принципу прозорості в регуляторну діяльність органів публічної влади з забезпечення продовольчої безпеки в умовах зони вільної торгівлі з ЄС та розроблені дисертантом інституціональні механізми забезпечення прозорості діяльності органів публічної влади як одного з принципів розробки та реалізації державної політики продовольчої безпеки.

Голова комісії	д.держ.упр., професор		І.П. Лопушинський
Члени комісії	к.держ.упр., доцент		Е.Х. Топалова
	к.е.н., доцент		В.Д. Філіппова

Підходи до визначення поняття продовольча безпека
та системи показників, що її характеризують

Автори	Визначення	Система показників
<p>ФАО (міжнародна продовольча і сільськогосподарська організація при ООН)</p>	<p>Продовольча безпека - стан економіки, при якому гарантується забезпечення доступу всіх жителів і у будь-який час до продовольства в кількості, необхідному для їх активного здорового життя.</p>	<p>1. Об'єм скороминущих до наступного урожаю світових запасів зерна до рівня його виробництва в середньому на душу населення. Він розраховується в днях, безпечним вважається рівень перехідних запасів, що відповідає 60 дням. 2. Динаміка середньодушового виробництва зернових. Даний показник в розвинених країнах складає 625 кг, що в 2,7 раз (235 кг) перевищує показник країн, що розвиваються.</p>
<p>Всесвітня Рада з продовольства при ООН</p>	<p>Продовольча безпека - політика, що дозволяє країні досягти найбільш високий ступінь самозабезпеченості продовольством в результаті інтегрованих зусиль по збільшенню виробництва необхідних продуктів, поліпшення систем постачання продовольством, ліквідації недоїдання і голоду.</p>	<p>1. Рівень самозабезпечення країни продовольством, зокрема по основних продуктах харчування, не повинен бути нижче 70% від загальних об'ємів споживання в країні. 2. Рівень залежності від постачань імпортного продовольства, зокрема по основних продуктах харчування, не повинен перевищувати 30% від загальних об'ємів споживання в країні.</p>
<p>А.Орлов</p>	<p>Продовольча безпека – стан, що характеризується поглибленням диференціації доходів і споживання білку тваринного і рослинного походження.</p>	<p>1. Гранично допустимий рівень зниження економічної активності, об'ємів виробництва продовольства, інвестування і фінансування, за межами якого неможливий самостійний економічний розвиток. 2. Гранично допустиме зниження рівня якості життя населення, за межами якого з'являється небезпека виникнення</p>

		соціальних конфліктів. 3. Гранично допустимий рівень зниження витрат на підтримку і відтворення природного потенціалу, за межами якого починаються необоротні руйнування природного середовища, втрата необхідних ресурсних джерел для відновлення виробничих процесів в сільськогосподарській галузі економіки.
Гумеров Р. Назаренко В. Павлов Д.	Продовольча безпека – це по-перше, підтримка постачання продуктами харчування на рівні, достатньому для забезпечення здорового харчування населення, по-друге, усунення залежності країни від імпорту, досягнення самозабезпеченості сільськогосподарською продукцією і захист інтересів виробників сільськогосподарської продукції.	1. Критерійні показники: темпи зростання і об'єм товарів, що імпортуються; частка імпортних товарів на національному ринку; зміна об'ємів продажів вітчизняних товарів; зміна об'ємів виробництва вітчизняних товарів; завантаження виробничих потужностей; динаміка зайнятості. 2. Якісні показники: рівень і динаміка споживання основних продуктів харчування з урахуванням їх диференціації по групах населення з різними доходами
Біктімірова З.	Продовольча безпека – доступність основних продуктів харчування, яка припускає наявність необхідної кількості продуктів харчування і вільного до них доступу, достатню купівельну здатність населення.	1. Добове споживання калорій у відсотках до мінімальної потреби, не повинно бути нижче медичних норм. 2. Індекс виробництва продуктів харчування на душу населення. 3. Коефіцієнт залежності від імпорту, не повинен перевищувати 20% від загальних об'ємів споживання в країні.

Аналіз суб'єктів забезпечення продовольчої безпеки

Інституції	Завдання	Участь (функції) у забезпеченні продовольчої безпеки
Міжнародні організації – СОТ, ЗВТ ЄС, ФАО, ВООЗ (загально світовий)	Формування єдиної світової продовольчої політики та політики ЄС. Підтримка єдиної європейської системи забезпечення продовольчої безпеки, підтримка власного товаровиробника та продовольчого експорту.	Розроблення нормативно-правових документів, що регулюють торгово-економічні взаємовідносини між країнами-учасниками та якість продовольчих товарів (експорт-імпорт) СОТ, ЗВТ.
ВРУ, КМУ, Президент України, РНБОУ (макрорів ень)	Формування та контроль за реалізацією національної продовольчої політики. Підтримка національного товаровиробника.	Імплементация вимог СОТ за ЗВТ до вітчизняного законодавства. Забезпечення стратегічних національних інтересів України. Координація та контроль за діяльністю органів виконавчої влади у сфері продовольчої безпеки з урахуванням змін у національній економіці та змін на світових ринках продовольства. Затвердження стратегій та державних цільових програм забезпечення продовольчої безпеки, розвитку аграрного сектору економіки, підтримки вітчизняного товаровиробника. Регулювання формування національного стратегічного продовольчого запасу.
МАПП, Держвет фіто- санслужба, Держриб- госпагенство, Держсіль госп-інспекція,	Участь у формуванні та реалізації державної політики з питань продовольчої безпеки країни. Здійснення заходів щодо економічного стимулювання виробників харчової продукції.	Розробка заходів з розвитку інфраструктури аграрного і продовольчого ринків. Проведення моніторингу внутрішнього і зовнішнього аграрного та продовольчого ринку. Контроль та нагляд за дотриманням стандартів, технічних умов при транспортуванні, зберіганні, використанні, виробництві, переробці харчової продукції, забезпечення їх якості, експертизу виробничих потужностей. Співпраця з профільними міжнародними організаціями у сфері

<p>Державна служба з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, (мезорівень)</p>		<p>забезпечення продовольчої безпеки. Створення та ліквідація державних підприємств, ПАТ, установ, організацій, контроль за їх діяльністю. Формування та реалізації цінової політики в секторі економіки. Розробка стратегій та державних цільових програм забезпечення продовольчої безпеки, розвитку аграрного сектору економіки, підтримки вітчизняного товаровиробника. Формування національного стратегічного продовольчого запасу.</p>
<p>ПАТ «ДПЗКУ», (мезорівень)</p>	<p>Реалізація державної політики щодо стимулювання інноваційного розвитку АПК.</p>	<p>Забезпечення конкурентної переваги України на світовому ринку торгівлі зерновими через гарантоване виконання взятих на себе зобов'язань, забезпечення ліквідного попиту на вітчизняну сільгосппродукцію завдяки розширенню ринків збуту та ефективній логістичній інфраструктурі. – приймання, зберігання, доведення до базисних кондицій та відвантаження зерна; – виробництво широкого асортименту борошна, крул, пластівців, кормів і кормових добавок; – портова перевалка зернових та олійних культур; – закупівля та експорт зернових культур і продуктів їх переробки; – реалізація міждержавних та міжурядових угод з постачання сільгосппродукції.</p>
<p>ПАТ «Аграрний фонд» мезорівень</p>	<p>Створення сприятливих умов для розвитку сільського господарства, функціонування ринку сільськогосподарської продукції, підтримки вітчизняного сільськогосподарського</p>	<p>Забезпечення міжнародного співробітництва - розробка і впровадження міжнародних інвестиційних проектів, залучення технічної допомоги і зарубіжних інвестицій у розвиток аграрного сектора. Впорядкування потоків аграрної продукції на ринку та розширення можливостей населення у задоволенні власних продовольчих потреб</p>

МЗС України (мезорівень)	товаровиробника Участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в ЄС. Забезпечує участь у забезпеченні в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки до світової економічної системи.	Проводить аналіз тенденцій політичного та соціально-економічного розвитку іноземних держав, їх можливого впливу на національні інтереси. Проводить аналіз економічних процесів, які відбуваються в державах - основних партнерах України, та їх впливу на розвиток двостороннього торговельного та інвестиційного співробітництва. Забезпечує проведення моніторингу світових економічних процесів, основних тенденцій на світовому ринку, а також міжнародної практики регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
Мінекономрозвитку і торгівлі України (мезорівень)	Формування державної політики у сфері захисту прав споживачів, державної політики з контролю за цінами, державної регуляторної політики та державної політики з питань ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.	Здійснює методологічне забезпечення та складає загальнодержавні баланси попиту і пропозиції за основними видами промислової продукції. Здійснює розрахунок та проводить моніторинг індикаторів продовольчої безпеки. Забезпечення взаємодію центральних органів виконавчої влади, пов'язану з виконанням <u>Угоди про асоціацію</u> між Україною в економічній, секторальній сфері, а також взаємодію таких органів з питань створення та функціонування зони вільної торгівлі і розвитку людського потенціалу, розробляє пропозиції щодо вдосконалення механізму взаємодії центральних органів виконавчої влади з інституціями ЄС. Інформування та надає роз'яснення щодо реалізації державної політики у сфері економічного розвитку і торгівлі. Розробка стратегій та державних цільових програм забезпечення

		<p>продовольчої безпеки, розвитку аграрного сектору економіки, підтримки вітчизняного товаровиробника.</p> <p>Формування споживчого кошика та прожиткового мінімуму для громадян.</p>
<p>Держрезе (мезорівне)</p>	<p>Реалізація державної політики у сфері державного матеріального резерву</p>	<p>Здійснює: управління державним резервом; планування щорічних обсягів поставок матеріальних цінностей до державного матеріального резерву згідно із затвердженими Кабінетом Міністрів України рівнями накопичення; провадить вибір постачальників матеріальних цінностей до державного матеріального резерву для укладення з ними державних контрактів (договорів) у порядку, визначеному законом; забезпечує організацію обліку запасів матеріальних цінностей державного матеріального резерву та їх руху; в установленому порядку подає звіти відповідним державним органам; здійснює управління діяльністю підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держрезерву, щодо формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та освіження (поновлення) запасів державного матеріального резерву, дотримання нормативних умов їх зберігання та ін.</p>
<p>Державна служба статистики України (мезорівне)</p>	<p>Реалізація державної політики у сфері статистики</p>	<p>Здійснення в межах повноважень, передбачених законом, заходи щодо співробітництва з ЄС, розробляє пропозиції щодо адаптації законодавства України у сфері статистики до законодавства ЄС;</p> <p>Здійснення міжнародних та міжрегіональних статистичних зіставлень;</p> <p>Право: використовувати під час проведення статистичних спостережень електронні документи та електронний документообіг із додержанням вимог законодавства щодо захисту інформації в інформаційних системах; надавати відповідно до законодавства статистичні дані міжнародним організаціям, а також здійснювати обмін статистичною інформацією із статистичними органами ЄС, міжнародних організацій, а також статистичними службами</p>

		<p>іноземних держав.</p> <p>Підготовка аналітичної інформації щодо: характеристики домогосподарств; сукупної структури витрат домогосподарств; розподіл населення за рівнем середньодухових загальних доходів; споживання харчових продуктів в домогосподарствах та ін.</p>
<p>МОЗ України (мезорівень)</p>	<p>Забезпечення формування та реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я,</p>	<p>Визначення норми харчування, затверджує обов'язкові параметри безпечності харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів, мінімальні специфікації якості харчових продуктів, звід правил і належну практику їх виробництва з метою забезпечення належного рівня захисту здоров'я людей Здійснює погодження тексту реклами харчових продуктів для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів та дієтичних добавок. Координація діяльності органів виконавчої влади з питань безпечності та якості харчових продуктів; затверджує переліки: харчових продуктів, які звичайно представляють високий і низький ризик для здоров'я людей;</p> <p>Затвердження текстів для етикетування харчових продуктів, призначених для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів і дієтичних добавок.</p> <p>Розробка стратегій та державних цільових програм.</p>
<p>Мінсоцполітики (мезорівень)</p>	<p>Забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері праці та соціальної політики, соціального захисту, щодо пенсійного забезпечення</p>	<p>Визначення щомісячного фактичного розміру прожиткового мінімуму на одну особу, а також для осіб, що належать до основних соціальних і демографічних груп населення; підготовка та вносення пропозиції щодо затвердження розміру прожиткового мінімуму у державному бюджеті з урахуванням прогнозного індексу споживчих цін.</p>
<p>Мінприроди (мезорівень)</p>	<p>Забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього</p>	<p>Здійснення нормативно-правового регулювання у сфері раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного і рослинного світу, біологічного та ландшафтного</p>

<p>нь)</p>	<p>природного середовища, екологічної, біологічної і генетичної безпеки, поводження з пестицидами та агрохімікатами, розвитку водного господарства і меліорації земель, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів</p>	<p>різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі та у межах повноважень, передбачених законом, біологічної та генетичної безпеки, охорони та раціонального використання земель з питань встановлення переліку земель, на яких застосовується обмеження щодо вирощування генетично модифікованих сортів рослин</p>
<p>Держсан епідслужба (мезорівень)</p>	<p>Внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення; реалізація державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення</p>	<p>Здійснення санітарних заходів щодо охорони території України від занесення та поширення особливо небезпечних (у тому числі карантинних) і небезпечних інфекційних хвороб, здійснення державний санітарно-епідеміологічний нагляд і контроль у пунктах пропуску через державний кордон, координація діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, здійснення нагляду за дотриманням вимог санітарних норм у стандартах.</p>
<p>Головний державний санітарний лікар та Головний державний інспектор ветеринарної медицини (мезорівень)</p>	<p>Головним державним інспекторам ветеринарної медицини визначено здійснювати нагляд та контроль за організацією та проведенням ветеринарно-санітарної експертизи в суб'єктів господарювання щодо забою тварин, переробки, зберігання, транспортування й реалізації сировини, продовольчої сировини,</p>	<p>До обов'язків та прав спеціаліста ветеринарної медицини віднесено Проведення у повному обсязі ветеринарно-санітарної експертизи сировини, продовольчої сировини, у тому числі м'яса та м'ясопродуктів, отриманих при забої тварин. Визначено обов'язки офіційних лікарів ветеринарної медицини та їх заступників на об'єктах громадського харчування і торгівлі (холодильниках, продовольчих складах, базах, кулінарних цехах, магазинах, супермаркетах тощо), де проводиться реалізація сировини тваринного походження або її первинна переробка</p>

	продуктів, у тому числі харчових, тваринного походження.	
<p>Прикордонні державні контрольно-токсикологічні лабораторії (мезорівень)</p>	<p>Здійснення аналітичного контролю якості пестицидів, в тому числі пестицидів, що ввозяться в Україну за імпортом. Здійснення аналітичного контролю якості вітчизняних і імпортованих пестицидів, що зберігаються в складах агрохімікатів, сільськогосподарських підприємств, якості протруювання посівного матеріалу та приготування робочих розчинів пестицидів під час їх застосування</p> <p>Проведення вибіркового аналізу сільськогосподарської продукції та продуктів харчування з метою визначення в них залишкових кількостей пестицидів, мікотоксинів, нітрозамінів, гормонів, антибіотиків, гістаміну, фостоксину</p>	<p>Відбір зразки від кожної партії пестицидів, що ввозяться на митну територію України, відповідно до технічних паспортів на імпортовані пестициди, міжнародних або національних стандартів. Проведення аналітичних досліджень якості кожної партії імпортованих пестицидів (вмісту діючої речовини, наявності токсичних домішок тощо). Видача на основі результатів аналізу сертифікат якості хімічних засобів захисту рослин, який додається до документів, що супроводжують вантаж, а також в триденний строк надсилає його Головдержзахисту. Видача висновки щодо заборони використання імпортованих пестицидів, результати аналітичного контролю яких не відповідають вимогам технічного паспорта, міжнародного або національного стандартів, про що негайно повідомляється в Головдержзахист. Проводить вибірково перевірку якості пестицидів, що зберігаються в складах агрохімікатів і сільськогосподарських підприємств різних форм власності, а також препаратів із понаднормативним строком зберігання. При виявленні розбіжностей якості препаратів з діючими технічними умовами, інформує про це відповідних власників препаратів, Головдержзахист та дає рекомендації щодо їх застосування.</p>
<p>Місцеві державні адміністрації та райони, Територіальні підрозділи</p>	<p>Реалізація державної політики на продоволючій безпеці на територіальному рівні. Забезпечення регіональної продоволючій безпеки</p>	<p>Забезпечення «здатності» регіональної продоволючої системи формувати і розподіляти продоволючі ресурси, стабільно забезпечувати всі категорії населення продуктами харчування на всій території регіону не нижче норм мінімальної потреби кошика. Реалізація єдиної державної політики у питанні продоволючої безпеки з урахуванням місцевих умов. Реалізація державних стратегій</p>

<p>ЦОВВ, (мезорівне) нь)</p>		<p>та цільових програм забезпечення продовольчої безпеки, розвитку аграрного сектора економіки, підтримки вітчизняного товаровиробника. Координація діяльності підприємств, установ та організацій з питань забезпечення продовольчої безпеки на ввірених їм територіях. Формування регіональних стратегій та цільових програм. Формування регіонального стратегічного продовольчого запасу. Здійснення узгоджених з відповідними центральними органами виконавчої влади заходів, спрямованих на забезпечення продовольчої безпеки.</p>
<p>Національні асоціації: Укрцукор, Укроліанпротом, Укрмолліпротом, Укрхлібпротом, Укрпиво, Укрвинпротом, Укркондпротом (мікрорівне) нь)</p>	<p>Реалізація державної політики на продовольчій безпеці на галузевому рівні з урахуванням інтересів профільних підприємств. Сприяння розвитку профільних галузей промисловості.</p>	<p>Участь у розробці та реалізації державних та регіональних стратегій та цільових програм забезпечення продовольчої безпеки, розвитку профільних галузей економіки. Участь у розвитку відповідних товарних ринків України та розробці (обговоренні та затвердженні) обґрунтованих видів класифікаторів, технічних регламентів та стандартів відповідних галузей. Інформаційна підтримка учасників асоціації – профільних підприємств. Аналіз, розробка та розповсюдження технічної та спеціальної інформації.</p>
<p>Домогосподарства, громадян і України (нанорівне) нь)</p>	<p>Продовольча безпека домогосподарств, громадян</p>	<p>Участь у формуванні продовольчої політики через громадські об'єднання. Споживання продуктів харчування. Мати вільний доступ до харчової продукції, фізичну та економічну його доступність.</p>

Аналіз організаційного та нормативно-правового забезпечення продовольчої безпеки в Україні

Інституції	Нормативно-правовий акт, що регламентує забезпечення продовольчої безпеки	Основні положення, закріплені в акті
Верхня Рада України, Кабінет Міністрів України,	Указ Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»	<p>Вектор безпеки – особлива увага приділятиметься безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без ефективної медицини, захищеності соціально вразливих верств населення, безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів.</p> <p>Проведення реформи у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів.</p> <p>Одним із засобів реалізації Стратегії визначено відповідальність влади - провести реформи, забезпечити баланс інтересів між громадянським суспільством, державою і бізнесом, просто прозоро та якісно працювати за новими підходами, гарантувати дотримання прав людини.</p>
Президент України Рада національної безпеки і оборони України	Указ Президента України від 26.05.2015 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про стратегію національної безпеки України»	<p>Стратегія національної безпеки України спрямована на реалізацію до 2020 року визначених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII, і Стратегією сталого розвитку «Україна - 2020».</p> <p>Цілі Стратегії - утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО.</p> <p>Для досягнення цілей потребує якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах, комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки та створення ефективного сектору безпеки і оборони України.</p> <p>Інтеграція з ЄС. Поділяючи спільні з ЄС цінності та стратегічні цілі, Україна розглядає інтеграцію в політичні та економічні структури Європейського Союзу як пріоритетний напрям своєї зовнішньої і внутрішньої політики.</p> <p>Забезпечення економічної безпеки. Основним змістом економічних реформ є створення умов для подолання бідності і надмірного розшарування в суспільстві, наближення соціальних стандартів до рівня держав Центральної і Східної Європи - членів ЄС, досягнення економічних критеріїв, необхідних для набуття Україною членства в ЄС.</p> <p>П. 4.5. Реформування системи державного управління, нова якість антикорупційної політики</p>

	<p>Державне управління має ґрунтуватися на принципах верховенства права, рівності громадян перед законом, чесності та прозорості влади, а його пріоритетом повинен стати захист прав, свобод і законних інтересів громадян, національних інтересів України. Варто забезпечити відкритість, <i>прозорість</i> та підзвітність державних органів, упровадження електронного урядування.</p>
<p>«Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої», ратифікована Законом України від 16.09.2014 р. №1678-VII</p>	<p>Глава 12. Прозорість. Ст. 282 Цілі застосування. 1. Усвідомлюючи той вплив, який законодавче поле кожної з них може мати на торгівлю між ними, Сторони створюють та підтримують ефективне та передбачуване законодавче середовище для суб'єктів господарської діяльності, що займаються бізнесом на своїй території, особливо для малих, при цьому належним чином враховуючи вимоги правової визначеності та пропорційності. 2. Сторони, підтверджуючи відповідні зобов'язання згідно з <u>Угодою СОТ</u>, цим встановлюють роз'яснення та удосконалені положення для забезпечення прозорості, проведення консультацій та кращого управління заходами загального застосування, оскільки останні можуть впливати на будь-які питання, охоплені цією Угодою.</p> <p>Ст. 284. Запити та контрольні пункти. Кожна Сторона зберігає в силі або створює відповідні механізми для заінтересованих осіб із завданням ефективно вирішувати проблеми заінтересованих осіб іншої Сторони, які можуть виникнути в результаті застосування будь-якого заходу загального застосування та адміністративного провадження, як зазначеного у статті 285 цієї Угоди. Такі механізми повинні бути легкодоступними, мати обмежені строки, спрямовуватися на результат та бути <i>прозорими</i>.</p> <p>Ст. 288. Недопущення дискримінації. Кожна Сторона застосовує до заінтересованих осіб іншої Сторони <i>прозори</i> стандарти, що є не менш сприятливими, ніж ті, що застосовуються до її власних заінтересованих осіб</p>
<p>Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 08.06.2012 р. «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України», Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», Загварджена Указом</p>	<p>Передумови: На тлі посилення загроз і зростання нестабільності у світі постають нові виклики міжнародній безпеці у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій сферах.</p> <p>Надмірне антропогенне навантаження на довкілля, що зумовлює збільшення викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище, і як наслідок - глобальні зміни клімату, зростання дефіциту продовольства, питної води, небезпечні техногенні аварії, пандемії, що загрожують населенню і потребують додаткових ресурсів для реагування на них.</p> <p>4.3.5. Забезпечення продовольчої безпеки: врегулювання земельних відносин і раціональне землекористування, формування ринку земель сільськогосподарського призначення, юридичне оформлення права власності та користування землею, забезпечення гарантій захисту прав власників земельних часток (паїв); розвиток аграрного ринку, створення умов для розкриття потенціалу аграрного сектору для</p>

<p>Президента України від 12.02.2007 р., зі змінами від 08.06.2012 р.</p>	<p>забезпечення потреб населення України у доступному, якісному і безпечному продовольстві, утвердження її ролі як важливого експортера аграрної продукції; захист внутрішнього ринку від постачання неякісної та небезпечної продовольчої продукції.</p> <p>Професіоналізм, відкритість та прозорість у процесі формування і реалізації державної політики – один із принципів політики нацбезпеки України.</p> <p>Недосконалість правового регулювання суспільних відносин, зокрема неналежний рівень захисту права власності та непрозорість відносин у цій сфері, неефективність контролю за додержанням законодавств – проблеми, що загрожують нацбезпеці у внутрішньому безпековому середовищі.</p> <p>Забезпечення економічної безпеки: підвищення ефективності використання державних коштів, забезпечення дієвого державного контролю за діяльністю суб'єктів природних монополій, прозорості використання ними фінансових ресурсів, ефективності цінової і тарифної політики.</p> <p>5.4. Розвиток демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони. 5.4.3. Збільшення відкритості і прозорості діяльності сектору безпеки і оборони, зокрема періодична публікація відповідних Білих книг.</p>
<p>Проект «Єдиної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки», Міністерства аграрної політики і продовольства України</p>	<p>Основною метою стратегії є підвищення конкурентоздатності сільського господарства і сприяння розвитку сільських територій на сталій основі відповідно до стандартів ЄС і міжнародних стандартів.</p> <p>Одним із 10 пріоритетів визначено продовольчу безпеку.</p> <p>Керівний принцип Стратегії – прозорість, відповідальність і прогнозованість – щодо окреслених коротко-, та середньострокових цілей та заходів; оцінки зрушень та постійного діалогу зі всіма зацікавленими сторонами;</p>
<p>Розпорядження КМУ від 17.10.2013 р. №806-р «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року»</p>	<p>Стратегія спрямована на формування ефективного, соціально спрямованого аграрного сектору економіки, що повинен задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції у світі на основі його багатокладності та пріоритетності підтримки господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою.</p> <p>Перша стратегічна ціль розвитку аграрного сектору є гарантування продовольчої безпеки держави.</p> <p>Одним із принципів розвитку аграрного сектору у сфері формування та реалізації державної аграрної політики є забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобалізації.</p> <p>Продовольчу безпеку планується забезпечити шляхом пропонування основних видів вітчизняної сільськогосподарської продукції (зерна, молока, м'яса, цукру, яєць, олії соняшникової, овочів) на рівні не менш як 80 відсотків попиту внутрішнього ринку.</p>

	<p>Пріоритетними напрямками досягнення стратегічних цілей є:</p> <ul style="list-style-type: none"> - забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом: - формування стратегічних продовольчих запасів держави; - збільшення обсягів виробництва вітчизняної сільськогосподарської продукції з урахуванням вимог до забезпечення продовольчої безпеки держави та можливості реалізації її експортного потенціалу. <p>Метою Програми є створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки, стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення — високоякісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства.</p> <p>Оптимальним визначено варіант, який передбачає застосування кращих практик держав з розвиненою аграрною економікою, імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, а також поліпшення бізнес-клімату в аграрному секторі економіки, створення умов для збільшення обсягів залучення інвестицій, розширення можливості для експорту продукції вітчизняного аграрного сектору, забезпечення вітчизняних споживачів продовольством належної якості за доступними цінами.</p> <p>Програмою передбачено вирішення проблеми шляхом: наближення законодавства України до законодавства ЄС у сфері сільського господарства, включачи вимоги до безпечності харчових продуктів, сприяння широкому впровадженню постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР), на потужностях харчової та переробної галузей;</p>
<p>Розпорядження КМУ від 30.12.2015 р. №1437-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року»</p>	<p>Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР ; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»</p>
	<p>Закон регулює відносини між органами виконавчої влади, операторами ринку харчових продуктів та споживачами харчових продуктів і визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться (пересилаються) на митну територію України та/або вивозяться (пересилаються) з неї.</p> <p>Дія Закону поширюється на: санітарні заходи, об'єкти санітарних заходів; вимоги до окремих показників якості харчових продуктів, у тому числі вимоги щодо інформування споживачів про властивості харчових продуктів, включаючи рекламу харчових продуктів; операторів ринку та потужності; систему державного контролю.</p> <p>Держава здійснює регулювання безпечності та окремих показників якості харчових продуктів шляхом: встановлення санітарних заходів; встановлення вимог до окремих показників якості</p>

	<p>харчових продуктів; державної реєстрації визначених цим Законом об'єктів санітарних заходів; видачі, припинення, анулювання та поновлення ексцелюаційного дозволу; інформування та підвищення обізнаності операторів ринку і споживачів щодо безпечності та окремих показників якості харчових продуктів; встановлення вимог щодо стану здоров'я персоналу потужностей; участі у роботі відповідних міжнародних організацій; здійснення державного контролю; притягнення операторів ринку, їх посадових осіб до відповідальності у разі порушення законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів.</p>
<p>Закон України від 24.01.1997 р. № 51/97-ВР; зі змінами 25/1`2/2015 р. «Про державний матеріальний резерв»</p>	<p>Закон визначає загальні принципи формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та освіження (поповлення) запасів державного матеріального резерву і регулює відносини в цій сфері. Продовольчі ресурси входять до складу державного резерву, та, відповідно становлять стратегічні потреби держави.</p>
<p>Закон України від 14.09.2005 р. № 142-V; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про дитяче харчування»</p>	<p>Закон визначає стратегічні загальнодержавні пріоритети у сфері забезпечення дітей грудного та раннього віку достатнім, високоякісним та безпечним дитячим харчуванням з метою реалізації конституційних прав дитини на достатній життєвий рівень, охорону здоров'я і життя, а також організаційні, соціальні та економічні засади державної політики у цій сфері.</p>
<p>Закон України від 04.07.2002 р. № 37-IV ; зі змінами від 15.01.2015 р. «Про зерно та ринок зерна в Україні»</p>	<p>Закон визначає державну політику щодо розвитку ринку зерна як пріоритетного сектора економіки агропромислового комплексу України. Закон спрямований на створення правових, економічних та організаційних умов конкурентоспроможного виробництва і формування ринку зерна для забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольчому, насінневому та фуражному зерні, нарощування його експортного потенціалу Виробництво зерна визначено елементом гарантування продовольчої безпеки держави. Мета закону – забезпечення продовольчої безпеки держави. Закон регламентує повноваження КМУ державним регулюванням ринку зерна шляхом формування державного продовольчого резерву зерна з метою підтримки належного рівня продовольчої безпеки та здійснення державної аграрної інтервенції. Формування обсягів зерна державного продовольчого резерву здійснюється Аграрним фондом шляхом укладання угод купівлі-продажу на аграрній біржі, а порядок його використання визначається законодавством. Здійснюється щомісячне декларування зерновими складами щодо обсягів зерна державного продовольчого резерву, державного резервного насінневого фонду, іншого зерна, що знаходиться на зберіганні.</p>
<p>Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV; зі змінами від 16.07.2015 р.</p>	<p>Закон відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах</p>

<p>«Про основи національної безпеки України»</p>	<p>життєдіяльності.</p> <p>Основними загрозами національним інтересам і національній безпеці визначено у економічній сфері критичний стан з продовольчим забезпеченням населення.</p> <p>Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України є: в економічній сфері: забезпечення продовольчої безпеки:</p> <ul style="list-style-type: none"> - захист внутрішнього ринку від недоброякісного імпорту - поставок продукції, яка може завдавати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу; - посилення участі України у міжнародному поділі праці, розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях;
<p>Закон України від 22.12.2011 р. № 4227-VI «Про продовольчу безпеку України»</p>	<p>Закон визначає правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні засади державної політики в сфері формування продовольчої безпеки України, яка є складовою національної безпеки держави.</p> <p>Об'єктами продовольчої безпеки є людина, домогосподарство, регіон, держава.</p> <p>Суб'єктами гарантування продовольчої безпеки є Президент України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки та оборони України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни України і об'єднання громадян, неурядові організації, виробники сільськогосподарської продукції та продовольства, суб'єкти сфери торгівлі, інші суб'єкти, діяльність яких пов'язана з формуванням продовольчої безпеки в державі. <i>Органи державної виконавчої влади несуть відповідальність за формування і реалізацію державної політики продовольчої безпеки, забезпечення ефективної координації діяльності органів виконавчої влади щодо питань, пов'язаних з формуванням продовольчої безпеки.</i></p> <p><i>Виробники сільськогосподарської продукції та продовольства забезпечують виробництво якісних і безпечних продуктів для споживачів з наданням їм повної і зрозумілої інформації про продукти та їх харчові властивості. Підприємства торгівлі харчовими продуктами забезпечують територіальну і фізичну доступність продовольства та дотримання інструкцій з безпеки харчових продуктів. Науково-дослідні установи забезпечують формування і поширення знань з проблем гарантування продовольчої безпеки. Неурядові організації виконують визначені законодавством функції щодо питань, пов'язаних з формуванням продовольчої безпеки.</i></p> <p><i>Засоби масової інформації підтримують заходи щодо підвищення обізнаності з питань безпеки харчових продуктів, прав споживачів, раціонального харчування. Рекламі і маркетингові організації зобов'язані уникати недобросовісної реклами та нав'язування нездорових звичок у харчуванні. Органами управління і регулювання у сфері формування продовольчої безпеки є Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади з питань</i></p>

		<p>аграрної політики та продовольства, центральний орган виконавчої влади з питань економічного розвитку і торгівлі, центральний орган виконавчої влади з питань охорони здоров'я, які здійснюють контроль та координацію діяльності усіх центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо питань, пов'язаних із формуванням продовольчої безпеки України.</p>
	<p>Закон України від 24.06.2004 р. № 1870-IV ; зі змінами від 12.02.2015 р. «Про молоко та молочні продукти»</p>	<p>Закон визначає правові та організаційні основи забезпечення безпеки та якості молока і молочних продуктів для життя та здоров'я населення і доклілля під час їх виробництва, транспортування, переробки, зберігання і реалізації, ввезення на митну територію та вивезення з митної території України.</p> <p>Закон регулює відносини, що виникають у процесі виробництва, транспортування, переробки, зберігання і реалізації, ввезення на митну територію та вивезення з митної території України молока, молочної сировини та молочних продуктів, і поширюється на суб'єктів господарювання, які проводять господарську діяльність у цій сфері.</p>
	<p>Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV ; зі змінами від 16.10.2012 р. «Про прожитковий мінімум»</p>	<p>Закон дає визначення прожитковому мінімуму, закладає правову основу для його встановлення, затвердження та врахування при реалізації державою конституційної гарантії громадян на достатній життєвий рівень.</p> <p>Прожитковий мінімум - вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування.</p> <p>Прожитковий мінімум встановлюється Кабінетом Міністрів України після проведення науково-громадської експертизи сформованих набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів і набору послуг</p> <p>Прожитковий мінімум на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення, щороку затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік. Прожитковий мінімум публікується в офіційних виданнях загальнодержавної сфери розповсюдження.</p>
<p>Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство економічного</p>	<p>Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.09.2015 р. №1118 «Про затвердження Положення про продовольче забезпечення Національної гвардії України в мирний час»</p> <p>Наказ МАПП України від 28.01.2015 р. №</p>	<p><i>Тактичний рівень</i></p> <p>Визначено основні завдання продовольчої служби, продовольчого відділу НГУ є забезпечення оперативного-територіальних об'єднань, з'єднань, військових частин і підрозділів, вищих навчальних закладів, навчальних військових частин (центрів), баз, установ та закладів, що не входять до складу оперативного-територіальних об'єднань НГУ.</p> <p>Для підготовки пропозицій до проекту Стратегії створюються робочі групи та підгрупи: з наближення законодавства України в агропромисловому комплексі до законодавства ЄС та у її</p>

розвитку торгівлі України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство закордонних справ України, Державна санітарно-епідеміологічна служба	31 «Положення про Раду з питань розробки Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015-2020 роки»	складі: підгрупа з питань безпеки харчових продуктів, санітарних та фітосанітарних заходів; підгрупа з інших питань, визначених планом заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014 - 2017 роки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 року № 847-р.
Міністерство	Закон України від 26.12.2002 р. №411-IV; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про насіння і садивний матеріал»	Закон визначає основні засади виробництва та обігу насіння і садивного матеріалу, а також порядок здійснення державного контролю за ними.
Міністерство закордонних справ України, Державна санітарно-епідеміологічна служба	Постанова КМУ від 30.09.2015 р. № 895 «Про затвердження Положення про Державне агентство рибного господарства України»	Державне агентство рибного господарства України (Держрибагентство) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства і який реалізує державну політику у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства.
Державне агентство рибного господарства України (Держсільгоспінспекція України)	Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 458/2011 «Про Державну інспекцію сільського господарства України»	Державна інспекція сільського господарства України (Держсільгоспінспекція України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України (далі - Міністр), входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі
Державне агентство рибного господарства України (Держсільгоспінспекція України)	Державна інспекція сільського господарства України (Держсільгоспінспекція України)	Держсільгоспінспекція України відповідно до покладених на неї завдань: у частині якості та безпеки сільськогосподарської продукції за: додержанням закупівельними, переробними, торговельними підприємствами і організаціями незалежно від форми власності та господарювання правил торгівлі, реалізації і зберігання плодовоовочевої продукції, готує експертні висновки; формуванням державних і регіональних ресурсів сільськогосподарської продукції; додержанням вимог стандартів, технічних умов, інших нормативних документів, пов'язаних з якістю та безпекою сільськогосподарської продукції, наявністю генетично модифікованих організмів під час її заготівлі, зберігання, переробки, переміщення територією України та здійснення експортно-імпорتنних операцій підприємствами всіх форм власності;
Державна інспекція сільського господарства України, Державна служба	Постанова КМУ від 02.09.2015 р. № 667 «Про затвердження Положення	Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який реалізує державну

<p>вна службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів,</p>	<p>про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів»</p>	<p>політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, попередження та зменшення вживання пестицидів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення, метрологічного нагляду, ринкового нагляду в межах сфери своєї відповідальності, насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу, охорони прав на сорти рослин), державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і рекламу в цій сфері.</p> <p>Основні завдання: організовує, здійснює у межах повноважень, передбачених законодавством, державний нагляд (контроль) щодо: безпечності та окремих показників якості харчових продуктів; дотримання вимог санітарного законодавства; розробляє та впроваджує довгостроковий план державного контролю у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, щороку звітує перед Кабінетом Міністрів України про стан його виконання та оприлюднює звіт на офіційному веб-сайті.</p>
<p>Держва ветеринарна та фіто-санітарна служба України,</p>	<p>Постанова КМУ від 20.08.2014 р. №459 ; зі змінами від 22.07.2016 р. «Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі»</p>	<p>Мінекономрозвитку здійснює методологічне забезпечення та складає загальнодержавні баланси попиту і пропозиції за основними видами промислової продукції, продовольчих та паливно-енергетичних ресурсів та здійснює розрахунок та проводить моніторинг індикаторів продовольчої безпеки.</p> <p>Забезпечує взаємодію центральних органів виконавчої влади, пов'язану з виконанням Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами - членами, з іншої сторони, в економічній, секторальній сфері, а також взаємодію таких органів з питань створення та функціонування зони вільної торгівлі і розвитку людського потенціалу, розробляє пропозиції щодо вдосконалення механізму взаємодії центральних органів виконавчої влади з інституціями ЄС.</p> <p>Інформує та надає роз'яснення щодо реалізації державної політики у сфері економічного розвитку і торгівлі.</p>
<p>Держва резерву України, ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України»,</p>	<p>Постанова КМУ від 23.09.2014 р. №481 «Про затвердження Положення про Державну службу статистики України»</p>	<p>Державна служба статистики України (Держстат) є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі статистики, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі та який реалізує державну політику у сфері статистики.</p> <p>Завдання: 28)здійснює в межах повноважень, передбачених законом, заходи щодо співробітництва з ЄС, розробляє пропозиції щодо адаптації законодавства України у сфері статистики до законодавства ЄС; 29) здійснює міжнародні та міжрегіональні статистичні зіставлення;</p>
<p>Україна,</p>	<p>Закон України від 27.02.2014 р. №794-VII ; зі</p>	<p>До основних повноважень у сфері економіки та фінансів КМУ віднесено забезпечення проведення державної аграрної політики та продовольчої безпеки країни</p>

<p>ПАТ «Аграрний фонд»,</p>	<p>змінами від 27.03.2014 р. «Про Кабінет Міністрів України»</p>	<p>Діяльність Кабінету Міністрів України ґрунтується на принципах верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості та прозорості.</p>
<p>Головний державний інспектор ветеринарної медицини України,</p>	<p>Постанова КМУ від 30.03.2016 р. № 281 «Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України»</p>	<p>Основні завдання Міністерства: забезпечення проведення зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, гуманітарних, правових, наукових та інших зв'язків з іноземними державами, міжнародними організаціями, та проведення аналізу відповідних тенденцій. Забезпечує участь у забезпеченні в межах повноважень, передбачених законом, реалізації державної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки до світової економічної системи; участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в ЄС, продовження конструктивного партнерства з НАТО. МЗС відповідно до покладених на нього завдань: проводить аналіз тенденцій політичного та соціально-економічного розвитку іноземних держав, їх можливого впливу на національні інтереси; проводить аналіз економічних процесів, які відбуваються в державах - основних партнерах України, та їх впливу на розвиток двостороннього торговельного та інвестиційного співробітництва, забезпечує проведення моніторингу світових економічних процесів, основних тенденцій на світовому ринку, а також міжнародної практики регулювання зовнішньоекономічної діяльності.</p>
<p>Прякордонні державні контрольно-токсикологічні Лабораторії</p>	<p>Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII; зі змінами від 23.12.2015 р. «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення»</p>	<p>Закон регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні.</p>
<p>Лабораторії</p>	<p>Закон України від ; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про пестициди і агрохімікати»</p>	<p>Закон регулює правові відносини, пов'язані з державною реєстрацією, виробництвом, закупівлею, транспортуванням, зберіганням, торгівлею та безпечним для здоров'я людини і навколишнього природного середовища застосуванням пестицидів і агрохімікатів, визначає права і обов'язки підприємств, установ, організацій та громадян, а також повноваження органів виконавчої влади і посадових осіб у цій сфері. Регулює здійснення державного нагляду відповідним органом за додержанням підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами державних санітарних норм і правил, гігієнічних нормативів і регламентів безпечного виробництва, транспортування, зберігання, застосування пестицидів і агрохімікатів, за вмістом залишкової кількості пестицидів і агрохімікатів у харчових продуктах та продовольчій сировині, у тому числі імпортованих, лікарських травах, водних об'єктах, воді,</p>

	<p>що використовується для господарсько-питного постачання, купання, спортивних занять, організованого відпочинку та з лікувальною метою, лікувальних грязях, ґрунтах, на землях населених пунктів, оздоровчого та рекреаційного призначення, у повітрі робочої зони.</p>
<p>Постанова КМУ від 17.10.2007 р. № 1222 ; зі змінами від 19.12.2012 р. «Про затвердження Порядку декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари»</p>	<p>Порядок визначає механізм декларування суб'єктами господарювання зміни оптово-відпускних цін на борошно пшеничне вищого, першого і другого сорту, борошно житнє обдирне, крупи гречані, яловичину, свинину, м'ясо птиці (тушка), ковбасні вироби варені, крім вищого сорту, молоко коров'яче цитне (пастеризоване, фасоване у плівку), сир кисломолочний з вмістом жиру до 9 відсотків, сметану з вмістом жиру до 20 відсотків, масло вершкове з вмістом жиру до 72,5 відсотка, яйця курячі, цукор-пісок, олію соняшникову.</p>
<p>Указ Президента України від 13.04.2011 р. № 464/2011 ; зі змінами від 17.04.2013 р. «Про затвердження Положення про Державну ветеринарну та фітосанітарну службу України»</p>	<p>Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України (Держветфітослужба України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України (далі - Міністр), входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у галузі ветеринарної медицини, безпечності харчових продуктів, сферах карантину та захисту рослин, охорони прав на сорти рослин, державного нагляду (контролю) за племінною справою у тваринництві.</p> <p>Здійснює контроль і нагляд за дотриманням вимог стандартів і технічних умов при транспортуванні, зберіганні і використанні (експлуатації) харчової продукції, бере участь у розробленні обов'язкових параметрів безпечності та якості харчових продуктів; здійснює державний ветеринарно-санітарний нагляд за проведенням ветеринарно-санітарної експертизи на потужностях (об'єктах), які використовуються для виробництва, переробки, зберігання та обігу тварин, харчових продуктів, а також на агропродовольчих ринках.</p>
<p>Закон України від 09.02.2012 р. № 4391-VI «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»</p>	<p>Закон регулює відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється з державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві.</p> <p>Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції полягає у наданні з державного бюджету сільськогосподарським товаровиробникам грошових коштів у вигляді субсидій на відшкодування частини страхового платежу (страхової премії), фактично сплаченого ними за договорами страхування сільськогосподарської продукції, в порядку, встановленому цим Законом.</p>
	<p>Стаття 7. Установити у 2016 році прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня 2016 року - 1330 гривень, з 1 травня - 1399 гривень, з 1 грудня - 1544 гривень, а для основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років: з 1 січня</p>

<p>«Про Державний бюджет України на 2016 р.»</p>	<p>2016 року - 1167 гривень, з 1 травня - 1228 гривень, з 1 грудня - 1355 гривень; дітей віком від 6 до 18 років: з 1 січня 2016 року - 1455 гривень, з 1 травня - 1531 гривня, з 1 грудня - 1689 гривень; працездатних осіб: з 1 січня 2016 року - 1378 гривень, з 1 травня - 1450 гривень, з 1 грудня - 1600 гривень; осіб, які втратили працездатність: з 1 січня 2016 року - 1074 гривні, з 1 травня - 1130 гривень, з 1 грудня - 1247 гривень.</p> <p>Стаття 8. Установити у 2016 році мінімальну заробітну плату: у місячному розмірі: з 1 січня - 1378 гривень, з 1 травня - 1450 гривень, з 1 грудня - 1600 гривень; у погодинному розмірі: з 1 січня - 8,29 гривні, з 1 травня - 8,69 гривні, з 1 грудня - 9,59 гривні.</p>
<p>Указ Президента України від 06.04.2011 р. №400/2011 ; зі змінами від 14.02.2012 р. «Про Положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України»</p>	<p>Держсанепідслужба України входить до системи органів виконавчої влади у галузі охорони здоров'я та утворюється для забезпечення реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.</p> <p>Завдання: внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення; реалізація державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.</p> <p>Функції: здійснює санітарні заходи щодо охорони території України від занесення та поширення особливо небезпечних (у тому числі карантинних) і небезпечних інфекційних хвороб, здійснює державний санітарно-епідеміологічний нагляд і контроль у пунктах пропуску через державний кордон, координує діяльність органів виконавчої влади у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, здійснює нагляд за дотриманням вимог санітарних норм у стандартах.</p>
<p>Постанова КМУ від 08.10.2014 р. №517 «Про Державне агентство резерву України»</p>	<p>Державне агентство резерву України (Держрезерв) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі і який реалізує державну політику у сфері державного матеріального резерву.</p> <p>Завдання: реалізація державної політики у сфері державного матеріального резерву.</p> <p>Функції: здійснює управління державним резервом; здійснює планування щорічних обсягів поставок матеріальних цінностей до державного матеріального резерву згідно із затвердженими Кабінетом Міністрів України рівнями накопичення, провадить вибір постачальників матеріальних цінностей до державного матеріального резерву для укладення з ними державних контрактів (договорів) у порядку, визначеному законом, забезпечує організацію обліку запасів матеріальних цінностей державного матеріального резерву та їх руху; в установленому порядку подає звіти відповідним державним органам; здійснює управління діяльністю підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держрезерву, щодо формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та освіження (поновлення) запасів державного матеріального резерву, дотримання нормативних умов їх зберігання та ін</p>

Функціональний рівень		
Місце ві державні адміністрації га ради,	Декрет КМУ від 10.05.21993 р. ; зі змінами від 08.12.2015 р. «Про стандартизацію і сертифікацію»	Сертифікації продовольчої сировини та харчових продуктів тваринного походження здійснюються після проведення ветеринарно-санітарної експертизи та видачі відповідних ветеринарних документів.
Терит оріальні підрозділи ЦОВВ,	Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ ; зі змінами від 03.09.2015 р. «Про захист прав споживачів» Постанова КМУ від 19.03.1994 р. № 172; зі змінами від 07.12.2005 р. «Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів»	Закон регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів. Продовольчі товари віднесені до товарів, належної якості, які не підлягають обміну (поверненню).
Укрпу кор,		
Укрпл іяцпром,		
Укрмо лпром,	Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 11.02.2015 р. №116 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо забезпечення прозорості діяльності суб'єктів господарування державного сектору економіки»	Методичні рекомендації розроблено з метою визначення складу, строків і місця розкриття інформації про діяльність суб'єктів господарювання державного сектору економіки, подання такої інформації центральним та місцевим органам виконавчої влади, іншим органам, які здійснюють управління об'єктами державної власності, підготування та опублікування зведеної інформації про результати діяльності суб'єктів господарювання.
Укрпи во,		
Укрви ипром,		
Укркондпром	Наказ Міністерства економіки України від 18.12.2009 р. № 1426 «Про затвердження методичних рекомендацій складання прогнозних балансів	Методичні рекомендації складання прогнозних балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів можуть використовуватися центральними та місцевими органами виконавчої влади, уповноваженими скласти баланси попиту і пропозиції продовольчих ресурсів. Прогнозні баланси попиту і пропозиції продовольчих ресурсів (далі - прогнозні баланси) - система показників, що характеризують очікувані джерела надходження ресурсів основних видів продовольства та канали їх можливого використання.

<p>попиту і пропозиції продовольчих ресурсів»</p>	<p>Метою складання прогнозних балансів є моделювання ситуації на ринках основних видів продовольчих ресурсів шляхом урівноваження попиту і пропозиції для недопущення дефіциту або надлишку продукції на ринку у майбутньому.</p> <p>Прогнозні баланси складаються в натуральному виразі за такими видами продовольчих ресурсів: а) м'ясо і м'ясопродукти; б) молоко і молокопродукти; в) яйця та яйцепродукти; г) зерно та продукти його переробки; д) картопля; е) овочі та баштанні продовольчі культури; є) плоди і ягоди та виноград; ж) олії рослинні; з) цукор; і) риба і рибопродукти.</p>
<p>Наказ МОЗ України від 29.12.2012 р. №1140 ; зі змінами від 18.08.2014 р. «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої безпеки»</p>	<p>Визначають медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини і не включають гігієнічні нормативи і регламенти щодо вмісту в харчових продуктах та продовольчій сировині хімічних, біологічних, фізичних факторів.</p> <p>Вимоги поширюються на відносини, що виникають у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, імпортуються та є обов'язковими для виконання підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності та громадянствами.</p>
<p>Наказ Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 01.09.2000 р. № 45 ; зі змінами від 13.05.2015 р. «Про затвердження Положення про державний ветеринарний нагляд та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання щодо забою тварин, переробки, зберігання, й транспортування й реалізації продукції тваринного походження»</p>	<p>Головним державним інспектором ветеринарної медицини визначено здійснювати нагляд та контроль за організацією та проведенням ветеринарно-санітарної експертизи в суб'єктах господарювання щодо забою тварин, переробки, зберігання, транспортування й реалізації сировини, продовольчої сировини, продуктів, у тому числі харчових, тваринного походження.</p> <p>До обов'язків та прав спеціаліста ветеринарної медицини віднесено Проведення у повному обсязі ветеринарно-санітарної експертизи сировини, продовольчої сировини, у тому числі м'яса та м'ясопродуктів, отриманих при забої тварин.</p> <p>Визначено обов'язки офіційних лікарів ветеринарної медицини та їх заступників на об'єктах громадського харчування і торгівлі (холодильниках, продовольчих складах, базах, кулінарних цехах, магазинах, супермаркетах тощо), де проводиться реалізація сировини тваринного походження або її первинна переробка</p>
<p>Постанова ГДСІ України від 24.09.2010 р. №</p>	<p>Максимально допустимий рівень (МДР) вмісту свинцю (Pb) в зерні продовольчої пшениці - 0,2 мг/кг.</p>

<p>30 «Про затвердження зниження значення гігієнічного нормативу вмісту свинцю в зерні продовольчої пшениці»</p>	<p>Стандарт ISO 22000</p>	<p>Міжнародний стандарт розроблений міжнародною організацією зі стандартизації, пов'язаний з безпекою харчових продуктів, який застосовується до всіх організацій в агробізнесі.</p> <p>Стандарт спрямований на створення систем управління безпечністю і призначений для застосування усіма організаціями, зайнятими в ланцюгу виробництва, постачання і реалізації харчової продукції. Відповідно до цього стандарту, харчовий ланцюг («food chain») являє собою «послідовність стадій та операцій, що включають виготовлення, обробку, дистрибуцію, зберігання й переробку засобів для харчування і харчових продуктів, від первинного виробництва до споживання. Виробничий ланцюг розглядається як єдиний процес, протягом якого повинні бути усунені всі чинники, що можуть призвести до виготовлення недоброякісної та небезпечної для здоров'я людини продукції.</p>
<p>Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 14.08.2013 р. № 967 «Порядок надання висновків щодо розрахунків економічно-обґрунтованих планових витрат під час формування оптово-відпускних цін на які підлягають декларуванню»</p>	<p>Порядок установлює механізм надання Державною інспекцією України з контролю за цінами або її територіальними органами висновків щодо розрахунків економічно обґрунтованих планованих витрат під час формування оптово-відпускних цін для суб'єктів господарювання, які провадять діяльність з виробництва та/або реалізації соціально значущих продовольчих товарів, зміни цін на які підлягають декларуванню.</p> <p>Для отримання висновку суб'єкти господарювання всіх форм власності, які провадять діяльність з виробництва та/або реалізації продовольчих товарів (далі - суб'єкти господарювання), у разі збільшення протягом місяця більш як на 1 відсоток оптово-відпускних цін на такі товари подають до Державної інспекції України з контролю за цінами або її територіальних органів документи в обсязі та згідно з вимогами щодо їх оформлення, визначеними пунктами 3 і 4 Порядку декларування зміни оптово-відпускних цін на продовольчі товари, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 року № 1222</p>	
<p>Постанова КМУ від 15.08.2012 р. №841 «Порядок визнання ризиків у сільському господарстві та катастрофічними надання і використання бюджетної позики</p>	<p>Надзвичайні ситуації техногенного і природного характеру, спричинені стихійними силами природи (посуха, град, морози, повені тощо) і діяльністю людини у процесі створення матеріальних благ (аварії, пожежі тощо), є критеріями визнання ризиків катастрофічними.</p> <p>Катастрофічними ризиками визнаються ризикові обставини, які спричиняють пошкодження або знищення більш як 30 відсотків площ рослинницької продукції. Головним розпорядником бюджетних коштів, отриманих із резервного фонду державного бюджету, відповідальним за їх використання та повернення відповідно до цього Порядку є Мінагрополітики. Бюджетна позика</p>	

	<p>(державної фінансової допомоги) у разі їх виникнення»</p> <p>Наказ Мінагроплітки України від 19.07.2001 р. № 223 ; зі змінами від 27.03.2007 р. «Про затвердження положень про прикордонні державні контрольно-токсичні Лабораторії»</p>	<p>(державна фінансова допомога) використовується Аграрним страховим пулом виключно для поповнення його страхового фонду та подальшого здійснення виплати страхового відшкодування.</p> <p>Прикордонні державні контрольно-токсичні Лабораторії засновані на державній власності і підпорядкована Міністерству аграрної політики України.</p> <p>Завдання: здійснення аналітичного контролю якості пестицидів, в тому числі пестицидів, що ввозяться в Україну за імпортом. Здійснення аналітичного контролю якості вітчизняних і імпортних пестицидів, що зберігаються в складах агрохімформувань, сільськогосподарських підприємств, якості протруювання посівного матеріалу та приготування робочих розчинів пестицидів під час їх застосування. Проведення вибіркового аналізу сільськогосподарської продукції та продуктів харчування з метою визначення в них залишкових кількостей пестицидів, мікотоксинів, нітрозамінів, гормонів, антибіотиків, гістаміну, фосфоксину. Проведення вибіркового аналізу ґрунту, поверхневих вод, призначених для сільськогосподарських потреб, з метою визначення в них залишкових кількостей пестицидів.</p> <p>Основні функції: Відбирає зразки від кожної партії пестицидів, що ввозяться на митну територію України, відповідно до технічних паспортів на імпортні пестициди, міжнародних або національних стандартів. Проводить аналітичні дослідження якості кожної партії імпортних пестицидів (вмісту діючої речовини, наявності токсичних домішок тощо). Видає на основі результатів аналізу сертифікат якості хімічних засобів захисту рослин, який додається до документів, що супроводжують вантаж, а також в триденний строк надсилає його Головдержзахисту. Видає висновки щодо заборони використання імпортних пестицидів, результати аналітичного контролю яких не відповідають вимогам технічного паспорта, міжнародного або національного стандартів, про що негайно повідомляється в Головдержзахис</p> <p>Проводить вибіркву перевірку якості пестицидів, що зберігаються в складах агрохімформувань і сільськогосподарських підприємств різних форм власності, а також препаратів із понаднормативним строком зберігання. При виявленні розбіжностей якості препаратів з діючими технічними умовами, інформує про це відповідних власників препаратів, Головдержзахист та дає рекомендації щодо їх застосування.</p>
--	---	---

Світовий досвід управління продовольчою безпекою: [114; 154; 24]

Країни	Механізми управління продовольчою безпекою	Соціальний і економічний ефект запровадження заходів
США	Програма підтримки фермерів «Стабілізація доходів», до якої входять програми «Державна підтримка цін», «Страховання врожаю», «Сільськогосподарський кредит». Закупівля надлишків сільськогосподарської продукції. Продовольча допомога незахищеним верствам населення. Суворий контроль якості на основі законодавства	Утримання закупівельних цін і гарантування дохідності сільськогосподарського виробництва. Забезпечення доступу до харчування пенсіонерів, безробітних. Підтримання стабільності цін на сільськогосподарську продукцію
ЄС	Біла Книга Продовольчої безпеки (White Paper on Food Safety). Фінансова підтримка сільгоспвиробників, виплачується з урахуванням площі сільгоспугідь і поголів'я худоби	Системні заходи щодо поліпшення продовольчої безпеки, контроль за оборотом продовольства на основі принципу «від ферми до обіднього столу»
Японія	Державне регулювання цін, зовнішньоторговельне регулювання, регулювання продовольчого ринку, структурні програми	Захист національного товаровиробника, незалежність від імпортової продукції
Мексика	Субсидування продовольства для малозабезпечених верств населення	Забезпечення доступності харчування для усіх верств населення
Китай	Регулювання цін. Система страхових запасів продовольства	Підтримка сталого рівня цін на продовольство, доступність продовольства для населення
Індія	Субсидії на добрива, електроенергію і поливну воду	Розширення виробництва продуктів харчування; підвищення здатності уряду ефективно боротися з неврожаями
Кенія	Страховання сільськогосподарського виробництва на основі «Індексу	Видача компенсацій, що не пов'язані із фактичними втратами, а є превентивним

	страхових виплат на основі погоди» з посиланням на локальний індекс опадів	заходом, що дозволяє зберегти врожаї та худобу
Ефіопія	Виробнича програма забезпечення населення	Створення корисного суспільного ефекту за рахунок використання фізичної праці, забезпечення їжею та готівкою бідних людей. Розширення інфраструктури та підвищення дохідності сільськогосподарського виробництва
Єгипет, Камбоджа, Індонезія	Цільові субсидії на продукти харчування	Збільшення споживання їжі, особливо серед громадян із низьким рівнем доходів. Адміністративно простіше, ніж інструменти, такі як перерозподіл доходів або громадських робіт

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Динаміка калорійності середньодобового споживання продуктів харчування населенням України у розрахунку на одну особу

Роки	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Продукти тваринного походження	611	733	809	807	844	868	849	791
Продукти рослинного походження	2050	2183	2124	2144	2110	2101	2090	2008
Всього	2661	2916	2933	2951	2954	2969	2939	2799

Таблиця Ж.2

Розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування [202]

Розрахунок індикатора достатності споживання продуктів харчування (на особу на рік, кілограмів)	Раціональна норма (розрахунки МОЗ України)	Фактичне споживання у 2015 році (дані Держстату)	Індикатор достатності споживання	Довідково: фактичне споживання у 2014 році (дані Держстату)
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	101,0	103	1,02	109
М'ясо і м'ясопродукти	80,0	51	0,64	54
Молоко і молокопродукти	380,0	210	0,55	223
Риба і рибопродукти	20,0	9	0,45	11,1
Яйця (шт.)	290	285	0,98	310
Овочі та баштанні	161,0	161	1	163
Плоди, ягоди та виноград	90,0	51	0,57	52
Картопля	124,0	138	1,11	141
Цукор	38,0	36	0,95	36
Олія рослинна всіх видів	13,0	12,3	0,95	13,1

Таблиця Ж.3

Споживання продуктів харчування в домогосподарствах за квінтільними (20%-ми) групами за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів в середньому на місяць на особу; кілограмів)

	Перший квінтіль (нижчий)	Останній квінтіль (вищий)	Співвідношення вищого і нижчого квінтелів
Хліб і хлібопродукти перерахунку на борошно	7,8	8,9	1,14
М'ясо і м'ясопродукти	3,5	6,0	1,71
Молоко і молокопродукти	15,15	24,40	1,61
Риба і рибопродукти	0,95	1,60	1,68
Яйця (шт.)	17,3	21,40	1,24
Овочі та баштанні	6,85	10,80	1,58
Картопля	6,05	6,80	1,12
Плоди, ягоди та виноград	2,15	4,40	2,05
Цукор та цукровмісні вироби	2,35	3,20	1,36
Олія та інші рослинні жири	1,50	1,70	1,13

Таблиця Ж.4

Оцінка ємності внутрішнього ринку (у тис. тонн)

	Ємність внутрішнього ринку		2015 рік у відсотках до 2014 року
	2015 рік	2014 рік	
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	4414	4812	91,7
М'ясо і м'ясопродукти	2185	2381	91,8
Молоко і молокопродукти	8999	9845	91,4
Риба і рибопродукти	386	490	78,8
Яйця (млн. шт.)	12212	13687	89,2
Овочі та баштанні	6899	7196	95,9
Плоди, ягоди та виноград	2185	2296	95,2
Картопля	5913	6225	95,0
Цукор	1543	1589	97,1
Олія рослинна всіх видів	527	578	91,2

Таблиця Ж.5

Продовольча незалежність за окремим продуктом (тис. тонн)

Продукти	Імпорт продуктів у 2015 році у перерахунку на основний продукт (за даними Держстату)	Ємність внутрішнього ринку у 2015 році (за даними Держстату)	Відсоток імпортозалежності, %	
			2015 рік	2013 рік
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)*	190	4414	4,3	2,4
М'ясо і м'ясопродукти	158	2185	7,2	13,0
Молоко і молокопродукти	78	8999	0,9	5,5
Риба і рибодукти	237	386	61,4	73,0
Яйця (млн. шт.)	190	12212	1,6	0,6
Овочі та баштанні	95	6899	1,4	3,2
Плоди, ягоди та виноград	588	2185	26,9	45,8
Картопля	17	5913	0,3	0,4
Цукор	4	1543	0,3	0,7
Олія рослинна всіх видів	160	527	30,4	49,0

*/розрахунково

Таблиця Ж.6

Валова продукція сільського господарства, млн. гривень

Роки	Усі категорії господарств		
	Валова продукція	З неї	
		рослинництва	тваринництва
2010	187526,1	120591,4	66934,7
2011	225381,8	157561,9	67819,9
2012	216589,8	145843,6	70746,2
2013	246109,4	172131,2	73978,2
2014	251427,2	177707,9	73719,3
2015	239467,3	168439,0	71028,3

Таблиця Ж.7

Зовнішньоекономічна торгівля продукцією АПК, млн. дол. США

	Всього	Питома вага
Експорт	13 226,9	100%
Продукція рослинництва	13 813,3	93,4%
Продукція тваринництва	968,1	6,6%
Імпорт	3376,3	100%
Продукція рослинництва	3 029,7	80,6%
Продукція тваринництва	730,8	19,4%
Сальдо	+ 11 020,9	

Оцінка діяльності Уряду щодо реалізації Плану дій у 2015 р.
(за даними VoxUkraine^{*})

Рис. И.1. – Самооцінка КМУ та оцінка VoxUkraine

^{*} <http://voxukraine.org/2016/01/08/rikroboty-uryadu-otsinka-vid-voxukraine-ua/>

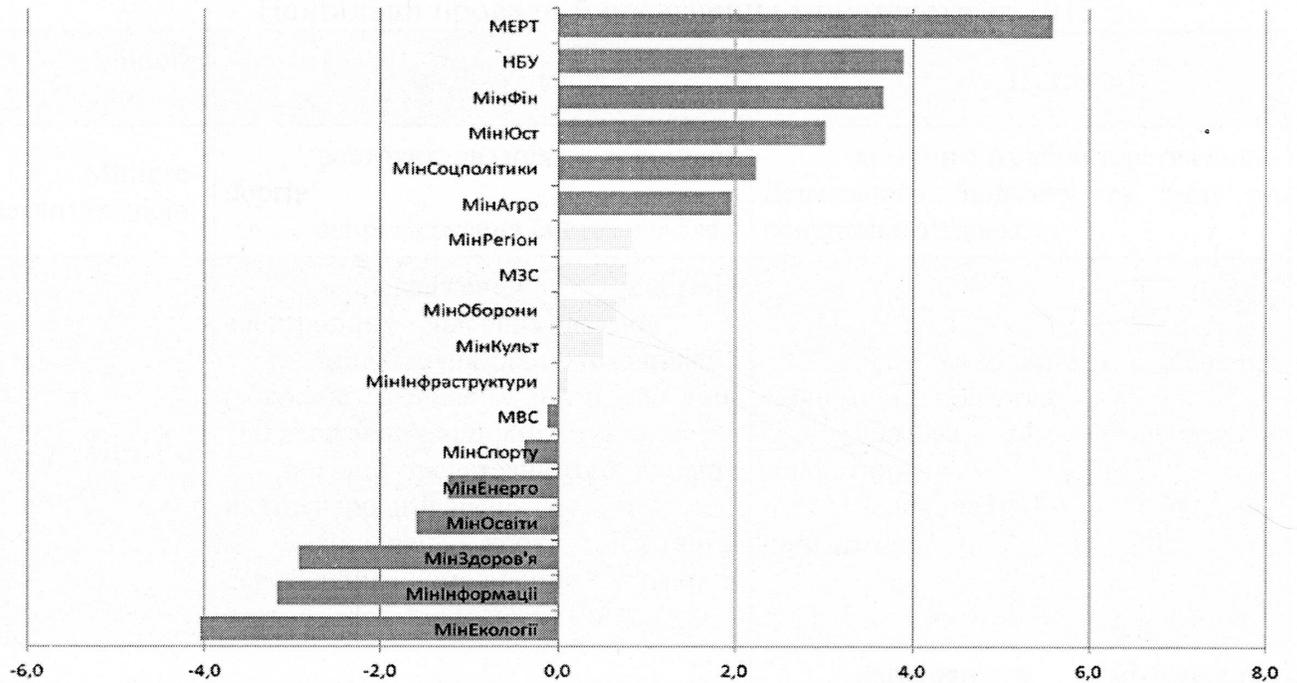

Рис. И.2. Загальний рейтинг

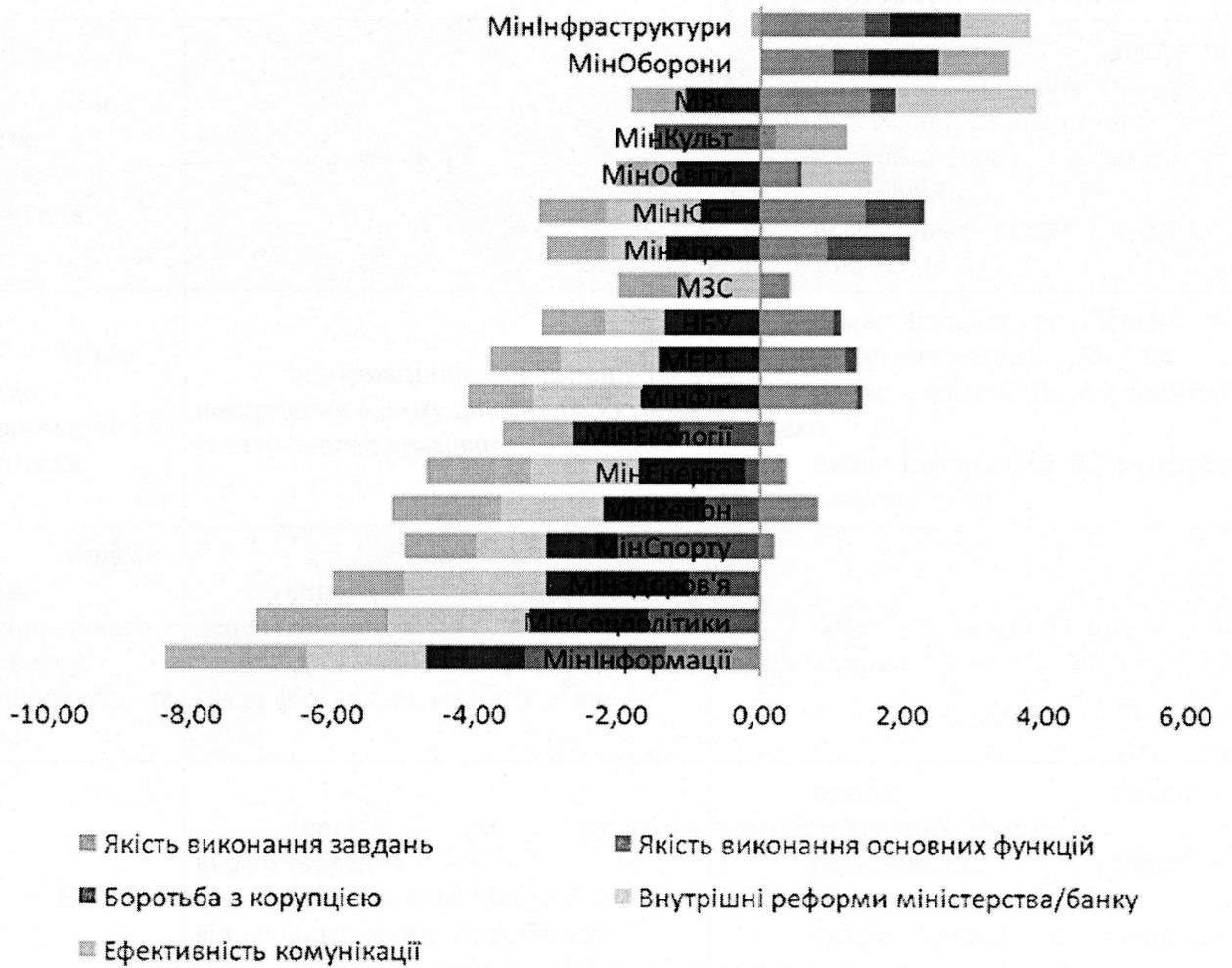

Рис. И.3. Експертні оцінки за компонентами

Таблиця И.1

Найбільші провали й досягнення міністерств за 2015 р.

Міністерство	Досягнення	Провали
Міністерство фінансів	реструктуризація зовнішніх боргів запровадження системи e-Data	комунікація міністерства щодо Державного бюджету та змін до податкового кодексу
МЕРТ	запровадження системи електронних тендерних закупок підвищення рівня комунікацій (зокрема, публікація звітів про топ-100 державних підприємств) гідне представництво України на міжнародній арені здійснені кроки в галузі дерегуляції (зменшення кількості сертифікатів та ліцензій)	брак цілісного бачення економічної політики відмова від регуляторної гільйотини невиконання плану приватизації
Міністерство юстиції	запровадження онлайн-сервісів відкриття реєстрів	неготовність міністерства сприяти реформі судової системи брак ефективних комунікацій у структурі самого міністерства
Міністерство соціальної політики	не відзначено	популістський характер діяльності, зокрема пов'язаний з підвищенням соціальних стандартів непроведення ефективної пенсійної реформи неефективне надання субсидій населенню
Міністерство інформаційної політики	інформаційні кампанії з повернення Криму до складу України із залученням кримчан	немає блокади російських та сепаратистських медіа на Донбасі немає стратегії інформаційної безпеки немає інформаційної політики на державному рівні
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ	спроба запровадити децентралізацію ефективна співпраця з МЕРТ у сфері фіскальної децентралізації	брак комунікації з суспільством
НБУ	перехід до гнучкого курсоутворення очищення банківської системи від неплатоспроможних банків підсилення команди НБУ	велика кількість адміністративних обмежень регулювання валютних операцій емісія гривні на покриття видатків держбюджету недостатня комунікація

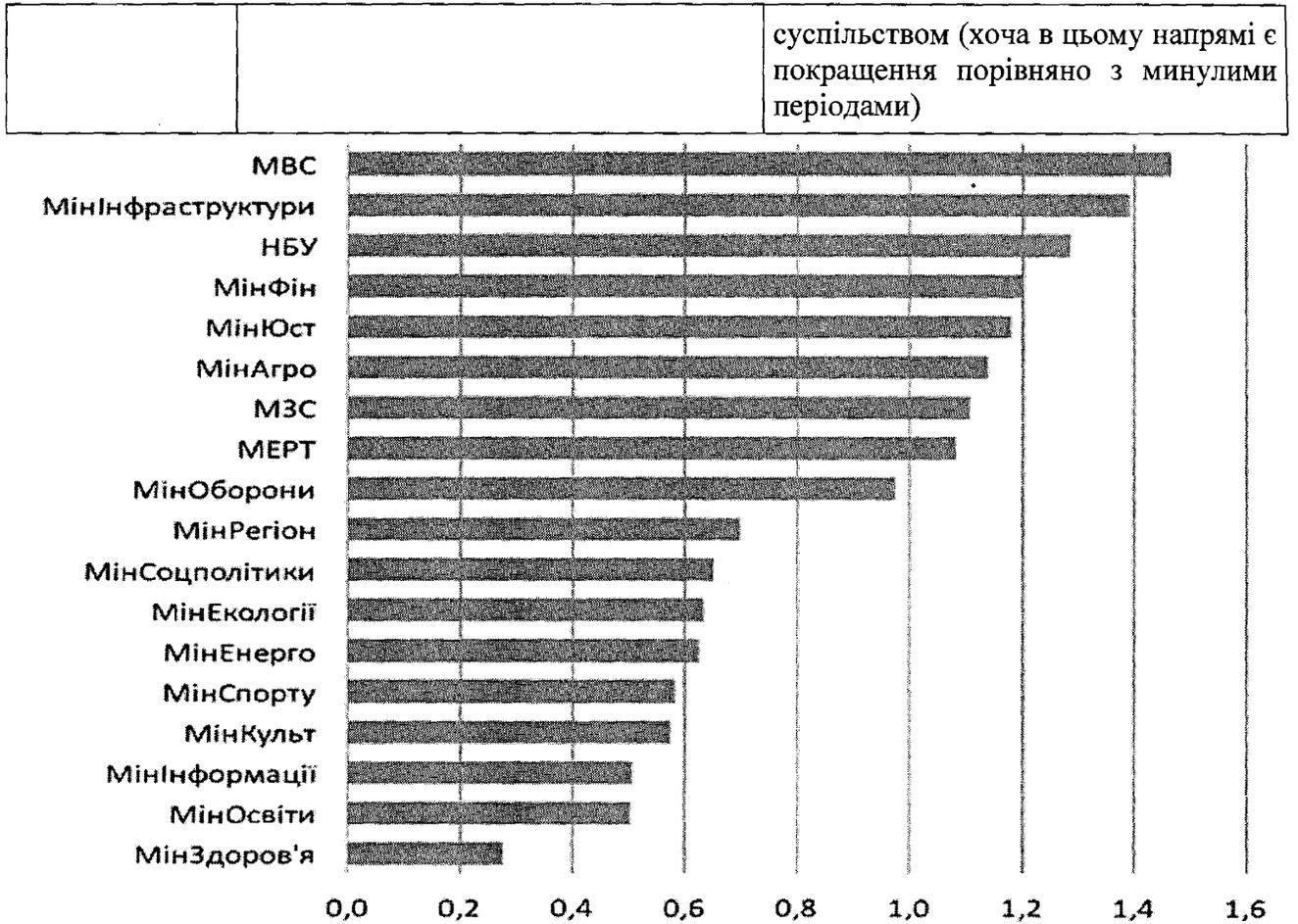

Рис. И.4. Результати дослідження громадської думки щодо поінформованості суспільства про роботу міністерств у 2015 р.

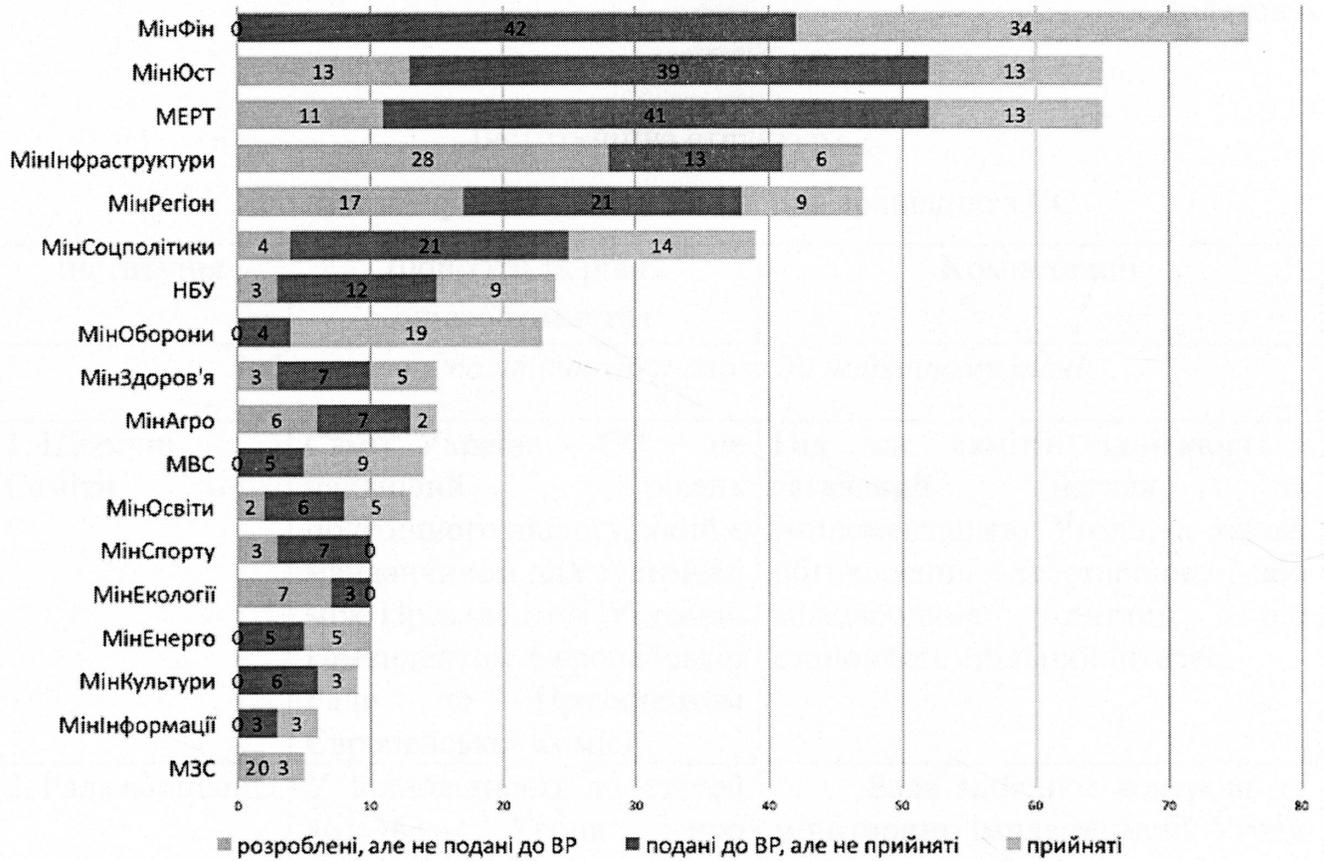

Рис. И.5. Законотворча діяльність міністерств, кількість законів

Інституційна структура,
що забезпечує виконання Угоди про асоціацію з ЄС

Інституція	Формати та рівні співробітництва	Компетенції
<i>Забезпечення політичного діалогу на найвищому рівні</i>		
1. Щорічні Саміти	Саміт Україна - ЄС – це найвищий рівень політичного діалогу, який є майданчиком для зустрічей між Президентом України, Президентом Європейської Ради та Президентом Європейської Комісії.	Під час самітів здійснюється загальний нагляд за імплементацією Угоди, а також обговорення двосторонніх або міжнародних питань, що становлять спільний інтерес.
2. Рада асоціації	У відповідності до статей 461-463 Угоди про асоціацію у 2014 році була створена Рада асоціації Україна – ЄС. Складається із членів Уряду України, з однієї сторони, та членів Ради Європейського Союзу і членів Європейської Комісії, з іншої сторони. Засідання проводяться регулярно на рівні міністрів щонайменше один раз на рік, а також тоді, коли цього вимагають обставини	Рада здійснює контроль та моніторинг імплементації Угоди і періодичний функціональний огляд у контексті досягнення цілей Угоди; приймає обов'язкові для виконання рішення; може вносити поправки до тексту Угоди. З метою прогресивного наближення законодавства України до законодавства ЄС Рада асоціації є форумом для обміну інформацією щодо стану діяльності у цій сфері, зокрема про підготовку, набуття чинності, імплементацію, застосування та дотримання визначених заходів. Допоміжним органом Ради асоціації є Комітет асоціації. Регламент Ради асоціації визначає обов'язки та порядок функціонування Комітету асоціації.

Забезпечення профільного діалогу та галузевого співробітництва на найвищому рівні

<p>3. Комітет асоціації</p>	<p>Заснований відповідно до статті 464 (1) Угоди про асоціацію.</p> <p>Проводить засідання не рідше, ніж раз на рік та складається з представників членів Ради ЄС, членів ЄК, а також представників членів уряду України на рівні старших посадових осіб.</p> <p>Комітетом створено підкомітети на рівні експертів для реалізації галузевого співробітництва:</p> <p>Підкомітет з питань свободи, безпеки та юстиції та Підкомітет з питань економіки та іншого секторального співробітництва.</p> <p>Зустрічі відбуваються в особливому форматі, на яких також обговорюються конкретні питання, пов'язані з ПВЗВТ.</p>	<p>Комітет асоціації допомагає Раді асоціації у виконанні її обов'язків. Комітет асоціації проводить підготовку засідань та дискусій Ради асоціації, у разі необхідності, імплементує рішення Ради асоціації, забезпечує безперервність відносин асоціації та належне виконання Угоди. Комітет асоціації розглядає будь-які питання, визначені для розгляду ним Радою асоціації, а також будь-які інші питання, які можуть виникнути в ході щоденної імплементації положень Угоди. Комітет асоціації надає Раді асоціації пропозиції або проекти рішень чи рекомендацій для їхнього схвалення.</p> <p>Комітет асоціації та його підкомітети відстежують прогрес, досягнутий в економічній, секторальній і торговельній частині, передбачених Порядком денним Асоціації Україна – ЄС.</p> <p>Підкомітети утворено рішенням Ради асоціації від 15 грудня 2014 року.</p>
<p>4. Комітет асоціації у торговельному складі</p>	<p>Щонайменше раз на рік розглядатиме питання, охоплені положеннями Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди (статті 25-336). До його складу входять посадові особи вищого рівня від України та Європейської Комісії, які відповідають за торгівлю і питання, пов'язані з</p>	<p>Відповідно до статті 465(4) Угоди, Комітет асоціації у торговельному складі розглядає питання, пов'язані з Розділом IV Угоди. Комітетові асоціації у торговельному складі є підзвітними підкомітети, створені відповідно до Розділу IV Угоди: Підкомітет з управління санітарними та фіто-санітарними заходами; Підкомітет з питань митного</p>

	торгівлею.	співробітництва; Підкомітет з питань географічних значень; Підкомітет з питань торгівлі та сталого розвитку.
<i>Забезпечення консультативно-дорадчого супроводу політичного діалогу</i>		
5. Парламентський комітет асоціації	Є форумом членів Верховної Ради України і Європейського Парламенту для проведення засідань та обміну думками. Його засідання проводяться з регулярністю, яку він визначає самостійно.	Парламентський комітет може запитувати певну інформацію з питань імплементації Угоди у Раді асоціації, а також отримувати інформацію про її рішення та рекомендації. Парламентський комітет може надавати власні рекомендації Раді асоціації. Парламентський комітет з асоціації може утворювати парламентські підкомітети з асоціації.
<i>Сприяння проведенню регулярних зустрічей громадянського суспільства</i>		
6. Платформа громадянського суспільства	Координаційний орган громадянського суспільства. Складається з представників громадянського суспільства України, з однієї сторони, і членів Європейського економічного і соціального комітету (ЄЕСК), з іншої сторони, як форум для проведення ними засідань та обміну думками. Засідання Платформи громадянського суспільства проводяться з регулярністю, яку вона визначає самостійно.	Повинна бути поінформованою про рішення та рекомендації Раді асоціації. Може надавати рекомендації Раді асоціації. Комітет асоціації та Парламентський комітет асоціації повинні здійснювати регулярні контакти з представниками Платформи громадянського суспільства з метою отримання їхньої думки щодо досягнення цілей цієї Угоди.